

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИНСТИТУТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ, ОДБРАНА И МИР
ДОКТОРСКИ СТУДИИ ОД ОБЛАСТА НА БЕЗБЕДНОСТА**

**НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА НА САД
И КАРАКТЕРИСТИКИТЕ НА ВОЕНИТЕ ИНТЕРВЕНЦИИ
НА БЛИСКИОТ ИСТОК ПО 11 СЕПТЕМВРИ**

-ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА-

Ментор

Проф. Д-р Лидија Георгиева

Изработил

м-р Оливер Стојаноски

СКОПЈЕ, 2016 година

СОДРЖИНА

ВОВЕД	9
ГЛАВА I ТЕОРЕТСКА ДИМЕНЗИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	13
1. Хипотетичка рамка на предметот на истражување	13
2. Цели на истражувањето	18
3. Предмет на истражувањето	19
3.1. Теоретска рамка за определување на предметот на истражување	22
3.2. Операционално одредување на предметот на истражување	26
4. Општа хипотеза на истражувањето	33
5. Варијабли на истражувањето	34
6. Методологија на истражувањето	34
ГЛАВА II КОНЦЕПТИ, ПРИСТАПИ И ТЕОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ И НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ	37
1. Основни поими и дефиниции за национална безбедност	37
2. Концепт на националната безбедносна политика	40
2.1. Конвенционален пристап кон националната безбедност	41
2.2. Пристап на балансирање на моќ	43
2.3. Пристап на колективна безбедност	44
2.4. Светски федерален пристап	45
2.5. Принцип на функционалност	46
2.6. Пристап на демократски мир	46
2.7. Пристап на поттикнување	47
3. Неконвенционален пристап кон теоријата за национална безбедност	47
3.1. Теорија на хаос	48
3.2. Теорија на игра	48
3.3. Теорија на глобализација	48
3.4. Терорија на пост-колонијализам	49
3.5. Нео - Марксистичка теорија	50
4. Концепциски и теоретски контекст кон Националната безбедност на САД	50
4.1. Конзерватизмот и надворешната политика на САД	52
4.2. Неоконзерватизмот и надворешната политика на САД	54
4.3. Неоконзервативна борба против тероризмот на САД	56
5. Анализа на концепцискиот и теоретскиот пристап кон Националната безбедност	57
6. Теориски пристап кон поимот интервенции на трета страна	59
7. Теориски пристап кон поимот регионализам и нов регионализам	65
ГЛАВА III ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА СИСТЕМОТ ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ НА САД	70
1. Изолационизмот и надворешната политика на САД	70
2. Историски контекст на развојот на системот за национална безбедност	75

2.1. Историски контекст и еволуцијата на политиката на САД кон Блискиот Исток	85
3. Трансформација на надворешната политика на САД кон Блискиот Исток: од Вилсон до Обама	87
ГЛАВА IV ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА НА СИСТЕМОТ ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА НА САД	90
1. Пристап и модели кон националната безбедносна политика на САД	90
1.1. Политички фази во националната безбедносна политика	92
2. Конгресот и бирократите во националната безбедносна политика	93
3. Улогата на Конгресот како фактор	94
4. Улогата на бирократијата како фактор	94
5. Улогата на претседателот на САД: авторизација за употреба на вооружените сили за воени интервенции	96
6. Процес на донесување на Национална безбедносна политика во САД	99
7. Организација на Советот за национална безбедност на САД	100
8. Персонал за национална безбедност (National Security Staff)	105
9. Совет за домашна безбедност (Homeland Security Council)	106
10. Клучни оддели и агенции во политичкиот процес на националната безбедност	107
10.1. Стејт департмент (Department of State)	107
10.2. Министерство за одбрана (Department of Defense)	111
10.3. Разузнавачка заедница (The Intelligence Community)	115
10.4. Оддел за домашна безбедност (Department of Homeland Security)	120
ГЛАВА V БЕЗБЕДНОСНИ ПРЕДИЗВИЦИ И ВОЕНИТЕ ИНТЕРВЕНЦИИ НА БЛИСКИОТ ИСТОК ПО 9/11	124
1. Надворешната политика на САД и Арапската Пролет	124
2. Борба против тероризмот на Блискиот Исток	129
3. Воени и невоени интервенции на САД: концепт, пристап и доктрини	136
3.1. Видови на интервенции и воени интервенции на САД по 11 Септември	139
4. Воените интервенции во Авганистан и Ирак	141
4.1. Концептот на превентивен напад и превентивна војна на администрацијата на претседателот Џорџ Буш	154
5. Клучни сегменти во Стратегијата за национална безбедност на администрацијата на претседателот Барак Обама од 2010 година во делот на Блискиот Исток	157
5.1. Анализа на стратегијата на претседателот Барак Обама на Блискиот Исток и заканата на американските национални интереси	160
5.2. Анализа на конфликтите на Блискиот Исток (републикански и демократски пристап)	164
6. Буџет на вооружените сили на САД	169
7. Надворешно-безбедносна политика на САД на Блискиот Исток по 9/11	172

7.1.	Надворешно безбедносни предизвици на САД во Авганистан и Пакистан	174
7.2.	Иранско – американските односи	180
7.3.	Арапско-Израелскиот конфликт низ призма на геополитиката на Блискиот Исток	183
7.4.	Безбедносни предизвици и граѓанската војна во Сирија низ призма на стратегијата на САД	186
7.5.	Геополитички состојби на Сунитите и Шиитите	193
7.6.	Американска стратегија во борбата против Исламската држава	197
8.	Рангирање на мирот според (Global Peace Index) во регионот на Блискиот Исток	204
8.1.	Методолошки пристап на GPI	204
8.1.1.	GPI индикатори, извори, дефиниции и критериуми за оценување	207
8.2.	Регионални согледувања од истражувањето на GPI	211
8.3.	Блискиот Исток– истражувачки резултати според GPI	212
8.4.	Резултати на GPI – според индексот на внатрешни и меѓународни конфликти	218
8.4.1.	Сирија според истражувањето на GPI	220
8.4.2.	Ирак според истражувањето на GPI	221
8.4.3.	Јемен според истражувањето на GPI	222
8.4.4.	Либија според истражувањето на GPI	222
8.4.5.	Израел според истражувањето на GPI	224
8.4.6.	Либан според истражувањето на GPI	225
8.5.	Милитаризација (воена подготвеност) според GPI	226
8.6.	Заклучни согледувања на GPI	228
9.	Компаративни проучувања и мерење на ефикасноста на воените интервенции на САД на Блискиот Исток со користење на непараметарската методологија DEA	230
9.1.	Основи на непараметарската методологијата DEA (Data Envelopment Analysis)	230
9.2.	Примена на методологијата DEA во безбедносниот сектор	235
9.3.	Избор на DEA модел во емпириското истражување	239
9.4.	Користени податоци во DEA	242
9.5.	Анализа на емпириските резултати	257
	ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА	273
	БИБЛИОГРАФИЈА	293

Апстракт

Предмет на анализа на оваа докторска дисертација е специфичноста на националната безбедносна политика на САД низ призма на имплементацијата на воените интервенции во регионот на Блискиот Исток и нивните карактеристики. Главниот проблем на истражувањето произлегува од последиците на имплементацијата на воени интервенции, нивната улога и влијанието врз регионалниот мир и безбедност. Блискиот Исток е регионот кој постојано се соочува со насилни конфликти, етнички и религиозни судири. Арапско-Израелскиот, како и Израелско-Палестинскиот се сметаат како најнасилни и нерешливи конфликти кои што имаат силно влијание врз регионалниот и светскиот мир и безбедност. Надворешната и безбедносната политика на САД се соочуваше со овие предизвици, особено по терористичките напади од 2001 година врз Њујорк и Вашингтон како и со нестабилноста предизвикана од Арапската пролет, кои се доволна причина за преиспитување и евентуално зголемување на нивниот ангажман.

Трудот прави анализа на воените интервенции на САД на Блискиот Исток, и на процесот на донесување на одлуки какои и можните импликации за регионалниот мир и безбедност. Од методолошки аспект употребена е DEA (*Data Envelopment Analysis*), софтверско решение и преку споредба со податоците на рангирањето Глобален мировен индекс, GPI (Global peace index) при што опфатени се земјите во кои имало воени интервенции во периодот од 2001 до крајот на 2015 година. Во трудот е користена анализата на податоци добиена преку DEA, вклучувајќи влезни и излезни параметри како: буџет за воени интервенции одделно за земјите каде што имало и има интервенции, бројот на американски воени лица распоредени во државата, бројот на воени жртви во државите под интервенција, бројот на внатрешно раселени лица и бројот на бегалци во земјите зафатени со конфликт. Компаративните проучувања и резултатите од анализата на GPI во регионот на Блискиот Исток и земјите под воена интервенција се споредени со анализата на податоци од DEA моделот. На овој начин DEA е искористена за да се провери ефикасноста на воените интервенции на САД во случајов во период пред и после Арапската Пролет, прво со две земји Авганистан и Ирак од 2003 година до

2010 година, а потоа и со пет земји и тоа Авганистан, Ирак, Јемен, Сирија и Либија во периодот од 2011 до 2015 година. Компаративната анализа на двата модела ги претставуваат состојбите, (не)оправданоста на воените интервенции во полза на светскиот мир, и карактеристиките на американската надворешна, како и национална безбедносна политика во Регионот на Блискиот Исток.

Клучни зборови: национална безбедност, национална безбедносна политика, надворешна политика, интервенции, воени интервенции.

Abstract

Analyzed in this paper is the specificity of the national security policy of the United States of America through the prism of implementation of using military force and military interventions in the Middle East and their characteristics. The main problem of the research arising from the consequences of the implementation of military interventions and their role and impact on regional peace and security. Middle East is a region constantly plagued by violent conflicts, ethnic and religious strife.

Arab-Israeli and Israeli-Palestinian conflict is considered as the most violent, and so as intractable conflicts that have a strong impact on regional and global peace and security. Foreign and security policy of the United States facing these challenges but especially after the terrorist attacks in 2001 on New York and Washington and instability caused by the Arab Spring in year 2011, sparked a review and increase their engagement.

The paper analyzes the US military interventions in the Middle East, and the process of decision making process and possible implications on regional peace and security. On methodological aspect the paper used DEA (Data Envelopment Analysis), a software solution compared with results of the GPI (Global peace index) with countries that included military intervention in the period from 2001 to the end of 2015. The data obtained in the DEA, including input and output parameters such as budget for military interventions separately for countries where US used military interventions, the number of US military personnel deployed in the country, the number of war victims in the states below the intervention, the number of internally displaced persons and the number of refugees in countries affected by conflict resolution.

Comparative studies and the results of the analysis of GPI in the Middle East and the countries under military intervention were compared with analysis of data from DEA model. In this way DEA is used to check the performance and efficiency of military interventions of the United States in this case in the period before and after the Arab Spring. First period includes research of two countries Afghanistan and Iraq from 2003 to 2010 and then with five countries/states including Afghanistan, Iraq, Yemen, Syria and Libya during the period from 2011 to 2015. A comparative analysis of the two

models represent conditions of the justification of using military forces and interventions in favor of world peace, and the features of United States foreign policy as well as national security policy in the Middle East.

Keywords: national security, national security policy, foreign policy, intervention, military intervention.

ВОВЕД

Оптимизмот, во однос на светскиот мир, економскиот развој и општата благосостојба, кој бил препознатлив во светот по завршувањето на Студената Војна уште еднаш беше урнат со терористичките напади врз САД на 11 Септември 2001 година.¹ САД во периодот потоа отпочнаа сеопфатна војна против тероризмот, или попрецизно речено војна со оние кои што ја заменуваат религијата со радикализам. Може да се претпостави дека оваа политика ќе продолжи и во иднина, а САД и понатаму ќе го завземаат централното место во светот во однос на справувањето со глобалниот тероризам во регионот на Блискиот Исток, особено кога се во прашање светската и домашна американска безбедност.²

Доколку на меѓународната сцена гледана како целина, новите безбедносни предизвици се менуваат, логично е дека и безбедносната перцепција на државите постојано ќе се менува. Светот, всушност, се карактеризира со тензии, немири и менување на односите меѓу државите како и со внатрешни конфликти предизвикани од етнички, религиозни и националистички причини.³ Асиметричните закани за кои САД постојано алармираат после нападите од 11 Септември 2001 година се резултат на променетата безбедносна перцепција и се од доменот на меѓународниот и внатрешниот тероризам, оружјето за масовно уништување, организираниот криминал, внатрешни конфликти, пандемии, сајбер криминал, политички потреси и други. По терористичките напади од 11 Септември, кога како средство за напад биле употребени комерцијални авиони како вид на оружје за масовно уништување врз цели на територијата на САД, се отворило прашањето за суштинска дискусија, улогата и начинот на водењето на националната безбедносна политика на САД.

Тука, во прв план се поставува и се анализира концептот на унилатеризам наспроти мултилатерализам, односите со земјите од т.н. трет свет, соочување со

¹ Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) "US National Security, Policymakers, Processes & Politics", fifth edition, USA, pp:1-5.

² Jentleson, W. Bruse, (2012) "American foreign policy: The dynamics of choices in the 21st centuries – 4th", USA.

³ Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) "US National Security, Policymakers, Processes & Politics", fifth edition, USA, pp:5-8.

феноменот на глобалниот тероризам, меѓународниот криминал, исламскиот радикализам, соработката со меѓународните институции, употребата на воената сила и низа други прашања во политичкиот дискурс на САД.⁴

Во рамките на докторскиот труд со научна анализа и дескрипција се согледува процесот на донесување на националната безбедносна политика на САД како и карактеристиките на воените интервенции кои се превземени на Блискиот Исток по нападите од 11 Септември. Предмет на интерес е националната безбедносна политика на САД која примарно е насочена кон борбата против тероризмот, каде што употребата на сила и воените интервенции се дел од механизмите за заштита на американските интереси, вредности и цели. Согледувањето на овие елементи ќе помогне во разбирањето на влијанието на националната безбедносна и надворешната политика на САД во изградбата на новиот светски поредок, но од различни перспективи.

Пошироко гледано, докторскиот труд придонесува да се осознае начинот на формулирање на националната безбедносна политика на САД, како процес и како клучен фактор во борбата против тероризмот. Преку дефинирање и анализа на концепти, пристапи и теории за националната безбедност на САД се согледува структурата и начинот на имплементација на стратегијата на администрациите кон Блискиот Исток, кој и натаму како регион останува критично прашање за светската безбедност. Токму поради овие состојби, воените интервенции и употребата на сила не се исклучуваат како едни од можните средства на надворешната политика на САД и во иднина.

Истражувањето во овој труд ќе покаже дали, колку и како националната безбедносна политика на САД по 11 Септември е насочена кон отстранување на терористички закани и вклучува употреба на сила и воени интервенции во случај кога се загрози интересите и вредностите на САД. Во трудот се прави анализа на погоре искажаните ставови од конвенционален, неконвенцијален, конзервативен и

⁴ Richardson, M., (2001) "Unilateral Liberalisation in a Multilateral World", University of Otago, USA, pp: 2-5.

Повеќе на: <http://otago.ourarchive.ac.nz/bitstream/handle/10523/829/DP0102.pdf>

неконзервативен пристап, со цел подобро да се осознае процесот и формулацијата на националната безбедносна политика на САД, како доминантен безбедносен фактор во светот.

Во трудот се анализираани и историските елементи и процесите за донесување на националната безбедносна политика на САД. Во текот на историјата, особено после Втората Светска Војна кога и биле забележани недостатоци во организацијата на Министерството за одбрана, и изнајдувањето на потребата за реконструкција на националниот систем за безбедност на САД. Клучен пресврт е од 1947 година кога е извршена комплетна реорганизација на системот за безбедност со воведување на нови оддели и агенции во администрацијата на САД. Институционализацијата на системот за национална безбедност на САД ќе опфати пошироко согледување на актуелните безбедносни, но и политички процеси во администрацијата на САД како клучен елемент за општата сигурност на државата, преку анализа на силните и слабите параметри на реконструкцијата на државните безбедносни тела по 9/11. Тука се вклучени конгресот, советот за национална безбедност, Стејт Департментот, разузнавачката агенција и претседателот како клучни елементи за институционализацијата на националната безбедност. Во понатамошната анализа, разработена е безбедносно стратегиската околина во XXI-век, особено после терористичките напади на САД од 11 Септември како клучна пресвртница за формулирање на новото безбедносно опкружување. Новите асиметрични закани со кои се соочија западните демократии, а во прва рака САД, создадоа нова перцепција во врска со глобалниот насилнички екстремизам, сајбер војувањето, екстремниот радикализам, енергетските и финансиските кризи, организираниот криминал, политичките кризи и др. Овој дел од трудот ги анализира промените во безбедносна смисла, од страна на американската администрација во однос на справувањето со безбедносните закани.

Во потесен контекст на истражувањето, компаративно се анализираани и споредени одредени резултатите и рангирање според (GPI – Global Peace Index) од 2008 до 2015 година, како и употреба на DEA (Data envelopment analysis) од 2003 година до 2015 година. Оваа квантитативна анализа со помош на математичка формула ја мери релативната ефикасност на воените интервенции во државите од

Блискиот Исток, како и ефектот од распоредувањето на воени сили во регионот. Преку овие индикатори ќе се анализира влијанието на американската надворешна политика, пред и по Арапската Пролет, во државите од овој регион, со што ќе се добијат релевантни податоци во однос на воените интервенции ширум регионот. Оваа анализа преку примената на GPI и DEA индикаторите (пред и после Арапска Пролет) ќе покаже какви промени се случуваат во регионот пред, во текот и после воените интервенциите на САД.

Како следен чекор на трудот се опфатени стратегиските елементи на администрацијата на САД и анализата на двете стратегии на администрацијата на претседателот Џорџ Буш и претседателот Барак Обама во делот кој што се однесува за регионот на Блискиот Исток и борбата против тероризмот. Буџетот на вооружените сили на САД е неминовен фактор за реализација на остварените цели на надворешната политика, токму затоа се анализирани податоци за движењето на трошоците на војската во периодот после 9/11 со кои ќе се покаже флукуацијата т.е. движењето на финансиите како доминантен фактор за реализација на воените интервенции. Преку анализата на надворешната политика на САД кон земјите од Блискиот Исток како Авганистан, Сирија, арапско-израелскиот конфликт, Јемен, Либија и геополитичката состојба на сунитите и шиитите ќе се добијат релевантни резултати за придонесот на американската администрација за контрола на безбедносната ситуација во регионот.

Потребата од долгорочен и постојан стратегиски и политички фокус на администрацијата на САД врз развојот на НБП, е анализиран во завршниот дел на трудот, можните интервенции во регионот, како и борбата против Исламската држава како нов феномен, ќе допринесе за донесување на очекуваните резултати од поставената хипотеза и истражувачките прашања на тоа поле.

ГЛАВА I

ТЕОРИСКИ ПРИСТАП НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Хипотетичка рамка на предметот на истражување

Фокусот на ова истражување е насочен кон согледувањата на промените на стратегиските определби и процеси на националната безбедносна политика на САД на Блискиот Исток во периодот по 11 Септември 2001 година низ призма на карактеристиките на воените интервенции и периодот после тоа, како еден од примарните инструменти за имплементација на националната безбедносна политика на САД. Иако постојат и други битни елементи на американските национални интереси, сепак безбедноста е главен приоритет на надворешната политика, која сè повеќе се согледува и преклопува преку имплементација на целите врзани за глобалната и националната безбедносна политика на САД.

Безбедносните предизвици на XXI-век го отвараат прашањето за новиот концепт и значењето на американската национална безбедност. Но, сè потешко се успева да се дојде до интеграцијата на националните интереси во значајни национални безбедносни политики, а заради се покомплексната глобална ситуација во светски рамки.⁵ Голем предизвик е спознавањето на проблемот за дефинирање и концепирање на националната безбедност на САД. Националната безбедносна политика би требало да се анализира во контекст на надворешната политика (бидејќи истата е мултидимензионална), дефинирана како политика на нацијата која ги опфаќа сите официјални односи со другите земји.⁶

Целта на надворешната политика на САД како што констатира авторот Стефан Џонсон е остварување на американските интереси како нација, преку употреба на дипломатски и политички средства каде што не се исклучува и

⁵ Williams, J. Allen, (2008) "The Military and Society Beyond the Postmodern Era" *Orbis: A Journal of World Affairs* 52, no.2 pp: 199-216.

Повеќе на:

https://www.researchgate.net/publication/248543953_The_Military_and_Society_Beyond_the_Postmodern_Era

⁶ Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) "US National Security, Policymakers, Processes & Politics", fifth edition, USA, pp:1-5.

употреба на средства како економски, психолошки, воени и други.⁷ Во минатото, националната безбедност се разликувала од надворешната политика во поглед на намената, бидејќи надворешната политика се фокусира само на безбедноста и сигурноста, додека пак националната безбедност била фокусирана на актуелни и потенцијални противници и употребата на вооружените сили. Ова значи дека се ставало акцент на воената сила, но не и во случај кога надворешната политика е во прашање.⁸

Претседателот Барак Обама во воведниот дел на Националната стратегија за борба против тероризмот од 2011 година нагласува: “Употребата на сите елементи на американската моќ, вклучително и воената против тероризмот побарува нова стратегија која е рамна на нашите вредности и како нација и како луѓе, затоа токму оваа стратегија ги исполнува овие побарувања”.⁹ Оттука, со елаборација на начинот и процесот на донесување на националната безбедносна политика, како и настаните поврзани со нападот на САД од 11 Септември, а преку американската воена интервенција на Блискиот Исток, ова истражување генерално ќе се насочи да обезбеди одговор за следното:

- организациската поставеност на институциите кои учествуваат во формулирање на националната безбедносна политика во САД;
- улогата на претседателот на САД и неговите соработници во процесот на донесување на одлуки во врска со националната безбедносна политика;
- во која мера нападите врз САД од 11 Септември влијаат врз промените на националната безбедносна политика во поглед на зачувување на мирот и стабилноста;

⁷ Stephen, J. (2012), “Recommendations for a New Administration: Interests, Policies, and Challenges in the Americas”, Center for strategic & international studies.

Повеќе на: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/121128_SJohnson_PolicyRecommendations_HemFocus.pdf

⁸ Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) “US National Security, Policymakers, Processes & Politics”, fifth edition, USA, pp:1-5.

⁹ Претседател Барак Обама. Воведен збор во “Националната стратегија за борба против тероризмот”, 2011 година, Вашингтон, САД, стр.2.

Достапно на: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf

- дали, и во кој домен употребата на сила и воените интервенции на САД на Блискиот Исток служат како инструмент за остварување на целите на надворешната политика;

- дали и во која мера граѓанската војна во Сирија влијае на одлуките на претседателот и воедно на националната и надворешната безбедносна политика во САД во однос на употребата на воена сила и евентуалната воена интервенција;

- дали и во која мера карактерот на воените интервенции на Блискиот Исток влијаат на дефинирањето на националната политика на САД;

Националните интереси на САД се проектирани на домашен и надворешен план. Целта на интересите вклучува креација и дефинирање на меѓународната средина токму по сценариото кое САД најмногу го посакуваат. Американската администрација и дел од јавноста веруваат дека нивната демократија е побезбедна во “отворен” меѓународен систем каде земјите ги почитуваат демократските права. Од друга страна САД водат силна кампања против таканаречени “затворени” земји, каде што покрај силните политички, економски, дипломатски и други индиректни начини, не се исклучува и можноста за употреба на воена сила. Томас Копланд, констатира дека во XXI-век САД на домашен план ќе мора да се фокусираат на порастот на асиметричните закани од доменот на тероризмот и сајбер војувањето.¹⁰ Токму нападите од 11 Септември и последиците од овој настан го означиле почетокот на новиот вид на организација на тероризмот и начинот на војување.

Пошироко гледано, три клучни елементи се истакнуваат кога се во прашање националните интереси на САД. Прво, желбата на американската администрација националните интереси и вредности на САД да се применуваат насекаде во светот, второ, за да се остварат овие вредности глобалната стратегијата на САД не е ограничена само на домашен план (што дава широк појас на делување насекаде во светот особено во региони каде се води борба против тероризмот) и трето,

¹⁰ Copeland, E. Thomas., (2000) “The Information Revolution and National security”: Strategic studies institute, US Army College.

Повеќе на: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub225.pdf>

претседателот на САД е централна точка во дефинирањето на националните интереси.¹¹

Според авторот Џејмс Џ. Вирц (Вирц, 2009) во книгата “Нова агенда за безбедност и стратегија”, се нагласува дека, националните интереси на САД може да се категоризираат по приоритети и тоа по следново: **Витални интереси (vital interests)**. Ова подразбира заштита внатре во државата на домашен план. Не се исклучува целосна воена мобилизација и координативен напор на сите владини агенции, а особено за противтерористички акции и информатичко војување. Фокусот за зголемување на домашната безбедност бил промовиран од страна на тогашниот претседател на САД Џорџ Буш со отворање на одделот за домашна безбедност (Department of Homeland Security). Целта на ова владино тело е да ги координира многубројните агенции од областа на одбраната и безбедноста. **Критични интереси (critical interests)**. Под критични интереси се подразбираат закани кон американските вредности кои во моментот немаат директно влијание врз домашната безбедност, но постои голема веројатност во иднина да се остварат. Некои од овие закани се економски, енергетски кризи и политички потреси. **Сериозни интереси (serious interests)**. Ова се национални интереси кои што критично немаат влијание на првите два, но сепак побаруваат поголемо следење на состојбите.¹²

Карактеристично е што националните интереси на САД секогаш ги преминуваат границите на државата и се бранат однадвор. Така е и во однос на Блискиот Исток, регион кој го карактеризираат превирања и нестабилности уште од крајот на Втората Светска Војна. Според истражувањето на јавното мислење направено во 2012 година во САД, како една од најголемите закани по безбедноста, американците го нагласуваат Блискиот Исток. Во текот на Арапската пролет, и случувањата после тоа, резултатите покажале дека Блискиот Исток и понатаму останува закана број еден за САД во смисол на тероризмот, насилството и нуклеарната профилирација. Според испитувањето на јавното мислење, 73% од американците веруваат дека во иднина заканите ќе доаѓаат првенствено од

¹¹ Џејмс Џ. Вирц, (2009) “Нова агенда за безбедност и стратегија”, Нампрес, Скопје., стр: 338-341.

¹² Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) “US National Security, Policymakers, Processes & Politics”, fifth edition, USA, p:10.

Блискиот Исток. За разлика од тоа, 19% мислат дека заканите се од Азија и само 7% од анкетираниите веруваат дека заканите би дошле од друго место.¹³

Загриженоста во однос на меѓународниот тероризам, исламистичкиот фундаментализам и иранската нуклеарна програма се прашања со кои се оправдува оваа голема загриженост. За споредба, слична анкета била направена после 9/11 во САД, каде што резултатите од испитувањето покажале дека перцепцијата на терористички закани во 2002 година според јавното мислење во САД била на високи 91%.¹⁴ Комбинацијата на овие моменти направи сет на безбедносни предизвици во регионот на Блискиот Исток и во мандатот на администрацијата на претседателот Барак Обама. И претходните администрации се соочувале со “воено” искуство на истокот, промена на режими и терористички напади, слично како и на претседателот Барак Обама и неговиот тим за национална безбедност останува предизвикот и несигурноста на овој регион.¹⁵ Заканите од иранската нуклеарна програма, неизнајдување на решение што понатаму со граѓанската војна во Сирија, состојбата во Ирак кој ќе се бори да ги задржи под контрола тензиите внатре во државата и да отпочне процес на демократизација, исламистичкиот терор во Северна Африка, мировниот процес меѓу Израел и Палестина кој во последно време добива нова димензија со закана палестинците да бидат трансформирани во радикално исламистичко движење, се низа на отворени прашања на Блискиот Исток. Според Џејм Вирц (Вирц, 2009) со намалување на енергетската зависност на САД овие закани од истокот нема да бидат третирали како сега т.е. ќе се намали вниманието кон нив. Сепак, други не се сложуваат со оваа констатација, бидејќи американското искуство на Блискиот Исток покажало дека тоа не е регион каде што важат истите правила како во САД, како демократија, пазарна економија, слобода на изразување и слично, а токму нападите од 11 Септември го покажале тоа. Ако САД постигне енергетска независност што е и национална цел, цената на енергенсите ќе се формира на светско ниво, бидејќи 30 проценти од светската

¹³ Results of the Chicago Council Survey of American Public Opinion and U.S. Foreign Policy, (2012) “Foreign Policy in the New Millennium”, the Chicago Council on Global Affairs, USA.

Повеќе на:

https://www.thechicagocouncil.org/UserFiles/File/Task%20Force%20Reports/2012_CCS_Report.pdf

¹⁴ Исто.

¹⁵ Jentleson, W. Bruse, (2012) “American foreign policy: The dynamics of choices in the 21st centuries – 4th”, USA, pp: 408-415.

нафта доаѓа од регионот на Блискиот Исток.¹⁶ Затоа и се поставува прашањето дали некогаш САД ќе ги намалат интересите кон Блискиот Исток. Според аналитичарот Џејмс Рубин, кој се смета за одличен познавач на состојбите на Блискиот Исток, се очекува дека администрацијата на САД уште долго ќе биде присутна во регионот од претходно искажаните причини, а најмногу можеби поради заштита на традиционалниот партнер Израел, стравот од нуклеарната профилирација, ОМУ и зголемените радикални движења.¹⁷

2. Цели на истражувањето

Научната и практичната цел на истражувањето ќе произлезат од самиот предмет на трудот.

Научна цел на истражувањето е да се направи научна дескрипција и анализа на ставовите и процесот на донесување на националната безбедносна политика на САД и карактеристиките на воените интервенции на Блискиот Исток, како еден од главните инструменти за остварување на целите надворешната политика на САД во периодот после 11 Септември.

Научната оправданост на истражувањето произлегува од потребата да се утврдат причините за промена во националната безбедносна политика на САД кон регионот на Блискиот Исток, како и да се утврдат карактеристиките на воените интервенции во периодот по 2001 година. Во таа насока, традиционалните теории за национална безбедност кои се базираат на моќ и сила и национални интереси, ќе се соочат со теоријата за интервенција на трета страна (third party intervention).

Практичната цел на истражувањето произлегува од можноста научните сознанија и заклучоци што ќе се добијат дополнително, да бидат употребени како појдовна основа во однос на тоа: кога и дали воените интервенции се ефикасно и

¹⁶ Cordesman, H. Anthony. (2013), "Negotiating with Iran: The Strategic Case for Pragmatism and Real Progress"

Повеќе на: <https://www.csis.org/analysis/negotiating-iran-strategic-case-pragmatism-and-real-progress>

¹⁷ Повеќе на: <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2013/09/13/james-p-rubin-with-the-syria-crisis-america-s-role-in-the-world-is-steadily-shrinking.html>

исплатливо средство на надворешната политика, а во однос на зачувување на меѓународниот мир и безбедност.

3. Предмет на истражувањето

Основен предмет на истражувањето на докторскиот труд е да се согледаат начинот на донесување и процесот на имплементација на националната безбедносна политика на САД по 11 Септември, како и можните реформи на отстранување на недостатоците во администрацијата на претседателот, и употребата на воена сила преку воените интервенции на Блискиот Исток, со цел САД да се заштитат од сегашните и идните ризици и закани. Националната безбедност се дефинира како “Националната безбедносна политика на САД е способноста на националните институции да ги спречат противниците да употребат сила со која би им наштетиле на американскиот народ и нивните интереси”.¹⁸

Имајќи ги во предвид новите безбедносни предизвици на САД, како и драстичните промени во меѓународните односи по терористичките напади на Америка и експанзијата на радикалниот исламизам особено на Блискиот Исток, заклучуваме дека е потребен нов процес на изнаоѓање на позитивни решенија во ефективната борба против заканите и евентуалните промени во националната безбедносна политика на САД. Оттука поставената тема на истражување представува вистински предизвик. Воедно, поставената тема дава можност да се даде дополнителен придонес на научно ниво и елаборација на поставените прашања.

Од досегашните истражувања поврзани со поставеното истражувачко прашање, се стекнуваме со задоволителна рамка на литература која би дозволила да се постави и покрене ново истражување. Покрај останатите, подолу ќе се напоменат следните поважни трудови:

• **Stanley A. Renshon, National security in the Obama administration, Routledge, New York, 2010.** Авторот на оваа книга дава детална анализа и

¹⁸ Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) “US National Security, Policymakers, Processes & Politics”, fifth edition, USA, pp:1-5.

компарација на двете последни Национални стратегии за безбедност на САД. Книгата паралелно ги анализира сличностите и разликите во двете стратегии. Фокусот е во временската димензија на пост 9/11 период и дилемата за тоа што понатаму ги очекува САД во надворешната политика, гледано преку призмата на борбата против тероризмот.

- **Richard K. Betts - U.S. National security strategy: Lenses and landmarks, The Princeton project university, 2004, USA.** Авторот дава анализа и историска перспектива на битните елементи на сите досегашни стратегии од времето после Втората Светска војна, па сè до 2004 година за кои смета дека треба да се чуваат и надградуваат откако Америка стана силен центар на меѓународната сцена. Приматот на овој труд се дефинира како: “Идентификацијата на елементите односно патоказот, зависи од објективот - IdentifyIng the landmarks depends on the lenses”.

- **Colonel Michael D. Lingenfelter, National security strategy for the 21st century, U.S. Army 2004.** Авторот дава анализа на идните закани во новата ера на глобализацијата и надворешната политика, со акцент на борбата против растечкиот радикален екстремизам, организираниот криминал, тероризмот, сајбер тероризмот, климатските промени, како и на анализата на стратегијата на национална безбедност на претседателот Џорџ Буш во правец на употребата на воената моќ, демократија и човекови права, како и односот на унилатеризам & мултилатеризам.

- **Lawrence J. Korb and Robert O. Boorstin, Integrated power, National security strategy for the 21st century, USA, 2009.** Авторите даваат широка анализа на стратегијата за национална безбедност во новото безбедносно опкружување. Всушност делото ја искажува потребата од нова сеопфатна стратегија и нејзино постојано надградување, поради сè посовремените закани во наредната декада.

- **Hall, Gardner, American global strategy and the war on terrorism, Department of International Affairs and Politics at the American University of Paris, 2011.** Авторот дава системски приказ на промените во надворешно безбедносната политика на САД, после терористичките напади 2001 година.

Акцентот на трудот е даден на анализата на оправданоста на водењето на превентивна војна и давање на силен удар на тероризмот и подржувачите.

- **Jentleson, W. Bruse, “American foreign policy: The dynamics of choices in the 21st centuries – 4th”, USA, 2012.** Еден од најновите трудови од 2012 година, авторот преку анализа на надворешната политика на Америка ги открива суштинските промени на истата во периодот на глобалната транзиција. Преку анализа на идните безбедносни предизвици и американската надворешна политика во ерата на глобализација, целта на авторот е да ги истакне најдобрите можни чекори на политиката на актуелната администрација за остварување на виталните национални интереси. Во книгата посебен дел е отстапен за меѓународниот тероризам и влијанието на политиките на одлучување.

- **Michael Cox & Doug Stokes, US Foreign policy, Oxford University Press, 2012, USA.** Авторите даваат широка слика за американската надворешна политика во периодот после Студената Војна и нападите на 11 Септември. Во глава број 4 и 5 од оваа книга, авторите ги анализираат клучните безбедносни прашања, како на пример глобалниот тероризам и иднината на американската надворешната политика одделно за повеќе региони во светот вклучително и Блискиот Исток (Futures and Scenarios).

- **Sam C.Sarkesian, John Allen Williams, Stephen J. Cimbala, US National Security, Policymakers, Processes & Politics, fifth edition, USA, 2012.** Авторите го анализираат процесот на донесување на одлуки за прашања врзани за националната безбедност низ призма на политичките процеси во САД. Во фокусот на книгата е и меѓународната глобална стратегиска перспектива, гледана преку националната безбедност на сите нивоа во САД.

- **John Baylis, James J. Wirtz, Colin S. Gray, and Eliot Coen, Strategy in the Contemporary World, An Introduction to Strategic Studies, (2007).** Трудот претставува сеопфатна анализа на американската стратегија и рефлексии во светски рамки во однос на употребата на воената сила во борбата против тероризмот. Авторите ги анализираат и можните идни конфликти и закани по американската безбедност, како и американската конвенционална моќ и

современите војни, домашната безбедност на САД, нова агенда за безбедност и стратегија и други.

- **Alan G. Whittaker, Ph.D, Shannon A. Brown, Ph.D, Frederic C. Smith and Ambassador Elizabeth McKune, The National Security Policy Process, USA 2011.** Авторите на овој труд го анализираат процесот на донесување на националната безбедносна политика во САД. Системски се објаснети историскиот контекст, процесот на донесување и организацијата на Советот за национална безбедност, како клучен фактор за националната политика.

- **Дон Бејлис, Џејмс Вирц, Колин Греј и Елиот Коен, Стратегија во современиот свет, Oxford University Press, оригинален превод од Нампрес, Скопје 2009.** Авторите на трудот во неколку подглавја на книгата ја анализираат безбедноста во глобални рамки, меѓународниот тероризам како феномен, домашната безбедност на САД како нова стратегиска парадигма и анализа на воените интервенции на мапата на новиот Блиски Исток (Ирак и Авганистан). Во последното подглавје на книгата авторите истражуваат серија на прашања кои се вклучени во агендите за национална безбедност, како и потребата од донесување на нова стратегија во современиот свет.

3.1. Теоретска рамка за определување на предметот на истражување

Националната безбедносна политика е тесно поврзана за севкупната надворешна политика. Со цел подобро да се разбере американската надворешната политика ќе претставиме неколку теории во тој контекст. Теориите за американската надворешна политика може да се поделат на надворешни – системски (Systemic theories), односно на внатрешни - домашни теории (Internal, domestic theories).¹⁹ Дебатата околу надворешната политика ја отпочнале авторите кои ја поддржуваат мислата дека системските теории го имаат најголемо влијание на политиката на САД. Според Фаред Закариа, (Cox & Stokes, 2012) кој забележал дека дистрибуцијата на моќта на државите е таа што го има најголемо влијание врз надворешната политика. Во контекст на тоа, според, механизмот за балансирање на моќта побарува обезбедување на рамнотежа, така што ниту една

¹⁹ Michael, C., and Doug S., (2012) “US Foreign policy”, Oxford University Press, USA. pp.5-21.

земја или коалиција на земји да не смее да доминира над другите.²⁰ Тука се поставува прашањето дали САД се толку моќни со што балансот на моќта не е веќе оперативен принцип на меѓународната политика. Други автори пак велат дека САД уживаат во изобилството на моќ во однос на другите земји и дека против-балансот не евозможен (Brooks and Wohlforth, 2008). Од друга страна пак, агресивната и унилатерална надворешна политика на САД почнува да прави балансирање на моќта во светот, а како за пример ги наведува Кина и Русија и нивната “тивка” политика на постојано зголемување на вооружувањето.²¹ Либералниот теоретски поглед кон надворешната политика, пак вели дека останатите држави во светот не се ни обидуваат да ја балансираат американската моќ поради институционалните ограничувања во светот, особено во Организацијата на Обединетите нации (Ikenberry, 2002). Системските теории, во кои влегуваат дефанзивен реализам (Defansive realism) и офанзивен реализам (Offensive realism) се други две подтеории кои ги поддржуваат овие фактори во креирање на надворешната политика. И двете теории делат слични претпоставки дека севкупниот меѓународен политички систем влијае на надворешната политика. Системските теории (дефанзивен и офанзивен реализам) ја разгледуваат моќта на државите во меѓународниот систем. Според дефанзивните реалисти оваа теорија ја нагласува моќта на САД, како и тоа дека во голема мерка истата ја детерминира и карактеристиката на надворешната политика. Дефанзивните реалисти ја поддржуваат теоријата дека експанционизмот и агресивното однесување на една држава најчесто резултира со формирање на коалиции за баланс на истото. Како резултат на верувањето дека државите се настроени за одржување на овој баланс против агресивните моќни држави, истите ќе се обидуваат да одржат минимално ниво на моќ кој што е потребен за одржување на безбедноста. Како на пример, се наведува дека земјите во светот после 11 Септември, а заради унилатералната и агресивната политика на САД, во денешно време се обидуваат да ја балансираат американската моќ.²²

²⁰ Исто.

²¹ Исто.

²² Исто.

Од друга страна пак, според офанзивните реалисти, како на пример Џон Мершимер (Mearsheimer, 2001:33), кој тврди дека офанзивниот реализам има поинакво влијание, а тоа е дека самите држави изнајдуваат можности да ја зголемат својата моќ во однос на другите држави. Според истиот автор, анархичниот меѓународен систем и неговата несигурност во безбедносна смисла за зборот, направи во светот еден вид на натпревар за зголемување и дистрибуција на моќта на државите. Со други зборови, логиката на офанзивниот реализам ги води државите на тоа дека единствениот начин за опстанок во меѓународниот систем е да се биде најмоќна држава (Laune, 2006). За разлика од системските теории, внатрешните или домашните теории (Internal, domestic theories) за американската надворешна политика ги истакнуваат домашните фактори на влијание. Овие теории ја пратат традиционалната *Innenpolitik* (внатрешна политика) и го нагласуваат влијанието на внатрешните фактори врз надворешната политика. Притисоците внатре во државата како што се изборите, јавното мислење, домашната економија и степенот на националното единство го детерминираат карактерот на надворешната политика. Во тој контекст, либерализмот (Liberalism) е една од највпечатливите внатрешни теории за американската надворешна политика. Ова и не треба да биде изненадување бидејќи САД е типична либерална држава. Логиката на либерализмот вели дека американската надворешна политика треба да се реплицира врз основа на либералниот демократски карактер на државното уредување. Според либерализмот, една од главните цели на американската национална политика е промоција на проширувањето на индивидуалната слобода низ целиот свет. Промоцијата на слободната трговија и верувањето во меѓународните институции во врска со севкупната светска соработка се едни од главните постулати на либерализмот.

Од друга страна, Марксизмот (Marxism) кога станува збор за внатрешни теории се нагласува улогата на економијата и капиталот во американската надворешна политика. Марксизмот го потенцира капитализмот, и влијанието на истиот врз надворешната политика. Поддржувач на оваа теорија, како на пример Ноам Чомски, вели дека повеќето интервенции на САД во Латинска Америка, Карибите, Блискиот Исток и на други места се исклучително за потребите на американската економија, а заради обезбедување на енергенци, суровини и

репроматеријали. Марксизмот, според Вилијам Апшман, во неговата книга “The tragedy of American policy”, тврди дека американците се обидуваат да ги решат внатрешните економски проблеми преку изнајдување на нови надворешни пазари, евтини сировини и можности за инвестиции во странство. Во контекст на двете теории (Systemic theories and Internal, domestic theories) се разгледува и можноста за синтеза на двете. Неокласичниот реализам (Neoclassical realism) е теорија која се обидува да направи синтеза и комбинација на надворешните и внатрешните фактори во нова теорија на конструктивизам (Constructivism).²³ Националниот идентитет, според поддржувачите на оваа теорија треба да биде почетна точка за анализа на надворешната политика. Неокласичните реалисти веруваат дека внатрешните фактори се потребни за да се објасни како системските (надворешни) фактори влијаат на одлуките на надворешната политика. Стефан Валт објаснува дека неокласичниот реализам ја става домашната политика како варијабла за интервенирање помеѓу дистрибуцијата на моќ и однесувањето на надворешната политика.²⁴ Двете значајни варијабли за интервенирање кои неокласиците ги истакнуваат се носителите на одлуки и домашната политика. Со други зборови, за неокласичните реалисти, и двата фактори се битни во важноста за разбирање на надворешната политика на САД.

Според конструктивизмот, интересите на САД се добиени преку процесот на социјална интеграција. Оваа констатација ќе помогне да се објасни зошто САД се однесуваат на еден начин кон демократските земји во светот, а на различен начин кон не-демократските режими. Со нагласување на идеи, норми и идентитетот на нацијата во социјалните структури на општеството, конструктивизмот има големо влијание во објаснувањето на изворите за промена на американската надворешна политика (Duesck, 2006). Конструктивизмот всушност ја нагласува улогата на идеи и идентитети во американската надворешна политика. Врз основа на претходно искажаното во трудот се анализираат целите на националната безбедносна политика и концептите со кој би требало да се гарантира остварувањето на државните вредности и цели на САД.

²³ Исто.

²⁴ Michael, C., and Doug S., (2012) “US Foreign policy”, Oxford University Press, USA. pp.5-21.

3.2. Операционално одредување на предметот на истражување

Истражувањето врзано за националната безбедносна политика на САД, со сите димензии вклучувајќи политики, принципи и приоритети, нè доведува да го поставиме следното прашање. На кој начин се донесува националната безбедносна политика и кои се фундаменалните принципи на кои се базира националната безбедносна политика и стратегија? Постојат три главни пристапи кон националната безбедност:²⁵ пристапот на концентрични кругови (concentric-circle), принципот на елита против партиципативност (elite-versus-participatory) и пристапот на системска анализа (systems analysis). Првиот т.е. пристапот на концентрични кругови го става претседателот во центар на процесот на националната безбедносна политика. Во концентричните кругови влегуваат: претседателскиот тим, сојузниците и непријателите, потенцијалните сојузници и непријателите и конгресот, јавноста со медиумите. Претседателскиот тим има советодавна функција за имплементација на националната политика за безбедност. Овој процес го покажува степенот на важност на разни групи кои се примарни елементи од националната безбедносна политика. На пример, во овој процес од големо значење е да се испита однесувањето и политиките на сојузниците како и на непријателите. Во исто време Конгресот, јавноста и медиумите имаат големо влијание врз националната безбедност. Проблемот на овој пристап е симплификација на процесот на донесување на национална безбедносна политика и претпоставките за рационализација во донесувањето на конечна одлука. Вториот, принципот на елита против партиципативност, генерално се залага за тоа дека донесувањето на вакви и слични политики треба да бидат под ингеренција на елитата во државата. Националната безбедносна политика би требало да биде превземена од елитни групи во општеството со голема поддршка од пошироката јавност. Од една страна пак, елитата ја поседува севкупната вештина и способност за формулирање на националната безбедносна политика, а од друга страна за таа политика да биде успешна на подолг рок потребна е поддршка од добро информирана јавност. Елитниот модел се залага дека националната безбедносна

²⁵ Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) "US National Security, Policymakers, Processes & Politics", fifth edition, USA, pp:14-18.

политика не е само во рацете на одредени партиципатори (претседател, конгрес, високи офицери) туку во овој процес би требало да се вклучи и бизнис елитата. Третиот, принципот на системска анализа ја нагласува динамичната интеркорелација помеѓу повеќе варијабли во сите фази во процесот на донесување одлука. Овој принцип побарува и резултати од импликацијата на донесената политика, како и побарува политика која е општо прифатена од мнозинството. Сите три пристапи, како и сите варијации се користат во процесот на донесување на национална безбедносна политика. Терминот, воспоставување или донесување на национална политика е нормативно аналитички и се однесува до оние кои се одговорни за донесување на истата.²⁶ Понекогаш карактерот и личноста на претседателот играат голема улога во донесувањето на политики, но не се исклучува и можноста за формирање на одредени силни групи од бизнис елитата и армијата кои вршат еден вид на тивко влијание до оние кои се задолжени за овој процес. Тука пред се, станува збор за групи во командната структура на САД, државниот секретар, секретарот за одбрана, советникот за национална безбедност, директорот на централната агенција за разузнавање, командантот на здружените сили на армијата на САД и секретарот за домашна безбедност. Овие силни кластери се многу битни во креирањето на националната безбедносна политика и претставуваат критичен дел од лидерството на претседателот и самиот процес на донесување на одлуки.

Целиот процес на донесување на националната безбедносна политика дополнително се комплицира помеѓу кластерите во политичкиот систем на САД. Повеќе оддели во владата, политичкото влијание во медиумите, внатрешните проблеми, финансиската криза и воените побарувања, се дел од системот кој е одговорен за донесување на национални политики. Единствена кохезија постои околу војната против тероризмот, но многумина мислат дека претседателот мора да донесе одлуки заедно со владата и јавноста во врска со сите политики и стратегии на САД.

За таа цел овој докторски труд е примарно сконцентриран на истражувањето за и околу процесот на донесување на национална безбедносна политика, а преку

²⁶ Исто.

влијанието на воените интервенции и употреба на воена сила што го имаат врз севкупната надворешна политика на САД. Како дополнение ќе бидат истражени меѓународните безбедносни предизвици, факторите кои имаат влијание на безбедносната политика, актерите на истата, како и претседателската улога. Улогата на сите овие елементи станува покомплицирана поради воените дејствија во Ирак, иранското прашање, граѓанската војна во Сирија, меѓународниот тероризам, заканите од Северна Кореа и друго. Појавата на нови неконвенционални и асиметрични закани претставуваат доволна причина надворешна и национална безбедносна политика на САД да се преобликува со нови дефиниции и концепти. По Студената Војна, светот признавал само една единствена супер сила, односно САД. Истите, една деценија немале јасно и точно дефиниран непријател со што би можело да се оправда зголемувањето на воените расходи за воените интервенции и производство на оружје во тој период.²⁷ Во периодот после 11 Септември, научените лекции се покажале доста успешни, особено во ефикасноста на извршување на брзи молскавични противтерористички акции со употреба специјални сили и софистицирана техника. Секако, на првите позиции во оваа војна е Авганистан, каде се применува немилосрден притисок врз владите за да ги откријат и пријават (Affiliates) филијалите и (Adherents) приврзаниците на Ал-Каеда, секако и преку форми на кршење на динамиката на Талибанците со немилосрдна употреба на воена сила на специјалните единици и средства.²⁸

На кој начин американската безбедносна, надворешна, и други политики се развиваат, координираат и имплементираат е критички важно за нацијата. Овој процес почнува внатрешно во неколку федерални агенции одговорни за националната безбеденост и кулминира со конечна одлука на претседателот на САД. За да се направи сето ова, претседателот мора да дефинира и систем за развој на варијанти и донесување на конечна одлука. Освен, што во овој процес се вклучуваат повеќе агенции, во моментот нема законска регулатива со која се регулира начинот на донесување на националната безбедносна политика на САД.

²⁷ Повеќе види на: <http://academic.evergreen.edu/g/grossmaz/interventions.html>

²⁸ Дефиниции: Affiliates: Групи кои се поврзале со Ал-Каеда. Следбеници или Adherents: Лица кои формирале соработка и односи со цел да дејствуваат во име на организацијата, или на друг начин се инспирирани да преземат акција за унапредување на целите на Ал Каеда, на организацијата и на идеологијата - вклучително и преку учество во насилство, без оглед на тоа дали таквото насилство е насочено кон САД, нејзините граѓани, или на нејзините интереси.

Ова најмногу зависи од стручноста на самите личности кои работат за претседателот, како и од способноста на истиот за менаџирање на овој процес.²⁹ После трите најголеми историски безбедносни опасности, според Луис Гедис, а тоа била војната со британците во 1812 година, нападот на Перл Харбур и терористичките напади од 11 Септември, во процесот за донесување на безбедносна политика повеќе институции се формирале низ годините во политичкиот систем на САД. Една од тие која последните 60-тина години се занимава со надворешната и безбедносната политика е Советот за национална безбедност (The National Security Council).³⁰ Советот за национална безбедност е создаден во 1947 година со Актот за национална безбедност (The National Security Act), кој е усвоен од Конгресот и потпишан од тогашниот претседател на САД, Хари С. Труман. Покрај Советот за национална безбедност тогаш биле формирани и Централната агенција за разузнавање (The Central Intelligence Agency), Министерството за одбрана (Department of Defense) и Здружен генералштаб на американската армија (The Joint Chiefs of Staff). Целта на формирањето на овие институции е да се исправат грешките кои биле забележани во текот на Втората Светска Војна. Со други зборови изменетите околности побарувале промени на институциите одговорни за одбраната и безбедноста на државата.³¹ Централно место во процесот на донесување на Националната безбедносна политика го превзема Советот за национална безбедност (National Security Council), тело кое што му служи на претседателот за прашања од доменот на националната безбедност и надворешната политика. Советот го советува и му помага на кабинетот на претседателот за координација на овие активности помеѓу повеќе владини тела и агенции.³² Гледано пошироко целта на Советот е претседателот на едно место да ги добие сите потребни информации во врска со надворешните и

²⁹ Whittaker, G. Alan., Brown, D, Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), "The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System".

Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

³⁰ Советот за национална безбедност е создаден со законот за јавно право број 80, одобрен на 26 јули 1947 година, како дел од општата реорганизација на структурата на американската национална безбедност.

³¹ Whittaker, G. Alan., Brown, D, Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), "The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System".

Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

³² "U.S. Government, White House Website "National Security Council", July 2011:

<https://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc>

воените прашања, со цел да се координираат активностите (поради големиот број на институции) помеѓу различни служби/оддели во администрацијата. Членови на Советот за национална безбедност се: претседателот, потпретседателот, државниот секретар и министерот за одбрана. Овие членови се одредени по основ на законот и се нарекуваат постојани (Statutory members).

Законот, исто така предвидува и место за советници (Statutory Advisers), и тоа директорот на Централната агенција за разузнавање и началникот на Здружениот генералштаб на американската армија. Со тек на време бројот на лица кои присуствуваат на состаноците се проширил и тоа со советникот за национална безбедност, министерот за финансии, шефот на кабинетот на претседателот, советникот за економска политика, министерот за правда и директорот на канцеларијата за управување со буџетот. Во секое време списокот на лица може да се менува согласно потребите. Во зависност од нивото и комплексноста на прашањата кои се предмет на дискусија, состаноците на Советот за национална безбедност се одржуваат на три нивоа:³³ главни членови (The Principals Committee); заменици на министри и заменици на раководители (Deputy Committee); членови на администрацијата, на дневна база (Policy Coordination Committee). Во контекст на ова, потребно е да се истакне дека во функционирањето на Советот за национална безбедност од посебно значење го има и советникот за национална безбедност (National Security Advisor).³⁴

Од скромните почетоци како извршен секретар во времето на претседателот Хари С. Труман, и преку зајакнатата функција за време на Двајт Ајзенхауер, до сегашната титула за која нема законска рамка за именување, советникот за национална безбедност го избира претседателот на САД исклучува по негов личен избор. За сето ова да се изврши, на советникот за национална безбедност му стои на располагање комплетен персонал кој му помага за сите овие функции. Главниот производ на персоналот во овалната соба, се меморандуми во врска со националната безбедност каде се анализираат различни прашања од националната безбедност, и се даваат повеќе опции на располагање на претседателот. Крајната

³³ Whittaker, G. Alan., Brown, D. Shannon A. Smith, F. and McKune, E., (2011), "The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System"
Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

цел на членовите на советот е да му дадат на претседателот варијанти за дејствување со што факторот на изненадување би бил на минимум.³⁵ Советот за домашна безбедност (Homeland Security Council) е ново тело на кабинетот на претседателот на САД и е одговорно за подготвеност и брз одговор на евентуалните закани внатре во државата. Заедно персоналот кој е одговорен за Советот за национална безбедност и Советот за домашна безбедност, се нарекува персонал за национална безбедност.³⁶ САД во моментот се соочува со променет свет од минатото односно за да се развие глобалната поврзаност во светски рамки, американците влегоа во нова средина во која се зголеми уделот на надворешните влијание и политики, многу поблиску до нивните граници. Меѓународните прашања кои влијаат на националната безбедност станаа преокупација на американските граѓани на дневна база, од терористички закани и напади, криминал, до зависноста од многу продукти и услуги од надвор. Во исто време, поради финансиската криза моќта се намали не само во Америка, туку и во останатите економски силни држави.³⁷ Градењето на националната политика претставува сложен процес. Дилемата околу ова прашање е всушност и промената на идниот светски поредок. Еволуцијата на заканите ги доведе САД во дилема: унилатерално или мултилатерално? Унилатеризмот може да се дефинира како пристап кон надворешната политика која што ги нагласува акциите кои што државата генерално ги превзема сама, или делува со други, но главно и исклучително под нејзини услови.³⁸ Спротивно на ова констатација, мултилатерализмот ја нагласува заедничката соработка со останатите нации (три или повеќе) преку процеси кои повикуваат на консултативна и консензуална структура преку меѓународните институции, сојузи и коалиции.³⁹ Иако, динстикцијата на овие два поими е незначително голема, а не директна дихотомија, сепак овој контраст е доволна рамка за да може да отвори дебата за идната перцепција и улогата на САД во светот. По 11 Септември САД превземаа широк спектар на интервенции, пред се

³⁵ Исто.

³⁶ Повеќе на: <https://www.whitehouse.gov/issues/homeland-security>.

³⁷ Cordesman, H. Anthony. (2013), "Negotiating with Iran: The Strategic Case for Pragmatism and Real Progress"

Повеќе на: <https://www.csis.org/analysis/negotiating-iran-strategic-case-pragmatism-and-real-progress>

³⁸ Jentleson, W. Bruse, (2012) "American foreign policy: The dynamics of choices in the 21st centuries – 4th", USA, pp: 281.

³⁹ Исто, стр.281.

воени, во регионот на Блискиот исток. Воените интервенции на Блискиот Исток, кога станува збор за борба против тероризмот и терористите, преку глобалното движење на цихадот, во голема мерка влијаат на одлуките на националната безбедносна политика на САД. Токму овие групи со камповите што служат за обука на терористите во Авганистан и Пакистан, имаат и втора функција, а таа е да ги зајакнат меѓусебните врски на поединците кои треба да формираат свои ќелии.⁴⁰ Во последно време се зборува дека по уништувањето на безбедната територија на терористите во Авганистан од страна на широката коалиција предводена од САД, видно е ослабена мрежната комуникација на Ал-Каеда. Во многу аспекти, транснационалните врски се идеална можност за организација на криминалните и терористичките дејствија во глобализираниот свет. Мрежите на Ал-Каеда и ИСИЈ се распостранети, и иако сите имаат свој центар, транснационалната распределба го отежнува процесот државите да го нападат или откријат центарот на гравитација. Како за пример, во Европа мрежата на Ал-Каеда и новоформираната Исламска држава се карактеризира со тесна врска во комуникацијата помеѓу одделни ќелии во Франција, Велика Британија, Италија и Шпанија. Уривањето на една ќелија би значело и добивање на информации за другите, но крајниот резултат на серијата апсења во европските држави кулминирало со терористичките напади во Мадрид и Лондон во 2004, односно 2005 година, како и новите терористички напади во Франција и други земји. Терористичките закани ќе се намалат ако се стабилизираат Египет, Либија и Јемен, се изнајде решение за Сирија, се отвори ирачката политика, се вклучат исламистите во политичките процеси во регионот и се поттикнат арапските земји да ги намалат сунитско - шиитските тензии. Иако, тоа нема да ги спречи разграноците на Ал-Каеда и ИД во извршувањето на терористички напади, но би ги уништило надежите на организацијата ќе биде лидер во муслиманскиот свет, што е и основната цел.⁴¹

⁴⁰ Вилијамс, Фил, (2009) “Нова агенда за безбедност и стратегија”, Стратегија во современиот свет, Нампрес, Скопје, стр: 203-206.

⁴¹ Rubin, P. James., “The Puny Superpower”.

Повеќе на: <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2013/09/13/james-p-rubin-with-the-syria-crisis-america-s-role-in-the-world-is-steadily-shrinking.html>

4. Општа хипотеза на истражувањето

Поаѓајќи од предметот на истражувањето, како и врз основа на останати податоци се поставува следната општа хипотеза:

Националната безбедносна политика на САД по 11 Септември е насочена кон отстранување на слабостите во системот за национална безбедност и кон намалување на ризикот од терористички закани преку стратегија за борба против тероризмот која вклучува и употреба на сила и воени интервенции во случај кога се загрози интересите и вредностите на САД. Националната безбедносна политика на САД по 11 Септември влијае врз интензитетот, начинот на употреба на сила, како и врз карактеристиките на воените интервенции на САД на Блискиот Исток.

Во контекст на хипотезата, клучни истражувачки прашања на истражувањето ќе бидат:

- историскиот и теоретскиот контекст на развојот на процесите за донесување на националната безбедносна политика на САД има влијание врз донесувањето на идната внатрешна, односно на надворешната политичка и безбедносна агенда;
- дали и во која мера терористичките напади од 2001 година влијаат на перцепцијата на закани и стратешките елементите на безбедносната агенда на САД, воедно и на евентуалните промени во стратегијата за национална безбедност;
- употребата на воена сила и директните воени интервенции не се исклучуваат како опција за делување, доколку се загрози националните интереси и вредностите на САД;
- во која мера и дали политиката на внатрешните реформи и можните промени на институциите на администрацијата на САД ќе влијаат за отстранување на слабостите во системот за национална безбедност во успешноста за справувањето на современите закани на XXI-век;

- дали процесот на глобализација во светот, новиот регионализам им овозможуваат на терористичките мрежи на Блискиот Исток поголема поврзаност и делување, со што директно влијаат и врз безбедносната агенда на САД;
- потребата од нов и зголемен ангажман на САД како и на меѓународната заедница во борбата против тероризмот, побарува дополнителни ресурси, но и сеопфатна еднаквост во ангажирањето на воените сили;
- дали евентуалната промена на националната безбедносна политика на САД ќе придонесе до нови облици и начини на справување со асиметричните закани во поглед на градењето на нов мирен светски поредок;
- потребата од градењето на мултиполарен свет и сеопфатниот ангажман на САД подразбира одржлив меѓународен поредок како општ напредок од заеднички интерес, заштита на правата на граѓаните, развој на демократијата и пред се зголемување на националната безбедност.

5. Варијабли на истражувањето

Независна варијабла

- Националната безбедносна политика на САД по 11 Септември;
- Борба против тероризмот.

Зависна варијабла

- Интензитетот, начинот на употреба на сила и карактеристиките на воените интервенции.

6. Методологија на истражувањето

Со цел да дојдеме до одговор на истражувачкото прашање и проверка на хипотезата и истражувачките прашања во ова истражување ќе се користат неколку методи на истражување. Интегративен приод, односно комбинација од квалитативен и квантитативен пристап како метод на истражување ќе се реализираат преку анализа на содржина на документи; со анализа на конфликти и

употреба на индикатори од GPI (Global peace index) и со DEA (Data envelopment analysis) која претставува квантитативна анализа на податоци со кои ќе се анализираат воените интервенции на САД по 2001 година. Со квалитативниот пристап ќе се направи научна анализа на проблемот на истражување особено во делот на теорија на интервенција на трета страна и новиот регионализам, додека со квантитативниот пристап ќе се објаснат факторите кои влијаат врз националната безбедносна политика на САД, карактеристиките и ефикасноста на воените интервенции на Блискиот Исток.

Во контекст на кажаното, при елаборација на истражувањето ќе бидат и осврти, коментари, заклучоци и анализа на документи во однос на националната безбедносна политика на САД во врска со темата.

Во истражувањето ќе се користат податоци од анкети од релевантни американски и меѓународни институции. Исто така ќе се анализираат академски текстови во однос на националната безбедносна политика. Во истражувањето ќе бидат користени примарни извори на податоци (релевантни книги, статии, официјални документи) како и друга научна и стручна литература од областа кои третираат вакви проблеми. Ќе се користат и секундарни документи (државни документи од безбедноста и одбраната, стратегии, одлуки и друго. Ќе се анализираат сите официјални документи во врска со мерките превземени на внатрешен и надворешен план од страна на носителите на надворешната политиката во САД. Исто така, ќе се земат во предвид и заклучоци од семинари, форуми, работилници и анкети на домашни и меѓународни институти за мерење на јавното мислење кои ќе бидат водилки во целосното формулирање и одговор на поставената хипотеза и задачи на ова истражување. Историографскиот метод - ќе најде примена со цел да се осознаат и искористат искуствата од минатото за периодот за кој постои документација. За овој проблем на истражувањето значајно е да се опфати периодот после Студената Војна и по случувањата 9/11.

Анализа на содржина на документи и општиот научен **компаративен метод** ќе најде своја примена и ќе овозможат собирање на историографските податоци и теоретските сознанија, анализа на текстови од академските кругови, натписи и статии, говори и интервјуа на претседателот Барак Обама, државни

документи од областа на безбедноста пред се стратегијата за национална безбедност и стратегијата против тероризмот на САД. Споредбено анализата на текстови во дневниот печат во врска со националната безбедносна политика и воените интервенции на Блискиот Исток ќе овозможи релевантни информации, а како на пример од Washington Post, New York Times, The Guardian и други, интернет публикации и други државни документи од областа на надворешната и националната политика, безбедноста и одбраната на САД.

ГЛАВА II

КОНЦЕПТИ, ПРИСТАПИ И ТЕОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ И НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

1. Поими и дефиниции за национална безбедност

Пред да се дојде до основните дефиниции за национална безбедност потребно е да се одреди првенствено самиот поим безбедност. Институционализација на поимот безбедност во современите општествени политички системи се третира како политичка категорија. Токму затоа се започнува од идејата дека безбедноста како поим значи “без грижа” или отсуство од закани по мирот за државата.⁴² Генерално гледано за одредувањето на поимот безбедност повикуваат повеќе дефиниции во зависност од спектарот низ кој се набљудуваат. Постојат повеќе автори кои го дефинираат и толкуваат поимот безбедност. На пример Вукадиновиќ, под безбедност подразбира, физички опстанок на една држава и населението, заедно со основните атрибути на самостојноста и материјалниот просперитет. Според Маслов, безбедноста е една од темелните човечки потреби. Меѓународниот речник на поими Websters’s ја дефинира безбедноста како состојба на заштитеност или неизложување на опасност. Според Бери Бузан, безбедноста е есенцијално оспорен концепт кој создава неразрешливи дебати.⁴³

Поимот безбедност во својата широка перспектива опфаќа многу делови од општествениот и политичкиот дел на државите, но генерално самата широчина на поимот не доведува до тоа да се детерминира т.е. разложи на повеќе видови на безбедност пред се: индивидуална, национална, меѓународна, колективна, интегрална, хумана, приватна, енергетска, еколошка и други.⁴⁴ Во поглед на посовремените толкувања на безбедноста како концепт во денешницата постојат повеќе автори кои ја артикулираат истата. Како на пример, Арнолд Волферс, кој смета дека безбедноста во објективна смисла претставува отсуство на опасности за

⁴² Ванковска, Б. (2016) “Меѓународна безбедност – критички пристап” Филозофски факултет, Скопје.

⁴³ Повеќе на: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/security>

⁴⁴ Дончев А. (2007), “Современи безбедносни системи” Графос, Куманово, стр.44

остварените вредности, додека во субјективна смисла претставува отсуство на страв дека таквите вредности би биле загрозени. Други автори пред се од Европа, како на пример Патрик Морган ја дефинира безбедноста која е составена од четири компоненти и тоа: физичка безбедност, автономија, развој и владеење/власт. Од европска перспектива постојат повеќе дефиниции за безбедност, пред се на Иан Белламу кој вели дека безбедноста сама по себе претставува релативно отсуство на војна, проследено со релативно високо очекување дека нема да се доживее пораз доколку таа сепак се случи.⁴⁵

Современиот концепт на националната безбедност како дел од општата безбедност на државите започнал да се развива во 17 век за време триесетгодишната војна во Европа и граѓанската војна во Англија. Во 1648 година, со Вестфалскиот мир се основала новата идеја дека секоја држава - нација треба да добие своја суверена контрола на територијата и своја религија, и за првпат се споменува концептот за надворешна безбедност.⁴⁶ Системот за национална безбедност генерално е насочен кон одржување на стабилноста на земјата со користење на сите расположливи економски, дипломатски, безбедносни и политички средства. Системот за национална безбедност е способност да се сочува физичкиот и територијалниот интегритет на земјата, да се одржуваат економски односи со другите земји во светот на рационални основи, да се сочуваат институциите и да се отстранат заканите од надвор и од разни видови на криминал, тероризам и да се контролираат границите.

Заканите по безбедноста на земјата опфаќаат не само класични непријатели како што можат да бидат некои странски држави, туку тие можат да бидат и недржавни актери, нарко картели, мултинационални компании и невладини организации, како и природни несреќи кои предизвикуват нарушување на околината.⁴⁷ Во 1648 година со договорот за Вестфалскиот мир, се воспоставила

⁴⁵ Превземено од: Георгиева, Л. (2010) "Европска Безбедност" Алфа-Принт, Скопје, 2010.

⁴⁶ Holmes, R., (2015) "What is National Security?".

Повеќе на: <http://index.heritage.org/military/2015/important-essays-analysis/national-security/>

⁴⁷ Зборник на трудови од меѓународната научна и стручна конференција "Реформите на безбедносниот сектор во Република Македонија и нивното влијание врз борбата против криминалитетот", одржана на ден 15.09.2012 година, на Европскиот универзитет - Република Македонија.

Достапно на: http://www.eurm.edu.mk/publikacii/Zborik_Bezbednost_2012_1.pdf

основната е идеја дека нацијата т.е. државата за да е суверена треба да ја има под контрола не само внатрешна безбедност и религијата, но исто така и надворешната безбедност. Токму истата идеја егзистира и денеска и е вообичаена пракса на државите, со разлика што пред - Вестфалскиот мировен договор, основна идеја и концепт се базирал на тоа дека со државите владеат цареви, папата, кралеви и принцови кои и биле одговорни за националната безбедност. Оваа идеја била оспорена од страна на филозофот Имануел Кант кој сметал дека безбедноста е универзален принцип на секоја држава кој потекнува од просветителството. Во својот есеј од 1795 година “Вечен мир: Филозофска Скица”, тој ја истакнал својата идеја дека системот на национални држави треба да се замени со нов просветителен светски поредок. Националните држави треба да се грижат за своите национални интереси за општото добро и да се отфрли се што е врзано за националната сувереност и правото на самоодбрана. Од друга страна пак кога станува збор за национална безбедност од американска перспектива, терминот може да се пронајде во повеќе исторски документи со различна формулација.

Иако, одредени елементи на современиот концепт на националната безбедност може да се согледаат со мислата на Џејмс Медисон, а се појавил и почнал да се развива после Втората Светска Војна, во поново време сепак според Валтер Липман за кој се смета дека експлицитно прв ја дефинира националната безбедност како “Секој народ има безбедност”, како и “кога државата заради своите легитимни интереси може да се избегне војна, и е во состојба да го стори тоа е во ред, но доколку неможе да се соочи со предизвикот, да отпочне војна”.⁴⁸ Сепак, како што Арнолд Вулферс посочува едноставниот превод на “национален интерес” во “национален безбедносен интерес” е нормативна опомена дека земјите треба да го следат овој концепт.⁴⁹ Развојот на националната безбедност како посебна академска област на интерес се должи на политичките и административните промени во САД, веднаш по Втората Светска Војна. За време на војната, недостатоците се откриени во административната структура која требала да ја координира војната и да обезбеди долгорочни планови за повоениот

⁴⁸ Michael, C., and Doug S., (2012) “US Foreign policy”, Oxford University Press, USA. pp.5-21.

⁴⁹ Исто.

период. Технолошкиот напредок, особено со доаѓањето на атомското оружје, покажа уште појасно дека воените прашања повеќе не може да се решат во вакуум, но мора да бидат тесно поврзани со политичките и економските фактори.

2. Концепт на националната безбедносна политика

Гледано на национално ниво, безбедносната политика ја отсликува перцепцијата на власта за заканите по мирот и безбедноста на државата и населението, како и одговор на државата кон истите. Според DCAF (Centre for the Democratic Control of Armed Forces), развивањето на националната безбедносна политика вклучува утврдување пристап кон безбедносните прашања, одредување на приоритетот на заканите за безбедноста и донесувањето на најважните одлуки за безбедносниот сектор.

Безбедносните политики на национално ниво, кои опфаќаат политики за национална безбедност и посебни политики за институциите, ги третираат и внатрешните и надворешните закани за безбедноста и се развиваат во рамките на меѓународната и регионалната легислатива кон која пристапила државата. Според истиот извор, се предлага широка дефиниција за Национална безбедносна политика како “рамка за опишување, како земјата ја осигурува сопствената и безбедноста на граѓаните”.⁵⁰ Овој политички документ може да се нарече план, визија, стратегија, концепт или доктрина. Националната безбедносна политика често се претставува како интегриран документ кој скицира како треба да биде структуриран безбедносниот сектор за да се справи и со надворешните, но и внатрешните безбедносни закани. Бидејќи национална безбедносна политика настојува да ја опфати севкупната национална безбедност како целина, тие обично се хиерархиски надредени во однос на политиките на секторите, институциите, како на пример оние кои се однесуваат на воените доктрини. Анализата на процесот на националната безбедносна политика од американска перспектива, може да се аплицира единствено преку следните четири фази.⁵¹ Прво, тајноста на планирачкиот процес е потребна за правилен одговор за конкретна ситуација.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) “US National Security, Policymakers, Processes & Politics”, fifth edition, USA.

Второ, во криза или блиску до доведување во кризна ситуација, исто така е потребна брза, но и квалитетна одлука. Трето, во повеќето случаеви националната безбедносна политика мора да се соочи со надворешни групи или држави надвор од правната легислатива на САД. Четврто, инструментите за донесувањето на ефективна национална безбедносна политика се вооружените сили и разузнавачките агенции кои што однапред веќе извршуваат дејности надвор од државата. Имплементацијата на политиката како и фазите на извршувањето на истата најчесто се одвиваат во тајност, тука пред се станува збор за неинформирање на јавноста, па дури и за конгресот.⁵² Претседателот е тој што го има главниот и завршен збор во однос на политиките за национална безбедност, а преку вооружените сили, дипломатијата и разузнавачките агенции. Во нормални услови кога станува збор за американската администрација, националната безбедносна политика е примарно, но не и ексклузивно право на претседателот. Сепак праксата покажува дека претседателот е тој кој ја донесува последната одлука за употреба на вооружените сили доколку е потребно.⁵³ Но, одлучувачката политика која е во рацете на претседателот, од една страна се соочува со дилемата за сензитивната природа на самата политика која вклучува дипломатија и разузнавање (тајност на процесот), а од друга страна “неограничена” употреба на воената сила како и тајни операции во земји зафатени со конфликти (случај со влегувањето на специјални сили во Пакистан заради лоцирање и апсење на Осам Бин Ладен). Сепак еден од факторите кои што неможе да се сокрие од конгресот и јавноста е буџетот што се одвојува за вооружените сили за кој се води жестока дебата во самиот Конгрес.

2.1. Конвенционален пристап кон националната безбедност

Според Харт, пристапот започнува со идејата дека теоријата и стратегија се преклопуваат во голема стратегија, која може да се дефинира како интеграцијата на воено - политичките и економските средства со цел извршување на крајната цел на државите во меѓународниот систем.⁵⁴ Секоја нација вообичаено има експлицитна

⁵² Исто.

⁵³ Улогата на претседателот во донесувањето на одлуки поврзани со националната безбедност, како и авторизацијата за употреба на воената сила се детално објаснети во глава IV.

⁵⁴ Stephen, B. (2005) “American Grand Strategy After, 9/11: ANSSESSMENT”, USA.

или имплицитна стратегија за тоа како ќе се справи со другите држави/региони во светот во поглед на безбедносните и одбрамбените прашања. Но, големата стратегија е вообичаено во доменот на научниците, како на пример (Waltz, 1979; Gaddis, 1982; Heymann, 2003; Ikenberry, 2002; Mead, 2004; Nye, 2002), како и оние кои ја елаборираат борбата против тероризмот (Clark, 2003; Frum and Perle, 2003; Kagan, 2003; Brzezinski, 2004; Cronin and Ludes, 2004; Etzioni, 2004; Ferguson, 2004; Hart, 2004; Stevenson, 2004; Barnett, 2005).

Големата стратегија вообичаено ја претставува војната како главна задача на вооружените сили. Асиметричните закани ги отвораат можностите за развој на големата стратегија. Мет и Џонсон (Metz & Johnson, 2001) направиле разгледување на позадината на концептите преку стратегиска асиметрија (strategic asymmetry) т.е. употреба на разлики за да се добие предност во однос на противникот, како и Валт (Walt, 2005) кој го претставил реализмот (realism) и вели дека војната против глобалниот тероризам треба да се разгледа преку тоа како другите земји го перципираат, а не само од американска перспектива. Валт разгледува повеќе можности, од балансирање и асиметрични стратегии (“balancing” - asymmetric strategies), преку обврзувачки пристапи на алијансата, институциите и нормите. Валт го нагласува таканаречениот “offshore balancing” дека е идеален за американската голема стратегија, пристап кој што е дел од теоријата за балансирање на моќ. Во контекст на ова, кое што и се покажало адекватно во историјата, се состои од еден вид на нео-изолационистичката доктрина врз основа на приматот на САД за минимизирање на постојаните заложби кон сојузниците за превземење на товарот во меѓународните мисии. Изолационизмот и исклучителноста, (isolationism and exceptionalism), отсекогаш биле скриени теории во било која надворешно политичка дебата. Хук и Спаниер (Hook & Spanier, 2006), сепак го опишуваат новиот американски стил на надворешната политика добиена главно од големата стратегија, а преку приматот на водење на превентивни војни.

За нешто да се квалификува како теорија може да се следи преку анализата на Мур и Турнер (Moore and Turner's, 2005), кој што идентификуваат шест различни пристапи и тоа:

- пристапот на балансирање на моќ (Balance of Power);
- пристапот на колективна безбедност (Collective Security);
- светски федерален пристап (World Federalist);
- пристапот на функционалност (Functionalist);
- пристапот на демократскиот мир и (Democratic Peace);
- пристапот на поттикнување (Incentive).

2.2. Пристап на балансирање на моќ

Пристапот на балансирање на моќ е еден од најефективните и популарни сегменти кон националната безбедност. Поимот е од 1740 година кога, Frederick the Great (1712-1786), за првпат го запишува во својата книга *Anti-Machiavel*, како идеја дека балансирањето на моќта е всушност паритет или стабилноста меѓу конкурентните сили. Оваа теорија ја поддржува мислата за само рамнотежа или "just equilibrium" во светот, доктрина или аксиома која е наменета за да се спречи било која нација да стане доволно силна за да се овозможи таа да ја спроведе својата волја врз остатокот. Светот се огледа како состав на рационални актери и обединување во сојузи или коалиции за спротивставување на заканите. Технички гледано овие "сојузи", како и повеќето меѓународни организации се формализирани со договор на долг временски период, додека пак "коалиции" се генерално помалку формализирани и се за пократок временски рок за извршување на специфични задачи.⁵⁵ Постојат неколку дебати за тоа колку нации е потребно да се вклучат во некоја коалиција за таа да добие мултинационален карактер, а не унилатерален, според Лансфорд (Lansford, 2006), потребни се најмалку десет. Во светот денеска има седум големи сили кои ја поседуваат половината од севкупниот бруто домашен производ, и поседуваат воена надмоќ. Според Лансфорд, постојат три големи безбедносни сојузи во светот и тоа на прво место е НАТО, на второ е Безбедносниот договор на Америка и Јапонија и трето, Заедницата на независни држави создадена од дванаесет држави на поранешниот СССР.⁵⁶ Преку традицијата на реалистите (realist tradition) во меѓународните релации за дефиницијата

⁵⁵ Steven M. and Douglas V. (2001) "Asymmetry and U.S. military, strategy: Definitions, background, and strategic concepts", USA.

Повеќе на: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub223.pdf>

⁵⁶ Исто.

балансирање на моќ, според Валтц (Waltz, 1979), кој вели дека нациите создавале и ќе создаваат слаби коалиции за да се изборат против посилниот непријател. Балансирањето може да биде интерно или внатрешно и екстерно – надворешно при што внатрешното балансирање е кога државата се зајакнува преку мобилизација на ресурси во рамките на своите граници, а надворешното балансирање се однесува на формирање на коалиции и сојузи против заеднички непријател. Историски гледано, транзицијата предизвикана од зголемувањето на моќ и предизвикот на големите сили често пати довеле до нови безбедносни закани во светот. Независните држави кои не се во сојузи, исто така опстојуваат преку пристапот на балансирање на моќ, но со други форми, како на пример, регионални сојузи и неформални сојузи. Постои и друг пристап кој се нарекува хегемонија, (hegemony). Хегемонијата е најбрзиот начин за намалување на анархијата, но доведува и до зголемување на воената сила што може да доведе и до контраекти. Војните не би требало да се случуваат во теоријата на балансирање на моќ, бидејќи секоја држава постојано ја следи безбедносната агенда на своите пријателски, односно непријателски можни сојузи или држави. Меѓутоа, тврдењето дека рамнотежата или балансот на моќ е мировна теорија на националната безбедносна политика всушност ја создава и најголемата критика за тоа, бидејќи е докажано дека и најмалата транзиција на моќта на некоја држава може да резултира со војна. Според ова, тврдењето дека балансирање на моќта е мировна теорија во истовреме отвара фундаментална критика за истата.

2.3. Пристап на колективна безбедност

Поимот колективна безбедност за првпат се споменува во 1914 година за време на Првата Светска Војна и претставува замена за пристапот на балансирање на моќ, истиот историски гледано му се препишува на Кант, (Immanuel Kant, 1724-1804). Пристапот на колективна безбедност ја согледува националната безбедност како систем кој претставува закана за останатите актери-држави и како решение нуди нејзино ограничување со тоа што ќе ги гарантира мирот и безбедноста низ заеднички пристап. Тоа е теоретска основа на Организацијата на Обединетите нации и пред тоа на Лигата на народите.⁵⁷ Теоријата ја одбива можноста сојузите и

⁵⁷ Kent, R. (2004) "Collective security and humanitarian intervention".

неутралните држави да постапуваат сами, наместо тоа се заменува со тврдењето дека “напад против некоја држава е напад против сите”. Основата на оваа теорија укажува на тоа дека земјите треба да се ослободат од товарот за обезбедување на сопствената национална безбедност, бидејќи послабите нации не можат да се одбранат, а посилните нации често се вклучуваат во трка во вооружувањето. Оваа теорија повикува на мирна соработка, и како таква се разликува од поимот “колективна одбрана” како што некои ја поистоветуваат. НАТО е класичен пример за “колективна одбрана”, додека пак, ООН се класичен пример за колективна безбедносна организација.

2.4. Светски федерален пристап

Основата на овој принцип вклучува идеи и одлуки кои што во општеството не треба да бидат донесени од високо ниво, туку секој индивидуалец има право да го зголеми влијанието и сопственото мислење на политиката. Неколку од овие мисли може да се најдат во (Federalist Paper No. 20), забележани од Александар Хамилтон и Џејмс Медисон каде што авторите се обраќаат на граѓаните на Њујорк со апел да го прифатат федералниот пристап во политиката по примерот на Холандија.⁵⁸ Овој пристап ја поддржува идејата дека суверенитетот треба да се постигне преку напорот на секој индивидуалец кој би требало да се заврши со донесување на цивилно државно уредување т.е. политика (sovereignty...from individuals...ends of civil polity) или суверенитет.... од поединци....завршува со граѓанско уредување.⁵⁹ Како движење, светскиот федерализам ја црпи својата инспирација од глобализацијата и мултикултурализмот, заменувајќи го меѓународното право (кое се однесува на држави) со глобален закон “global law” кој се однесува на поединци, и побарува реформи на ООН со цел поголема улога во социјални, еколошки и човековите права, а особено малцинските права. Највидливото достигнување на оваа теорија е движењето на Римскиот статут (Rome Statute) од 1998 година, што и довело до основање на Меѓународниот кривичен суд во 2002 година.

Повеќе на: <http://www.alnap.org/resource/5146>

⁵⁸ Hamilton, A. and Madison, J. "FEDERALIST No. 20, The Insufficiency for the Present Confederation to Preserve the Union". December 11, 1787.

Повеќе на: <http://www.foundingfathers.info/federalistpapers/fed20.htm>

⁵⁹ Исто.

2.5. Принцип на функционалност

Принципот на функционалност во полето на глобалната политика, има за цел воспоставување на стабилен, предвидлив модел на раст и развој во светот, преку создавање на неопходни меѓународни организации, со задачи кои треба да се спроведат во одредени делови и региони на светот за општата благосостојба. Заедничките потреби за обединување на народите преку сопствените граници е еден од главните постулати на оваа теорија. Принципот на функционалност во смисол на политиката на плурализам (pluralism), е принцип каде што интеграцијата помеѓу народите од различни раси ја поддржува идејата за толеранција, меѓусебно почитување и соработка. Во таква рамка, народите постојано ќе бараат верност кон некоја агенција или организација која најдобро им помага да се збогатат нивните животи, да се постигне човековото достоинство, или да се бараат повисоки вредности.

2.6. Пристап на демократски мир

Пристапот на демократски мир е теорија на одговорна влада "responsible government" базирана со идеја дека демократиите во светот скоро никогаш нема да отпочнат војна меѓусебно, изјава првично искажана од филозофот (Immanuel Kant, 1795 - 1804) во својот есеј Вечен мир "Perpetual Peace".⁶⁰ Некои теоретичари, ја поддржуваат оваа идеја како најблиска до она што се нарекува почитување на правото во меѓународните односи (Levy, 1988). Низ историјата ова се покажа точно бидејќи, според Ромел (Rummel, 2003), и неговата анализа за периодот од 1816 до 1991 година каде се вели дека немало војни помеѓу демократиите во светот, на сметка на ова имало 155 војни помеѓу демократии и недемократии и 198 војни помеѓу недемократските држави. Постојат бројни докази дека демократското проширување треба да биде цел на секоја држава. Всушност демократизацијата ја подобрува и надворешната политика.

⁶⁰ Kant, I. (1795) "Perpetual Peace: A Philosophical Sketch"
Види на: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/kant/kant1.htm>

2.7. Пристап на поттикнување

Овој пристап кој што го дефинирал и името демократско владеење или “democratic governance”, теорија која ја поддржува надворешната политика, а главниот фокус е во владеење на правото и трговските договор, (Moore, 2005). Нè сите недемократии се гледаат како закана кон мирот, но демократиите вообичаено започнуваат војна како бранители, отколку како агресори против диктаторски режими. Како придонес кон оваа теорија оди и концептот на застрашување “deterrence” како надворешно обезбеден стимуланс против војната и тероризмот, тој игра клучна улога во оваа теорија, барем за објаснување за тоа каде демократиите, географски и стратегиски одат во војна. Застрашувањето самостојно не е добра идеја за целокупната надворешна политика, но поради неуспехот на други методи како санкции, дипломатски акции и слично. Важно е да се истакне дека Мур не ја поддржува идејата за застрашување во класична смисла на воениот стратег Сун Цу.

3. Неконвенционален пристап кон теоријата за национална безбедност

Еден од начините за објаснувањето на неконвенционалните теории може да се согледа преку идеи во академските кругови познати како “cultural studies”, што и претставува нова пракса во втората половина на XX-от век. Cultural studies за свој предмет на изучување го заземаат производството и прометот на добра кои придонесуваат позитивно во општеството. Тука, пред се станува збор за медиумски презентации, литературни текстови, психоанализа, политичка идеологија и аспекти од секојдневниот живот. Во рамките на неконвенционалниот пристап на теориите за национална безбедност влегуваат следните: Теорија на хаос (Chaos Theory), Теорија на игра (Game Theory), Глобализациска теорија (Globalization Theory), Теорија на пост-колонијализмот (Postcolonialism Theory) и Нео-марксистичка теорија (Neo-Marxist Theory).

3.1. Теорија на хаос

Теоријата на хаос е концепт развиен во средината на 1970-те години, и се однесува на екстремно чувствителни прашања врзани за националната безбедност. Односно, хаосот го поставува прашањето дали е или не е можно да се направат долгорочни предвидувања за развојот на еден политичкиот систем. Овој пристап ја поддржува и “complexity theory” која вклучува проучување на комплексните политички системи со акцент на надворешната политика, каде што хаосот и правото постојано ќе бидат на работ.⁶¹

3.2. Теорија на игра

Строгите приврзаници на теоријата на игра во последно време се повеќе наликуваат дека се поддржувачи на конвенционален отколку неконвенционален пристап, бидејќи останува фактот дека релативните неодамнешните случувања го покажуваат тоа, како на пример “theory of moves” (Brams, 1994). Неспорно е дека теоријата на игра е основна алатка за анализа на националната безбедност, меѓународната трговија и на глобалната животна средина, која што Њуман и Моргенстер ја воведоа пред повеќе од 45 години. Најголемата вредност на теоријата на игра ја има во способноста да се направи разлика на најдобрата стратегија за контратероризам и тврдокорните бунтовнички сили. Теоријата на игра, исто така многу придонесе за повеќе модели на одвраќање, трката во вооружувањето, а централниот проблем е кога еден актер или државата треба рационално да се одлучи со кого и како ќе соработуваат и кои се негативните фактори доколку тоа го стори самата.

3.3. Теорија на глобализација

Оваа теорија всушност е процес на формирање на глобални институции, кои што станаа полупуларни во 90-те години, поставувајќи се како еволуција на глобалната политика и економија во пост-комунизмот, капитализмот и

⁶¹ Clemens, W. (2002) “Complexity theory as a tool for understanding and coping with ethnic conflict and development issues in post-soviet Euroasia”

Повеќе на: http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol7_2/Clemens.htm

технолозијата. Постојат многу дефиниции за глобализацијата и секако отворена дебата во позитивна и негативна смисла на зборот (Lechner and Boli, 2000). Оваа теорија на пример вели дека проширувањето на интернетот во т.н. Трет свет, ќе има влијание за намалување на националистичките конфликти, и дека транспарентноста на интернетот ќе допринесе до протоколот на финансиски услуги, економијата и културата. Теоријата за глобализација има тенденција да се одржува постојан баланс, но и да се уништи јазолот помеѓу богатите и сиромашните, растечката монополизација, транснационалниот криминал и друго. Одредени теоретски случувања не можат да бидат лесно препознатливи во тоа време, и јасно е дека терминот "глобализација" често се користи како синоним за било кој вид на футуристичка визија на автори кои ја поддржуваат истата.

3.4. Терорија на пост-колонијализам

Теоријата на пост-колонијализам е идеолошко учење на влијанието на културата на западниот колонијализам, како дел од последиците кои што можат да бидат или неоколонијализам или потребата на нова артикулација на политиката. Пост-колонијализмот исто така вклучува и историска ревизија (промена), бидејќи повеќето држави во светот со цел да го избегнат длабокото искуство со колонијализмот, често ја менуваат историјата, иако парадоксално тоа им обезбедува национален идентитет.⁶² Со цел подобро да се разбере, теоријата на пост-колонијализмот е тесно поврзана со теоријата на империјализам, а преку најпопуларниот научник во ова поле Едвард Саид, (Edward, 1978), па дури и преку познатиот историчар Франц Фанон (Fanon, 1952) кој вели дека тоа е всушност теорија на анти-колонијализам. Книгата на Едвард Саид (Said, 1978) "Orientalism", е доста влијателна во тој период, тврдејќи дека не постои начин азијците целосно да се ослободат од стереотипот на колонијализмот. Истиот автор вклучува и нова теорија на политиката на идентитетот (identity politics), тоа е теорија за социјалните неправди на сите видови на организирање на регионални движења на отпор кои се случиле или ќе се случат со цел да имаат "ослободителен" ефект. Денешницата го оправдува ова тврдење на авторот, а особено во исламскиот свет помеѓу

⁶² Види повеќе на: <http://english.chass.ncsu.edu/jouvert/v7i2/con72.htm>

палестинските активисти. Теоретскиот развој на оваа теорија ќе покаже дали таа му помага или не на тероризмот или има други социјални влијанија.

3.5. Нео - Марксистичка теорија

Нео-марксистичка теорија е основниот марксистички модел кој претрпел комплексни промени, највпечатливо е оддалечување на класичната политика и прифаќањето на Франкфуртската школа на пристапи кон проучување на фашизмот и тоталитаризмот. И други теории се појавиле како критика на фашизмот (коренот на злото во светот), а таа е теорија на непопустливо откажување и противење (Cutler, 1999). Нео-марксистичкото истражување има тенденција да не се фокусира само на власта, што доведува до многу отворени прашања за политиката на интервенции во име на националната безбедност (Robinson, 1996). Нео-марксизмот како теорија треба да се развива, бидејќи нејзиниот акцент на конфликтот е сосема компатибилен со реализмот или моќта на политиката во меѓународните односи.

4. Концепциски и теоретски контекст кон Националната безбедност на САД

Концепцискиот контекст и теориите за националната безбедносна политика е битен за согледување на рамката на формирањето и пристапот кон истата. Исто така, потребно е и да се согледа карактерот на политиките преку теории, настани и пристапи кои ја дефинираат и објаснуваат истата со надворешната политика. Во трудот се анализира, развојот на концептуална рамка за разбирање и објаснување на политичките настани во светот и потребата за разбирање на големите теории. Некои од поддржувачите на овие теории се обидуваат да ја обединат литературата со правната легислатива. На пример, класичниот пристап (classical approaches) на Клод, (Claude's, 2005) е корисен, како и иновациите на Џон Нортон Мур, (Moore's, 2005), во вид на поттикнувачка теорија (incentive theory).⁶³

⁶³ Clemens, W. (2002) "Complexity theory as a tool for understanding and coping with ethnic conflict and development issues in post-soviet Euroasia"

Повеќе на: http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol7_2/Clemens.htm

Вообичаено е да се напомене дека за многу од теоретските пристапи кон националната безбедност се дискутира преку “позајмени” дисциплини како социологија, психологија и политички науки. Политичките науки се академска дисциплина уште од Херберт Адамс, еден од првите кој го дефинирал овој поим во 1880 година на Johns Hopkins Универзитетот. Периодот од Старите Грци, арапското златно доба и италијанската ренесанса, па се до англиското просветителство се смета како “класична” ера во политиката. Овие дисциплини се дефинирани во повеќе полиња и делат исти или слични мислења со други дисциплини особено социологијата, економијата, историјата, антропологијата, психологијата и статистиката. Фокусот е даден на неколку теории и пристапи кон националната политика на САД пред се, конвенционалниот пристап, неконвенцијалниот, конзерватизмот и неоконзервативниот пристап. Конвенцијалниот пристап во процесот на донесувањето на националната безбедност на САД вклучува повеќе теории каде приматот се става на големата стратегија на САД при што воената структура го носи главниот примат при донесувањето на одлуки. Пристапот започнува со идејата дека теоријата и стратегијата се преклопуваат во големата стратегија т.е. интегрирање на воените, политичките и економските средства за исполнување на крајната цел. Неконвенцијалниот пристап вклучува серија на теории кои што даваат генерална слика дека се отфрла можноста за употреба на воена сила и се фаворизира производството и прометот на добра и услуги (економијата) кои би придонеле за позитивности во целото општеството. Исто така овие теории ја поддржуваат глобализацијата, ширењето и отворањето на нови светски пазари со цел намалување на националистичките конфликти. Комплексноста на конзервативната надворешна политика бара внимателно испитување, а како последица на Студената војна, американските конзервативци имале развиено воинствена репутација, додека воениот авантуризам ниту е, ниту некогаш бил, конзервативна вредност во Америка. Токму од таа причина се истражуваат различните пристапи за надворешната политика, гледана во рамките на големиот конзервативен модул за да се испита можната иднина на евентуалните војни. За разлика од конзервативниот пристап, убедувањето на неоконзервативците и употребата на воената моќ на САД е потребна и неопходна со цел да се одбранат големите американски вредности. Неоконзервативната надворешна политика на

САД во модерната политика во последно време е најзабележителна за време на администрацијата на Џорџ Буш и глобалната војна против тероризмот.

4.1. Конзерватизмот и надворешната политика на САД

Во политичкиот дискурс на САД, подржувачите на американските конзерватисти можат слободно да се категоризираат дека веќе не се “воено” настроени кога е во прашање надворешната политика. Гледано од различни перспективи на индивидуалци и експерти во политичката култура, конзерватизмот го проширил својот спектар на делување во американската надворешна политика.⁶⁴ Предизвиците на приврзаниците на конзерватизмот и неоконзерватизмот во САД водат постојана “војна” околу правилната политика која трае со генерации. Комплексноста на конзервативната надворешна политика бара внимателно испитување. Како последица на Студената војна, американските конзервативци имале развиено воинствена репутација, додека воениот авантуризам ниту е, ниту некогаш бил, конзервативна вредност во Америка. Токму од таа причина ќе се истражуваат различните пристапи на надворешната политика, гледана во рамките на големиот конзервативен модул за да се согледа можната иднина на евентуалните војни или воени интервенции. Некои реалисти, не мора да се идентификуваат како “конзервативци”, но мора да се земе во предвид нивното влијание на конзервативната надворешна политика.⁶⁵

Уште од времето на Реган американските конзервативци биле успешни и ја имале таа можност да направат “голем круг на заштита” и токму тука се поставува прашањето овој голем круг како би се однесувал во иднината во врска со американската надворешна политика. Во тоа време конзервативната политика и движење на Реган имало за цел да се зачуваат збирот на вредности и американскиот начин на живот. За конзервативната интервенциозност, војната не е само здобивање на политички или воени цели. Наместо тоа, доколку има потенцијална закана за конзервативците од доменот на безбедноста, тие веднаш би

⁶⁴ Wagner, R. (2015), “The Decline of Military Adventurism in the Conservative Big Tent: Why Grassroots Conservatives in the United States Are Embracing a More Cautious Foreign Policy”, Sage Journals, USA. Повеќе на: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244015575556>

⁶⁵ Исто.

ја подржале секоја воена интервенција. За разлика, неоконзервативците доминираат во надворешната политика преку директно или индиректно влијание на воената моќ на САД. Конзервативците би можеле да се поделат во четири категории: оние што не ја поддржуваат воената интервенција, внимателни реалисти, воинствени реалисти и неоконзерватисти (Wagner, 2015). Првите, кои не ја поддржуваат воената интервенција (најчесто со либерални убедувања) се убедени дека токму непријателите биле испровоцирани од САД. Како за пример тие тврдат дека Ал-Каеда, нападнала на 11 септември 2001 година исклучиво заради зголеменото воено присуство на САД во регионот на Блискиот и Средниот Исток. Ова се потврдило и со изјавата на Рон Пол претседателски кандидат во 2008 година за време на претседателската дебата кој изјавил “Тие не доаѓаат тука да не нападат бидејќи ние сме богати и слободни, туку тие нас не нападаа бидејќи ние сме тамо”. Постепено, поддржувачите на не-воената интервенција биле отстранети за време на администрацијата на Буш, како и за време на Републиканските избори во 2006 и 2008 година. Вторите, т.е. внимателните или претпазливите реалисти се најчесто на иста страна со поддржувачите на не-воената политика, но заради други причини. Тие одбиваат секаква идеја за воена интервенција надвор од државата, освен во случаи кога други народи или нации би биле во позиција да им наштетат на САД. Според Вагнер (Wagner, 2015) ова комплетно го игнорира балансот на моќ на големите сили, а тоа е всушност идеологијата на реалистите во надворешната политика. Сепак внимателните реалисти обично би избегнале секаква воена интервенција верувајќи дека воениот авантуризам е неразумен и дека нема цел. Од друга страна пак, внимателните реалисти секако даваат целосна поддршка за силна национална одбрана, верувајќи дека непријателите не треба да бидат испровоцирани од страна на САД. Третите или “воинствените реалисти”, споделуваат интересен прагматичен поглед на светот за разлика од останатите реалисти. Поддржувачите на воените интервенции се подеднакво свесни за политиката на моќ и постојано се загрижени за балансот или распределбата на моќта на големите сили. Тие исто така веруваат дека повремените воени интервенции можеби во одредени ситуации се оправдани, но сепак не веруваат дека САД можат ефикасно да го направат светот безбеден со целосна демократија. Еден од поддржувачите на овие реалисти е Хенри Кесинџер, кој ја подржал

инвазијата на Ирак во 2003 година, иако со одредени забелешки кон стратегијата на тогашниот претседател Џорџ Буш, тој до денеска ја задржал оваа констатација. Четвртите, или неоконзерватистите како на пример Чарлс Краутхамер, се поддржувачи на воените интервенции со цел воспоставување на целосна нова глобална хегемонија во светот, на чело со САД. Неоконзервативците за време на Студената Војна, Бил Кристол и Роберт Кеган имале слични видувања како и Краутхамер, а тоа е дека “Американската хегемонија е единствен начин за реална одбрана од оние кои не го сакаат мирот во меѓународниот поредок” (Kristol and Kagan, 2000).

4.2. Неоконзерватизмот и надворешната политика на САД

Првите почетоци на неоконзерватизмот во американската политика се појавуваат во доцните 60-ти години од минатиот век, а своето најголемо влијание го имало во политиката на администрацијата на Џорџ Буш помладиот во врска со случувањата во периодот после 9/11 и војната против тероризмот. Неоконзерватизмот за оние кои го негодуваат претставува посебно политичко движење, кое што ја нагласува воената моќ, (Mearsheimer, 2005), а додека за поддржувачите е всушност поединечно “убедување” на секој приврзаник на оваа идеологија (Kristol, 1995). Без разлика кое објаснување ќе биде прифатено очигледно е дека неоконзервативниот пулс е видлив во модерната американска политика за време на администрацијата на поранешниот претседател на САД Џорџ Буш.

Со цел подобро да се објасни оваа идеологија најпрво ќе се земат во предвид фундаменталните почетоци на истата, а потоа низ примери ќе се согледа и имплементацијата, преку глобалната војна против тероризмот и односите помеѓу САД и Израел, и дали неоконзерватизмот е присутен во денешната надворешна политика. Неоконзерватизмот постанал посебна идеологија или убедување, како последица на универзитетските протести и апсења во САД во доцните 60-ти години. Поголема група на Евреи од работничката класа предводена од Ирвинг Кристол за првпат застанале против либерализмот во политиката на САД. Според зборовите на Кристол (Kristol, 2003) “либералите згрешија, либералите се погрешни, бидејќи се либерали”. Тоа што е погрешно со либерализмот се

либералите – тие се слепи наследници на човечката и политичката реалност” (Murray, 2005).

Истиот автор посочува дека политичката реалност во тоа време претставувала зло. После падот на социјализмот, решението се барало во секундарни решенија на либералната демократија (Murray, 2005). После наоѓањето на идентитетот во домашната политичка сфера следеле неколку постулати на неоконзерватизмот. Кристол опишува три столбови: силна идеја кон патриотизмот, одбивање на соработка со други влади, вклучувајќи ги и ООН и НАТО и претставување на јасна слика за тоа кој е пријател, а кој не е (Kristol, 2003). Овие столбови се фузирани преку силната идеја дека Америка има право да користи сила за општото добро во светот. Ова се докажува и јасно било видливо во војната против тероризмот на администрацијата на Џорџ Буш, но и администрациите претходно на Реган и Картер како што тврди во неговите записи Франсис Фукујама (Fukuyama, 2006). Во директна спротивставеност на (realpolitik) во надворешните работи на политиката на една земја мора да се претставува и нејзиниот морален карактер. Воспоставување на сојузи со диктатори и неповолни режими нема да биде дел од идеологијата на неоконзерватизмот. Затоа американската моќ се користела и ќе се користи за “морални цели”. Ирак претставува класичен пример за улогата и влијанието на неоконзерватизмот во современата ера на надворешната политика на САД, која се согледа преку промената на режими и демократизација со помош на меѓународната заедница.

Неоконзерватизмот го има и во домашната и во меѓународната сфера со чист морал и идеологија за употреба на милитаризмот на глобално ниво. Според Фукујама (Fukuyama, 2006) кој вели “кога вашиот алат е само чекан, сите проблеми изгледаат како клинци” токму се потврдува идеологијата на неоконзерватизмот. Во XXI-от век верувањата на неоконзерватизмот поседуваат морални и идеолошки основи за успешно дејствување во меѓународните односи и дека САД ја имаат единствената можност да бидат дел од тоа. Според Каган и Кристол (Kagan & Kristol, 2003) “Американците треба да разберат дека нивната надмоќ е еднаква на штрајк или непочитување на меѓународното право”. Во периодот на пост Студената Војна, неоконзерватизмот се идентификувал со крај на историјата

(Fukuyama, 1989). Тоа подразбира дека либералната демократија ќе се прошири на глобално ниво во пресрет на триумфот на западот во Студената Војна. Всушност се смета дека примената на оваа стратегија предизвикала масовна критика на надворешната политика на администрацијата на Џорџ Буш во периодот после 9/11. Во 2006 година во анализата за војната против тероризмот која тој ја опишува како “претежно обликувана од неоконзерватизмот” (Fukuyama, 2006) го напушта своето неоконзервативно верување и го осуди моралот и идеологијата на надворешната политика, бидејќи според него Америка веќе нема морален кредибилитет на Блискиот Исток како резултат на минатите и сегашните воени акции. Недостатокот на кредибилитет очигледно ја намалил американската меѓународна позиција и доведе до сомневање дека демократските напори се превез на империјализмот и начин да се контролира пристапот кон резервите на нафта на Блискиот Исток, со што се докажува и непроменетата регионална политика од времето на Студената Војна. Како што идејата за демократизација ја “преживеа” неоконзервативната ера на администрацијата на Џорџ Буш, одсекогаш ќе остане под сомнеж легитимитетот на војната против тероризмот во Авганистан и Ирак.

4.3. Неоконзервативна борба против тероризмот на САД

Настаните од 11 Септември им понудиле можност на оние со неоконзервативно убедување во политиката на Џорџ Буш дека тој всушност и постапил правилно бранејќи ги големите американски вредности. Во литературата во однос на неоконзерватизмот се воочени разни мислења и анализи поврзани за периодот на пост - Студената војна и војната против тероризмот. За некои автори тоа е момент на униполарност “*The Unipolar Moment*” (Krauthammer, 1990), за креирање на униполарна ера во која доминацијата би била само во рацете на Америка (Kagan, 2002). Икенбери, (Ikenberry, 2001) пак тврди дека глобалната цел на американскиот систем се базира на условот дека “тоа што САД го прави преку нејзината моќ е да се добие безбеден свет, а за возврат светот се согласува да го живее американскиот систем”.

Неолибералниот интернационализам претставува еволуција на традицијата на Рузвелт за противење на агресија како столб во меѓународните односи, токму она што го поддржувал и Џорџ Буш постариот. Човечки права, глобални пазари и

демократизација, се препишуваат на неолибералниот институционализам. Тоа се глобални цели кои треба да се промовираат, а не да се принудуваат (Lind, 2006). Тука всушност се идентификува сличноста на либералниот институционализам и неоконзерватизмот. И двете идеологии одат кон глобалната американска хегемонија, но на различни начини. Линд оди понатаму и заклучува дека неолибералите се нечесни околу признавањето на намерите на американската моќ, додека пак неоконзервативците се створени за тоа. Разликата на тоа каков вид на империја американците треба да имаат, доведува до два правци. Првиот е преправен преку користење на меѓународните институции со цел да се прикрие американската моќ, и вториот ја поддржува глобалната империја со отворено користење на воена сила и унилатеризам. Сепак, и двата правци фактички се слични, кои што само го креваат сомневањето за вистинската легитимност на американската надворешна политика чија главна цел е глобална демократизација.

5. Анализа на концепцискиот и теоретскиот пристап кон

Националната безбедност

Анализата на теориите во врска со формулирањето на политиката за национална безбедност во САД покажува дека истиот е исклучително сложен процес. Меѓуагенциските процеси и соработката во администрацијата на САД се од исклучителна важност особено во периодот после 11 Септември. Гледано историски, вечните “ривали” демократите и републиканците имале различен пристап кон надворешната политика и националната безбедност на САД. Теоретскиот модел на истражувањето во однос на донесувањето на националната безбедност на САД преку теории допридонесе да се донесат неколку заклучоци, при што би ги акцентирале следните:

- Конвенционалните теории и поддржувачите на истите сметаат дека балансирањето на моќта е всушност паритет или стабилност меѓу конкурентните сили. Оваа теорија ја поддржува мислата за само рамнотежа или “just equilibrium” во светот, доктрина или аксиома која е наменета за да се спречи било која нација да стане доволно силна за да се овозможи таа да ја спроведе својата волја врз остатокот на светот. Исто така овој пристап започнува со идејата дека теоријата и

стратегија се преклопуваат во голема стратегија, која може да се дефинира како интеграцијата на воено - политичките и економските средства со цел извршување на крајната цел на државите во меѓународниот систем. Највпечатлива е теоријата и пристапот на балансирање на моќта и колективна безбедност, каде се подржува идејата за формирање на коалиции за обезбедување на светскиот мир со цел да се добие мултинационален карактер, наспроти унилателаризмот за кој се смета дека завршил со администрацијата на Џорџ Буш.

- Неконвенционалниот пристап кон теориите за национална безбедност во академските кругови се смета дека започнал во втората половина на XX-от век. Највлијателна е теоријата на глобализација, пост-колонијализмот и неомарксистичката теорија која има за тенденција одржување на постојан баланс на силите, отстранување на јазолот помеѓу богатите и сиромашните, растечката монополизација и тероризмот, но и отвора многу прашања за политиката на воени интервенции во име на националната безбедност (Robinson, 1996).

- Конзервативниот пристап во надворешната политика и политиката за национална безбедност се категоризира во групата на не-воено настроени приврзаници кога е во прашање националната безбедност. Поделени во четири групи и влијателни од различни перспективи на индивидуалци и експерти во политичката култура, конзервативците го прошириле својот спектар на делување во американската надворешна политика. Првата група на не-воени приврзаници, најчесто либерали, се убедени дека непријателите биле испровоцирани заради грешките во американската политика и токму заради тоа се нагласува военото, но и прекумерното присуство во регионот на Блискиот Исток. Втората група на т.н. претпазливи реалисти ја одбиваат воената интервенција како решение или примат на националната политика, верувајќи дека воените авантури на САД се неразумни и безцелни. Од друга страна пак, тие ја даваат својата поддршка за силна национална одбрана, но воената сила никако не би требало да се употребува за здобивање политички цели. Третата група или т.н. “воинствените реалисти”, веруваат дека повремените воени интервенции можеби и се потребни и оправдани, но сепак цврсто се држат на ставот дека токму тие интервенции нема да го подобрат севкупниот мир и ширењето на американската демократија во светот.

Четвртата група или приврзаниците на неоконзерватистите се поддржувачи на воените интервенции исклучително со цел целосно воспоставување нова глобална хегемонија во светот на чело со САД.

▪ Неоконзервативниот пристап и теориите се појавиле во доцните 60-ти години на минатиот век, како последица на универзитетските протести и апсења во САД, а најголемото влијание ги имале за време на администрацијата на Џорџ Буш помладиот, со унилатералниот пристап во надворешната политика и воените интервенции на Блискиот Исток. Фундаменталните почетоци, имплементација и примената на оваа идеологија всушност се согледува преку глобалната војна против тероризмот и односите на САД и Израел. Еден од најголемите поддржувачи на неоконзервативниот пристап опишува три столба на оваа идеологија и тоа: силен патриотизам, одбивање на соработка со други земји и коалиции (вклучително и НАТО и ООН) и одредување кој е вистински пријател на САД а кој не е (Kristol, 2003). Овие столбови се фузирани преку силната идеологија дека САД има право да користи воена сила (унилатерално) за општото добро во светот “The Unipolar Moment” (Krauthammer, 1990). Може да се заклучи дека целиот процес на донесување политиката за национална безбедност дополнително се комплицира помеѓу кластерите во политичкиот систем на САД. Повеќе оддели во владата, политичкото влијание во медиумите, внатрешните проблеми, финансиската криза и воените побарувања, се дел од системот кој е одговорен за донесување на национални политики. Единствена кохезија постои околу војната против тероризмот, но многумина мислат дека претседателот мора да ги донесе одлуките заедно со владата и јавноста во врска со сите политики и стратегии на САД.

6. Теориски пристап кон поимот интервенции на трета страна

Интервенцијата на трета страна кога се во прашање граѓански конфликти, регионални војни, хуманитарни катастрофи и друго, има долга историја на настани, како и различни форми, дефиниции и функции.⁶⁶ Ваквите спорови во повеќето

⁶⁶ Fisher, R. (2010) “Methods of Third-Party Intervention”

Повеќе на:

http://www.berghoffoundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Handbook/Articles/fisher_handbookII.pdf

општества на сите нивоа на интеракција имале пристап до надворешни актери со чија помош би се обезбедиле доволно ниво на сигурност со што би се завршил некој конфликт. Употребата или континуитетот на употребата на моќ или сила се карактеризира не само со различен капацитет на влијание туку и во постигнувањето на крајната цел.

Така повеќе традиционални, присилни методи, како што се вклучување на арбитража со цел да се добие власт над некого, или поновите методи како што се “мировни работилници” и слично се употребуваат со цел да се одлучи дали и со кој метод би се интервенирало на трета страна. Во литературата може да се најдат повеќе теории, дефиниции, видови и форми на интервенција на трета страна. Генералната дефиниција за интервенција на трета страна, не насочува кон размислување дека тоа е всушност активност на некое трето непристрасно лице кое што интервенира во конфликт каде што се создадени нови односи, структури и релации. Општо е прифатено, дека со интервенцијата на трета страна, се нуди помош или асистенција за разрешување на конфликти, предизвикани од било какви причини.⁶⁷ Интервенцијата на трета страна може да се подели во неколку вида и тоа: **Посредување или медијација** кој се смета за најчестиот вид на интервенција, и претставува преговарање за олеснување на решавање на конфликт од страна на трети лица. Целта на интервенцијата со посредување е помош на учесниците во спорот за преформулирање на конфликтот, развивање на договорот и спроведување. **Интермедијација** е карактеристичен метод и се разликува од претходниот. Целта на интермедијацијата е посредниците да ги отпочнат разговорите помеѓу страните кои се во конфликт. Нивниот ангажман вообичаено трае подолг период и се користи за потенцијално тешки можни конфликти. **Мултимодална интермедијација** вклучува повеќе видови на интервенција од трета страна, како и повеќе медијатори кои можат да работат со заеднички сили или пак на различни места и време каде што е тоа потребно.

⁶⁷ Zinaida, S. (2011), “Theories of Ethnic Violence (Outside Intervention)”

Повеќе на:

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pMiiBHqCYc4J:https://is.muni.cz/el/1423/jaro2011/MVZ208/um/25273119/Lecture_6..ppt+&cd=8&hl=mk&ct=clnk

Во периодот после завршувањето на Втората Светска Војна и кон крајот на Студената Војна, во историјата се забележани повеќе интервенции на трета страна во внатре - државни конфликти.⁶⁸ Овие интервенции се случиле во Босна и Херцеговина, Сомалија, Хаити, Блискиот Исток, а предводници на истите биле Велика Британија, Кина, Франција, САД и други држави или коалиции. Помеѓу 1944 година и 1999 година, идентификувани се повеќе од 150 внатрешни конфликти, од кои 101 имале и интервенции од трета страна.

Интервенциите може да бидат во различни форми и тоа: економски санкции, посредување, преговори, воена интервенција и други. Сепак, во овој дел на трудот ќе се опфатат само воени интервенции, со цел објаснување и поддршка на погоре искажаните теории, анализи, дефиниции и факти за истите. Воената интервенција може да биде во различни форми како што се: одржување на мирот, директен воен напад или воена помош (донација на опрема, обука и слично). Тука се поставува прашањето за легитимноста на интервенциите на трета страна. Како за пример се дадени, интервенциите на ООН во Африка или на НАТО со резолуција на ООН, но и специфични се и директните воени интервенции на САД, карактеристични за неколку претседатели со т.н. пристап на унилатеризам.

Во самата анализа на поимот интервенција на трета страна, се соочуваме со различни толкувања на самиот поим. Тука се поставуваат серија на прашања, околу легитимноста на истите, целта на постигнување т.е. дали се работи за остварување на економски придобивки (нафта, злато и сл.) или се работи за промоција на мирот и демократијата. Ако промоцијата на демократијата е целта, се поставуваат дополнителни прашања: дали се хуманитарни, дали ќе спречат евентуален геноцид? Во истражувањето на Фаврето во 2009 година во модел со кој направил споредба на интервенција на трета страна преку посредување и преку воена интервенција, дојдено е до резултат дека речиси секогаш напорите за посредување и преговарање се повеќе ефективни во разрешувањето на конфликтите.⁶⁹ Токму интервенцијата на трета страна на Блискиот Исток, а особено во периодот после

⁶⁸ Amegashie, J. (2010) "On Third-Party Intervention in Conflicts: An Economist's View"
Повеќе на: http://www.uoguelph.ca/~jamegash/PEEP_third_party1.pdf

⁶⁹ Исто.

Арапската Пролет и масовните револуции, го отвораат прашањето дали САД и Европа воопшто и требало да интервенираат во Тунис, Либија, Египет и други земји. Тука пред се, би се поставило и главното прашање, дали интервенциите на трета страна ги влошуваат конфликтите?

Ова прашање имплицитно ја вовлекува интервенцијата на трета страна во серија на истражувања, каде што должината на интервенцијата е земена како еден параметар на истражувањето, а како втор параметар се земени напорите во преговарање со цел завршување на конфликтот. Во оваа анализа заклучоците одат кон тоа дека интервенцијата на трета страна го влошува конфликтот од хуманитарен, економски, геополитички и друг вид на гледна точка. Постојат и други истражувања кои ги наведуваат истите факти дека интервенцијата во граѓанските војни го зголемила бројот на цивилни жртви. Сепак и покрај овој заклучок постојат случаи како што се наведува во трудот на Амегаши (Amegashie, 2005), а за пример е земено дека со директната воена интервенција или интервенција на трета страна успешно е завршена граѓанската војна на Косово.

Како генерален заклучок може да се искаже дека е потребно дополнително истражување за улогата, важноста и прашањето дали интервенцијата на трета страна може да го влоши конфликтот. Ова е едно од основните прашања, бидејќи без оваа констатација е тешко да се оправда или не интервенцијата, освен ако третата страна има свои директни или пак лични цели за остварување. Тука всушност интервенцијата на трета страна може да се продолжи и прошири и по завршувањето на конфликтот и да доведе до влошување на целокупната ситуација. Друго прашање кое неможе лесно да се толкува и одговори е тоа дали е полесно да се интервенира во конфликт кој е етнички или пак од некој друг вид (на пример класен, политички и сл.).

Се претпоставува дека во етнички конфликт, како што наведуваат во своето истражување Естебан и Реј во 2008 година, кои развиле модел што покажал можност, дека во етнички конфликт некои фракции имаат поголема решителност, отколку во не-етнички конфликт.⁷⁰ Во истиот модел било покажано дека во еден

⁷⁰ Bennett, H. (2015) "Causes of Third Party Military Intervention in Intrastate Conflicts".
Повеќе на : <http://commons.lib.jmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1124&context=honors201019>

конфликт присуството на економска нееднаквост постои системска пристрасност кон една од страните. Тоа е затоа што конфликтот бара од секоја вклучена страна употреба на воена сила, како и материјални и финансиски ресурси. Според истите автори, бидејќи и богатите и сиромашните се претставени во етничките групи, полесно е да се произведе конфликт, за разлика во класниот конфликт каде што има одредено ниво на хегемонија помеѓу внатрешните поделби.

Денешните случувања во Ирак, Сирија и Јемен се само еден од случаите во кои се вмешани трети страни во внатрешните конфликти преку граѓанска војна и бунтови. Странските сили постепено ги интернационализирале овие конфликти, со распоредување на воена сила и директна воена интервенција како поддршка на некоја од страните. Русија, Турција, Саудиска Арабија (Арапската Лига) и САД се само мал дел на актерите во оваа интервенција. Разбирањето на мотивите за интервенцијата на трета страна се од фундаментално значење за предвидување на безбедносните закани, како во подготовката така и во извршувањето на истата. Според Вилијамс, (Williams, 2014) државите стануваат инхерентни актери кои бараат постојано зголемување на нивната моќ и сигурност во одржувањето на националните интереси, а тоа го чинат со вклучување во внатрешните конфликти со употреба на воена сила како трети актери, со завземање на една страна. Токму затоа е потребно детално испитување и анализа на причините и интересите за интервенција на трета страна која како феномен ги замени директните конфликти на државите во периодот по завршувањето на Втората Светска Војна, а особено за време и после Студената Војна. Според истиот автор, се случила замена на мултиполарната рамнотежа на моќта со биполарен систем по Втората Светска Војна, што укажува дека овој систем на рамнотежа на моќта е постабилен и доведува до намалено ниво на меѓуконфликтите помеѓу државите. Истиот автор наведува дека, додека меѓународниот систем се соочува со поголема стабилност, зголемувањето на суверенитетот и нивото на самоопределување на поранешните колонии би можело да доведе до поголеми меѓудржавни насилнички конфликти. Во истата анализа покажани се статистички анализи кои покажуваат дека осум од десет меѓудржавни ангажмани се однесуваат на конфликти во рамките на државите, а најчесто помеѓу владините сили и цивилни фракции т.е. граѓански војни.

Во сегашноста, ова се случува во Ирак, Јемен, Руанда, Сирија и други кои директно произлегуваат од внатрешните конфликти помеѓу цивилното население и војската (Williams, 2014:195). Истиот автор, повторно го поставува централното прашање, зошто државите интервенираат во внатрешни конфликти? Со цел да се дојде до одговор во анализата тој ја наведува дефиницијата на Реган од 1998 година за интервенција на трета страна “незаконско кршење на воените и други активности во внатрешните работи на една странска земјасо цел да се влијае на рамнотежата на моќта помеѓу владата и опозициските сили” (Regan, 1998:3). Како дополнение на анализата е вметната и дефиницијата за отворена воена интервенција како “борба против официјалната воена сила на странска држава на нивна територија, која вклучува операции на конвенцијални сили, единици за специјална намена, воздушни напади, ракетно артилериски единици и бомбардирање”, (Thillema, 1995:311). Покрај тоа, западните држави најчесто се потпираат на воздушните сили, како на пример се наведува САД во случајот со Либија, со директната воена интервенција и поддршка на сојузниците, која е наречена “начин за брз и директен пристап до непријателското лидерство” (Williams, 2014:204). Затоа, воената интервенција не е ограничена само на копнената воена сила, таа го вклучува и целиот воениот арсенал и средства со што директно се нарушува суверенитетот на државите.

Доколку се анализираат интервенциите на САД на трета страна, како една од најмоќните држави во светот, може да се забележи дека администрациите на САД внимателно “одбираат” каде и како би интервенирале. Интервенцијата во Либан на крајот на Студената Војна, и во другите земји на Блискиот Исток после распадот на СССР, и нападите од 11 септември го означува почетокот на новиот вид на интервенции во новиот светски поредок. Сепак, бидејќи САД ја поседуваат најголемата моќ и сила, според истиот автор, се наведува дека можноста за воена интервенција секогаш ќе остане отворена во зависност од моменталната геополитичка платформа на актуелната администрација. Воените интервенции во Либија и Либан, како за пример, се фундаментални за анализа на овој поим како и за споредба на актуелните настани во регионот на Блискиот Исток.⁷¹ Анализата на добиените резултати несомнено покажува значителна нагорна линија кон закани

⁷¹ Исто.

од меѓународен карактер, како и интервенции на трета страна пред се поттикнати од геополитички и економски фактори. Во ова карактеристично истражување за американските интервенции на Блискиот Исток, исто така се укажува и важноста на заканите, пред се терористичките, со меѓународно влијание, како и вниманието на медиумите за хуманитарните кризи и (не)успешноста на интервенцијата во кризните држави.

Сепак потребни се дополнителни истражувања за феноменот интервенцијата на трета страна, бидејќи како што наведува Алек Ширкеј, (Shirkey 2012:2) “речиси 60 проценти од граѓанските војни на Блискиот Исток се со вклучување на сили однадвор”. Може да заклучиме дека американската позиција како светски глобален хегемон ќе продолжи и во иднина, но сепак државите како Кина и Русија во последно време ја предизвикуваат американската доминација во светот на економски и на воен план, така што се претпоставува дека донесувачите на политиките во САД ќе треба да се адаптираат во оваа нова глобална динамика. Тоа доведува и до фактот дека и другите земји ќе го продолжат нивниот регионален и глобален развој во тој домен со цел да се намали влијанието на САД. Сепак, според многу историски анализи и факти Америка нема да се откаже или двоуми за одредена политика, па дури и директна интервенција на трета страна кога станува збор за безбедноста на општеството и нејзините граѓани.

7. Теориски пристап кон поимот регионализам и нов регионализам

Регионализмот во светот како нов феномен се јавува во “бранови” со што разумно е да се размислува дека секој “бран” е со посебни карактеристики, причини и последици.⁷² Моменталниот бран на регионализам генерално е дискутиран со цел да се види неговиот удел или влијание на трговијата, економијата и глобалните безбедносно политички прашања. Ова е секако поради фактот што има широка примена која е мултидимензионална и која вклучува многу прашања поврзани со екологија, индустрија, трговија, безбедност, безбедносни и

⁷² Breslin, S., Higgott, R. and Rosamond, B. (2002) “Regions in Comparative Perspective”
Повеќе на: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.412.3809&rep=rep1&type=pdf>

хуманитарни кризи и други. Дали може некоја регионална политика позитивно да придонесе кон решението на глобалните проблеми, е најчесто поставуваното прашање помеѓу аналитичарите. Во политиката како општа дефиниција би можело да се прифати дека, регионализмот се смета за политичка идеологија која е фокусирана на нормативите и интересите на одреден регион, група на региони или ентитет.⁷³ Истите овие региони или групи можат да бидат со различни политички убедувања, административни поделби, културни граници, јазични региони, верски подрачја и друго. Поддржувачите на регионализмот имаат за цел зголемување на политичката моќ и нивното влијание на целокупното население во регионот кој им е поставен како цел.

Регионалистите вообичено поддржуваат силни форми како што е суверенитетот, сепаратизмот, сецесијата и независноста, како и повеќето од помодерните реформи на политичките системи како што се поголема автономија и децентрализација на општествените системи. Поддржувачите на оваа теорија во потесна смисла на зборот, ја поддржуваат конфедерацијата отколку унитарноста на националните држави (кога станува збор за САД) со силна централна влада (Soberbaum & Shaw, 2015:2). Застапниците на регионализмот тврдат дека зајакнувањето на органите на управување и политичките сили во рамките на регионот, на сметка на една централна и национална влада, ќе имаат корист локалното население преку подобрување на локалните или регионалните економии, во однос на подобра фискална одговорност, регионален развој, распределба на ресурси, спроведување на локални стратегии и планови, конкурентноста помеѓу регионите и, во крајна линија, целата земја.

Во поновата историја после 90-те години во светот отпочнала т.н. експлозија на различни форми на регионализам и регионални проекти. Проширувањето на Европската Унија се смета за една од најголемите регионални форми на поврзување во светот⁷⁴. Во последно време важно е да се препознае новиот тренд на регионализмот кој теоретичарите го нарекуваат нов регионализам. Всушност

⁷³ Исто.

⁷⁴ Проширување на Европската Унија е една од најголемите регионални форми на поврзување во светот. Други организации во различни региони исто се формираат постојано, а како за пример ќе ги наведеме следните: Southern Common Market, Association of Southeast Asian Nations, the North American Free Trade Agreement и други.

основната карактеристика на новиот регионализам е во неговата мултидимензионалност, комплексност, флуидност и неусогласеност, а од фактот што во последната декада во новиот регионализам се вклучени држави, па дури и не-државни актери (non-state actors) што доведува до формирање на нови регионални коалиции.⁷⁵

Поголемите теоретичари на ова поле, а како на пример Бари Бузан, Мортес Боас, Ричард Фалк, Бјорн Хетне и други, развиваат свои теоретски перспективи во врска со новиот регионализам, новиот светски пристап кон регионалните влади, либералниот институционализам, регионална безбедносна теорија и градење на регионална соработка. Во последната декада сите научници од ова поле се соочуваат со феноменот на новиот регионализам со што е нужно и потребно дополнително истражување на ова поле со цел да се изнајде вистинскиот теориски пристап. Како што наведуваат Собербаум и Шоу (Soberbaum and Shaw, 2015:3), “кога ќе ги разбереме и направиме новите теории за нов регионализам, тогаш ние автоматски ќе можеме повеќе да го разбереме феноменот”. Согласно новитевидување за поимот нов регионализам се поставува и прашањето што всушност е ново во новиот регионализам. Формирањето на нови регионални институции и мноштвото на иницијативи во последно време завзема се поголем замав. Новиот регионализам, гледано од страна на американските аналитичари и теоретичари, претставува можност за нови бенефиции за глобален поредок, но во исто време и почеток на настанување на нови безбедносни предизвици и закани по мирот и безбедноста.⁷⁶ Во табелата подолу може да се забележи активноста на регионалната политика на држави и сојузи во одделни региони на светот.

⁷⁵ Soberbaum F. and Shaw T. (2003) “Theories of New Regionalism”

Повеќе на: <http://www.palgraveconnect.com/pc/doi/finder/view/10.1057/9781403938794>

⁷⁶ Повеќе на: <http://www.cfr.org/global-governance/global-order-new-regionalism/p38348>

Региони	Африка	САД	Азија	Кавказ	Европа	Блиски Исток	Пацифик
Регионални интервенции	39	9	2	2	8	4	1
Интервенции на ООН	33	7	10	1	10	11	/

Табела број 1. Преглед на регионални интервенции и интервенции на ООН во период од 1946 – 2016 година.⁷⁷

Токму поимот регионализам и поимот регион во теоретската расправа ги допираат фокусните точки на надворешната политика на моќните држави во процесот на глобализација вклучително и САД. Историски, терминот регион важи за простор помеѓу националната и локалната власт во рамките на државата. Во денешно време овие типови на региони всушност и се нарекуваат микро-региони (во светски рамки) или региони помеѓу држави на глобално ниво.⁷⁸ Токму затоа во модерната литература овие региони веднаш се поврзуваат со растечката глобализација, што веднаш им придодава на значење на големи светски сили интерес, пред се политички, економски, воен и други гледано во светски рамки. Почетниот концепт на терминот регион потекнува од латинскиот збор “регио” што означува правец или насока и “regere” што означува да се владее или да се командува, и тука всушност се огледува денешната поставеност на светот по региони или се дава одговор на прашањето со кој регион и која или кои држави владеат. Процесот на глобализација и регионализам гледано од перспектива на американската влада дава исклучителна можност за вклучување на државата во повеќе регионални организации со цел доминација или пак едноставно само присуство како една од најмоќните држави во светот. Иако САД ја поддржуваат европската интеграција, сепак историски гледано одсекогаш интересот бил кон Азија (особено Кина), Африка како и на Блискиот Исток и истата ќе продолжи во очекуваната насока, а како за пример се покажани во поддршката на операциите за

⁷⁷ Извор: Council on foreign relation.

Повеќе на: <http://www.cfr.org/global-governance/global-order-new-regionalism/p38348>

⁷⁸ Исто.

мирот преку Советот за безбедност на ООН и стратегиските партнери. Улогата на САД во регионот на Блискиот Исток отсекогаш, а особено со новите глобални геополитички случувања во новиот регионализам биле контроверзни. Надворешната политика на САД на Блискиот Исток отсекогаш била насочена кон остварување на четири примарни интереси и тоа: обезбедување на константен пристап кон суровини за енергија, борба против хегемонијата на Иран како регионална сила, одржување и унапредување на односите со традиционалниот партнер Израел, и секако борбата против терористичките организации. Во минатото, обезбедување на овие интереси се одвивало релативно лесно и тоа само со одржување на блиски односи со тоталитарни индивидуални лидери на одредени земји. Овој феномен, кој што егзистирал во изминативе 30-на години, во денешно време го достигна својот максимум, со што САД се здобиле со негативен имиџ во регионот и регионалната популација.⁷⁹ Всушност популацијата посакувала намалување на американскиот интервенционизам и што помалку па и воопшто било какво мешање во нивните домашни политички системи. Иако надворешната политика на САД ќе продолжи да ги “зајакнува” националните интереси и надвор од својата територија, мора да се признае дека помеѓу американските политичари веќе се отвара сомнеж дека овој застарен метод или политика нема да трае долго време. Сепак, степенот до кој одредени политики и напори ќе се развиваат во реалноста во регионот на Блискиот Исток, паралелно и директно зависат од домашните економски и финансиски околности во САД со цел да се зачуваат претходно споменатите четири примарни интереси. Администрацијата на Обама од 2008 година има зацртано амбициозни цели за регионот, но експертите истакнуваат недостаток во остварување на истите. Што се однесува до економските и финансиските текови, и тука се најдени многу пропусти т.е. неостварени цели, како за пример размената на стоки и услуги заклучно со декември со земјите од Блискиот Исток во 2014 година е падната за цели 44 проценти за разлика од 2004 година. Овие и други причини имаат ефект врз надворешната политика на САД да покрај Блискиот Исток паралелно развиваат и

⁷⁹ Council on foreign relations, (2012) “Summary Report Regional Cooperation in a New Middle East” Cairo, Egypt

Повеќе на: <http://www.cfr.org/projects/world/regional-cooperation-in-a-new-middle-east/pr1633>

бараат нови партнери во Азија, а како директна причина се наведува предолгото воено присуство во регионот.⁸⁰

ГЛАВА III

ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА СИСТЕМОТ ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ НА САД

1. Изолационизмот во надворешната политика на САД

Изолационизмот се однесувал на долгогодишното одбивање на САД да се вклучат во европските сојузи и војни, за кој се сметал дека перспективата на Америка кон светот е различна од онаа на европските општества и дека САД би можеле да ја унапредат својата кауза за слободата и демократијата со други средства, како на пример дипломатија, а не војна. Американскиот изолационизам не значел повлекување од светската политичка сцена, сепак според многу историчари и политичари токму САД всушност цело време воделе тивка борба за освојување на повеќе територијални, идеолошки, идеолошки и економски интереси особено во западната хемисфера.

Изолационизмот во надворешната политичка на САД, започнува со периодот на колонизација од страна на многу мигранти од Европа, каде што имало религиозни и економски прогонства, војни и сл. Корените на изолационизмот се воспоставени многу години пред осамостојувањето на САД. Историчарот Томас Пеин, (Thomas, 2008) во неговата кника “Common Sense”, колонијалец од Европа, строго се противел на воспоставување на воени сојузи на пример со Франција со цел обезбедување на независноста на Америка. Претседателот во тоа време, Џорџ Вашингтон, во неговото годишно обраќање го спомнува изолационизмот како “големото правило на однесување за нас, во однос на странските народи е во нашата обврска за проширување на трговските односи, без разлика на политиката на државата” и “Европа има сет на основни интереси, што за нас претставуваат однос на зголемување на недоразбирањата”. Оттука ќе бидеме соочени со контроверзни причини за кои во суштина ние мораме да правилно да одговориме.

⁸⁰ Исто

“Треба, а доколку биде потребно и да воспоставиме вештачки врски со нашите пријатели и непријатели, без оглед дали се согласуваме во политичките погледи”.

Следниот претседател на САД, според истиот автор забележал дека во неговото инаугуративно обраќање изјавил дека “Америка, ќе се насочи кон мир, трговија и искрено пријателство со сите народи, но не воспоставување на воени или политички сојузи”.⁸¹ За време на 19-от и почетокот на 20-от век САД и понатаму останале политички изолирани, што и понатаму за европските држави претставувало невообичаена постапка на надворешната политика на САД. За време на 1800-те години САД самостојно делувале во реоните на Карибите и Пацификот без приклучување на кон воени сојузи или борејќи се во Европа.

Од изолационистичка точка, доктрината на претседателот Џејмс Монро тој ја оправдувал при што и изјавил дека “Во војните на европските сили, во работите кои се однесуваат на самите себе, ние никогаш не би учествувале”. За време на 19-от век и на средината на 20-от век значително е забележано зголемувањето на притисоците од странство со доаѓањето на германскиот и јапонскиот експанционизам со што полесно почнала да се намалува американската резервираност во надворешно политичките односи. Окупацијата на САД на Филипините за време на американско-шпанската војна всушност ги покажала интересите за регионот на Тихиот Океан. Сепак, американската политика во тоа време сметала дека интервенциите во тој дел биле потребни со цел зголемување на надворешната трговија со Јапонија како и поврзаноста со останатите земји од регионот. За време на Првата Светска Војна нападите на Германските подморници врз американските бродови предизвикале напуштање на политиката на неутралност и учество на земјата во војната, со што се смета како почеток на крајот на изолационизмот во САД. Сепак кога завршила војната, САД брзо остави се зад себе во својата европска политичка посветеност.

Без оглед на напорите на претседателот Вудроу Вилсон, Сенатот се откажа од Версајскиот договор кој стави крај на војната, а САД не успеа да стане член на Лигата на народите. Всушност, изолационизмот во политиката на САД ќе остане

⁸¹ Исто

уште неколку децении. Во текот на 1920 година, изолационизмот во американската надворешна политика бил приоритет со што главно страдала економијата под изговор дека треба да се сочуваат американските производи, стока и услуги. Во тоа време Америка го свртела грбот кон Европа и со ограничување на бројот на имигранти за влез во земјата. До Првата Светска Војна неколку милиони луѓе мигрирале во САД, за да во 1929 година биде дозволен влез на 150.000 мигранти на годишно ниво. За време на 1930-те години американската политика не прифаќала учество во воени сојузи и војни. Изолационизмот и понатаму продолжил да биде примат во надворешно политичките односи на САД, особено со европските земји. За време на Втората Светска Војна односно во 1940 година се покажала првата пресвртница во однос на изолационизмот. Германските успеси во Европа особено во битката со британците го наметнала прашањето на американските политичари за завземање на став околу војната.

Размислувањата оделе во насока на тоа дека ако Германија и Италија основаат нова хегемонија во Европа и Африка, а Јапонија завладее со источна Азија, Америка не би можела да се одбрани од двете страни. И покрај изолационизмот, администрацијата на Рузвелт почнала да дава помош на европските сили за борба против оската. Американскиот народ и дел од политичката елита биле строги противници за било какво мешање или директно вклучување во војната, но сето ова се променило после нападот на Перл Харбор на 7 декември 1941 година со што се означило вклучувањето на САД директно во војната. Се смета дека колапсот на изолационизмот никогаш нема целосно да исчезне од американскиот политички дискурс, но во исто време нема да доминира во надворешната политика, а особено за безбедносните прашања. Со вклучувањето на САД во ООН во 1945 година и завршувањето на Втората Светска Војна, администрацијата на Рузвелт ставила крај на изолационизмот на американската политика сметајќи дека тој феномен веќе е застарен. Приматот на американската политика се насочил кон развивањето на економијата, информациските системи, напредната технологија, размената на стока и услуги со што се смета дека изолационализмот на САД е замрен. Во 1947 година американскиот Конгрес го усвоил Законот за национална безбедност, чија намера била "да се погрижат за формирањето на интегрирани политики и постапки за сите институции и агенции

на Владата кои се однесуваат на националната безбедност".⁸² Преку формирањето на Советот за национална безбедност чија основна задача е да го советува претседателот во однос на интеграцијата на домашни, странски и воени политики кои се однесуваат на националната безбедност. Во исто време била основана и канцеларијата на специјалниот помошник на претседателот за прашања од национална безбедност. Двете промени, законот и формирањето на Советот за национална безбедност ја покажале својата важност од 1947 година, како органи на креирање политики и национална безбедност. Во процесот на развивањето на националната безбедност во САД, академски експерти биле ангажирани да презентираат документи и студии за конкретни аспекти на националната безбедност на различни владини агенции. Покрај тоа, биле формирани посебни организации, под покровителство на воздухопловните сили, армијата, морнарицата, и Министерството за одбрана, да се спроведат истражување на различни прашања од доменот на национална безбедност. Иако голем дел од оваа академска работа бил само продолжение на претходните научни интереси, тоа било само по формирањето на државните институции на американската администрација. Повеќето студии за оваа проблематика по 1945 година може да се класифицираат во две теми: на конфликти и соработка. Студии кои спаѓаат во првата категорија, генерално претставуваат одраз на ставот дека националната безбедност се занимава пред се, со максимизирање на националната моќ во конфликтни ситуации или со други зборови, донесување на национална политика за безбедност треба да се базира на претпоставката дека еден народ може да биде сигурен само ако ги зголемува своите моќ на сметка на друга нација или други народи. Студиите во втората категорија, од друга страна пак го нагласува минимизирањето на националната моќ и стрес и свесни напори за зголемување на меѓународната соработка. Ова гледиште укажува на тоа дека политиките за национална безбедност се основани на претпоставката дека безбедноста на нацијата може да се зголеми ако и безбедноста на сите народи се зголемува. Околу секоја од овие столбови се групирани многу студии, кои може да се класифицираат понатаму според нивниот суштински проблем на интерес. Од американска гледна точка, се анализираат

⁸² National Security Council, The White House,
Повеќе на: <https://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/>

повеќе дефиниции за национална безбедност, од голема важност е да се разберат повеќе концепти кон самиот термин. Првиот, концептот на моќта, може најлесно да се дефинира како поседување на контрола на сопствениот суверенитет и судбина. Тоа подразбира одреден степен на контрола на степенот до кој од надвор надворешни сили може да и наштетат на земјата. За ова пред се би била задолжена војската и моќта на државата, а од друга страна или помеката страна е концептот на политичките влијанија, добрососедство и дипломатија. Инструментите на моќта по цела должината на нејзиниот спектар, се согледува од употреба на сила на едниот крај доколку е потребна, и на последниот се става концептот на дипломатски средства на убедување на другата страна. Таквите инструменти вклучуваат вооружените сили, за спроведување на законот и разузнавачките агенции, и разни владини агенции посветени на билатерални односи, јавната дипломатија, странска помош и меѓународните сојузи. Покрај моќта, со цел да дојдеме до поквалитетна дефиниција за национална безбедност, неминовно е да се анализира и терминот, воена сила. Овој термин се однесува исклучиво на воените капацитети и способности на вооружените сили на државите. Најчесто под овој термин се подразбира статичка мерка на моќта за државите, но во реалноста воената сила е променлива категорија, вклучувајќи ја и силата на противниците, степенот, мерката и ефективноста во која се користи. Следен концепт за дефинирање на националната безбедност е концептот на сила. Силата подразбира употреба на воените капацитети за спроведување на законите за да се постигне некоја цел, пред се политичка, економска или социјална. Според Холмс, (Holmes, 2014) силата претставува инструмент на власта како алатка вон институционалните инструменти, како што се вооружените сили како и употреба на истите, пред се за остварување на стратегиски цели исклучиво мотивирани од економскиот фактор. Преку согледувањето на овие концепти може да се изведе дефиниција за национална безбедност, поточно кажано националната безбедност се однесува на способноста на вооружените сили да го одбранат суверенитетот на народот и егзистенцијата на граѓаните. Тука се подразбира и користење на вооружените сили надвор од државата пред се во борбата против тероризмот (се дополнува дефиницијата после нападите од 11 септември), за заштита на сопствените граници, вредности, граѓаните и светскиот мир. Сепак, со оглед на нападите од 11 септември

2001 година, мисијата за домашна безбедност, со користење на домашни и воени средства во одбрана на нацијата од тероризам и други напади, во или надвор од земјата, во моментот се перцепира како дел од националната одбрана. Дефиницијата за национална безбедност според истиот автор во современото денешно безбедносно опкружување се дополнува со термите како што се: заедничка одбрана, заедничка безбедност и глобална безбедност, инспирирани од воено политичките сојузи во светот. Според новата стратегија за национална безбедност на САД од 2015 година на администрацијата на Барак Обама националната безбедност се дефинира како способност и одговорност на владата на САД за заштита на американските граѓани, зајакнување на националната одбрана, зголемување на домашната безбедност, борба против постојаната закана од тероризам, изградба на капацитети за заштита од конфликти, спречување на ширење и употреба на ОМУ, соочување со климатските промени и зголемување на глобалната здравствена заштита. Во својот вовед во стратегијата за национална безбедност претседателот на САД Барак Обама од 2015 година, особено се задржува на националната безбедност и примарните инструменти на истата, а преку безбедност, просперитет, вредности и меѓународен поредок.⁸³ Во понатамошното елаборирање на националната безбедност стратегија се повикува на градење на нови и зголемување на постојаните капацитети за безбедност преку заеднички напори заедно со партнерите и членките на НАТО земјите каде меѓу првите се истакнуваат Обединетото Кралство, Франција, Германија, Италија, Канада, Балтичките земји и други.⁸⁴

2. Историски контекст на развојот на системот за национална безбедност на САД

Процесот на донесување на политичките и други одлуки во врска со националната безбедност е од особено значење за менаџирањето на овој процес. Во

⁸³ The White House, (2015) National security strategy of the United States of America, Barack Obama Administration, Washington.

Повеќе на: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf>

⁸⁴ Whittaker, G. Alan., Brown, D, Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), "The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System"

Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

случаи кога претседателот на САД дава изјави во врска со надворешната и безбедносната политика, се среќава со други претседатели на држави или држи прес-конференции во врска со националната безбедност, неговите зборови се всушност детален производ на неговата администрацијата. Американскиот претседател е поддржан од меѓуагенциски процес на донесување на одлуки уште од Првата Светска Војна. Моменталниот меѓуагенциски процес на донесување на одлуки, вклучува рутина на консултации на високи оддели во администрацијата (senior departments) и официјални лица од агенции, што и не била пракса до 1947 година.⁸⁵ Кон крајот на Втората Светска Војна, Конгресот го отпочнал процесот за реорганизација на агенциите за национална безбедност со цел САД да се осигура од ненадејни напади, а како за пример бил земен нападот на Перл Харбург.⁸⁶ Првиот кој ја поддржал оваа реорганизација е тогашниот претседател на САД, Хари С. Труман. Во една негова изјава тој истакнал дека “доколку ги имавме сите информации за нападот на Перл Харбург на 7 декември 1941 година на едно место, можеби и ќе се претпоставевме што ќе се случеше”.⁸⁷

Во контекст на оваа реакцијата на тогашниот претседател Труман, токму се покажува како оправдана во 2001 година по терористичките напади на САД, кога и националната комисија за терористички напади (National Commission on Terrorist Attacks)⁸⁸ ја потврдува потребата од поголема меѓуагенциска поврзаност и размена на информации.⁸⁹ Хари С. Труман го поддржал Конгресот за формирање на постојана, централна агенција за разузнавање и (ре)формирање на Министерството за одбрана. Конгресот покрај оваа, ја поддржал и идејата за формирање на агенција или извршен оддел (Executive Branch) во владата со цел интеграција и

⁸⁵ Whittaker, G. Alan., Brown, D, Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), “The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System”

Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

⁸⁶ Реорганизацијата на националната безбедност поминала низ долг процес. Помеѓу 1921 и 1945 година, повеќе од 50 предлози биле претставени на Конгресот за реорганизација копнените единици и морнарицата. Ниту еден од овие предлози не бил прифатен.

⁸⁷ Clifford, C. (1988) “The workings of the national security system: past, present and future”, SAIS Review, Winter-Spring 1988.

Повеќе на: <https://muse.jhu.edu/article/433175>

⁸⁸ The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States

Повеќе на: <http://www.9-11commission.gov/>

⁸⁹ Whittaker, G. Alan., Brown, D, Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), “The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System”

Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

координација помеѓу агенциите во администрацијата. Како резултат на нападите на Перл Харбург, но и реакцијата на претседателот Теодор Рузвелт за време на Втората Светска Војна, Конгресот го усвоил формирањето на новата структура за национална безбедност преку “National Security Act” од 1947 година. Конгресот бил уверен дека е оформено тело за подобрување на меѓуагенциската поврзаност во однос на координација и подобро советување на Претседателот во процесот на донесување на важни одлуки.

Претседателот Хари С. Труман во тоа време се согласил во однос на разузнувачките и одбрамбените аспекти на реорганизација и формирање на советодавна група (Advisory group), но бил противник за формирање на било каква друга организација во процесот на донесување на одлуки на администрацијата.⁹⁰ Труман посакувал администрацијата да ја задржи целосната контрола во врска со работи од националната безбедност, а за секоја друга одлука на Националниот совет за безбедност или Конгресот, дискреционо и одлучувачко право да има само претседателот. Во тоа време Труман и ретко присуствувал на состаноците на советот за безбедност, државниот секретар бил одговорен, што се покажало доста неефективно во процесот на донесување важни политички одлуки.

Со почетокот на војната во Кореа во 1950 година, Труман ја видел грешката и ја разбрал улогата на Советот за национална безбедност како корисно тело за донесување на одлуки. Тој ја отпочнал праксата и законската обврска да присуствува на состаноците со цел развој, дискусија и координација за политики поврзани со војната. Труман ја зголемил и употребата на Советот за национална безбедност за безбедност како единствено тело за развој на одлуки и политички опции за специфични регионални и функционални прашања со цел помагање и давање на предлози на претседателот.⁹¹ Важноста, големината и одговорностите на Советот за национална безбедност се зголемиле со изборот на Двајт Д. Ајзенхауер (Dwight D. Eisenhower) за претседател на САД. Искуството на Ајзенхауер се покажало доста важно со формирањето на нова разузнавачка воена структура, а

⁹⁰ Clifford, C. (1988) “The workings of the national security system: past, present and future”, SAIS Review, Winter-Spring 1988.

Повеќе на: <https://muse.jhu.edu/article/433175>

⁹¹ U.S. Government (2011), White House Website “National Security Council, History”, July 2011.

Повеќе на: <http://whitehouse.gov/administration/eop/nsc/history/>

преку планирачкиот одбор (Planning Board) и координативниот одбор за операции (Operation Coordinating Board) задолжен за имплементација на политики. Ајзенхауер во 1953 година формирал место за специјален асистент (Special Assistant) на претседателот за прашања од националната безбедност, кој во денешно време се нарекува Советник за национална безбедност (National Security Advisor). Претседателот Џон Ф. Кенеди бил незадоволен од системот на неговиот претходник Ајзенхауер и адаптирал нов систем на директна комуникација на претседателот со официјалните лица на агенциите во администрацијата. Конкретно, во тоа време имало 12 експерти за национална безбедност вклучително и самиот тој, каде се воспоставувал систем на директна комуникација со сите агенции за национална безбедност, амбасадите на САД и воените командни места.⁹² Поддржувајќи ја идејата на Кенеди, новиот претседател Линдон Б. Џонсон ја продолжувал истата пракса, но и адаптирање на нов систем за донесување на одлуки. Систем за кој генерално е одговорен Советникот за национална безбедност, со помал број на членови и “пријатели од доверба”. Џонсон формирал и група за дискусија која се нарекувала “Thursday Lunch”, во која членувале Државниот секретар, министерот за одбрана, Директор на Централната разузнавачка агенција (CIA) и Началникот на генералштабот на американската армија. Централната контрола на меѓуагенциите во процесот за национална безбедност, како и развојот на процесите на извршувањето на надворешната политика била поддржана и од претседателите Ричард Никсон и Џералд Форд. Никсон во Белата Куќа ја имал целосната контрола врз надворешната политика на САД. Советникот за национална безбедност Хенри Кисинџер го зголемил персоналот на Советот за национална безбедност на 80 лица, кои биле одговорни за собирање на информации од својот домен, а како краен продукт биле извештаи кои се поднесувале до претседателот. Во понатамошната еволуција на системот за национална безбедност, претседателот Форд генерално ја наследува истата структура, но со измени каде што Хенри Кисинџер имал двојна функција, и тоа како Советник за национална безбедност и како Државен секретар. Во понатамошниот период Форд се посомневал дека Кисинџер имал премногу авторитет и затоа го назначува Генералот Брент Сквифт за советник. Како државен секретар Кисинџер, ја продолжува својата

⁹² Исто.

улога како главен политички советник на претседателот, а Брент ја продолжил улогата како координативен аналитичар помеѓу повеќе владини тела. Претседателот Џими Картер во својот мандат барал повеќе разновидност во политичките опции и поголем баланс во придонесот и процесот на донесување на важни политички одлуки. Со други зборови, меѓуагенцискиот процес бил структуриран со поголеми овластувања на Стејт департменот. Картер бил загрижен дека за одлуки на надворешната политика е одговорно едно лице (како на пример Кисинџер) па затоа го назначува независниот Збигњев Брезински, за советник за национална безбедност, со мисла дека тој ќе придонесе алтернативни толкувања на прашања врзани за безбедноста на САД.⁹³ Со прогресот на администрацијата, Брезински во еден момент бил во улога на поддржувач на пошироката јавност за политички одлуки, отколку лице одговорно само за координација на агенциите. Брезински во неколку наврати направил и големи тензии во владата и агенциите, токму поради поддржувањето на јавното мислење за поголеми надворешно политички одлуки.

Администрацијата на Роналд Реган практикувала повеќе колегијален пристап кон процесот на донесување одлуки. Советникот за национална безбедност бил деградиран со намалена функција. Колегијалноста помеѓу моќните шефови на оддели во владата и не била секогаш во позитивна смисла, бидејќи доведувало до недоразбирање, особено помеѓу владата и министерството за одбрана. Како резултат на оваа хаотична состојба, администрацијата на Реган воведува промени со назначување на 6 советници за национална безбедност, секој со мандат најмногу до 2 години. Претседателот Џорџ Буш (постариот) дефинирал нови идеи за тоа како треба да биде организирана националната безбедносна политика и процесот на донесување на одлуки. Прво, тој го назначува пензионираниот генерал Брент (Brent Scowcroft) за советник за национална безбедност, кој бил препознатлив по своите одлични организациски способности. Претседателот Буш (постариот) го реорганизира Советот за национална безбедност со формирањето на (Principals Committee), (Deputy Committee) и други осум оддели за координација. Слично на своите претходници претседателот Бил Клинтон ја поддржувал идејата на колегијалност во меѓуагенцискиот процес на донесување на одлуки. Сепак,

⁹³ Исто.

најголемиот акцент на оваа администрација е економијата како клучен елемент на националната политика. Во советот за национална безбедност е назначен и министерот за финансии и асистент на претседателот за економски прашања, кој што воедно вршел и функција на претседател на економскиот совет формиран од Клинтон. Овој економски совет е создаден со цел да се справува со надворешните и внатрешните економски прашања, исто како и Советот за национална безбедност на кој главна задача му била координација на дипломатски и безбедносни прашања. Џорџ Буш (помладиот) во својот мандат ги дефинирал должностите на Советот за национална безбедност, како координативно тело на одделите и агенциите во ефективен развој и имплементација на националните безбедносни политики.⁹⁴ Сепак, со настаните и терористичките напади на САД во 2001 година, ова резултирало со бројни промени во структурата на одделите на администрацијата задолжени за безбедносни прашања. Една од позначајните помеѓу другите, е и формирањето на изменет Совет за домашна безбедност (Homeland Security Council) во рамките на одделот за национална безбедност. Овие институции придонеле до нови одговорности, како и нова перспектива во врска со прашања од доменот на националната безбедност. Зголемената загриженост за внатрешните и надворешните терористички закани, стануваат американско секојдневие, а преку глобалната војна против тероризмот.

Периодот после 11 Септември, донесува оперативни промени во политичкиот процес и неколку структурни промени во Советот за национална безбедност. Веднаш после нападите и воената интервенција врз Авганистан и Ирак, повеќето од одлуките донесени за овие интервенции имале тесна корелација во процесот на донесување на одлуки помеѓу Советот за национална безбедност и претседателот. Организациските промени во Советот, за првпат ги вклучувале и одделот за борба против тероризмот со извршен директор кој воедно бил и асистент на претседателот за борба против тероризмот. Кога воената интервенција го добивала својот најголем интензитет на голем период, администрацијата во вториот мандат имала потреба од нова структура за да одговори на оперативните побарувања на политиката. Една од поголемите интервенции во

⁹⁴ Presidential Policy Directive-1 (February 13, 2009)
Повеќе на: <http://www.fas.org/irp/offdocs/direct.htm>

администрацијата на Џорџ Буш е и воведувањето на Специјален советник за стратемиско планирање и институционални реформи и специјален советник за имплементација на политиката во 2005 година. Други промени во Советот се и нови лица како советник на претседателот за Ирак и Авганистан.⁹⁵ Вообичаено овие нови функции т.е. лица директно биле под претседателот и имале авторитет за координација на стратегијата и политиката со своите оддели, на тој начин што дејствуваат на дневна база за да му помагаат во извршните политики.

Во администрацијата на Барак Обама, според претседателската политичка директива (Presidential Policy Directive-1),⁹⁶ покрај веќе спомнатите постојани членови, во организација на советот за национална безбедност биле вклучени: Секретарот на националниот трезор, јавниот обвинител, секретарот за домашна безбедност, претставникот на САД во ООН и помошник на претседателот за прашања од доменот на националната безбедност или националниот советник за безбедност. Националниот советник за безбедност (National security advisor) е претседателскиот личен советник кој е одговорен за дневно менаџирање на сите прашања од областа на националната безбедност, кој што му дава совети на претседателот и воедно бил одговорен за координација и развивање на меѓуагенциските политики.

Претседателот сам одлучува за прашања за националната безбедност, но советникот е одговорен да му ги достави сите потребни информации, можни варијанти на делување, можни ризици, правни регулативи, препораки и друго во однос на имплементација на одредена политика. Претседателот Барак Обама го назначил советникот за национална безбедност да присуствува и да раководи на состаноците во негово отсуство. Лицата кои работат директно за претседателот, а под раководство на советникот за национална безбедност го сочинуваат персоналот за национална безбедност. Според претседателската директива - 1, советот за национална безбедност е дефиниран како “тело одговорно за развој на процедури и

⁹⁵ Бела Кука, Извештај од прес конференција, 15 мај, 2007 година.
Повеќе на: <http://whitehouse.gov/news/releases/2007/05/20070515-10.html>

⁹⁶ Presidential Policy Directive-1 (February 13, 2009).
Повеќе на: <http://www.fas.org/irp/offdocs/direct.htm>

асистирање на претседателот во врска со прашања од националната безбедност”.⁹⁷ Според истата директива, персоналот од одделот за домашната безбедност е вклучен и споен во составот на персоналот за национална безбедност. Работата на советот се огледува во проактивен и ригорозен процес преку Комитетот за меѓуагенциска политика, кој е задолжен за собирање на податоци од релевантни институции и агенции вклучени во процесот за национална безбедност. Персоналот за национална безбедност (National Security Staff) вклучува и други експерти од разни области и тоа високи претставници од извршана власт и воени офицери, како и персонал со големо искуство кои што работеле во странство за прашања од надворешната политика. Целокупниот персонал, во администрацијата на Барак Обама, спроведува менаџирање на национално безбедносни прашања на дневна база и во моментот брои приближно 320 персонал, со 175 позиции во собата за ситуации во Белата Куќа (White House Situation Room) и 70 оперативци (техничари, комуникациски експерти и друго). Претседателот Барак Обама спроведува формални состаноци на дневна база преку администрацијата, но во исто време и ја нагласува и потребата од повикување на поранешни членови на советот со големо искуство за расправи од доменот на поголеми политички прашања.⁹⁸ Сите соопштенија за печатот од Белата Куќа, Барак Обама најчесто ги води со најблиските членови на тимот за национална безбедност. Администрацијата исто така ги користи и најсовремените технолошки достигнувања (заштитена видео конференциска врска) кога некој од членовите е надвор од САД, овој случај е потврден при акцијата за апсење на Осама Бин Ладен во Пакистан. Во многу случаеви претседателот и потпредседателот не учествуваат на редовните состаноци на советот за национална безбедност.

Во пракса е воспоставен (Principals Committee), Комитет на директори, со кој претседава советникот за национална безбедност, а останатите членови се државниот секретар, Министерот за одбрана, Министерот за финансии, секретарот за домашна безбедност, енергетика, советник за национална безбедност, јавниот обвинител, директорот на Канцеларијата за менаџмент и буџет, претставникот на

⁹⁷ Исто.

⁹⁸ Whittaker, G. Alan., Brown, D, Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), “The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System”

Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

САД во Обединетите нации, началникот на Генералштабот и директорот на Националната разузнавачка агенција.⁹⁹ Во администрацијата на Барак Обама (Principals Committee) се состануваат најмалку еднаш неделно каде се дискутира за тековните и идните прашања за националната безбедност, како и развој и координација на политики предложени од меѓуагенцискиот процес. Главната задача на (Principals Committee) е давање на насоки за имплементација на одредена политика, а под раководство најчесто на потпретседателот на САД.

Останатите други клучни официјални лица од извршната власт можат да бидат повикани на состаноците на (Principals Committee), кога се во прашање нивните области на одговорност. Редовно се повикуваат и началникот на Генералштабот, советникот на претседателот, и помошник на потпретседателот за национални безбедност прашања. Кога се дискутира за домашната безбедност, како и за тероризмот редовно се повикува и помошникот на потпретседателот за внатрешна безбедност (Assistant to the Vice President for National Security Affairs). Подреден на (Principals Committee) е (Deputies Committee), со задача за насочување и координација на работата преку меѓуагенциските работни групи со обезбедување на извештаи и анализи од претходно поставени безбедносни прашања, пред тие да стигнат до советот за национална безбедност. Претседателот Обама ја кодифицира оваа пракса за (Deputies Committee) преку претседателската политичка Директивата за организирање на Советот за национална безбедност (PPD-1) со насочување дека (Deputies Committee) ќе се осигура дека сите документи за кои ќе дискутира од страна на советот за национална безбедност се целосно анализирани со официјални факти.¹⁰⁰

Историски гледано (Deputies Committee) е местото каде што најголемиот дел од политичките одлуки на владата се во фаза на подготовка, пред да се прегледаат од (Principals Committee) и да се достават на претседателот за крајна одлука. Прашањата во кои (Deputies Committee) не е вклучен се од доменот на најчувствителните прашања за националната безбедност. Во некои околности

⁹⁹ Presidential Policy Directive-1 (February 13, 2009). Retrieved July 2011. Federation of American Scientists.

Повеќе на: <http://www.fas.org/irp/offdocs/direct.htm>

¹⁰⁰ Исто.

(кризни ситуации) значителен дел од меѓуагенцискиот производ за развој на политиката и координацијата се препишува на повисоките нивоа во администрацијата. Deputies Committee, е составен од заменик советникот на претседателот за национална безбедност или советникот на претседателот за домашна безбедност и тероризам. Редовни членови на (Deputies Committee) се заменикот државен секретар, потсекретарот во Министерството за финансии (кој понекогаш можат да бидат застапувани од страна на потсекретарот на Министерството за финансии за меѓународни работи), заменик-секретарот за одбрана (кој понекогаш може да биде застапуван од страна на потсекретарот за одбрана за политика), заменик-јавен правобранител, заменик-секретар за енергија, заменик-директорот на Канцеларијата за менаџмент и буџет, заменик на претставникот на САД во Обединетите нации, заменик-директорот на Националната разузнавачка (или понекогаш директорот на Националниот центар за противтероризам), заменик-началникот на Здружениот генералштаб и помошник на потпретседателот за национални безбедносни прашања.

Потчинети на (Deputies Committee), е групата наречена комитет за интеграциска политика или (Interagency Policy Committees). Овие меѓуагенциски комисии се составени од суштински експерти и високи функционери од министерствата и агенциите во Вашингтон. (Interagency Policy Committees) се групи кои спроведуваат од ден на ден меѓуагенциска анализа на начините на дејствување, креирање на политики, координација и одредуваат ресурси за одобрување и спроведување на одредена политиката. Во администрацијата на Обама (Interagency Policy Committees) се организирани во однос на регионални или функционални проблеми. Регионалните (Interagency Policy Committees) нормално се предводени од помошници државни секретари, додека на чело на функционалната (Interagency Policy Committees) се службеници од високи оддели во владата. Администрацијата на Обама досега не го објавила списокот на (Interagency Policy Committees) во државата. Сепак овој оддел на администрација може да се очекува да продолжи да работи на политички прашања во најголем дел од истите области како и за време на администрацијата на Џорџ Буш.

Регионалните (Interagency Policy Committees) кои функционираше за време на администрацијата на Буш биле задолжени за следните региони во светот: Европа и Евроазија, Западна Хемисфера, Мексико и централна Америка, Источна Азија, Јужна и Централна Азија, Иран, Сирија и Либан, Африка, Русија, Ирак и Авганистан. Иако (Interagency Policy Committees) се поделени во регионални и функционални групи, учеството не е ограничено и во нив се вклучуваат експерти од сите области. Најчести и најангажирани претставници во овие групи се припадници од одделот за домашна безбедност. Советот за национална безбедност, Principal Committee, Deputy committee и Interagency Policy Committees се групи во кои работи персонал за национална безбедност. Заедничката функција е донесување на предлози на претседателот за клучни безбедносни и политички прашања.¹⁰¹

2.1. Историски контекст и еволуцијата на политиката на САД кон Блискиот Исток

Еволуцијата на односите на САД кон регионот на Блискиот Исток започнала со распаѓањето на Отоманската и Британската империја.¹⁰² Со почетокот на Првата Светска Војна, САД постојано превземале политички интервенции кон Блискиот Исток со цел да ја намалат или ограничат империјалистичката амбиција на Велика Британија и Франција. По завршувањето на Втората Светска Војна, американците значително биле ангажирани во регионот на Блискиот Исток, пред се, со цел да се обидат да ја намалат растечката моќ на британците и францuzите, но и военото и идеолошкото влијание на Советскиот Сојуз. По завршувањето на Студената Војна доминацијата на американската надворешна политика, како што Фред Холидеј (Halliday, 2003: 33-39) објаснува, “големата криза на западна Азија” се огледува преку: нестабилност, радикализам и насилство на Блискиот Исток, вклучително Пакистан и Авганистан. По нападите од 9/11 според истиот автор, овој регион од светот е врвен приоритет на листата на грижи на Вашингтон (Halliday, 2005:130). Растечката важност на надворешната политика на САД за Блискиот Исток од 1945

¹⁰¹ Изјава на претседателот на САД Барак Обама, во врска со домашната безбедност и борба против тероризмот, мај 2009 година.

Повеќе на: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Statement-by-the-President-on-the-White-House-Organization-for-Homeland-Security-and-Counterterrorism

¹⁰² Michael, C and Doug S., (2012) “US Foreign policy”, Oxford University Press, USA. pp.197-201

година се огледува преку геостратегиска, економска и домашна перспектива. Геостратегиски регионот се наоѓа помеѓу три континенти, допира на Медитеранот и Персискиот Залив, како и до американскиот најголем непријател во периодот на минатиот век, Советскиот Сојуз. Како што Студената Војна се интензивирала, политичката важност на регионот преку надворешната и безбедносната политика на САД во тоа време претставувала се голем предизвик.¹⁰³ Од економска гледна точка, регионот на Блискиот Исток снабдува речиси 32 % од светските потреби за нафта (Shlaim, 1995:35). Зависноста на САД за потребите за нафта се зголемувале за време на минатиот век, и токму затоа присуството на надворешната политика во рамките на глобалната економија се повеќе се интензивирало. Формирањето на државата Израел во 1948 година како и длабоко вкоренетиот арапско-израелски конфликт, отвориле ново поле за ангажирање на американската надворешна политика. Заради стратегиски, идеолошки и домашни политички причини, може да се каже дека Израел ја ужива историската поддршка на САД и воедно е сојузник со централна местоположба на Блискиот Исток. Од друга страна пак, за домашната американска политика на домашен план, лоби групите кои го поддржуваат Израел можат во секое време да обезбедат силна политичка поддршка на разни нивоа во администрацијата на САД.¹⁰⁴ Гледајќи го историскиот контекст на политика на САД и доктрините на досегашните претседатели на САД, кои што всушност ги покажуваат насоките на движење на политиката кон Блискиот Исток може да се донесе заклучок дека сите претседатели после Втората Светска Војна го имаат Блискиот Исток во својата агенда. Доктрините на администрацијата на САД се дел од големата стратегија (grand strategy) која е тесно поврзана со надворешната политика и националната безбедност. Доктрината на Претседателот Хари С. Труман, објавена на 12 Март 1947 година пред Конгресот ги повикувала САД да ги одбранат Турција и Грција против Советската агресија. За разлика од таа, Претседателот Двајт Д. Ајзенхауер, во својата доктрина објавена на 9 Март 1957 година, им дава приоритет на воените и економските капацитети на САД како помош кон земјите на Блискиот Исток во одговор кон можната агресија на растечкиот комунизам. Во времето на Претседателот Ричард Никсон, соочен со

¹⁰³ Исто.

¹⁰⁴ Исто.

огромните трошоци поврзани за војната во Виетнам, целта на неговата доктрина повикувала на создавање на регионални сојузи за борба против Советскиот Сојуз, и воедно ја барал поддршката од Израел, Иран и Саудиска Арабија. Доктрината на претседателот Џими Картер, објавена во Јануари 1980 години, како одговор на инвазијата на Советскиот Сојуз во Авганистан, тој предлагал распоредување на воени сили во Персискиот залив. Матрин Индјук, (Martin Indyk - senior official on the National Security Council), вработен во Советот за национална безбедност на САД, кој ја објавил доктрината на претседателот Бил Клинтон на 18 мај 1993 година, во која јасно се огледува дека претседателот ја поддржувал идејата за “dual containment” или двојно задржување и санкции кон Иран и Ирак. Доктрината на претседателот Џорџ Буш објавена во Јануари 2002 година како одговор на нападите од 9/11, побарувала интензивна борба против тероризмот и кон земјите кои поседуваат и развиваат технологии за оружје за масовно уништување, како и поддршка за демократизација на земјите од Блискиот Исток. Во Стратегијата за национална безбедност на претседателот Барак Обама од 2010 година кога е во прашање Блискиот Исток, се нагласува можноста на употребата на воена сила, но како последно средство на употреба, при што истовремено се истакнува потребата од дипломатската соработка. Во документот, и личниот говор на претседателот Барак Обама тој наведува дека вооружените сили треба да се користат, но да не бидат преангажирани. Националната безбедност е во преден план, но исто така претседателот ја истакнува важноста на економскиот развој, што е од голема важност за одржување на американската моќ.

3. Трансформација на надворешната политика на САД кон Блискиот Исток: од Вилсон до Обама

Односите на САД со државите од Блискиот Исток значително се трансформирале за време на 20-от век. Почнувајќи од 8 јануари 1918 година со завршувањето на Првата Светска Војна, американскиот претседател Вудроу Вилсон ја започнал својата политика кон Истокот. Соочен со империјалистичката идеологија на Велика Британија и Франција за проширување на нивните територии за сметка на други држави од една страна, и предизвикот на новата идеологија на Болшевиизмот, претставена од руската комунистичка партија. Вилсоновите обиди за

решавање на овие предизвици во неговиот мандат создале комбинација на амбициозност и идеализам во американската надворешна политика. Во неговиот говор во Конгресот, тој истакнал дека четиринаесет приоритети на неговата агенда кои што ќе ја обликуваат американската пост-воена дипломатија. Во говорот, помеѓу другото биле нагласени следните приоритети: транспарентна јавна дипломатија и отворени пазари и колективната безбедност. Покрај другите, точката број дванаесет во агендата била креирана за трансформација на Блискиот Исток. Тој побарал од нациите со не-турско говорно подрачје кои што биле ослободени од отоманската империја, да ја обезбедат својата сигурност и да створат сопствени можности за развој. Со овие зборови тој им овозможил на земјите од арапското говорно подрачје можност да се ослободат од империјалистичките амбиции на отоманските, британците и француските воени сили кои го контролираа регионот. Со креирањето на Лигата на Народите под директива на Вилсон биле ставени директни ограничувања на амбициите на Британија и Франција, каде што всушност, тој се претставил како татко на модерните независни држави на Блискиот Исток (Dodge, 2005:12-19).

После осум декади од говорот на Вилсон, на 29 јануари 2002 година, Претседателот на САД Џорџ Буш при неговото обраќање во Конгресот и нацијата побарал превземање на воена интервенција поради терористичките напади на САД што се случиле четири месеци порано.¹⁰⁵ Слично како и Вилсон, но со посилен реторика, Џорџ Буш повикал на масовна употреба на воената сила и го означил почетокот на војната против тероризмот. Џорџ Буш во својот говор нагласил дека Америка се соочува со два непријатели во оваа војна и тоа со “терористичкото подземје” од една страна, одговорно за нападите на 9/11 и земјите кои ја подржуваат и спонзорираат идеологијата на Ал-Каеда, исламскиот радикализам и развојот на оружјето за масовно уништување. Овие земји биле наречени “оска на злото” чии што режими претставувале закана за националната и светската безбедност. Две од трите земји, покрај Северна Кореа, Ирак и Иран, клучни земји на Блискиот Исток во поглед на безбедносните предизвици.

¹⁰⁵ Џорџ Буш, Обраќање на претседателот пред Конгресот на САД, јануари 2002 година.
Повеќе на: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29644>

Овој говор се смета всушност како предвесник на развојот на доктрината на тогашниот претседател Џорџ Буш и новиот пристап кој можеби наведува дека постои потенцијално ново т.н. револуционерно движење во меѓународните односи. Тој ги споил ОМУ и тероризмот во една заедничка закана за националната безбедноста на американскиот народ која е примарно лоцирана од Блискиот Исток. Обидот на Џорџ Буш да ја поврзе борбата против тероризмот во борба за промоција на демократијата, всушност според Харвеј (Harvey, 2003), тој ја покажал новата доктрина на американскиот империјализам и унилатерална политика на дејствување. Логиката на доктрината на претседателот Џорџ Буш довела до директна инвазија на Ирак и Авганистан, како и масивна употреба на воена сила на САД. Додека амбицијата на Вилсон и идеалистичкиот пристап (idealist approach) за Блискиот Исток го зголемил престижот и улогата на САД во тој регион, доктрината на Џорџ Буш се претпоставува дека донела катаклизма поради ирачката инвазија, а преку новото големо анти-американско движење во регионот.¹⁰⁶ Седум години после обраќањето на Џорџ Буш во Конгресот, ново избраниот претседател Барак Обама во неговиот говор на универзитетот во Каиро на 9 јуни 2009 година, тој се обидел да ја исправи грешката на неговиот претходник и да ги подобри односите на САД со муслиманскиот свет.¹⁰⁷ Во истиот говор, Барак Обама ја окарактеризирал американската надворешна политика кон Блискиот Исток за време на Студената Војна како лоша, а поради игнорирањето на интересите на муслиманските народи и нивните аспирации. Потоа, Барак Обама го нагласувал арапско-израелскиот конфликт како извор на најголема тензија во изминатите години. Во исто време, тој нагласувал дека Израел е главен сојузник на САД во регионот, но исто така искажал и жалост за страдањата на палестинците. Како решение, тој нагласил дека и израелците и палестинците треба да имаат своја држава и го повикал Израел да ја запре изградбата на населби во окупираната палестинска територија. Во својот говор Барак Обама ги истакнал грешките на американската политика кон муслиманскиот народ од времето на Студената Војна, а особено со земјите на Блискиот Исток. Тој повикал на дијалог, разбирање и почеток на нови односи.

¹⁰⁶ Michael, C and Doug S., (2012) "US Foreign policy", Oxford University Press, USA. pp.197-201

¹⁰⁷ The New York Times, (2009) "Obama's Speech in Cairo".

Повеќе на: http://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html?pagewanted=all&_r=0

Сепак, со нагласувањето на арапско-израелскиот конфликт во центарот на неговиот нов пристап кон безбедносните предизвици на регионот, според експертите тој и не понудил конкретно решение или планови на неговата администрација. При посетата на Израел во јули 2012 година од страна тогашниот Државен секретар на САД, Хилари Клинтон, таа нагласила дека американската политика останува непроменета и дека САД ќе ги искористат сите елементи на американската моќ за да го спречат Иран во производство на нуклеарно оружје. Во поглед на Сирија, Хилари Клинтон нагласувала дека е потребна нова резолуција на ООН која ќе предизвика “последници” по режимот на Башар Ал Асад. За традиционалниот партнер Израел и Египет, Клинтон само ги нагласила силните регионални интереси на двете држави и договорот за почитување на мирот.¹⁰⁸

ГЛАВА IV

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА НА СИСТЕМОТ ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА НА САД

1. Пристап и модели кон националната безбедносна политика на САД

Политичкиот процес, во смисла на донесување на ефективни политики, кој егзистира во политичкиот систем на САД е исклучително комплексен. Процесот може да започне дури и со една идеја на некој член во Конгресот или на бирокурат, под влијание на некоја специјална група, или под политички притисок со цел да се промени некоја политика на одлуки. Формалниот процес на креирањето на политиката може да согледа дека е разумно директна одлука на сите политички фактори подеднакво, но тоа се ретки случаи. Истражувањето, за и околу политичките процеси во САД, не доведуваат до неколку пристапи и теории. Според Џон Донован, (Donovan, 1970), “Секој што ќе се обиде да го анализира процесот на донесување на политики во американскиот политички систем мора да започне со идејата дека тоа е најкомплесниот систем од секогаш”. Во финалната анализа, дали

¹⁰⁸ BBC News, “Hillary Clinton issues new Iran warning on Israel visit” 16 July 2012.
Повеќе на: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18852286>

политиката е одобрена и имплементирана, големо влијание имаат политичките сили и способноста и ставот на лидерите во политичкиот систем во САД. Во отворен политички систем како што е во САД, постојат многу можности за поддржувачите и за не-поддржувачите на политики кои би требало да се имплементираат.¹⁰⁹ Идентификација, следење и евалуација на американската политика е тешка заради карактеристиките на самиот систем. Овие карактеристики можат да се комплицираат најчесто поради силното јавно мислење на американскиот народ кое најчесто се противи на политичките одлуки на администрацијата. Објаснувањето околу брзото одобрување на политика за борба против тероризмот и одлуката да се влезе во војна што во тоа време бил случај во администрацијата на Џорџ Буш, било исклучиво поради случувањата од 11 Септември. Комплексноста неможе да го оправда истражувањето на политичкиот систем на САД. Ефективноста на воспоставувањето на националната безбедност и успешноста на претседателот во зачувување на националните вредности најмногу зависи од способноста на актуелната администрација во процесот на донесување на одлуки.¹¹⁰ Постојат повеќе главни пристапи и модели во истражувањето за тоа на кој начин се донесува националната безбедносна политиката во САД. Различните перспективи отвараат дискусија за анализа на процесот на донесување на ефективни политики.

Два пристапи од посебна филозофска гледна точка на социологот Рајт Милс и политичкиот научник Роберт Даил ќе бидат во фокусот на истражувањето. Според Милс елитниот пристап (elitist), ја поддржува идејата дека политиката е исклучително во рацете на моќната елита во државата, (силни бирократи, бизнис интереси и воената структура), која што е само центрирана и не го зема во предвид јавното мислење. Според Даил, плурализмот (pluralist) е пристап што ја поддржува идејата дека политиката треба да биде единствено во рацете на луѓето, нивните идеи, јавното мислење и изборите. Државниот пристап (statist), ја поддржува идејата дека токму државата е главниот актер во политиката, а преку карактерот,

¹⁰⁹ Donovan, C. John., (1970) "The policy Makers", New York, USA.

Повеќе на:

https://books.google.mk/books/about/The_policy_makers.html?id=aM0mAAAAMAAJ&redir_esc=y&hl=en

¹¹⁰ Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) "US National Security, Policymakers, Processes & Politics", fifth edition, USA, pp:14-18.

целите и интересите. Во овој пристап помал акцент е даден на институциите и агенциите во државното уредување, како и на индивидуалните групи во општеството. Бюрократскиот пристап (bureaucratic), е базиран на мислата дека политиката се води исклучително од бюрократите во владата за остварување на целите на таа група. Организациониот пристап (organizational), е сличен на претходниот, но ги нагласува организациските перспективи и стандардно оперативните процедури што ја водат политиката. Овие разлики постојат во политичкиот систем на САД особено помеѓу Стејт департментот, Министерството за одбрана и Централната разузнувачка агенција кога станува збор за бюрократскиот и организацискиот пристап. Следен аспект на политичката анализа се однесува на различна филозофска мисла во однос на политичките процедури т.е. механизми. Станува збор за политиката на рационализмот (rationalist) која ја поддржува идејата дека главните политички алтернативи се развиваат на високи нивоа во владата, базирани на најдобрите можни информации. Потоа преку овој процес, се анализира најдобрата варијанта за делување. Во реалноста, политиката сепак се создава за одредена ситуација, наместо создавање на “голема политика”. Важни политики на државата може да бидат и резултат на граѓанска иницијатива, бюрократска активност, лоби на групи, надворешни нации или претседателски иницијативи.

1.1. Политички фази на националната безбедносна политика

Во процесот на донесување на ефективни политики постојат неколку фази, секоја со свој ефект врз политичките актери. Тоа што се случува во една фаза има значително влијание во наредната. Процесот на донесување на политики е континуитет кој поминува низ неколку фази на контрола, имплементација и промени. Првата фаза е поставување на **политичкото прашање** (policy issues) кое што се однесува на политика која бара одговор за конкретен проблем. Важен елемент е тоа како политиката е оформена и кој е изворот, бюрократите, Белата Кука, федералниот судски систем или Конгресот. Ова има влијание на околината и етаблирањето на политиката во администрацијата. Овде е вредно да се споменат и медиумите како важен фактор во моќноста која ја поседуваат да влијаат на политичката агенда на владата во САД.

Втората фаза е **одобрување** (approval) процес преку кој политиката поминува низ извршната и правната легислатива. Ретко кога една политика може да се имплементира без поддршка на Конгресот, дебати во јавноста, финансиска конструкција, лоби групи и слично.

Третата фаза е **имплементација** (implementation) и се однесува на тоа како политиката се одвива за конкретен случај. Бирокуратите имаат посебна улога во оваа фаза во однос на извршаната власт и Конгресот. Четвртата фаза се однесува на **повратните информации** (feedback) за политики за успех, односно неуспех на истата. Овој процес е потребен со цел политиката да се ревидира и по потреба да се менува во сите нивоа на администрацијата. Евалуацијата на политиката може да вклучи формална анализа, но и да биде од информативен карактер во зависност од околностите.

2. Конгресот и бирокуратите во националната безбедносна политика

Конгресот и бирокуратите се критични политички актери во креирањето на политичкиот процес во американската администрација. Конгресот има уставна улога, проширена преку надзорот, ограничувањата, побарувањата за известување за одредени политики кои ги превзема претседателот во процесот на етаблирање на националната безбедност. Конгресот и судот традиционално му дозволуваат на претседателот поширока рамка за делување за прашања од надворешната и одбрамбената политика, иако надзорот на Конгресот би се зголемил доколку постои перцепција дека политиката оди во погрешна насока. Ова бил случај и со долгата војна во Виетнам, Ирак и Авганистан, бидејќи домашните политики што ги подржувал Конгресот биле генерално сконцентрирани кон заштита на јавноста, односно населението на САД. Бирокуратската моќ е основа на извршната власт и претседателската уставна одговорност за осигурување на правната легислатива во политичките одлуки. Двајца бирокурати (експерти) еднаш изјавија “на крајот, претседателот е зависен од способноста на бирокуратските организации за неговиот

личен успех”.¹¹¹ Во исто време, Конгресот има клучна улога во организација на бирократијата, а особено во финансирањето.

3. Улогата на Конгресот како фактор

Организацијата на Конгресот и улогата на персоналот се клучни елементи на политичките процеси, а работата на Конгресот се базира на постојани комитети (standing committees). Оние кои што го имаат и најголемото партиско мнозинство, се всушност и секретари на тие комитети задолжени за: буџетот, вооружените сили, надворешните односи, економијата, монетарната политика и друго. Скоро и да е невозможно да се “протне” некоја политика преку Конгресот без поддршка од главното лидерство. Конгресот како фактор на политиката е насочен главно на домашен план, со повремени улоги кога се во прашање меѓународни кризи. Повеќето членови на Конгресот и нивниот персонал ја развиваат својата политичка моќ на домашен план т.е. се насочени кон економијата, вработувањето и општата благосостојба на САД. Сепак ова и не значи дека надворешната политика и националната безбедносна политика се надвор од фокусот, но генерално Конгресот е насочен на реформи и програми на внатрешен план. Во последно време се забележани важни моќни групи (кластери) во Конгресот кои се критички важни за политичкиот процес. Иако тие имаат важна улога во надворешната и националната безбедносна политика, тие се специјално насочени кон домашната политика.¹¹²

4. Улогата на бирократијата како фактор

Бирократијата во САД има голема улога во креирањето на политики и понекогаш резултира различно од она што Конгресот или Претседателот го замислиле. Бирократијата исто така има важно влијание за политики во повисоките хиерархии на одлучување независно дали се работи за цивилни и воени прашања. Моќта на бирократијата се огледува во нејзиниот организационен карактер. Класичен опис е напишан од Max Weber: ”.....пресудната причина за

¹¹¹ Nakamura, T. and Smallwood, Frank, (1980) “The politics of Policy implementation”, New York: St.Martin’s, p.171.

Повеќе на:
https://books.google.mk/books/about/The_Politics_of_Policy_Implementation.html?id=ki5vQgAACAAJ&redir_esc=y

¹¹² Исто

напредокот на бирократската организација секогаш била во техничката надмоќ над било која друга организација..... Во нормални услови позицијата на моќ на целосно развиена бирократија е секогаш над сите” (Mills, 1984). Тенденција на бирократијата е заштита на моќта и одговорноста во политичките процеси. Бирократите скоро секогаш ја презентираат политиката преку нивната организациона структура и нивните предиспозиции. Доминацијата на организацијата е засилена со напори нивните идеи да бидат предвидлива рутина во американскиот политички систем. Според Карнес Лорд, (Carnes Lord, 1991), “реалистичкиот пристап на стратегијата на национално ниво мора да се разгледува преку две работи, внимателна динстикција помеѓу нивоата на креирање на политики и благодарноста на бирократските идеи кои понекогаш го комплицираат развојот и имплементација на националните стратегии”. Во финалната анализа, тешко е да се промени бирократијата или убеди да прифати промени во државните работи, а се поради моќните кластери кои го контролираат протокот на информации, планови и сл.

5. Улогата на претседателот на САД: авторизација за употреба на вооружените сили за воени интервенции

Улогата на претседателот на САД, како врховен командант на вооружените сили и во однос на употребата на воена сила се дефинирани во Уставот. Контроверзноста на тоа што е зацртано согласно Уставот и случувањата во пракса отвораат широка дискусија во врска со правото на претседателот на САД за директна употреба на вооружените сили. Американската воена интервенција против талибанскиот режим во Авганистан, а потоа и Ирак, поттикна серија на размислувања и одговор на долготрајните прашања во врска со уставното овластување на претседателот за употреба на воена сила без авторизација од Конгресот, како и обратната димензија за ограничување или запирање на употреба на воената сила на САД од страна на Конгресот.¹¹³ На 113 седница на Конгресот меѓу другото се поставило и прашањето дали или до кој степен Конгресот има уставно овластување за донесување на закони за ограничување на власта за

¹¹³Congressional Research Service (2013), “Congressional Authority to Limit Military Operations”
Повеќе на: <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41989.pdf>

спроведување на воени интервенции.¹¹⁴ Извештајот од седницата започнува со разгледување на уставните одредби за лоцирање на распределбата на уставните права помеѓу Конгресот и претседателот како и презентирање на историскиот преглед на релевантни случаи кои биле на суд за одлучување. Во извештајот се наведува Конгресна конституционална авторизација за одлука за завршување/спречување на воена интервенција преку правна легислатива. Во уставот на САД, член 2, дефинирано е дека претседателот на САД е воедно и командант на вооружени сили на САД, кој воедно може да побара мислење во писмена форма од извршниот офицер (principal officer) во врска со персоналната политика на високите главни офицери во вооружените сили. Откако претседателот Барак Обама ја објави стратегијата и одлучноста за сеопфатна воена интервенција против Исламската Држава, дебатата во Конгресот се приширила на толкувањето дали истиот има доволно легитимен авторитет за извршување на мисијата. Исто така се поставува и прашањето околу одлуката за ангажирање на воздухопловните сили на САД во Сирија кое што всушност претставува воено ангажирање во трета земја. Иако администрацијата на Обама е убедена дека постојат доволни легитимни услови за воената интервенција во Сирија повеќето правни експерти и не се согласуваат со оваа констатација.¹¹⁵ Уставот на САД ја дели “моќта” меѓу законодавна и извршна т.е. на конгресот и претседателот и владата и на тој начин што едниот може да објави војна, а другиот да ја спроведе. Член 1 од уставот го овластува Конгресот да објави војна на друга држава, како и постојано да ги надградува вооружените сили на САД. Член 2 од уставот го овластува претседателот, како врховен командант на вооружените сили на САД, за оперативниот, односно извршниот дел на воената сила и структура. Во вака поставен систем всушност Конгресот одлучува дали да се спроведе воена интервенција, а претседателот согласно уставот раководи со силите преку добиената авторизација од страна на Конгресот. Но во пракса во САД е забележано дека постојат повеќе извори на авторизација за употреба на вооружените сили. Како командант на вооружените сили претседателот на САД во одредени делови

¹¹⁴ На истата седница на Конгресот, се расправало за наредбата на претседателот Барак Обама за активирање на вооружените сили на САД во Авганистан, Јемен, Сомалија и други локации.

¹¹⁵ Ken, G. (2014) “Understanding Authorizations for the Use of Military Force”.

Повеќе на: <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2014/09/24/97748/understanding-authorizations-for-the-use-of-military-force/>

има законска авторизација за употреба на војската без дозвола од Конгресот (одредени околности од членот 2 го дозволуваат тоа). Законски, претседателот на САД е авторизиран од Конгресот целосно да води и командува со одредена воена интервенција во согласност со обемот, дефиницијата, бројот на вооружени сили и друго. Досега постоеле повеќе обиди да се врати оригиналноста на уставните одредби како и рамнотежата помеѓу воените сили помеѓу законодавната власт (Конгресот) и извршаната власт, во овој случај претседателот. Но, во пракса слободно толкувано, бидејќи оваа рамнотежа не е воспоставена, претседателот има поголема ширина за употреба на воената сила за директна воена интервенција на почетокот на конфликтот (примерот со Авганистан и одредени ситуации во Ирак, Јемен, Африка во поновата историја), а потоа да бара и официјална авторизација од Конгресот, што според многу експерти е дискутабилно.

Последните случувања од почетокот на 2013 година кога се во прашање воените интервенции, особено против ИСИЛ, гледано од правен аспект, законодавната и извршаната власт се сложи околу употребата на воена сила во Сирија против ИСИЛ бидејќи претставува директна (географски, временски и ограничена) закана против националната безбедност на САД и нејзините граѓани. Ова одобрение од Конгресот, по барање на Барак Обама е насочено исклучиво против борба против терористичката ИСИЛ, која што дефинира одредени критериуми за ставање на крај на воената фаза, во одреден временски период. Најмалку два аргументи се на страна на Конгресот кога е во прашање лимитирање на претседателот во врска со одобрување на авторизација за употреба на вооружените сили на САД. Прво, уставната моќ на Конгресот врз вооружените сили врз начинот на употребата и карактеристиките на тие дејствија. Во членот 1, став 8, дефинирано дека Конгресот ја воспоставува уставната рамка за собирање на даноци за заедничка одбрана, модернизација на армијата, воздухопловните и морнаричките сили, да објави војна и слично, со што директно може да влијае врз одлуките на претседателот. Второ Конгресот, во истиот дел на уставот, има овластување за менаџирање на финансиските средства каде се наведува дека “нема да се повлечат финансиски средства од буџетот, доколку се во спротивност со уставните одредби дадени на претседателот”, случај што после нападите од 11 септември се прескокнува или занемарува следејќи многу примери каде што

претседателот на САД ги ангажира воените сили, а потоа само процедурално ги бара или само оправдува финансиските средства потрошени за воени интервенции.¹¹⁶ Во пракса, Конгресот традиционално ја препушта уставната одредба кон претседателот на САД да одлучи колку и кои вооружени сили се потребни за воени интервенции. Иако Конгресот може да стави одлука за повлекување на финансиски средства, со што директно и би имал влијание кон самата интервенција, праксата го покажува сосема спротивното, а тоа е дека претседателот е авторизиран за употреба на вооружените сили или дел од нив по негова лична процена. Историската дебата и праксата на ова прашање оди во контекст на тоа дека исклучително претседателот ја авторизира употребата на вооружените сили без согласност на Конгресот. Во поновата историја генерално кажано, и покрај уставната можност за ограничување или забрана за употреба на вооружените сили, сепак Конгресот досега не донесол таква одлука. Познавачите на овие состојби тврдат дека Конгресот досега, а и во иднина нема да донесува одлуки за спречување на воени интервенции кои што претседателот ги отпочнал, кога се во прашање глобалната војната против тероризмот и безбедноста на граѓаните на САД. И покрај добро воспоставената власт на Конгресот врз одобрените финансиски средства, во пракса речиси секогаш истите се одобруваат пред или за време на воените интервенции на вооружените сили. Со други зборови администрацијата на САД секогаш ќе настојува да го пронајде вистинскиот пат до финансиски средства оправдувајќи ги со борбата против тероризмот во светски рамки кои што директно влијаат и врз националната безбедност на САД, давајќи му на претседателот на САД авторизација за употреба на вооружените сили по негова лична или проценка на неговиот кабинет.

6. Процес на донесување на Национална безбедноста политика во САД

Анализата на процесот на донесување на националната безбедносна политика може да се согледа преку четирите фази опишани претходно, но природата на донесување на ефективни одлуки треба да се разгледа и низ следното: прво,

¹¹⁶ Congressional Research Service (2013), "Congressional Authority to Limit Military Operations" Повеќе на: <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41989.pdf>

тајноста на информациите мора да биде сочувана од евентуалните противници, второ, во кризни ситуации или во мирновремени услови, има потреба од брзо одлучување, трето, во многу случаи националната политика мора да се справи со екстерни групи на надворешни држави надвор од правните закони на САД, и четврто, инструментите за донесување на национална безбедносна политика вклучуваат и странски служби, војската и разузнавачки служби и агенции кои работат надвор од државата. Како заклучок, прашањата за националната безбедносна политика се развиваат од надворешни извори и побаруваат одговори од лицата и службите ангажирани надвор од границите на САД. Во нормални услови, процесот на националната безбедносна политика е примарно, но не и ексклузивно резервиран само за претседателот и неговиот тим. Иако, претседателот ја има главната дискреција за употреба на вооружените сили, многу од елементите на политиката се контролирани од извршната власт на пониски нивоа во системот. Конгресот и јавноста зависат од информациите на претседателот во донесување на безбедносната политиката, но сепак тој ја нема комплетната слобода во одлучувањето. Во минатото ова се покажа со спротивставувањето на Конгресот за војните во Виетнам после 1967 година, и во поблиската историја со војните во Ирак и Авганистан.

Постојат неколку проблеми во врска со развојот и имплементацијата на националната безбедносна политика и стратегија и тоа:

- националната безбедносна политика и домашната политика може да имаат влијание една врз друга. Во многу случаи и најдобрата национална безбедносна политика може да има негативно влијание врз домашната политика. Како на пример се наведува, казнувањето на непријателот преку економски мерки може да доведе до внатрешни проблеми, како што било ембаргото за извоз на жито во 1980 година на СССР, кој што економски негативно влијаел на производителите на пченица. Следен пример е политиката кон Иран преку економски мерки и ембарго за увоз на поекономична нафта и нафтени продукти;
- неуспехот на националната безбедност може да го доведе кредибилитетот на администрацијата пред домашната јавност;

- претседателот мора да се занимава со воспоставување на ефективна национална безбедност преку Конгресот и бирократите. Во овој поглед, Конгресот е важен фактор во однос на финансиите и во придобивањето на јавното мислење. Сето ова ја комплицира способноста на администрацијата за развивање и имплементација на националната безбедносна политика;
- странските држави и групи се главни елементи во националната политика, иако постои голема поврзаност помеѓу повеќе елементи, во последно време акцентот се става на надворешните фактори. Ова се однесува за новите мисии како хуманитарна помош, поддршка на мирот и други. Во домашната политика фокусот го имаат моќните политичките актери;
- стратегиската околина е карактеризирана со нови безбедносни предизвици и потенцијални закани. Во вакво окружување тешко е да се проектира националната безбедност која што би можела да биде разберена од потенцијалните непријатели, сојузници и јавноста.

Претседателот е центар на политичките процеси во САД кога станува збор за националната безбедност, и покрај големото влијание на одредени други групи и надворешни фактори, политичката кохезија, имплементација и кредибилитетот се негови одговорности. Ова мора да вклучи и стратегиска визија на претседателот чие што лидерство има позитивно влијание на националната безбедносна политика.

7. Организација на Советот за национална безбедност на САД

Во процесот на донесување на националната безбедносна политика клучен фактор е Советот за национална безбедност. Постојани членови на Советот се Претседателот на САД, заменик Претседателот, Државниот секретар, министерот за одбрана и министерот за енергија.¹¹⁷ Началникот за здружениот генералштаб е законски советник за воени прашања во советот и директорот на централната агенција за разузнавање. Националниот советник за безбедност не е постојан член

¹¹⁷ Секретарот/министерот за енергија бил додаден како постојан член на советот за национална безбедност преку “Independence and Security Act of 2007 (P.L. 110-140, H.R. 6), in Title IX: International Energy Programs, Subtitle C, Miscellaneous Provisions, Section 932: National Security Council Reorganization. This section amended Section 101(a) of the National Security Act of 1947 (50 U.S.C. 402(a)).”

Повеќе на: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-110hr6enr/pdf/BILLS-110hr6enr.pdf>

на советот, но традиционално е одговорен за подготовка на агендата на советот во соработка со останатите членови. Авторитетот и одговорностите како на советникот за национална безбедност, така и на другите членови значително се менува во зависност од администрацијата. Иако, постои релативно стандардизиран список на членови на советот и персоналот кој го поддржува уште од администрацијата на Џорџ Буш, еден фундаментален принцип ја нагласува актуелната оперативна работа и структура на националниот совет за безбедност за сите претседатели: тој фундаментален принцип кој што сеуште се почитува е всушност одлуката на актуелниот претседател. Со цел подобро да се разбере работата на советот и персоналот треба да се има во предвид дека авторитетот што претседателот го доделува на одредени членови на советот се исклучиво негова лична желба. Тој може, но и немора да повика некој член од советот или пак да прифати одлука во врска со некоја политика, имплементација и слично, бидејќи тој го има најголемото дискреционо право во политиките на одлучување. Во пракса, администрацијата има тенденција секој состанок да биде и официјален независно дали во него учествуваат постојаните, назначените или поканетите претставници. Членовите на советот на состаноците добиваат актуелна задача, а како краен продукт произлегуваат меморандуми за политиката на одлучување кои се доставуваат на претседателот. Доколку претседателот (како постојан) член е потребен на состанокот тој ќе присуствува, а доколку не, својата дискреција ја препушта на некој од другите постојани членови. Постојат и други неформални начини на организација на работата на советот, како на пример, иако Министерот за енергија е постојан член на советот тој веројатно нема да присуствува на состанок на кој што нема да се расправа за прашања кои ја покриваат неговата област.

Во администрацијата на Барак Обама, според претседателската политичка директива (Presidential Policy Directive-1),¹¹⁸ покрај веќе спомнатите постојани членови, во организација на советот за национална безбедност се вклучени: Секретарот на националниот трезор, јавниот обвинител, Секретарот за домашна

¹¹⁸ Повеќе на: Presidential Policy Directive-1 (February 13, 2009). Retrieved July 2011. <http://www.fas.org/irp/offdocs/direct.htm>

безбедност, претставникот на САД во ООН и помошник на претседателот за прашања од доменот на националната безбедност или националниот советник за безбедност.

Националниот советник за безбедност (National security advisor) е претседателскиот личен советник одговорен за дневно менаџирање на сите прашања од областа на националната безбедност, кој што му дава совети на претседателот, воедно е одговорен за координација и развивање на меѓуагенциските политики. Претседателот сам одлучува за прашања за националната безбедност, но советникот е одговорен да му ги достави сите потребни информации, варијанти на делување, можни ризици, правни регулативи, препораки и друго во однос на имплементација на одредена политика. Претседателот Обама го назначи советникот за национална безбедност да присуствува и да раководи на состаноците во негово отсуство. Лицата кои работат директно за претседателот, а под раководство на советникот за национална безбедност го сочинуваат персоналот за национална безбедност. Според претседателската директива - 1, советот за национална безбедност е дефиниран како “тело одговорно за развој на процедури и асистирање на претседателот во врска со прашања од националната безбедност”.¹¹⁹ Според истата директива персоналот од одделот за домашната безбедност е вклучен и споен во персоналот за национална безбедност. Работата на советот се огледа во проактивен и ригорозен процес преку Комитетот за меѓуагенциска политика, кој е задолжен за собирање на податоци од релевантни институции и агенции вклучени во процесот за национална безбедност. Персоналот за национална безбедност (National Security Staff) вклучува и други експерти од разни области и тоа високи претставници од извршана власт и воени офицери, како и персонал со големо искуство кои што работеле во странство за прашања од надворешната политика. Целокупниот персонал спроведува менаџирање на национално безбедносни прашања на дневна база и во моментов брои приближно 320 персонал, со 175 позиции во собата за ситуации во Белата Куќа (White House Situation Room) и 70 оперативци (техничари, комуникациски експерти и друго). Претседателот Барак Обама воспоставил пракса за формални состаноци на регуларна база преку администрацијата, но во исто време и ја нагласувал и потребата од повикување на поранешни членови на советот

¹¹⁹ Исто.

со големо искуство за расправи од доменот на политички прашања.¹²⁰ Во сите соопштенија за печатот од Белата Куќа, Барак Обама најчесто ги води со најблиските членови на тимот за национална безбедност. Администрацијата исто така ги користи и најсовремените технолошки достигнувања (заштитена видео конференциска врска) кога некој од членовите е надвор од САД, овој случај бил подврден при апсењето на Осам Бин Ладен. Во многу случаеви претседателот и потпретседателот не учествуваат на редовните состаноци на советот за национална безбедност. Во пракса е воспоставен (Principals Committee), или Комитет на директори, со кој претседава советникот за национална безбедност, а останатите членови се државниот секретар, Министерот за одбрана, Министерот за финансии, за домашна безбедност, енергетика, советник за национална безбедност, јавниот обвинител, директорот на Канцеларијата за менаџмент и буџет, претставникот на САД во Обединетите нации, началникот на Генералштабот и директорот на Националната разузнавачка агенција.¹²¹ Во администрацијата на Обама (Principals Committee), се состанува најмалку еднаш неделно и дискутираат за тековните и идните прашања за националната безбедност, како и развој и координација на политики предложени од меѓуагенцискиот процес. Главната задача на (Principals Committee) е давање на насоки за имплементација на одредена политика, а под раководство најчесто на потпретседателот на САД. Останати други клучни официјални лица од извршната власт можат да бидат повикани на состаноците на (Principals Committee), кога се во прашање нивните области на одговорност. Редовно се повикуваат началникот на Генералштабот, советникот на претседателот, и помошник на потпретседателот за национални безбедност прашања. Кога се дискутира за домашната безбедност, како и за тероризмот редовно се повикува помошникот на потпретседателот за внатрешна безбедност (Assistant to the Vice President for National Security Affairs). Подреден на (Principals Committee) е (Deputies Committee), со задача за насочување и координација на работата преку меѓуагенциските работни групи со обезбедување на извештаи и анализи од претходно поставени безбедносни прашања, пред тие да стигнат до советот за

¹²⁰ Whittaker, G. Alan., Brown, D. Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), "The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System"

Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

¹²¹ Повеќе на: Presidential Policy Directive-1 (February 13, 2009).

Достапно на: <http://www.fas.org/irp/offdocs/direct.htm>

национална безбедност. Претседателот Обама ја кодифицирал оваа пракса за (Deputies Committee) преку претседателската политичка Директивата за организирање на Советот за национална безбедност (PPD-1) со насочување дека (Deputies Committee) ќе се осигура дека сите документи за кои ќе дискутира од страна на советот за национална безбедност се целосно анализирани со официјални факти.¹²² Историски гледано (Deputies Committee), е местото каде што најголемиот дел од политичките одлуки на владата се направени во рамките на подготовката, пред да се прегледаат од (Principals Committee) и да се достават на претседателот за крајна одлука.

Прашања во кои (Deputies Committee) не се вклучени од доменот на најчувствителните прашања за националната безбедност. Во некои околности (кризни ситуации) значителен дел од меѓуагенцискиот производ за развој на политиката и координацијата се препишува на повисоките нивоа во администрацијата. Deputies Committee, е составен од заменик советникот на претседателот за национална безбедност или советникот на претседателот за домашна безбедност и тероризам. Редовни членови на (Deputies Committee) се заменик државниот секретар, потсекретарот во Министерството за финансии (кој понекогаш можат да бидат застапувани од страна на потсекретарот на Министерството за финансии за меѓународни работи), заменик-секретарот за одбрана (кој понекогаш може да биде застапуван од страна на потсекретарот за одбрана за политика), заменик-јавен правобранител, заменик-секретар за енергија, заменик-директорот на Канцеларијата за менаџмент и буџет, заменик на претставникот на САД во Обединетите нации, заменик-директорот на Националната разузнавачка (или понекогаш директорот на Националниот центар за противтероризам), заменик-началникот на Здружениот генералштаб и помошник на потпретседателот за национални безбедносни прашања. Потчинети на (Deputies Committee), е група наречена комитет за интеграциска политика или (Interagency Policy Committees). Овие меѓуагенциски комисии се составени од суштински експерти и високи функционери од министерствата и агенциите во Вашингтон. (Interagency Policy Committees) се групи кои спроведуваат секојдневна меѓуагенциска анализа, начините на дејствување, креирање на политики,

¹²² Исто.

координација и одредуваат ресурси за определување и спроведување на одредена политиката. Понекогаш некои настани можат да влијаат на оваа традиционална улога, како на пример кога има кризни ситуации или други високи нивоа на националната безбедност се превземаат исклучително од страна на претседателот и (Principals Committee). Во администрацијата на Обама (Interagency Policy Committees) се организирани во однос на регионални или функционални проблеми. Регионална (Interagency Policy Committees) нормално се предводени од помошници државни секретари, додека на чело на функционалната (Interagency Policy Committees) се службеници од високи оддели во владата. Администрацијата на Обама не го објавува неklasифицираниот список на (Interagency Policy Committees) во државата. Сепак, (Interagency Policy Committees) на администрација може да се очекува да продолжи да работи на политички прашања во најголем дел од истите области како и за време на администрацијата на Џорџ Буш. Регионалните (Interagency Policy Committees) кои функционираа за време на администрацијата на Буш беа задолжени за следните региони во светот: Европа и Евроазија, Западна хемисфера, Мексико и централна Америка, Источна Азија, Јужна и Централна Азија, Иран, Сирија и Либан, Африка, Русија, Ирак и Авганистан. Иако (Interagency Policy Committees) се поделени во регионални и функционални групи, учеството не е ограничено и во нив се вклучуваат експерти од сите области. Најчести и најангажирани претставници во овие групи се припадници од одделот за домашна безбедност. Советот за национална безбедност, Principal Committee, Deputy committee и Interagency Policy Committees се групи во кои работи персонал за национална безбедност. Заедничката функција е донесување на предлози на Претседателот за клучни безбедносни и политички прашања.¹²³

8. Персонал за национална безбедност (National Security Staff)

Администрацијата на Обама смета дека “домашна безбедност не се разликува од националната безбедност” и затоа е потребно да се користи единствена интегрирана кадровска структура за да се управуваат националната и домашна

¹²³ Барак Обама, Изјава на претседателот на САД во врска со домашната безбедност и борбата против тероризмот, мај 2009 година.
Достапно на: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Statement-by-the-President-on-the-White-House-Organization-for-Homeland-Security-and-Counterterrorism

безбедност.¹²⁴ Иако претседателот Обама утврдил дека Советот за домашна безбедност треба да биде зачуван како "главно место за меѓуагенциски размислувања за прашања кои влијаат на безбедноста на татковината, како што се тероризмот, оружјето за масовно уништување, природни катастрофи, и пандемиски грип", тој изјавил дека и двата совета за национална и домашна безбедност треба да бидат поддржани од страна на еден "штаб за национална безбедност" на чело со советникот за национална безбедност. Како што покажа во својата организациска структура, персоналот за национална безбедност се справува со широк спектар на суштински национални безбедносни прашања за претседателот Обама. Две специфични области кои и понатаму остануваат критични се прашањата околу Ирак и Авганистан. Овие две области се илустрирани до степенот до кој персоналот во својата структура и функции би можел да се промени и да се адаптира во однос на побарувањата на најефективниот организациски процес, со цел да се справи со сложените проблеми од националната безбедност. На пример, американската политика за Ирак во времето на администрацијата на Буш имала посебен директорат за Блискиот Исток (Gulf Directorate of the Central Region) и посебна група (Iraq Policy and Operations Group) која што била распуштена во август 2011.

9. Совет за домашна безбедност (Homeland Security Council)

Советот за домашна безбедност е воспоставен на 8 Октомври 2001 година, како одговор на теористичките напади, со задача да служи како механизам за координација и имплементација на ефективни политики на агенции и оддели во администрацијата одговорни за одбраната и безбедноста на САД. Претседателот Обама во една негова изјава рекол дека "Советот за домашна безбедност е главно место за меѓуагенциски размислувања за прашања кои влијаат врз безбедноста на татковината, како што се тероризмот, оружјето за масовно уништување, природните катастрофи, и пандемискиот грип".¹²⁵ Советот исто така служи и како претседателски форум на кој се разгледуваат прашања за безбедносната политика

¹²⁴ Исто.

¹²⁵ Барак Обама, Изјава на претседателот на САД во врска со домашната безбедност и борбата против тероризмот, мај 2009 година.

Достапно на: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Statement-by-the-President-on-the-White-House-Organization-for-Homeland-Security-and-Counterterrorism

на државата заедно со неговите советници и службениците за националната безбедност во кабинетот.

Администрацијата на Обама генерално ја задржала истата структура на советот за национална безбедност како што и била дефинирана од претходната. Членови на советот се: претседателот, заменик претседател, секретарот за домашна безбедност, секретарот за финансии и буџет, министерот за одбрана, јавниот правобранител, министерот за здравство и социјала, министерот за транспорт, директорот на федералното биро за истражување, директорот на агенцијата за разузнавање, советникот на претседателот за домашна безбедност и борба против тероризмот и началникот на здружениот генералштаб. Советникот на претседателот за национална безбедност редовно се повикува да учествува на состаноците.¹²⁶ Во администрацијата на Обама се согледуваат сличности во структурата на советот за национална безбедност и советот за домашна безбедност, понекогаш неделните состаноци се спојуваат во едно на кој се дискутира за прашања кои ги поврзуваат и двете теми. Генералните задачи на советот за домашна безбедност вклучуваат: одбрана од биолошки средства, гранична безбедност и транспорт, заштита на комуникациските системи и сајбер одбрана, заштита на критичната инфраструктура, домашна нуклеарна заштита, координација и размена на информации со други агенции и оддели како и поморска безбедност.

10. Клучни оддели и агенции во политичкиот процес на националната безбедност

10.1. Стејт департмент (Department of State)

Државниот секретар е претседателскиот примарен советник за прашања во врска со надворешната политика. Организацијата на Стејт Департментот е на две нивоа, односно на функционално и просторно (географско). Во историјата се забележува дека во кабинетот на претседателот Џорџ Вашингтон за првпат бил вклучен и државен секретар, Томас Џеферсон кој во тоа време бил одговорен за прашања од националната безбедност. Државниот секретар е четврти во линијата на наследство на претседателската функција. Во рамките на извршната власт, Стејт

¹²⁶ Повеќе на: Homeland Security Presidential Directive-1, (October 29, 2001).
<http://www.fas.org/irp/offdocs/nspd/hspd-1.html>.

Департаментот има водечка улога во надворешните работи на државата, државниот секретар е главниот советник на претседателот за надворешната политика. Одделот, исто така ги поддржува и активностите на другите американски владини тела во надворешните работи, вклучувајќи го и Министерството за трговија и Агенцијата за меѓународен развој. Покрај тоа што има водечка улога во надворешните работи, Стејт Департаментот има примарната улога и во:

- меѓуагенциска координација и имплементација на надворешната политика;
- управување со буџетот за надворешните работи и други надворешни ресурси;
- водење и координација на застапеноста на САД во странство, и пренесување на американската надворешна политика на странски влади и меѓународни организации, преку американските амбасади, конзулати и дипломатските мисии во меѓународните организации;
- водечка улога во преговори и склучување на договори за прашања во рамките на трговијата со конвенцијално и нуклеарно оружје;
- координација и поддршка на меѓународните активности на други американски агенции и официјални лица.

Стејт Департаментот, како и многу други одделенија, е централизирано организирана, со државниот секретар на чело. Под државниот секретар во хиерархијата се и други високи функционери, вклучувајќи го и заменикот на државниот секретар за политика, заменик државниот секретар за менаџмент и ресурси, како и советник на одделот. Во хиерархијата надолу под заменик секретарите се серија на потсекретари одговорни за политика и управување со области. Советниците секретари се одговорни за регионални и функционални бироа во администрацијата. Иако, Стејт Департаментот е водечка агенција во Владата за надворешни работи, тоа не значи дека ја диктира и надворешната политика за американската влада, бидејќи има многу оддели во извршната власт кои имаат посебни меѓународни програми. Секретарот Колин Пауел, во една своја изјава пред Конгресот на 23 Април 2003 година изјавил дека: *“Во однос на она*

што се случува во рамките на администрацијата, не ми е првпат да видам дискусии во рамките на администрацијата помеѓу еден оддел и друг. Сум видел повеќе директни дискусии на високо ниво. Треба да има тензии во тимот за национална безбедност, и од таа тензија, да произлезат аргументи за претседателот. А оној кој одлучува, оној кој е задолжен за надворешната политика на Соединетите Американски Држави, не е државениот секретар, или секретарот за одбрана ниту пак советникот за национална безбедност, тоа е претседателот". Во спроведување на меѓународните односи, државниот секретар присуствува на состаноците на националниот совет за безбедност. Кога државниот секретар патува во странство, тој назначува заменик да присуствува како висок претставник на државата. На пример, државниот секретар на САД, Хилари Клинтон во својот мандат го назначи поранешниот заменик-државен секретар Стајнберг да присуствува на состаноците во нејзино отсуство. Делегирање на одговорности на други високи функционери да присуствуваат на меѓуагенциските состаноци е прилично вообичаена практика во сите администрации. Персоналот кој работи за државениот секретар е комплексно тело преку високо организирано преземање на одговорностите. Клучот е во Канцеларијата на Извршниот секретар на кабинетот, во која се вработени околу 175 лица. Тој е одговорен за внатрешната координација на Стејт департментот, поврзување помеѓу агенции и директорите, 24 часовна работа на оперативниот центар на Стејт департментот, организирање при патување во странство, и меѓуагенциско поврзување помеѓу советот за национална безбедност и другите одделенија во извршната власт. Односот помеѓу извршниот секретар на државата и извршните секретари во Советот за национална безбедност и на Министерството за одбрана е многу важна. Тоа се согледува преку нивната постојана комуникација, усно и во писмена форма. Извршните Државни секретари, исто така, добиваат информации за донесени политички одлуки од повеќе неформални или формални состаноци и дискусии помеѓу државниот секретар, секретарот за одбрана и советникот за национална безбедност.

Како на пример, еден аспект на Стејт департментот кој го покажува тоа го има запишано во своите мемоари, Џејмс Бејкер поранешен државен секретар на Буш, кој напишал дека *"Без сомнение, Стејт Департментот е уникатен во својата бирократска култура која некогаш сум ја сретнал на ниту едно место. Во*

сојузната влада, работата е водена од мал број на политички именувани лица кои работат заедно со државната служба со цел да се биде над политиката и да се обезбеди институционална меморија и суштински експертиза” (Baker, 1995). На меѓуагенциските состаноци, претставниците на Стејт департментот го имаат најголемото искуство од работа на терен, и токму тие искуства помагаат во донесување на ефективни политики кон внатрешни односно надворешни препораки и заклучоци. Покрај тоа, врз основа на позицијата во држава како водечка владина агенција во надворешните работи, Стејт Департментот има широчина на информации добиена од многу агенции. Во своите мемоари, секретарот Шулц напишал дека “Како секретар, можев да видам дека имав при рака извонредна “машина” за добивање на информации: таа произведува проток на извештаи за она што се случува во реално време, анализа на тоа што било направено порано, што ќе се работи, анализа на алтернативни насоки за делување и идеи за тоа што може да се направи. Одделот е одличен “мотор”, според Џорџ Шулц, на дипломатијата и државниот секретар во извршувањето на надворешната политика на претседателот” (Shultz, 1993).

Сепак, историјата во многу наврати покажала дека за одредени ситуации државниот секретар на Стејт Департментот и неговиот персонал и не биле повикувани кога се одлучувала некоја надворешна политика на САД. Така на пример за време на Бил Клинтон во 1994 година била покрената серија на чекори за реформи во Стејт Департментот во организациска смисла на зборот со цел зајакнување на улогата на државниот секретар, дури и зголемување на неговите одговорности, но од целиот тој процес државниот секретар единствено добил повеќе надлежности околу подобрување на безбедноста на американските амбасади и конзулати ширум светот. Други познавачи на состојбите, како на пример Џејмс Гошко (Goshko, 1994), забележил дека за време на мандатот на администрацијата на Клинтон и Буш помладиот, улогата на Стејт Департментот во политичкиот процес на САД полека но сигурно исчезнала. Во политичкиот процес на администрација на Клинтон се наведува дека државниот секретар и понатаму ќе продолжи да биде водилка во надворешната политика, но нема да доминира во неа туку тоа ќе биде заедничка одговорност. Во администрацијата на Џорџ Буш, истиот автор ја забележува фрустрацијата на државниот секретар во тоа време Колин

Пауел за одлуката за водење на војна во Ирак, бидејќи е донесена еднострано од претседателот на државата.¹²⁷ Во актуелната администрација пак се покажа спротивното, каде што тогашниот државен секретар Хилари Клинтон успеа да го зголеми буџетот на Стејт Департментот за 7 проценти за само еден месец како државен секретар покажувајќи ја на тој начин важноста на улогата на државниот секретар во администрацијата. Вредно е да се спомене и критиката која што била упатена од страна на поранешниот амбасадор на САД во Индија, економистот Џон Кенет кој еднаш му пишал на претседателот Кенеди дека е незадоволен од состојбите во Стејт Департментот, бидејќи се минимизира улогата на сите вработени во тој оддел на сметка на поголемите оддели како на пример Министерството за одбрана и други агенции.¹²⁸ Во администрацијата на Обама, истиот автор наведува дека, овој оддел е во постојана “борба” со министерството за одбрана што и можело да доведе до одредени несогласувања. Сепак праксата покажала дека барем засега постои голема соработка на овие оддели кога се во прашање Ирак и Авганистан.

10.2. Министерство за одбрана (Department of Defense)

Министерството за одбрана на САД е формирано со актот за реорганизација на администрацијата во 1947 година. Во денешно време Министерството за одбрана е централизирана организација под раководство на секретарот за одбрана кој е постојан член на советот за национална безбедност. Секретарот за одбрана, заедно со началникот на генералштабот, е всушност почитување на принципот на "цивилната контрола на армијата." Во рамките на Министерството за одбрана постојат три под-секретари кои поднесуваат извештаи директно на секретарот за одбрана. Началникот на Здружениот генералштаб на вооружените сили на САД е и главниот воен советник на претседателот и секретарот за одбрана, но според законот нема ингеренции за употреба на воените сили. Секретарот за одбрана и началникот на здружениот генералштаб на армијата се клучни во безбедносната структурата на националното ниво. Тие редовно присуствуваат на состаноците на советот за национална безбедност, а нивните заменици учествуваат во состаноците

¹²⁷ Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) "US National Security, Policymakers, Processes & Politics", fifth edition, USA, p:134

¹²⁸ Исто

на Principal Committee. Гледано преку организациско ниво, меѓуагенциската поврзаност на национално ниво се одвива во, директоратот за стратегија, планови и политика (J-5 Directorate for Strategy, Plans and Policy). Во однос на одбраната на татковината и цивилната поддршка во општеството, помошник секретарот за одбрана е единствена точка за контакт на многу дирекции и агенции во рамките на Министерството.¹²⁹ Со почетокот на американските воени интервенции во Ирак и Авганистан, за првпат преку телеконференциски врски со Белата куќа во (White House Situation room), и командантите на терен се отпочнало со давање на информации на секретарот за одбрана и претседателот. На пример, за време на американската воена интервенција во регионот на Багдад за време на 2007 година, генералот Дејвид Петреус, командант на Мултинационалните сили во Ирак, редовно учествувал во телеконференциски сесии со претседателот Буш и тимот за национална безбедност. На пример, од 2009 Пентагон редовно организира неделен Форум за Пакистан и Авганистан преку заштитени телеконференциски врски со цел американски воени команданти во САД и оние на терен да бидат запознаени со сите одлуки на Белата Куќа. Овие форуми, исто така овозможуваат координација на воената и цивилната меѓуагенциска компонента која што занимава со специфичните национални безбедносни прашања, а со цел да споделуваат информации од прва рака во врска со политичките одлуки на Претседателот. Традиционално, Министерството за одбрана врши поддршка во државната надворешната политика, но има активна улога и на меѓуагенциските средби во одредувањето на параметрите, или алатки на надворешна политика.

Министерството за одбрана има повеќе од еднаква улога во дискусиите за надворешната политика, бидејќи воените размислувања за политичко-воените и безбедносните прашања се од клучно значење за формулирање на истата. Историски гледано, Министерството често се противи за вклучување на американските војници во ситуации кои не претставуваат соодветна воена мисија или постојат други можни алтернативи на располагање (воени сили на другите земји, ООН, невладини организации). Позицијата на Министерството на таквите состаноци често е да ја задржи употребата на американските воени сили, освен ако

¹²⁹ JCS Joint Publication 3-28, "Civil Support," (14 September 2007), September 2010. Повеќе на: www.fas.org/irp/doddir/dod/jp3-28.pdf

тие, и само тие, поседуваат способност за вршење на функцијата која ги штити или промовира американските безбедносни интереси.¹³⁰ Во контекст на ова, Министерството има активна улога во меѓуагенциските средби за обликување на можните стратегиските ситуации во многу региони во светот, со цел американската глобална политика да ги осигура своите национални интереси. Во тесна соработка со Стејт Департментот, УСАИД и други агенции, министерството се вклучува во регионалните програми и претставува катализатор на промени за можна политика и можноста да се спречи воената интервенција. Како на пример се наведува дека глобалната политика на САД, кон Колумбија до 2002 година била првенствено за помагање да се намали производството на дрога. После нападите од 9/11, министерството бараше за промена на политиката кон Колумбија и развој на нова стратегија за борба против наркотици која не ја исклучуваше и можноста за воена интервенција во одредени региони во таа земја. Непосредното влијание на оваа политика доведе до минимално зајакнување на колумбиската власт во борбата со нарко картелите, со цел избегнување на потенцијална нестабилност што би можело да предизвика евентуална американска воена интервенција. По терористичките напади од 11 септември 2001 година, како и цунамито во 2004 година во Индискиот Океан при одговорот на операциите за природни катастрофи, како и 2005 година по ураганите Катрина и Рита се прошири опсегот, улогата и мисиите на министерството. Како одговор на терористички напади и потребата од поголема координација во интегрирани операции преку меѓународни коалиции, министерството го одобри концептот на групи за заедничка меѓуагенциска координација (Joint Interagency Coordination Groups) за подобрување на меѓуагенциската соработка и подобрување на оперативната ефикасност на сите воени Команди на армијата на САД, (USJFCOM, USTRANSCOM, USSOCOM, и USSTRATCOM). Групите за заедничка меѓуагенциска координација се прилагодени да се задоволат барањата и предизвиците на секој командант на терен, и може да вклучува претставници од други агенции, како на пример централната разузнувачка агенција, како и невладини организации и американскиот Црвениот крст. Преку концептот на групите за заедничка меѓуагенциска координација се

¹³⁰ Whittaker, G. Alan., Brown, D. Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), "The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System"
Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

настојува да се воспостават оперативни врски помеѓу цивилните и воените оддели и агенции, со цел подобро планирање и координација на политики во рамките на владата.¹³¹ Овие групи се мултифункционални и се дел од советодавните елементи на политики на одлучување на претседателот.

Групите за заедничка меѓуагенциска координација вклучуваат:

- Учество во планирање на командните групи при воени интервенции;
- Советодавно учество на командните воени и цивилни агенции;
- Планирање и учество на состаноците за цивилно воените политички прашања;
- Обезбедување на ефективни политики на цивилните агенции за време на воени интервенции и воени вежби и,
- Соработка со домашни цивилни, како и со меѓународни, невладини и регионални агенции;

После нападите од 11 септември, министерството ја воспостави Северната Команда (Northern Command, USNORTHCOM) со единствена мисија за одбрана на татковината, поддршка на граѓаните и соработка со останати агенции задолжени за безбедност. Зоната на одговорност (Area of responsibility - AOR) на командата ја вклучува целата држава, заедно со Канада, Мексико, Порторико, Девствените Острови и Бахамите. USNORTHCOM, тесно соработува со одделот за домашна безбедност (Department of Homeland Security) и други федерални агенции за прашања кои се однесуваат за домашната одбрана и безбедност како и координација со други агенции првенствено во борбата против теориризмот во САД, и трговијата со оружје и наркотици. Други одговорности на USNORTHCOM, се обезбедување и заштита на поголеми државни настани како што се генералното собрание на ООН, Г-20 самитот, претседателски инаугурации и друго. Во прилог на тоа ќе наведеме неколку клучни предизвици на USNORTHCOM, а тоа се следните:

¹³¹ US Joint Forces Command.

Повеќе на: http://www.jfcom.mil/about/fact_jiacg.htm. Retrieved July 2011.

- Планирање на активна воена должност, резерва како и пополна на Националната гарда;
- Планирање на превенција и одговор на евентуални терористички закани;
- Учество и поддршка на цивилните капацитети во операции (на пример помагање на другите агенции после нападите од 9/11 и ураганот Катрина);
- Учество во планирање на домашната безбедност за традиционални безбедносни прашања како што е оружјето за масовно уништување, регионалните безбедносни предизвици, тероризмот и слично и,
- Планирање, интегрирање и синхронизирање на активностите на USNORTHCOM со останати државни, локални субјекти, и невладините организации.

Во кварталниот извештај на одбраната од 2010 година на администрацијата на претседателот Барак Обама се наведува дека Министерството за одбрана мора да ги балансира ресурсите и ризикот помеѓу четирите главни цели и тоа: добивање на денешните војни, заштита и одвраќање на конфликти, подготовка за победа над противниците и заштита на вооружените сили во светот. Од друга страна, пак критичарите на овој документ како на пример Адам Лофтвер (Lowther, 2010), забележува дека вооружените сили се користат единствено како алатка на дипломатијата и дека унилателарниот пристап на САД е механизам за изнаоѓање на “работа” на вооружените сили. Истиот автор нагласува дека Министерството за одбрана станува постојана сенка на Стејт Департментот кој ја користи војската како оперативен инструмент за постигнување на својата цел. Од овие причини во моментот не постои чиста граница на одговорностите во пракса помеѓу одбраната и Стејт Департментот и ретко се случува да постои јасна поделба на моќта во процесот на донесување на националната политика за безбедност.

10.3. Разузнавачка заедница (The Intelligence Community)

Примарната улога на разузнавачката заедница во процесот на националната безбедност е донесување на одлуки со цел да се обезбедат информации и анализа на тие информации за да се помогне на креаторите на политиките. Информациите

обезбедени од страна на директорот на Националната разузнавачка агенција, Централната разузнавачка агенција, Воената агенција за разузнавање, Националната агенција за безбедност, Федералното биро за истраги, како и други елементи на разузнавачката заедница се компоненти кои придонесуваат за целокупната оценка за она што се случува на теренот. Канцеларијата на директорот на Националната разузнавачка агенција (ODNI) е формирана во декември 2004 година после серија на разузнавачките реформи, а преку актот за превенција на тероризмот од 2004 година. Директорот на Националното разузнавање (DNI), кој е назначен од страна на претседателот и потврден од страна на американскиот Сенат, е главен советник на претседателот и Советот за национална безбедност за разузнавачките прашања поврзани со националната безбедност, и служи како шеф на американската разузнавачка заедница.¹³²

Од основањето на Канцеларијата на Националната разузнавачка агенција во 2004 година и назначувањето на првиот директор во април 2005 година, оваа агенција ја има превземено примарната улога во советувањето на претседателот и советот за национална безбедност. Агенцијата е формирана со цел да ја надгледува имплементацијата на Националната разузнавачка програмата и служи како интерфејс помеѓу разузнавачката заедница и креаторите на политиката. Со вклучување на претставници од различни елементи на разузнавачката заедница во политиката за национална безбедност е со цел, разгледување на постоечките разузнавачки информации и утврдување на барања за дополнителни разузнавачки информации собирање и анализа на истите кои треба да бидат едни од првите чекори во размислувањата на администрацијата за националните безбедносни прашања.

Менаџерите на националната разузнавачка агенција поднесуваат извештаи до директорот, а преку анализа на информации кои ќе им помогнат на носителите на одлуки подобро да се развијат решенија за прашања од (политички, социјални, економски, воени, транспортни, комуникациски, јавното здравство, животната средина, и други сегменти). Разузнавачката заедница, исто така, може да обезбеди

¹³² Извештај на комитетот во Сенатот за разузнавачки реформи и превенција од тероризам од 2004 година, САД.

Повеќе на: http://www.globalsecurity.org/intell/library/congress/2004_rpt/s2845summary.htm

проценки на можните ефекти (во блиска иднина и на подолг рок) од предложениот американски курс на дејствување на одредени поединци, групи, на национално и регионално ниво. Сепак, треба да се има во предвид дека креаторите на политиката не може секогаш да ги добијат сите информации што тие ги посакуваат. Иако мисијата на разузнавачката заедница е да произведе објективни анализи кои го поддржуваат политичкиот процес, често е вовлечена во политички размислувања преку обезбедување проценки за можниот исход на предложените предмети на акција. Вклучувањето на директорот на Централната разузнавачка агенција Џорџ Тенет од 1997 до 2004 година, во израелско - палестинскиот процес за евентуалниот мировен договор се одрази на начинот и покажа дека разузнавачката заедница има директна вклученост во имплементацијата на надворешната политика на САД. Ако е по наредба на претседателот, Централната разузнавачка агенција, исто така, може да се користи за спроведување на надворешната политика преку употреба на тајни акции и активности во кои учествуваат САД.¹³³

Ако земјата треба да биде безбедна тоа секако побарува временска и прецизна обработка на добиените податоци од разузнавање. Клучната улога во овој процес ја има претседателот на САД, бидејќи тој треба да ги препознае приоритетите, да ги постави границите и улогите на агенциите за разузнавање како на домашен, така и на надворешен план. Со последните случувања на Блискиот Исток од гледна точка на разузнавачките агенции, а преку воздушната кампања во која се вклучени САД и други земји можат да се забележат серија на пропусти во добивањето на клучни информации. Во серијата на ракетни напади кон терористичката ќелија Коросан (исламистичка група која потекнува од Ал-Каеда во Сирија) елиминирани се само двајца теорористи при што се забележани многубројни цивилни жртви.

Според Вашингтон Пост, американските разузнавачи имале точни информации за местоположбата на групата, но во последен момент главните членови на групата се разместиле на други локации. Според истиот весник, кој ја цитира изјавата на републиканецот Адам Шиф, член на Комитетот за разузнавање во САД кој вели дека нападите биле “ефикасни во спречувањето на други

¹³³ Whittaker, G. Alan., Brown, D. Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), “The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System”
Повеќе на: <http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>

активности на Коросан”, се потврдува теоријата дека во Сирија постои т.н. разузнавачка празнина. Ограничената ефикасност на нападот врз групата Коросан е делумно резултат на нејасната разузнавачка слика за која се верува дека не ги дава очекуваните резултати и во воздушната кампања против Исламската држава во Сирија и Ирак.¹³⁴ Пропустот, според авторот на анализата за разузнавачките капацитети на САД, Ден Ламот, е тоа што САД не ги поседуваат мрежите на бази, шпиони и копнена технологија што ги имаа на терен во војните во Ирак, Авганистан, Пакистан и Јемен. Од економска гледна точка воздушната кампања побарува огромни финансиски средства и е совршена војна за компаниите што произведуваат оружје и опрема. Само за пример, од американските бродови се лансирале 47 ракети “Томаhawk” во првата ноќ од нападот на Сирија, а секоја од нив чини 1.4 милиони долари. Американскиот претседател Барак Обама во негова изјава вели дека разузнавачките служби на САД ја потцениле опасноста од Исламската држава и истовремено ги прецениле способностите на ирачката армија успешно да се бори против цихадистичките групации.

Историски гледано во повеќе случаи постоела силна дебата како во јавноста така и во владата на САД за функционирањето на разузнавачките служби, а особено во мешањето на истите во надворешната политика на државата. Тука се поставува прашањето дали всушност ЦИА раководи со надворешната политика на САД? ЦИА као централна агенција за разузнавање после 9/11 всушност се претвори во служба за ликвидација на американски непријатели во светот. Самата агенција успешно го наметнува своето влијание во Вашингтон особено во Конгресот на САД и другите агенции кои се занимаваат со оваа проблематика.

Од мај 2009 година, Адмиралот во пензија Денис Блер, добил функција директор на националното разузнавање со овластување да врши директна контрола на ЦИА и на други 16 агенции. Блер за време на својата функција постојано апелирал на воведување на реформи во врска со изборот и квалификацијата на агенти или шпиони кои би требало да се испратат во поголемите градови на извршување на задачи од областа на разузнавањето. Иако во тоа не успеа, а поради

¹³⁴ Вашингтон Пост, прес-конференција на Белата Куќа.
Повеќе на: <http://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2014/09/23/with-photos-and-videos-pentagon-shows-effects-of-syria-strikes/>

големото влијание на ЦИА од чии што редови секогаш се испраќаат агенти, а не и од другите агенции, меѓуимите во САД прогласија борба за превласт во која што сепак не беше рамноправна, поради големата поддршка на Конгресот кон ЦИА. Кон крајот на првиот мандат на Барак Обама, Блер увидел нова можност за нагласување на важноста на неговата функција, а особено ставајќи акцент на големиот број на тајни операции кои биле наследени од претходната администрација на Џорџ Буш како што се иранската нуклеарна програма и употребата на беспилотни летала за ликвидирање на терористички ќелии во Пакистан и Авганистан. Со промените на законот во 2004 година, директорот на националното разузнавање треба да има централна улога во добивањето и споделувањето на разузнувачките податоци за претседателот и другите високи личности во администрацијата и е надлежен да раководи со тајните операции во странство. Всушност, според директорот Блер проблематично е тоа што ЦИА има директен контакт со Белата Куќа за неограничени тајни операции. И покрај различните погледи и ривалството на директорите на ЦИА и на националната агенција за разузнавање администрацијата на Обама формално ги одобри сите тајни операции на ЦИА со значително зголемен буџет за извршување на операциите.

Моќноста на ЦИА се огледува и преку добиениот буџет од 14,7 милијарди долари во 2013 година, информација која ја објавил угледниот Вашингтон Пост и според документите на Едвард Сноуден. ЦИА има директен пристап до претседателот, како за пример директорот на тајните агенти популарно наречени шпиони, Џон Бренан со години бил и еден од главните советници на Барак Обама. Во последно време главен адут на разузнавачките агенции е употребата на беспилотните летала како средство за уништување и ликвидација на терористички групации на американската војска во борбените операции на Блискиот Исток, особено во последно време против Исламската држава под раководство на ЦИА. Како прва позначајна ефективна употреба на беспилотно летало се смета ликвидацијата на Салим Синан ал Харети есента 2002 година, командант на Ал-Каеда во Јемен кој истовреме бил и обвинет за бомбашкиот напад на американскиот брод “УСС Кол” во октомври 2000 година. Ова всушност значи и нов почеток на трансформацијата на ЦИА од традиционална шпионска агенција во

агенција за пронаоѓање и ликвидирање на американски непријатели ширум светот. ЦИА е една од првите поборници за употребата на вооружените беспилотни летала „Предатор“, што укажува дека агенцијата работела на борбата против тероризмот многу порано пред таа да стане главна цел на Вашингтон. ЦИА го формирала својот Центар за борба против терористите (кој подоцна бил преименуван во Центар за борба против тероризмот) уште во 1986 година, а во истата година бил воспоставен и тим што бил посветен исклучиво за следењето на Осама бин Ладен.

10.4. Оддел за домашна безбедност (Department of Homeland Security)

Како одговор на нападите од 11 септември, и континуираните терористички закани кон САД, тогашниот претседател Џорџ Буш воспоставил нов оддел во администрацијата, а тоа е Советот за домашна за безбедност, во октомври 2001 година и оддел за домашна безбедност во март 2003 година. Одделот за домашна безбедност на САД е формиран на 1 март, 2003 година, преку спојување на повеќе од 22 програми и агенции (во моментот околу 290.000 лица) од федералната влада. Предводен од секретар на кабинетот, одделот за домашна безбедност ја има следната мисија "да обезбеди заеднички национални напори за да се обезбеди татковината во борбата против тероризмот и други опасности, доколку американските интереси, аспирации, вредности и начин на живот може да бидат загрозени".¹³⁵

Со цел да ја постигне својата мисија, одделот за домашна безбедност има дефинирано пет главни одговорности кои се дел од кварталниот преглед за домашна безбедност, а тие се следните:

- спречување на тероризам и подобрување на безбедноста;
- обезбедување и управување со границите;
- спроведување и администрирање на законите за имиграција;
- заштита и обезбедување на сајбер просторот, и

¹³⁵ Квартален извештај за домашна безбедност (2010) "Website of the Department of Homeland Security"

Повеќе на: <http://www.dhs.gov/qhsr>

- обезбедување на одговор на катастрофи од сите видови.

Одделот за домашна безбедност е со одговорност за систематизирање и анализирање на разузнавачките капацитети, анализа на евентуални закани, заштита на границите и аеродромите, заштита на критичната инфраструктура и координација како одговор на евентуални катастрофи. Во текот на 2006 година, одделот за домашна безбедност спроведе голема реорганизација врз основа на научените лекции од своето основање. Во структурата на Одделот постојат три главни дирекции, седум оперативни компоненти, и 15 компоненти за поддршка.¹³⁶

Главни дирекции се:

- Дирекција за менаџмент (Management);
- Директорат за национална заштита и програми (National Protection and Programs Directorate) и,
- Наука и технологија (Science and Technology);

Оперативни компоненти во одделот за домашна безбедност се:

- Федерална агенција за итни случаи и управување (Federal Emergency Management Agency);
- Сервис за државјанство и имиграција (U.S. Citizenship and Immigration Services);
- Крајбрежна стража (U.S. Coast Guard);
- Царина и гранична заштита (U.S. Customs and Border Protection);
- Американска тајна служба (U.S. Secret Service);
- Имиграција и царина (Immigration and Customs Enforcement), и

¹³⁶ Department of Homeland Security.

Повеќе на: http://www.dhs.gov/xabout/structure/editorial_0644.shtm

- Управа за безбедност на транспорт (Transportation and Security Administration).

Поради преклопувањата на прашањата помеѓу глобалната војна против тероризмот, одбраната на татковината, и домашна безбедност, одделот за домашна безбедност тесно соработува со министерството за одбрана, помошникот државен секретар за домашна одбрана и голем број на други американски владини тела, како и USNORTHCOM. Поврзаноста на министерството за одбрана и одделот за домашна безбедност е преку својот потсекретар за разузнавање и анализа (во улога како шеф за разузнавање на одделот) и преку директна комуникација на дневна основа со ЦИА, ФБИ и други елементи на разузнавачката заедница со цел да се координираат во собирањето, анализата, и споделување на разузнавачки податоци поврзани со домашната безбедност. Бидејќи има широки одговорности за домашна безбедност, комплексната мултиорганизациона структура, одделот ги има вградено најдобрите практики од други оддели и агенции, а преку развиени структури и процеси со кој поефикасно управуваат со мисијата. Во својата организација е вграден 24 часовен национален центар за операции за национална безбедност во кој се следат и координираат сите национални безбедносни операции, внатре и надвор од државата.¹³⁷

Секретарот за домашна безбедност и неговите советници секојдневно добиваат информации за безбедноста на државата, проблематични прашања, политички одлуки и разузнавачки анализи. Во рамките на одделот има и тим за координација директно со Белата Куќа. Во јануари 2011 година, претседателот на САД со своја директива (PPD-7), го формирал и Советодавниот систем за национален тероризам, (National Terrorism Advisory System), кој во режија на секретарот за домашна безбедност поефикасно ќе координира со информации за терористичките закани и со обезбедување на навремено, детални информации за јавноста, владини агенции и заинтересираните страни во приватниот сектор. Со цел поефикасно развивање на политики, координација и имплементација за одбрана од

¹³⁷ DHS' National Operations Center, DHS website on the Office of Operations Coordination (2011).
Повеќе на: http://www.dhs.gov/xabout/structure/editorial_0797.shtm

терористички закани, одделот според претседателска директива е одговорен за поголемите итни случаи во САД.¹³⁸

Некои автори како на пример Дејвид Ритгерс (Rittgers, 2011) кој е аналитичар на Сато институтот (The Cato Institute is a public policy research organization) и автор на “Abolish the Department of Homeland Security” смета дека Џорџ Буш го основал овој оддел под политички притисок и смета дека се залудно потрошени финансиски средства. Новиот оддел фактички претставувал спој на 22 федерални агенции во еден комплексен систем, според истиот автор тоа претставува проблем, а не решение. Тој смета дека се потрошени премногу финансиски средства пред се за изградба на комплексот и инфраструктурата за овој оддел, приближно 3.4 милијарди долари, како и преку 400 милиони долари секоја година за одржување на системот. Од оперативна точка пак истиот автор заклучува дека е потребна поголема децентрализација на системот на локално ниво посочувајќи неколку примери за ЦИА и слични комплексни системи на федерално ниво кои поради нивна бирократска “вкочатеност” не можеле претходно (се мисли на нападите 9/11), а нема да можат и во иднина да одговорат на современите закани на домашен терен. Во светот после 9/11 јасно се гледа дека линијата помеѓу традиционалната национална безбедност и домашната безбедност се повеќе се преклопува. Значително се преклопуваат и лицата кои се членови на советот за национална безбедност и советот за домашна безбедност. Високо сложениот комплекс на меѓуагенциски развој на политики, координација, интеграција и имплементација, всушност ќе ја тестираат способноста на Владата на САД во успешноста на справувањето со заканите. За таа цел националната/домашната безбедност на САД мора да биде способна да одговори со нови иновативни начини во успешноста за креирање на ефективен систем за безбедност помеѓу големиот број на одделенија и агенции во извршната власт.

¹³⁸ Homeland Security Presidential Directive-5, (February 28, 2003).
Повеќе на: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdp/hspd-5.html>

ГЛАВА V

БЕЗБЕДНОСНИ ПРЕДИЗВИЦИ И ВОЕНИТЕ ИНТЕРВЕНЦИИ НА БЛИСКИОТ ИСТОК ПО 2001 ГОДИНА

1. Надворешната политика на САД и Арапската Пролет

Со почетокот на функцијата на претседател на САД, се смета дека Барак Обама веднаш се обидел да се оддалечи од надворешната политика која што ја имал неговиот претходник, претседателот Џорџ Буш, со цел да се “исправи” меѓународната репутација на нацијата.¹³⁹ За време на неговиот говор во Каиро во јуни 2009 година, тој истакнал дека “ветуваме нов почеток на САД и муслиманскиот свет”. Во заклучокот од говорот во Каиро 2009 година, тој нагласил дека администрацијата се обидела да го забрза израелско-палестинскиот мировен процес чекор понатаму, и исто така ја нагласил преголемата опсесија кон Блискиот Исток на предходната администрација.

Според Лиза Рајан, (Ryan, 2011), американската надворешна политика има потреба од ребалансирање на односите особено кон Азија, Пацификот и Кина. Три месеци по оваа изјава, Барак Обама на Генералното собрание на ООН во Њујорк, изјавил дека “гарантираме нов пристап со сите земји во светот, свет каде што САД ќе дејствуваат исклучително во рамки на маѓународните коалиции почитувајќи го меѓународното право”.¹⁴⁰ Со други зборови ова ветува дека стратегијата на Барак Обама ќе се фокусира на глобалните права, одговорности и реципроцитет помеѓу земјите во светот. Според либералниот колумнист на дневниот весник Вашингтон Пост, Давид Игнатус (Ignatus, 2013), ова е “сигурно оптимистичко, рационално и практично одлично решение, но во реалноста се руши оваа констатација со реалниот поглед на состојбите во светот”.

При подетална анализа може да се донесе заклучок дека персоналот кој ја води надворешната политика на Барак Обама, индицира на можноста дека станува

¹³⁹ Kitchen, N. (2012) “The Contradictions of Hegemony: The United States and the Arab Spring”, USA.

¹⁴⁰ Барак Обама, Обраќање на претседателот пред генералното собрание на ООН

Повеќе на: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-to-the-United-Nations-General-Assembly

збор за концепт на балансирање на реалисти (balancing realists), со главна идеја дека американските национални интереси преку либералните идеалисти ја ставаат во прв план моќта на САД за промоција на нов светски поредок, демократијата и нов глобален режим.

Во администрацијата на Барак Обама, на пример Томас Донилен, Советник за национална безбедност од 2010 година до 2013 година и Роберт Гејтс до 2011 година Министер за одбрана, се класични реалисти. За разлика од ова, Обама назначи и добар дел од либералните идеалисти на клучни позиции во администрацијата одговорни за процесот на донесување на ефективни надворешно политички одлуки. Тука станува збор за Сузан Рајс, амбасадор во ООН, Мајкл Мекфаул, висок претставник во советот за национална одбрана за Русија и Саманта Пауер, која исто така има висока функција во советот за национална безбедност.

Балансот помеѓу реализмот и либералниот идеализам во администрацијата, од една страна го изразува централизмот на националните интереси и одбојноста на идеолошката надворешна политика на претходната администрација. Како што државниот секретар Хилари Клинтон во април 2009 година изјавила “ајде да ја оставиме идеологијата зад нас, тоа е минато”. Сепак либералните идеалисти во Советот за национална безбедност влијаат на политиката. При доделувањето на Нобеловата награда за мир во Осло во 2009 година, Барак Обама образложил кога и каде САД евентуално би отпочнале интервенција од било каков карактер. Тој исто така ги нагласил и меѓународните стандарди за употреба на воената сила и вети дека САД доследно ќе ги почитуваат во идните можни интервенции од било каков карактер.

Сепак, тој истакнал и дека воената сила може да се употреби за хуманитарни цели, и против убивства на цивилното население од сопствените влади и ставање крај на граѓанските војни, тероризмот, тиранијата, кои во секој момент може да ја оправдаат употребата на американската воена сила кон други држави, а со цел заштита на националната безбедност на САД. Ова оддалечување од Блискиот Исток и внимателното балансирање помеѓу реализмот и либералниот идеализам, било ставено под сомневање со почетокот на Арапската Пролет во 2011 година.

Арапската Пролет или новото арапско буђење како што некои го нарекуваат, било започнато со инцидентите кога еден продавач на зеленчук се самозапали, од кога бил физички малтретиран од страна на корумпирани лица во Тунис. Неговата смрт, всушност предизвикала масовни демонстрации кои што траеле 29 дена и го принудиле тогашниот претседател Zine el Abidine Ben Ali да бара политички азил после 23 години владеење. Протестите против сиромаштијата, корупцијата, диктаторството и тоталитаристичките режими наскоро се прошириле низ целиот регион на Блискиот Исток.

Администрацијата на претседателот Барак Обама се најде можеби во сложена ситуација како да реагира на овие настани, додека демонстрациите многу брзо се префрлиле во Египет. Барак Обама во својот говор на 25 јануари 2011 година, ги нагласил демонстрациите во Тунис, без да ги спомене случувањата во Египет.¹⁴¹ Претседателот на Египет, Хосни Мубарак важел за традиционален партнер на САД во тоа време, остварувајќи блиски односи со Израел, а преку неговата тивка борба против Хамас (Lynch, 2011:35). Неколку недели по жестоките борби против сопственото население, Хосни Мубарак ја изгуби поддршката на САД. Претседателот Барак Обама ја најави поддршката за мирно отстранување на Хосни Мубарак од власт изјавувајќи: “тоа што денеска го увидов и во тоа што верувам, е дека Мубарак мора да замине од власт, тоа треба да се направи мирно и треба да се направи веднаш” (Lynch, 2011:35). По ескалацијата на кризата и во Либија, американската политика била ставена на тест помеѓу балансот на реалистите и либералните идеалисти на тимот за надворешна политика на Обама. Движењето против Муамер Гадафи било сконцентрирано источно во градот Бенгази, но набрзо се прошири на запад кон главниот град Триполи. Обединетите нации преку американската поддршка жестоко одговорија против режимот и насилното убивање на цивилното население. Тимот за надворешна политика бил поделен околу ставовите за идните акции во врска со либиското прашање. Министерот за одбрана Роберт Гејтс советува дека предложената идеја за воспоставување на зона на забранети летови би имала мали ефекти, наспроти ова тој предложи американска копнена акција на територијата на Либија. Но, либералните идеалисти во

¹⁴¹ Види повеќе на: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/01/25/remarks-president-state-union-address>

администрацијата, пред се, McFaul, Power и Rice, преку државниот секретар Хилари Клинтон го убедувале Барак Обама за донесување на резолуција во ООН, со цел добивање на авторизација за прогласување на зона за забранети летови со цел да се заштитат демонстрантите од режимот на Гадафи. Сето ова резултирало со резолуција на ОН 1973 донесена на 17 март 2011 година, со дозвола за военото воздухопловство на акција на Обединетото Кралство, Франција и САД. Барак Обама во неговиот говор ја одобри воздушната кампања против режимот на Гадафи, каде што тој нагласил дека “работевме заедно со нашите коалициски партнери за да осигураме меѓународен мандат за заштита на цивилите”, во истиот говор тој нагласил дека “ја одобрил воената кампања за да се запре масакрот на цивилното население доколку војската навлезе во Бенгази”.

Употребата на вооружените сили на САД против армијата на Либија покренала серија на прашања во врска со надворешната политика на САД во политичкиот дискурс. Првото, е прашањето за конзистентноста. После неколку неделно двоумење, Барак Обама ја одобрил воената интервенција врз Либија за смена на владата. Второто прашање е критиката од страна на аналитичарите како на пример Џејмс Рубин кој ги анализира состојбите од 2003 година, а преку американската инвазија на Ирак, не само заради илегалноста, туку и мислата дека промената на режимот во Ирак ќе донесе подобар живот на граѓаните.

Воената интервенција врз Либија привремено ја сопрела владата да ја поврати контролата врз Бенгази, но не помогнала веднаш Гадафи да биде тргнат од власт, и не овозможи гаранции за реконструкција на либиската влада и почитување на човечките права. Ова остави можност за критика кон администрацијата на Барак Обама, исто како и за неговиот претходник Џорџ Буш кои веднаш ги прифатиле насоките на застапниците на либералните идеалисти од советот за национална безбедност за превземање на воена интервенција, со мали или никакви размислувања за идните последици. Накратко речено, избрзаната реакција на администрацијата на Обама всушност ја покажала неговата наклонетост кон либералните идеалисти без да биде земена во предвид иднината на интервенцијата.

Во реакцијата на светската и домашната јавност кон администрацијата на САД во врска со Арапската Пролет, се нагласува дека доктрината на Барак Обама сепак се потпираше врз резолуција на ООН, за разлика од претходно унилатералниот пристап на претседателот Џорџ Буш. Сепак, скептиците се уверени дека неможността на политиката на Барак Обама да го демократизира Авганистан и другите земји од Блискиот Исток не може да се должи само на формирање на меѓународни коалиции и присуство на ООН во регионот. Во поглед кон граѓанската војна во Сирија и неодлучноста на администрацијата што понатаму, јавното мислење во САД покажало дека само 26% од испитаниците ја поддржуваат воената интервенција.¹⁴² САД и останатите западно европски сили потврдија дека е извршен напад со хемиско оружје на 21 Август 2013 година во Дамаск.¹⁴³ Велика Британија, Франција и Германија нагласиле дека Сирија ја премина “црвената линија” и дека опцијата за воена интервенција сеуште останува отворена. Од друга страна пак Русија, традиционалниот партнер на Сирија, предупредува дека било каква воена интервенција би можела да предизвика “катастрофални последици”.

Токму овие работи ја отвараат дискусијата за нова можна нова воена димензија која би била со трагичен епилог доколку се оствари. Според аналитичарите на состојбите, американската надворешна политика доживеала вистински дипломатскиот дебакл околу прашањето за Сирија, поради молкот на она што се случува пред очите на светот.¹⁴⁴ Уште повеќе, според истиот автор, претседателот на САД останува збунет и не го знае решението на трнливиот проблем т.е. дали да употреби воена сила?. Понатаму се вели дека ова не е прашање за хуманитарна интервенција и за тоа дали Америка треба да спречи масовни злосторства, туку, ова ја отсликува длабоката трансформација која се случува во американската надворешна политика - трансформација за која се плашам дека ќе зажалеме еден ден.¹⁴⁵

Иако, претседателот Барак Обама дал силни аргументи за воена акција против сирискиот режим на Башар Ал Асад, тој се осврнал и на традицијата на либерален

¹⁴² Повеќе на: <http://nationalsecurityforum.org/newsletter/syria-crosses-the-red-line-now-what/>

¹⁴³ Исто

¹⁴⁴ Повеќе на: <http://mag.newsweek.com/2013/09/13/james-p-rubin-with-the-syria-crisis-america-s-role-in-the-world-is-steadily-shrinking.html>

¹⁴⁵ Исто.

интернационализам, цитирајќи ја изјавата на Франклин Рузвелт дека “одлучноста на нашата нација да не се меша во странски војни и странски конфликти не може да не спречи да не се чувствуваме длабоко загрижени кога се загрозени идеалите и принципите што Америка ги поседува”. Сепак реалноста на политиката на Барак Обама кон Сирија, како и растечкото чувство на изолација на Вашингтон, всушност ни покажува дека либералниот интернационализам сега е под поголема закана од кога било.¹⁴⁶ Меѓутоа кога е во прашање американското водство или воените интервенции во странство во име на демократските вредности, пристапот на администрацијата на Барак Обама бил задушен. Во Сирија досега се загинати преку 250.000 цивили, прво мирни демонстранти, а потоа опозициски сили. Според изјавата на Барак Обама “мојата грижа е, да се осигурам дека Асад нема повторно да ги искористи овие хемиски оружја”.¹⁴⁷ Во исто време додека Американците може да се чувствуваат охрабрани од тврдењето на Обама дека “плимата на војната почнува да се повлекува”, поширокиот регион на Блискиот и Средниот Исток - Сирија, Либан, Јордан, Ирак, Бахреин, Египет и Јемен се во политички и безбедносни метеж. Талибанците владеат во многу делови на Авганистан, а граничните региони на Пакистан се уште никој не ги управува. Продолжувањето на нуклеарната програма на Иран, а според некои тврдења Северна Кореја веќе започнала со производство на плутониум за да ја зголеми својата способност за нуклеарно оружје. Сето ова не доведува до заклучок дека либералниот интернационализам е во опаѓање, и поради тоа се поставува прашањето кој и што е тоа што ќе го замени американското лидерство во оваа голема лепеза на глобални предизвици? (Rubin, 2013).

2. Борба против тероризмот на Блискиот Исток

Пред 11 септември 2001 година, пост-студената агендата на надворешната политика на САД имала долг список на отворени прашања. По нападите од 9/11 фокусот на политиката на САД за време на администрацијата на Џорџ Буш бил насочен кон отворена борба против тероризмот. Терористичката група на Ал-Каеда

¹⁴⁶ Исто.

¹⁴⁷ Ross, D. and Jeffrey, F., “OBAMA II AND THE MIDDLE EAST, STRATEGIC OBJECTIVES FOR U.S. POLICY”, Washington institut for strategic report, march, USA, 2013.
Повеќе на: <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/StrategicReport12.pdf>

предводена од Осама Бин Ладен, според некои податоци е формирана за време на 90-тите години, и само за кратко време веќе имала извршено повеќе терористички напади на американските институции и воените бази во светот. Во август 1998 година, извршен е напад на амбасадата на САД во Кенија и Танзанија со катастрофални последици. Во октомври 2000 година бил извршен напад на американскиот воен брод “USS Cole” на пристаништето во Јемен. Всушност и пред 9/11 аргументите велеа дека борбата против тероризмот ќе биде еден од главните приоритети на американската политика, што и било потврдено во извештајот на Националната комисија за тероризам издаден во јуни 2001 година.¹⁴⁸ Во извештајот се анализираат Осама бин Ладен и Ал-Каеда, како и глобалниот тероризам. Прво, се наведува дека тероризмот е производ на севкупниот процес на глобализација, бидејќи терористите во целост ја користат брзо растечката економија, движењето на финансии и стоки, интернет и друго. Интернетот се наведува дека им помага на терористите да добијат информации за многу нови технологии вклучувајќи и ОМУ. Второ, предноста што ја имаат терористите се огледа во елементите на изненадување со користење на софистицирани убојни средства и неможноста да се предвидат и откријат организаторите на нападите. Како трето, се наведува интерконекцијата на многу аспекти на американската надворешна политика на Блискиот Исток и исламскиот свет. Овие сегменти се покажаа низ историјата како критична област на политиката, а пред се поради воените конфликти и развојот на исламскиот радикализам во овој регион на светот. Сепак како пресвртница на политиката на САД се нападите од 9/11 на Светскиот Трговски Центар и Пентагон. “Ние сме во војна”, со овие зборови претседателот Џорџ Буш го означил почетокот на големата војна против тероризмот, талибанците и мрежата на Ал-Каеда во Авганистан.¹⁴⁹ Со слична реторика и новоизбраниот претседател на САД Барак Обама во својот инаугуративен говор ја нагласил одлучноста на американската влада во борбата против тероризмот, но со нова стратегија. *“Ние нема да се извинуваме за нашиот начин на живот, ниту ќе се поколебаме во своето право за одбрана. А за оние кои сакаат да ги постигнат своите цели преку поттикнување на тероризмот, ние им веламе дека нашиот дух е посилен и не може да биде*

¹⁴⁸ Национална комисија за борба против тероризмот (2001).

Повеќе на: www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-106shrg867/pdf/CHRG-106shrg867.pdf

¹⁴⁹ Исто

скришен, вие не можете да не надживеете, а ние ќе ве поразиме”.¹⁵⁰ Терминот “глобална војна против тероризмот - the global war on terrorism” се промени, како што нагласи тогашниот државен секретар Хилари Клинтон “Администрација нема да го користи тој термин, бидејќи мислам дека терминот зборува самиот за себе”. Промената на стратегијата во однос на борбата против тероризмот е врз основа на нови различни анализи и извештаи за состојбите. Влијанието на сиромаштијата и други економски прашања се едни од главните фактори кои што придонесуваат за појава на терористи, но секогаш не е тоа така. Како на пример Мухамед Ата, лидерот на нападите од 9/11, е факултетски образован и се смета дека е припадник на средната класа.

Една студија и истражување направена за 172 членови на Ал-Каеда откри дека две-третини од припадници на оваа терористичка мрежа живеат во горната или средната класа, и повеќе од 60% имаат високо образование.¹⁵¹ Како втор пример во истата студија се наведува дека Осама Бин Ладен потекнува од многу моќно и богато семејство. Во друго истражување кое се однесува на палестинските терористи, е донесен заклучок дека “поврзаноста помеѓу сиромаштијата, образованието и тероризмот е индиректна, комплицирана и најверојатно многу слаба”.¹⁵²

Во табеларниот приказ број 2 се прикажани видот и карактеристиките на интервенциите на САД по 2001 година.

¹⁵⁰ Барак Обама, Инаугуративно обраќање, Вашингтон, 20 Јануари, 2009 година. Повеќе на: <http://www.nytimes.com/2009/01/20/us/politics/20text-obama.html?pagewanted=all>

¹⁵¹ Sageman, M. (2004) “Understanding Terror Networks”, University of Pennsylvania Press, 2004. Повеќе на: <http://www.upenn.edu/pennpress/book/14036.html>

¹⁵² Krueger, B. and Maleckova, J. (2002) “The Economics and the Education of Suicide Bombers: Does Poverty Cause Terrorism?” New Republic Online. Повеќе на: <http://www.newrepublic.com/article/books-and-arts/91841/does-poverty-cause-terrorism>

Држава	Година	Воени сили	Вид на интервенција
Авганистан	2001-	Копнени сили, воздушни и ракетни напади	Воена интервенција против Ал-Каеда со повеќе од 100000 воени сили на терен.
Јемен	2002-	Ракетни напади	Воздушна Воена интервенција против Ал-Каеда (беспилотни летала)
Ирак	2003-11	Копнени сили, морнарица воздушни и ракетни напади	Воена интервенција против режимот во Ирак
Ирак	2011-	Копнени сили (инструктори), морнарица воздушни и ракетни напади	Воена интервенција против фракции на Исил во Ирак
Јемен	2009-	Ракетни напади	Воздушна Воена интервенција против Ал-Каеда (беспилотни летала)
Либија	2011	Копнени сили, воздушни и ракетни напади	НАТО координирана воена интервенција против режимот на Гадафи.
Сирија	2011-	Копнени сили, морнарица воздушни и ракетни напади	Директна воена интервенција против ИСИЛ, обука и помош на сииските бунтовници.

Извор: Grossman, Z. "From wounded knee to Syria:a century of U.S. Military interventions"

Повеќе на: <http://academic.evergreen.edu/g/grossmaz/interventions.html>

Табела број 2.Преглед на воени интервенции на САД на Блискиот Исток период од 2001 до 2015 година

Во текот на изминатите години регионот на Блискиот Исток доживеал серија на терористички напади пред се во земјите со слабо раководство како што се Сирија, Ирак и Јемен. Ал-Каеда и поддржувачите на радикалната идеологијата го покажале врвот на дејствувањето преку неколку терористички акции со што придонеле да се разниша и така слабата безбедност на државите. Во Либија се чувствува недостатокот на безбедност и на цврста влада што им оди во прилог на Ал-Каеда, а во последно време и на ИД за полесно маневрирање, регрутирање и набавка на оружје. Преку големите амбиции на терористите на регионално ниво, Ал-Каеда и филијалите сега дејствуваат во Ирак и Сирија со променето име во Исламска држава на Ирак и Левант или ИД. Ирачките безбедносни сили досега покажале одредена способност спротивставувањето на вооружената групација, но останува главниот предизвик за пронаоѓање на големите инсталации на Исламската држава и апсење на осомничените за тероризам. Терористите на Исламската држава исто така ја искористиле и безбедносната празнина во Сирија.

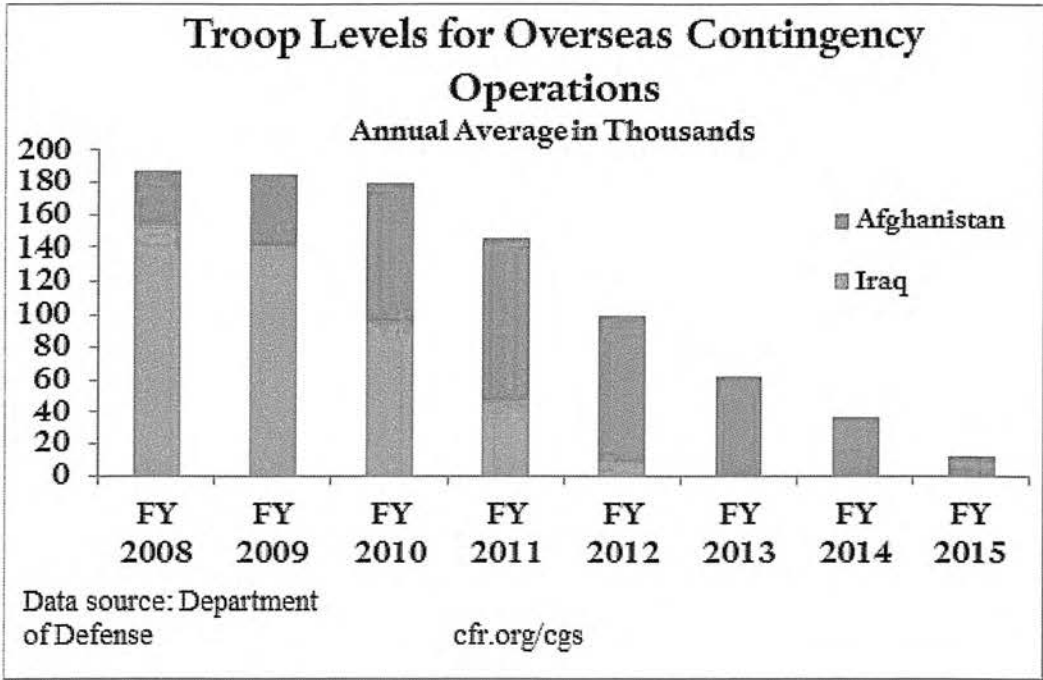
Сириската влада историски гледано досега, имала улога во формирањето на одредени терористички ќелии во земјата. Се смета дека во минатото режимот на Асад во неколку наврати им помагал на припадниците на Ал-Каеда во дејствување против коалициските сили во Ирак и Авганистан. Според извештајот на американската влада за тероризмот во 2013 година, токму соработката на режимот на Асад во минатото со терористички инсталации сега се враќа како бумеранг на цивилното население.¹⁵³ Во истиот извештај се вели дека, шиитските милитанти продолжуваат да го тероризираат Ирак и во 2014 година, и се одговорни за многубројни напади на цивилното население и на безбедносните сили. Зајакнатото присуство на Ал-Каеда е се позабележливо и во Либија, Алжир и Мали. Во јануари 2013 година е нападната нафтена платформа во Алжир во водство на Mokhtar Belmokhtar, при што се убиени 40 цивилни лица вклучително и тројца американци. Во Тунис, терористичката групација предводена од Ansar al-Shari во текот на владината криза извршила серија на киднапирања и убиства на владини официјални лица.

¹⁵³ US.Department of State, Country Reports on Terrorism (2013).
Достапно на: <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2013/>

Владата во Јемен во текот на 2014 година ја продолжи борбата против Ал-Каеда на арапскиот полуостров, иако соочена со внатре - политички проблеми. Нападите на терористите во Јемен бележат нагорна линија, особено врз владини институции и безбедносни структури. Претседателот на Јемен, Мансур Хади, во извештајот се вели, дека и понатаму ќе продолжи да ја дава својата поддршка на американските сили за безбедност во борбата против терористичките инсталации.¹⁵⁴ Очекувањата во иднина се дека земјите од регионот ќе ја продолжат борбата против тероризмот, но исто така се наведува дека терористичките ќелии ќе бележат прогрес во однос на регрутација на нови членови особено во Алжир, Мароко и Тунис. Во Египет, заради политичката нестабилност отворени се нови безбедносни предизвици за владата особено во реонот на градовите Синаи и Каиро.

Во однос на израелско – палестинскиот конфликт во истиот извештај се наведува дека, во Газа, повремени ракетни напади од страна на Хамас и други терористички групи продолжуваат и понатаму долж границата. Израелската влада изрази длабоко загрижување поради се поголемата активност на криумчарење на луѓе и стока низ тунелите долж границата. Понатаму во извештајот се наведува дека Иран изминатата година продолжува да биде спонзор на терористички активности со што директно ја загрозува безбедноста на регионот особено на Либан. На графиконот број 1 се прикажани бројот на воена сила по години за ангажиран воен персонал во Авганистан, односно Ирак. Од истиот се забележува флукуација на силите согласно политиките и борбата против тероризмот на терен. На графикон број 2 е претставен вкупниот буџет за воени интервенции во Ирак, Авганистан како и заеднички со коалициски сили, претставен во милијарди долари.

¹⁵⁴ Исто

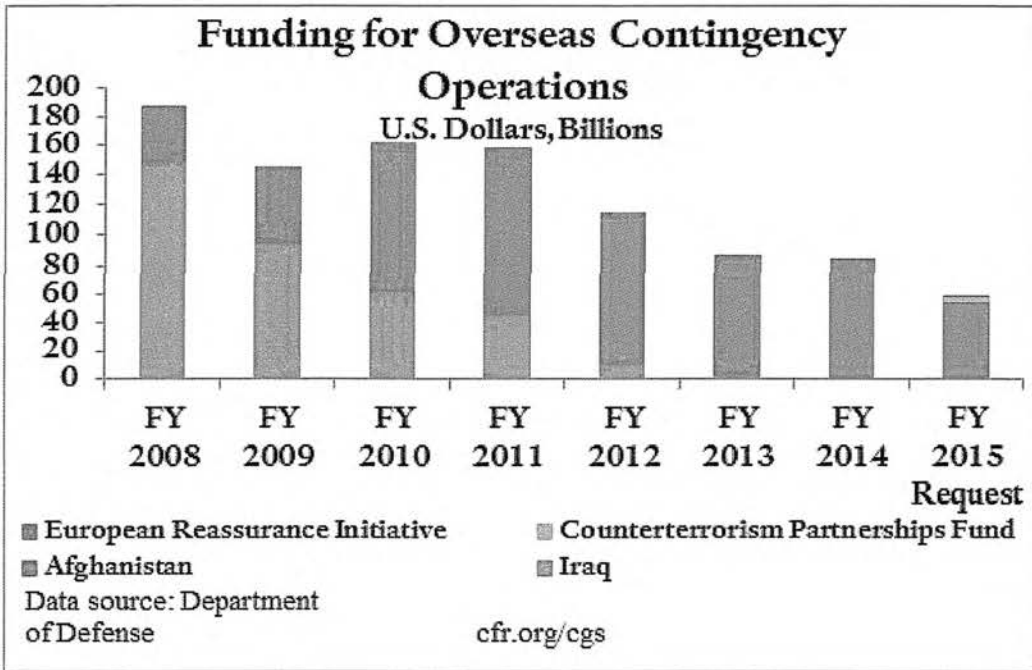

Извор: Council on foreign relation:

Повеќе на:

<http://www.cfr.org/search/?Ntt=budget+for+military+interventions+&submit.x=0&submit.y=0>

Графикон број 1. Број на воени сили за воени интервенции на САД во Ирак и Авганистан во период од 2008 до 2015 година.

Извор: Department of Defence

Повеќе на: <https://www.nationalpriorities.org/campaigns/military-spending-united-states/>

Графикон број 2. Вкупен воен буџет за воени интервенции на САД (Блиски Исток, вклучетелно и други региони).

3. Воени и невоени интервенции на САД: концепт, пристап и доктрини

Општата или генералната дефиниција за поимот интервенции треба да се бара во поновите согледувања на овој феномен. Генерациски претходно термините воена интервенција и решавање на конфликти не биле поврзани. На полето на разрешување на конфликти и вклучувањето на сила надвор од своите граници особено дојде до израз во 20-от век. Постојат многу дефиниции на воена интервенција, како на пример, воената сила и воените интервенции се користат најчесто за да се постигнат геополитички цели за заштита или подобрување на состојбите на сопствена територија, население, како и други критични ресурси на една држава.¹⁵⁵ Според официјалната дефиниција на Министерството на САД под поимот воена интервенција се подразбира “смислено дело на нација или група на нации за употреба на воените сили во ситуација на постоечка контраверзност”.¹⁵⁶ Ретко се случувало држави или меѓународни организации преку употреба на сила да разрешуваат "хуманитарни" цели во нерешливи конфликти, кои се често наречени "сложени итни случаи". Дури поретка и била употребата на вооружените сили во операции кои се наменети за решавање на конфликти, се до почетокот на Студената Војна. Во најдобар случај, лесно вооружени војници биле користени во мировните операции со прекин на вооружени конфликти, а после потпишување на мировни договори. Од крајот на Студената војна, воена интервенција за хуманитарни цели и решавање на конфликти се зголемила драстично. Ова може да вклучува употреба на војници во традиционално неконвенционални начини, како што се природните катастрофи, на пример, кога САД испрати војници да им помогне на Хондурас по катастрофалниот ураган во 1990-те години. Воените интервенции гледано историски кога станува збор за САД почиваат на доктрините

¹⁵⁵ Повеќе на: http://www.militaryfactory.com/dictionary/military-terms-defined.asp?term_id=3382

¹⁵⁶ Исто.

на претседателите Монро и Рузвелт. Претседателот Џејмс Монро, со неговата порака до конгресот на 2 декември 1823 година, за прв пат споменува употреба на воена сила и интервенции. Во истата порака се наведува дека САД повеќе нема да бидат колонизирани од страна на европските земји, при што САД нема да се мешаат во политичките системи за земјите од западна хемисфера. Во истата порака се нагласувало дека САД ќе останат неутрални во војната помеѓу Шпанија и земјите од Северна Африка, со што ја исклучил воената сила како опција, освен доколку земјата не биде директно загрозна (Knopf, 1965). Со слична реторика и претседателот Рузвелт во неговата доктрина ја дефинирал политиката, каде се нагласува дека “САД ќе си ја превземат улогата на светски полицаец и ќе дејствуваат унилатерално во земјите од Латинска Америка, доколку е тоа потребно, но и неопходно без нагласување на одредени причини”. Со цел подобра анализа на содржината е важно да се разбере, дека ниту една од овие две доктрини немала правна регулатива од меѓународните договори. Иако, биле прифатени како такви во одлучувачките процеси на надворешната политика САД истите добиле и одобрување. Како за пример се наведени првите воени интервенции на САД во 30-те години на минатиот век во регионот на Централна Америка и Карибите. Во сите овие случаи е забележана мала дипломатска активност на САД, а во врска со почитувањето на меѓународното право и самоодлучувачкото право на унилатерално дејствување (Gerassi, 1963). По Втората Светска Војна е забележан зголемен раст на воените интервенции на САД ширум светот. Доктрината на Џонсон се сметала сеопште за важечка, а како за пример се наведува испраќањето на 21 илјади војници во Доминиканската Република со цел враќање на цивилното уредување на државата. Воените интервенции продолжиле и во Либан 1958 година, поткрепени со доктрината на Ајзенхауер, со цел воспоставување на стабилност во таа држава. Всушност целта и била со одобрувањето на доктрината на Ајзенхауер е со цел да се спречи ширењето на комунистичкото влијание во регионот на Блискиот Исток.

Во периодот на 80-те години на минатиот век, администрацијата на Роналд Реган продолжила со истата артикулација на претходните доктрини, со цел зголемување на американското политичко и воено влијание и присуство во земјите од т.н. Трет Свет. Во тоа време Реган ги поддржал паравоените структури вклучени

во борбите против тоталитаристичките режими во Ангола, Авганистан, Камбоџа и Никарагва. Во конотација на искажаното Реган во своите мемоари запишал: "Ние мораме да им помогнеме на нашите демократски партнери и мора да им помогнеме на овие кои се жртвуваат за својата земја за сите континенти од Авганистан до Никарагва со цел одбивање на советското присуство".¹⁵⁷ Администрацијата на Буш (постариот) направила незначајни промени кога се во врска националната безбедност и воените интервенции. Во тоа време биле дефинирани четири главни цели. Првите две, се правото на самоодбрана и правото на заштита на панамскиот канал и промоција на демократските вредности во Панама, иако не била изгласана резолуцијата на (OAS – Organization of American States), и веднаш било побарано повлекување на воените сили. Истата администрација ја продолжила воената реторика и воените интервенции за време на Студената Војна. Во почеток во 1991 година енормно е зголемен воениот буџет на САД и лоцирани се средства за интервенции во земјите на Третиот Свет. Едно од најголемите случувања после одобрувањето на буџетот било огромното воено присуство на САД во персискиот залив, а заради инвазијата и одвраќањето на Ирак од Кувајт. До јануари 1991 година, една четвртина од целокупниот состав на Армијата на САД и една петина од пешадиските единици биле ангажиран на Блискиот Исток. Во текот на Студената Војна, поборниците на американските воени интервенции според (Harper and Row, 1973) имале две клучни барања: прво, дали воените интервенции всушност ја бранат американската безбедност преку глобалниот баланс на моќта (Schoultz, 1987). Второ, дали американските воени интервенции придонесуваат во промоција на демократијата, а со тоа и промоција на човековите права. Истиот автор наведува дека аргументите на националната безбедност на САД преку воени интервенции имаа три главни цели и тоа:

- СССР посакува да изгради своја империја во земјите од Третиот Свет;
- Тие тоа би го направиле со директна воена интервенција, секако доколку САД не го спречи тоа и,
- Изградба на таква империја значително би ја зголемило улогата на СССР, со што директно би се влијаело на националната безбедност на САД.

¹⁵⁷ Исто.

Анализата на овие три посакувани елементи покажуваат дека истите не се оствариле со што директно се урнала мислата на поддржувачите на воените интервенции на САД со цел заштита на националната безбедност на САД. Истите аналитичари, изјавиле дека за време на 80-те години, поддржувачите на воените интервенции со цел промоција на демократијата биле неуспешни како од логичка така и од историска перспектива. Историските податоци покажуваат дека воените интервенции генерално придонеле само до промена на режимите во “диктаторските” земји отколку што направиле нешто добро за земјите вклучително и воведувањето на демократски вредности и принципи. Според Тони Смит (Smith,1994) администрацијата на Клинтон го задржала истиот примат на воените интервенции со цел промоција на човековите права и демократијата. Три недели после превземањето на власта, администрацијата на Клинтон како што тогашниот државен секретар Ворен Кристофер во 1994 година изјавил, “ние ќе бидеме поактивни и директно вклучени во мултинационалниот напор за да се изнајде мирољубиво решение на Балканот, но и други региони каде за тоа ќе има потреба, пред се Хаити, Блискиот Исток и други”.

3.1. Видови на интервенции и воени интервенции на САД по 11 Септември

Воените интервенции се сметаат дека се исклучиво за поддршка на човековите права и демократијата кои се сметаат за главен столб на американските вредности. Но сепак, граѓаните на САД би посакувале да имаат цврсти докази дека употребата на воената сила е оправдана. Во литературата постојат многу видови и дефиниции, но едни од поглавните интервенции на САД во последно време се:

- **Економска и воена помош:** после Втората Светска Војна, САД донирале повеќе од 200 милијарди долари (договорена билатерална економска помош), средства наменети за директна економска помош на сојузнички и партнерски цели;

- **Економски санкции:** дефинирани како откажување или повлекување на сите економски релации, трговија во стока и финансии, со земји и сојузи. Овој вид на инструмент на интервенции досега повеќе пати биле покажани во пракса. Едни меѓу првите и поострите се економските санкции кон Чиле, Етипија, Јужна

Африка, Хаити, Иран, Либија и други, како и долгорочни санкции (ембарго) кон Куба, Северна Кореа и Виетнам.¹⁵⁸ Статистичките податоци покажуваат дека економските санкции достигнале релативен просек после Втората Светска Војна, во однос на ефективноста. Според податоците 64 % од економските санкции имале подпросечен успех.

• **Прикриени (тајни) интервенции:** тајните интервенции, по дефиниција се инструмент на надворешната политика базирани на прикриеност. Дефиницијата е дополнета од ЦИА каде се вели “тајните акции се специјални операции кои се вршат надвор од САД за поддршка на целите на надворешната политика на државата кои не и се достапни на јавноста”. Тајните интервенции во многу случаи и даваат опција на администрацијата дали да продолжи со дипломатски средства или со воена интервенција”.

• **Паравоени интервенции:** Паравоените интервенции се дефинираат како економска и воена помош на вооружени бунтовнички сили, кои имаат за цел промена на недемократски режими и тоталитаристички владетели, а за кои американската надворешна политика одлучила дека не е потребна директна воена интервенција. Целта на овој вид на операции или инструмент е водење на војна на друга територија при што се избегнуваат/намалуваат големи финансиски и човечки ресурси. Вообичаено овој вид на интервенции е под раководство на ЦИА преку организација и обука на герилски формации.

• **Директна воена интервенција:** Директна воена интервенција, особено во земјите на Третиот Свет, е критична компонента на американската надворешна политика во текот периодот после Втората Светска Војна па се до денеска. Овој вид на интервенции е употребен во многу земји вклучувајќи ги Камбоџа, Куба, Хаити, Кореа, Сомалиа, како и земјите од Блискиот Исток, пред се, Ирак, Авганистан, Либија и други. Типично, администрациите на САД употребуваат воена интервенција за заштита на политички нестабилности во клучни држави од интересите на американците, пред се од економски и безбедносни причини. Воените интервенции имаат забележано нагорна линија по бројот, особено по

¹⁵⁸ Економските санкции се укинати и воспоставени се нови дипломатски односи со Куба во текот на 2015 година.

распадот на СССР, воспоставувајќи ги САД како водечка нација во светски рамки во тој контекст. Откако администрацијата на САД започнала да превзема некои од горенаведените инструменти на надворешната политика, во академската и политичката заедница се отвориле серија на прашања и анализа за истата. Повторувајќи ја тезата дека САД исклучиво интервенираат за (што е и официјален став на Стејт Департментот) заштита на основните човекови права, а една од главните цели на надворешната политика олицетворена во Универзалната декларација за човековите права.¹⁵⁹ Со цел да се објасни и анализира зошто САД интервенираат надвор од своите граници за пример е земен СИПІ индексот за физичките права на интегритет (мерење на кршењето на човековите права и слободи) и терористичките инциденти во земјата на годишно ниво (за мерење на меѓународната терористичка закана), а анализата исто така го покажува идниот ангажман на воените интервенции на САД (Whitten and Woodring, 2009.). Во анализата се земени и претходни истражувања на релевантна литература во врска со воена асистенција и интервенција, а со цел покажување на имплементацијата на надворешната политика на САД во периодот од 2001 до 2015 година (Carter and Scott, 2009). Видот на интервенциите (про-владини, про-опозициски или неутрални), покажуваат различно делување на надворешен и политичко безбедносен план на САД особено во регионот на Блискиот Исток (Peksen, 2012). Како заклучок на истражувањето се наведува дека токму непочитувањето на човековите права е еден од индексите кои потврдуваат или даваат одговор на прашањето зошто САД интервенираат надвор од своите граници. Во заклучоците на анализата на СИПІ, резултатите покажуваат дека индексот за физичките права за интегритет се движи во нагорна линија со што се согледува или предвидува дека САД и понатаму би продолжиле со воените интервенции ширум светот доколку се загрозени националните интереси и вредности на земјата.

4. Воените интервенции во Авганистан и Ирак

Одговорот на администрацијата на директните напади во Вашингтон и Њујорк на тогашниот претседател Џорџ Буш од 11 Септември, иако осудуван за унилатералниот пристап и прекумерната употреба на воената сила, претставуваше

¹⁵⁹ Повеќе на: <http://www.state.gov/j/drl/hr/>

воен напад на Талибанците во Авганистан. На самиот почеток САД добија голема поддршка од повеќе земји од Западна Европа веднаш по нападот од 11 Септември, но по започнувањето на офанзивната воената операција во Авганистан, од сите дотогашни поддржувачи се почувствува молк. И покрај значителниот успех на воената интервенција против терористичките филијали, приврзаниците на радикализмот и понатаму остануваат закана број еден.¹⁶⁰ Во поглед на националните интереси на САД и националната безбедност гледано низ призма на имплементацијата на стратегиските определби, Конгресот и јавноста во тоа време биле привремено замолчени во одговорот кон нападите од 11 Септември.¹⁶¹ САД за кратко време се најдоа инволвирани во војни во Ирак и Авганистан. И двете војни докажано се тешки во смисла на планираното и реализираното. Иако, формалните воени операции се завршени во Ирак, останува отворено прашањето за повлекување на воените сили регионот на Блискиот Исток. Во исто време, САД отвори и ново поле на интерес во однос на нуклеарните програми на Иран и Северна Кореа, како и кон брзорастечката Кина. Северна Кореа нè негира фактот дека има капацитети за производство на нуклеарно оружје, додека пак Иран се противи на надворешни контроли на своите капацитети за производство на материјали за фисија. Во поглед кон Кина, иако во моментов не се очекува воена конфронтација, тензијата расте со нерешените прашања поврзани за Тајван и кинеските побарувања на територии во Јужното Кинеско море.

Во поглед кон граѓанската војна во Сирија и неодлучноста на администрацијата што понатаму, јавното мислење во САД покажа дека само 26% од испитаниците ја поддржуваат воената интервенција. САД и останатите западно европски сили потврдија дека е извршен напад со хемиско оружје на 21 Август 2013 година во Дамаск.¹⁶² Велика Британија, Франција и Германија нагласуваат дека Сирија ја премина “црвената линија” и дека опцијата за воена интервенција

¹⁶⁰ Rice, C. (2002) “Assistant to the President for National Security Affairs, (2001-2005)”, “A Balance of Power that favors freedom”, Manhattan Institute in New York, USA, 2002.

Повеќе на: <http://www.manhattan-institute.org/html/wl2002.htm>

¹⁶¹ Националните интереси на САД се дефинирани во Стратегијата за национална безбедност на САД од 2010 година. Нагласени се следните: Безбедност, просперитет, вредности и меѓународен поредок.

Повеќе на: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

¹⁶² Cobb, W Tyrus () 2013 “Syria Crosses The “Red Line”... Now What?

Повеќе на: <http://nationalsecurityforum.org/newsletter/syria-crosses-the-red-line-now-what/>

сеуште останува отворена. Од друга страна пак Русија, традиционалниот партнер на Сирија, предупреди дека било каква воена интервенција би можела да предизвика “катастрофални последици”. Токму овие работи ја отвараат дискусијата за нова можна воена димензија која би била со трагичен епилог ако се оствари.¹⁶³

Глобалната војна против тероризмот и талибанскиот режим во Авганистан започнал во октомври 2001 година. САД со користење на голема воена сила всушност ја покажаа доминацијата во светот извршувајќи напади на терористичките упоришта. Набрзо кон големата војна против тероризмот се вклучија над стотина нации, а преку поддршката на Советот на ООН. Од воена гледна точка, за првпат беа употребени најнови воени средства за првпат видени, а со кои располага американската армија, за разлика од оние што беа употребувани на Косово и за време на војната во Персискиот залив. Тука пред се станува збор за сателитски прецизни наведувани бомби или JDAM’s (joint direct-action munitions), употребата на беспилотни летала Предатор со чија помош преку директен видео линк до командните места на американската армија беа наведувани стратегиските бомбардери. Силите за специјални операции “Green Berets” и други елитни единици како и инфилтрирани оперативци на ЦИА, со софистицирана опрема ги идентификуваа најопасните и примарните цели за напад. Секако, и покрај целата расположива воена сила и техника стратегијата за војната во Авганистан има и свои недостатоци. Една од тие е малата поддршка на локалното население во поддршка на сојузничките сили во борбата против талибанците. Како следен недостаток се забележува и суровиот терен, како за пример е земена клучната битка на Тора Бора во декември 2001 година каде што според извештаите од американските разузнувачи може да се забележи дека клучните лидери на Ал-Каеда меѓу кој бил и Осама Бин Ладен, биле речиси фатени од специјалните сили, но преку скриени и тајни тунели во пештерите успеале да избегаат.

Генералната слика за почетоците на воените операции кои што се забележани во извештајот на ФБИ и ЦИА од јуни 2002 година, се вели дека “досегашната војна во Авганистан неуспела да ја уништи главната закана за САД, Ал-Каеда, наместо

¹⁶³ Министерство за одбрана на САД, (2010) “Квартален извештај на одбраната”.
Повеќе на: http://www.defense.gov/qdr/images/ODR_as_of_12Feb10_1000.pdf.

тоа војната станува се покомплицирана и проширена на поголема територија”.¹⁶⁴ Неколку месеци потоа, Генерал-потполковникот Дан МкНеил, командантот на силите во Авганистан изјавил дека се потребни уште две години за да се елиминира Ал-Каеда и да се формираат нови сили на авганистанската армија со цел да се осигура безбедноста во иднина.¹⁶⁵ И оваа изјава е преоптимистичка “Талибанците и Ал-каеда се секаде” изјави истиот генерал во мај 2006 година. Талибанците се зголемија, нив ги има во селата, поседуваат пари и оружје, тие ги корумпираат официјалните лица на авганистанската влада”.¹⁶⁶ Имено, Стратегијата за национална безбедност (во понатамошниот текст СНБ) на САД од 2002 и 2006 година на администрацијата на Џорџ Буш во однос на војната против тероризмот содржеше неколку клучни елементи. Истата започнува со силна реторика и говор на претседателот во кој тој повикува на сеопфатна војна против Ал-Каеда. *Драги Американци, Америка е во војна. Ова е стратегија за национална безбедност во воена состојба предизвикана од големиот предизвик со кој се соочуваме – појавата на тероризмот и агресивната идеологија на самопрогласени лидери на организации кои извршија страдање и убиства на нашиот народ на 11 Септември 2001 година. Оваа стратегија е производ на нашата обврска: заштита на Американскиот народ.*¹⁶⁷ Со овие зборови Американскиот Претседател Џорџ Буш во воведниот дел на СНБ од 2002 година ја опишува агресивната политика на САД во однос на борбата против тероризмот. Безбедноста на Америка и на американскиот народ е примарна задача на администрацијата на Претседателот Џорџ Буш. Во СНБ детално и по делови се опишани примарните задачи и тоа:¹⁶⁸

- заштита на човечкото достоинство и на американскиот народ;

¹⁶⁴ David, J. Natta, D. and Miller, J., (2002) “Qaeda’s New Links Increase Threats from Global Sites” New York Times.

Повеќе на: <http://www.nytimes.com/2002/06/16/world/qaeda-s-new-links-increase-threats-from-far-flung-sites.html>

¹⁶⁵ Brown, D., (2002) “Commander: Afghan Mission May last 2 years.”.

¹⁶⁶ Gall, C. (2006) “Taliban Threat Is Said to Grow in Afghan South,” New York Times.

Повеќе на: http://www.nytimes.com/2006/05/03/world/asia/03afghan.html?pagewanted=all&_r=0

¹⁶⁷ The National Security Strategy, The White House, March 2006, Washington, p.12.

Повеќе на: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>

¹⁶⁸ Стојаноски, О. (2012) “Анализа на стратегијата за национална безбедност на САД од 2010 година”, Магистерски труд, Филозофски Факултет, Скопје, 2010 година, стр.42-45.

- зајакнување на односите со партнерите од Алијансата за да се уништи глобалниот тероризам преку заедничка заложба да се заштити Америка и нејзините сојузници од понатамошни напади;
- заедничка заложба со останатите земји за решавање на регионалните спорови;
- заштита на американскиот народ и на сојузниците од употреба на оружје за масовно уништување;
- промоција на нов економски глобален развој преку отворени општества, слободни пазари и слободна трговија;
- реформа на националните безбедносни институции за да бидат подготвени на предизвиците на XXI век и,
- сеопфатен развој на Америка во новиот свет на глобализација.

СНБ на САД на претседателот Џорџ Буш всушност е голема промена од онаа во пост-студениот период. Многу фактори можат да се наведат кои довеле до големата промена, но јасно е дека тероризмот го зазема првото место. Една година по терористичките напади 11 Септември, администрацијата на Џорџ Буш ја донесе СНБ на САД. Документот ги прецизира заканите врз САД и јасно укажува на тоа дека истите неможат да се задржат на “удобна” далечина преку политиката на задржување и застрашување. Како одговор и признавање на новата средина, претседателот Џорџ Буш се изјасни за една нова и агресивна американската стратегија за безбедност. Во СНБ од 2006 година, безбедносното опкружување се оценува како многу комплексно и опасно, слично како и во 2002 година. Всушност и во двете СНБ на САД од 2002 и 2006 година преовладуваат големи сличности во смисол на мерките кои се предвидуваат за борбата против тероризмот. Се нагласува појавата на непријателските земји и асиметрични закани како тероризмот, кој е приоритетна закана за САД. Стратегијата, дава јасна слика за

заканите, и се залага за нов приод кон националната безбедност. Четири главни постулати се напоменуваат во СНБ на Џорџ Буш и тоа:¹⁶⁹

- стратегијата повикува на превентивна употреба на сила против непријателските држави и терористичките организации кои се обидуваат да развијат оружје за масовно уништување;
- стратегијата го поддржува развојот на воениот потенцијал со цел истиот да биде супериорен во однос на било која друга нација;
- стратегијата ја изразува желбата и волјата на САД да работи во заеднички дух со меѓународната средина, но ако биде потребно ќе делува и самостојно за да ги заштити интересите на нацијата;
- во документот се наведува поддршката на ширењето на демократијата и човековите права во целиот свет.

Претходните СНБ на САД во голема мера беа дефанзивни, оваа на Администрацијата на Џорџ Буш беше офанзивна и се карактеризирала како “најголемата промена во американската стратегија од почетокот на Студената Војна”.¹⁷⁰ Во стратегијата се идентификува и клучната дилема на администрацијата со наведување дека “успехот зависи од подготвеноста на остатокот од светот да ја прифати моќта на САД со отворени раце”. Од крајот на Студената Војна, САД ужива углед и влијание само како суперсила во светот. Меѓутоа, САД мора едновременно да биде подготвени да ја сноси и штетата од својата позиција на лидерство во светот. Американските акции во Авганистан, Пакистан, Ирак и на други места во рамките на глобалната војна против тероризмот се здобија со мешани критики, но во секој случај, и во согласност со својата голема стратегија, администрацијата на Џорџ Буш покажа решителност да преземе акција. Тонот на СНБ јасно тежнее кон приматот на воена сила. Поголемиот дел од документот се занимава со употреба на воена сила, домашната безбедност и разузнавањето.

¹⁶⁹ The National Security Strategy, The White House, March 2006, Washington.

Достапно на: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>

¹⁷⁰ Wadhams, C. and Lawrence, K. (2006) “A Critique of the Bush administration’s National security strategy”

Повеќе на: <http://www.stanleyfoundation.org/resources.cfm?id=53>

Критичарите на оваа стратегија, како на пример Бери Посен (Posen, 2012), ја карактеризира стратегијата на Буш “како карикатура”, еднострана, националистичка и ориентирана главно околу САД и предноста во физичката, односно воената надмоќ. Бери Посен понатаму анализира и укажува дека во стратегијата не се споменуваат сојузи, соработка, економскиот и политичкиот развој и либералните вредности, но и дека традиционалниот европски сојузници се едвај споменати. Иако, претходните стратегии ги имаат признаено заканите од транснационални актери, непринципиелни држави, криминалните сојузи и тероризмот, СНБ на претседателот Џорџ Буш прави јасна разлика од неговите претходници и повикува на превентивна сеопфатна воена акција за елиминирање на новите закани. Еден од постулатите на стратегијата на Џорџ Буш, како што веќе спомнавме е желбата на САД да работи мултилатерално со други народи, но дека САД “нема да се двоуми да дејствува сама, ако е потребно”.¹⁷¹ Употреба на концептот на превентивен напад и превентивна војна без претходна агресивна провокација претставува уште едно кршење на меѓународното право, кое забранува однапред смислен напад за да се спречи некоја очекувана акција. Во тој поглед и критичарите наговестуваат дека превенцијата е лоша навика за државите (пред се моќните држави) кои ќе си дозволат да нападнат кој било непријател доколку постои реална опасност или пак закана. Всушност и во двете стратегии на администрацијата на Џорџ Буш и во 2002 и во 2006 година преовладуваат низа сличности, а кои произлегоа во воени услови, кога Америка е нападната од Ал-Каеда. И двете стратегии главно се задржуваат на следните определби:

- прво, промоција на мирот, правдата, човечкото достоинство, промоција на демократијата и подржување на демократски процеси и слободни процеси преку развивање на слободни пазари и трговија. Подржување на слободно избрани влади и држави во процесот на економско-социјалниот и политичкиот развој и
- второ, конфронтација со предизвиците со кои се соочуваат во XXI век. Многу од проблемите со кои се соочува САД се закани од пандемиски

¹⁷¹ The National Security Strategy, The White House, March 2006, Washington, стр.1.
Достапно на: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>

болести, пролиферација на оружје за масовно уништување, тероризмот и Ал-Каеда, но и одлучна борба против трговија со луѓе, справување со природни катастрофи и друго.

Во резимето на СНБ од 2006 година се нагласува потребата од одбрана на принципите за слобода и правда, бидејќи тоа е загарантирано право на секој човек. Овие барања за човечко достоинство не се, и неможат да бидат предмет на дискусија во современите демократии се наведува во документот. Владата на САД ќе го промовира човечкото достоинство чекор напред преку изнаоѓање на ресурси за оваа потреба. Односно во заклучоците од СНБ во 2006 година, е наведено дека, светот има забележано огромен развоен процес и експанзија на слободата, демократијата и човечкото достоинство. Според ставовите во СНБ од 2006 година, е забележан успех во однос на овие принципи и тоа:¹⁷²

- народот во Авганистан и Ирак ја заменија тиранијата со демократија;
- во Авганистан, тиранијата на Талибанците е заменета со слободно избрана влада, и изгласан е нов Устав на државата со кој се гарантираат човечките права и слободи;
- во Ирак, нема веќе тиранија, 8 милиони луѓе гласаа на првите слободни и фер избори. Донесувањето на новиот Устав е проследен со успешен референдум во кој учествуваа речиси 10 милиони Ирачани и за прв пат во Ирак постои влада избрана токму од народот;
- во Египет, народот изразува се поголема волја за промена на власта и распишување на парламентарни избори. Во Саудиска Арабија се направени значителни чекори за унапредување на правото за глас во владата. Јордан, Мароко и Кувајт го отворија демократскиот политичкиот процес;
- “Обоената револуција” во Грузија, Украина и Кирзистан значително донесе нова надеж за слободни вредности ширум Евроазија и,

¹⁷² Исто.

- демократијата има значителен прогрес во Африка, Латинска Америка и Азија преку мирно предавање на власта, развој на правниот систем и владеење на правото.¹⁷³

По однос на борбата против тиранијата се истакнува дека таа е комбинација на бруталност, сиромаштијата, нестабилноста, корупција и страдањата под владеење на деспоти и на деспотски системи. Луѓето кои живеат во овие земји како Северна Кореа, Иран, Сирија, Куба, Бурма и Зимбабве од прва рака ја почувствувале тиранијата како секојдневен начин на живот. Секако овие жестоки системи на тиранија водат до нестабилност дома и надвор. Тиранијата е закана на светскиот мир, а во добар дел од нив се произведува и оружје за масовно уништување и се дава поддршка и спонзорство на тероризмот. За да се избори против тиранијата, според ставовите на СНБ од 2006 година, САД ќе мора заедно со сојузниците да се бори против режимите во овие држави. Крајот на тиранијата нема да значи крај на сите светски зла. Спорови, болести, пореметување, сиромаштија и неправда ќе ја надживуваат тиранијата. Сепак тиранијата не смее да се толерира - тоа е криминал на човекот, а не фактор на природата.¹⁷⁴ Оваа констатација е сепак во спротивност на повелбата на ООН како основен документ на меѓународното право, бидејќи никој нема право да го менува режимот во некоја држава. Според ставовите во СНБ кон крајот на 2006 година, борбата против тероризмот не е завршена. Америка е безбедна на одредено ниво, но не на потребното.

Сепак според ставовите во СНБ од 2006 година постојат повеќе успеси и тоа:

- Ал-Каеда го загуби безбедносниот рај во Авганистан;
- меѓународната коалиција во Ирак се поагресивно завзема за завршување на мисијата;
- мрежата на Ал-Каеда е сериозно деградирана. Повеќето од членовите на Алкаеда одговорни за нападот врз САД од 11 Септември вклучувајќи го и планерот на нападите Калид Мухамед се уапсени или убиени;

¹⁷³ Исто.

¹⁷⁴ Исто.

- постои широк консензуз дека намерното убиство на невините никогаш не е оправдано од било која причина; (иако се смета за успех бидејќи од почетокот на војната во Авганистан до сега загинале над 100.000 Авганистанци од кои над 40.000 цивили.)
- многу земји се здружија во борбата против тероризмот, и во соработката во спроведување на законите, владеење на правото и дипломатија;
- администрацијата заедно со конгресот на САД предложија и усвоија клучни реформи, (на пример, Патриотскиот акт со кој се промовира безбедноста и основните слободи и права.)

Администрацијата на претседателот Џорџ Буш во тоа време, и покрај неприкосновената воена моќ, имаше потреба од создавање на широка коалиција за борба против тероризмот. Потребата од создавање на широка коалиција од една страна значело и добивање на легитимитет за колективна мултилатерална акција како и други бенефиции кои што ги носи истата. Коалицијата на почетокот беше наречена “coalition of the willing”, а набрзо во истата се приклучија околу 170 нации. Не сите нации имаа директно учество во сеопфатната војна против тероризмот. Повеќето од коалиционите партнери дадоа мал но значаен придонес во смисла на логистичка поддршка. Уште на самиот почеток на војната во Авганистан, САД и партнерите се најдоа со потешкотии. Генералната тактика на Ал-Каеда е тешко препознатлива од страна на американските команданти бидејќи терористите дејствуваа во мали групи, добро сокриени и имаа одлична логистичка поддршка од останатите ќелии на организацијата. Ал-Каеда не беше само во Авганистан, линијата на фронтот се протегаше на територијата на јужна и централна Азија, а терористите ги имаше во сите земји на регионот околу Авганистан и тоа во Пакистан, Узбекистан, Таџикистан и Киргистан. Исто така широко распространетата мрежа на Ал-Каеда ја има и во јужните азијски земји како Индонезија, Малезија, Филипините, Јемен, Катар и други земји на Блискиот Исток. Регрутацијата на терористи се случувала и во Африка, тамошните ќелии на Ал-

Каеда даваа силна поддршка на централата и тоа од Мароко, Тунис, Либија, Нигерија, Мали и Сенегал.¹⁷⁵

Војната против тероризмот според експертите не била само да се осигура безбедноста. Се претпоставува дека војната има и други начела, како на пример докажување на моќта што САД ја поседуваат. Само што САД излегоа како победници на Студената Војна и обезбедија триумф од комунизмот се појави ново зло во светот – тероризмот. Во СНБ на Џорџ Буш од 2002 односно 2006 година, се наведува дека тероризмот е закана број еден во светот, а на ист или сличен начин стратегијата ги опишува трите земји Иран, Ирак и Северна Кореа како “оска на злото”. Војната против тероризмот, според администрацијата на Џорџ Буш, беше со цел да се одбрани слободата која што бруталниот режим на талибанците ја угнетува, како и да се демократизира Авганистан. Понатаму, во однос на Ирак се побарувало ослободување на ирачкиот народ од режимот на Садам Хусеин и на крајот слобода на сите американци за да можат да живеат без страв насекаде во светот.¹⁷⁶

Со формирање на одделот за домашна безбедност како нова реформа на безбедносниот систем и националната безбедност по нападите 9/11, администрацијата на Џорџ Буш ја промовира новата безбедност на своите граѓани. Аеродромската безбедност и писмата со антракс беа во прв план. Статистички гледано САД имаат околу 600.000 мостови, 170.000 системи за водоснабдување, 2800 централи за електрична енергија, од кои 104 се нуклеарни, 190.000 милји гасоводен систем, 463 облакодери, огромен број на трговски центри и стадиони кои се потенцијална цел на терористите, како и голем број на пристаништа кои што дневно примаат милиони тони на трговска стока. Во еден од последните говори на Џорџ Буш како претседател на САД одржан на воената академија Вест Поинт тој вели дека, САД допринесоа за мир во светот. Свет во кој повеќе ги нема илјадниците водачи на Ал-Каеда и го потенцира апсењето на главниот планер на нападите од 9/11 Калид Шеик Мухамед. Понатаму, во истиот говор Буш ја

¹⁷⁵ Стојаноски, О. (2012) “Анализа на стратегијата за национална безбедност на САД од 2010 година”, Магистерски труд, Филозофски Факултет, Скопје, 2010 година, стр.42-45.

¹⁷⁶ Bothe, M. (2003) “Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force,” *European Journal of International Law* pp: 22–40.

Повеќе на: <http://www.ejil.org/pdfs/14/2/412.pdf>

потенцира силната поддршка за уништување на терористите и нивната идеологија како и поддршката на сите земји од Блискиот Исток во процесот на демократизација.¹⁷⁷ Критиките за стратегијата на Буш се движеа во различни насоки. Можеби една од најголемите слабости на СНБ е неуспехот точно да се дефинира непријателот и да се воспостави вистинска стратегија за истиот да се порази.¹⁷⁸ Воведот во СНБ од 2006 година потсетува дека Америка е во војна. Но, никаде нема податок точно со кој е во војна и зошто, и што треба да се стори за тоа. Според СНБ, американскиот народ е загрозен од појавата на тероризмот поткрепен со заразна агресивна идеологија. Но, тероризмот неможе да биде непријател. Тоа е тактика, а не држава или политичко движење. Во документот понатаму се нагласува дека САД мора да се задржи во офанзива против терористичките мрежи и подржувачите на тероризмот. Во кварталниот одбранбен преглед на Пентагон, тогашниот Секретар за одбрана Роналд Рамсфелд ја нагласувал потребата за долга војна, односно за да се елиминираат сите терористички мрежи и тероризмот, САД ќе води долга и постојана војна. Неодреденоста на оваа терминологија и хронологија го збунува американскиот народ и светот. На пример, СНБ ги доведе во конфузија познавачите на состојбите преку споредување на акции на терористи на улиците на Фалуца во Ирак со терористичките напади во Лондон. Тоа се две различни закани, не се поврзани со терористички мрежи, со посебни причини за кој се бара различен одговор. Нападите во Фалуца се против подржувачите на американската политика во Ирак, од друга страна извршителите на лондонските напади, според официјалниот извештај на британската влада, беа британски државјани во голема мерка мотивирани од страна на странски земји против инвазијата на Ирак и надворешната политика на владата, без некоја поврзаност со Ал-Каеда. СНБ исто така ја нагласува заканата од овие насилни екстремисти, но ја потенцира и големата војна против новата тоталитарна идеологија, слична на онаа од Студената Војна. Точно е дека после нападите на САД од 11 Септември, Ал-Каеда претставува голема централизирана терористичка мрежа поддржана од талибанската влада, која промовира тоталитарна идеологија преку угнетувања и

¹⁷⁷ George W. Bush, (2008) Commencement Address, U.S. Military Academy, West Point, New York.

Повеќе на: http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/bush_secondterm.html

¹⁷⁸ Wadhams, C. and Lawrence, K. (2006) "A Critique of the Bush administration's National security strategy"

Повеќе на: <http://www.stanleyfoundation.org/resources.cfm?id=53>

убиства на сите оние кои се осмелиле да им се спротивстават. Но, американската инвазија на Авганистан и глобалната поддршка за спроведување на законите во таа земја доведе до неуспех. Ал-Каеда ја смени својата идеологија и има за цел да профитира во локални конфликти на пропаднати држави низ целиот свет. Имајќи ја во предвид оваа терористичка закана, вистинската закана не е тоталитарна влада со огромна централна армија, туку експлоатација, регрутација и ангажирање на екстремисти расфлани од распаднати земји како Сомалија, Ирак и Судан. Логиката е дека на САД не им се заканува опасност од глобална суперсила, туку заканите доаѓаат од локални терористички водачи кои сакаат да профитираат. Исто така, СНБ не ја објаснува мотивацијата на насилните екстремисти. Претседателот Џорџ Буш во СНБ истакнува дека центарот на тероризмот не е само резултат на непријателство кон американската окупација на Ирак, израелско-палестинскиот прашања, или одговорот кон Ал-Каеда. Напротив, терористичката идеологија базира на "поробување" и дека терористите се гледаат себеси како објекти за експлоатирање. Импликациите од СНБ се јасни: терористите ја мразат американската слобода.

Според СНБ, вистина е дека овие насилни екстремисти ја мразат американската политика, се чувствуваат загрозени од американското влијание и моќ, и се мотивирани од екстремистичките религиозни убедувања. Според нив, на американската директна и индиректна поддршка кон Саудиска Арабија, за терористите е неподнослива. Ал-Каеда сака американскиот народ да плати висока цена бидејќи политиката на САД ја поддржува Саудиска Арабија. Водачите на терористичките мрежи не се грижат за заштита на малцинските права, за правата на жените, за слободни избори итн., тие ги сакаат САД надвор од Арапскиот свет. Инвазијата во Ирак и Авганистан, создаде еден вид на механизам на Ал-Каеда за регрутирање на екстремисти и ќе продолжи да ги напаѓаат силите на САД и коалициските партнери со цел да ги намалат воените капацитете, истото што го сторија пред многу години при инвазијата на Советите. Евентуалниот напад на Иран, друга муслиманска земја, ќе биде благодет за радикалните цихадисти. Тоа дополнително ќе го разгори анти-американското расположение во муслиманскиот свет.

4.1. Концептот на превентивен напад и превентивна војна на администрацијата на претседателот Џорџ Буш

Најголемите концептуални грешки во СНБ, според бројни аналитичари е тоа што поимите “превентивен напад” и “превентивна војна” се мешаат, и се нагласува остварување на неостварливата цел “крај на тиранија” што доведе до неуспехот во сигурната проценка на идните закани врз безбедноста на САД. Периодот после 9/11 го донесе во САД еден од најголемите предизвици во однос на тоа кога и како да се употреби воената сила. Токму после инвазијата на САД врз Ирак се отвори експлицитна критичка дебата околу тоа да се направи разграничување на поимите “Preemption” и превентивно.

Терминот “Превентивна војна” и терминот “Preemption” создава конфузија за дефинирање, бидејќи според Воениот речник на Министерството за одбрана на САД се дефинираат како: “Preemption” е “Напад инициран од основен неоспорен доказ дека непријателскиот напад е иманентен”, а истиот извор го дефинира концептот на превентивна војна како “војна иницирана од верување дека воениот конфликт е неизбежен и одложувањето би довело до голема опасност”.¹⁷⁹ Во сличен контекст дефинирањето на овие два концепти според енциклопедијата Википедиа е различен и дава два одговори и тоа: Концептот “Preemption” се вели дека е “водење војна од преземање до одбивање или пораз на воочена заканувачка офанзива или инвазија со добивање на стратегиска предност во претстојната војна”. Додека пак концептот на превентивна војна се дефинира како “војна лансирана од очекувањето за идна штета по безбедноста или стратегиската предност со што војната е единствено неопходна за превенција од претпоставен напад кој може да се случи во иднина”.

Имено, гледано низ димензија на СНБ и воениот речник на Министерството за одбрана на САД, терминот “превентивен напад” подразбира превземање на воена акција против закана за која има непобитни докази дека целта би можела да иницира воен напад. Под концептот на превентивна војна пак се подразбира преземање на воена акција против закана или некоја цел, кога се верува дека

¹⁷⁹ The National Security Strategy, The White House, March 2006, Washington, pp.22 - 30.
Повеќе на: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>

нападот од страна на заканата е неминовен и неизбежен и ќе донесе се поголем ризик во иднина. Со цел подобро да ја разбереме разликата на овие концепти, би земале еден пример. Да замислиме дека за времето на Студената војна, воените разузнавачи на САД пресретнуваат и декодираат шифрирана порака од раководството во Москва, во која се наредува Вооружените сили на СССР на извршат нуклеарен напад врз поголемите градови во Америка. Но, раководството на САД реагирало прво и извршило нуклеарен напад на Москва. Ова би можело да биде класичен пример за концептот на “превентивен напад”. Од друга страна пак, преку истиот пример, да замислиме дека во времето на Студената војна, раководството на САД заклучило дека СССР во некој можен период во иднина би извршил нуклеарен напад и дека за одредено време во иднина последиците од тој напад би биле уште покатастрофални, и врз основа на ова бил извршен напад, овдека станува збор за класична употреба на концептот на превентивна војна.¹⁸⁰ Доктрината на превентивен напад и превентивна војна е една од најголемите контроверзи на надворешната политика на Џорџ Буш, најавена лично од него во воведниот дел на СНБ од 2002 година. Според ставовите на администрацијата, традиционалните техники на заплашување и задржување едноставно повеќе не се во функција во борбата против терористичките мрежи и диктатори вооружени со оружје за масовно уништување. Во истиот дел од СНБ се наведува дека “ние мораме да го адаптираме концептот на непосредна закана кон способноста и целите на денешните противници”. За да се одговори на оваа закана, според СНБ се наведува дека “САД мора да бидат подготвени да нападнат први, бидејќи доколку чекаме заканите да се материјализираат, ние сме чекале многу”. На пример, интервенцијата во Ирак е наречена превентивна војна, генерално против производството на оружје за масовно уништување, а гледано пошироко, можеби поседува и елементи на превентивен напад за да се смени политичкиот режим кој можеби во иднина би отпочнал програма за производство или купување на оружје за масовно уништување. Но сепак за да дојдеме до вистинскиот одговор и да одговориме на прашањето: Дали воената интервенција на САД врз Ирак била превентивна војна или превентивен напад, би требало да земеме во предвид

¹⁸⁰ Barnes, J, and Sttol, R. (2007) “Preemptive and Preventive war, a preliminary taxonomy”.

Повеќе на:

http://www.bakerinstitute.org/media/files/Research/50987fa2/Preemptive_and_Preventive_War-1.pdf

неколку сегменти пред да се изведе заклучок и тоа: во 2003 година немаше класичен доказ дека режимот во Ирак планира напад на САД и дека всушност е нападната можноста на Ирак да направи такво нешто во блиска иднина. Иако и двата термини беа употребувани од многу експерти, заклучокот е јасен дека во случајот со Ирак, тоа е концептот на превентивна војна. Всушност, кога американската војска не успеа да пронајде оружје за масовно уништување, администрацијата на Буш се оправдувала дека Ирак не е непосредна закана врз безбедноста на САД и тоа пред пошироката домашна и светска јавност за долго употребуваниот термин. Овие два различни радикални концепти во СНБ покажуваат слабост во континуитет, бидејќи проценката на “научени лекции” и употребата на воена сила за неизвесни закани со цел да се отстранат политички непријателски влади биле без јасни долгорочни планови за во иднина. Со мешање на овие два концепти, се смета дека САД создале нов преседан кој може да доведе до колапс на меѓународните норми што забрануваа водење агресивна војна од страна на една држава спрема друга заради самодобивка. Иако повелбата на ОН се забранува меѓународна агресија со овие концепти, сепак ова е интернационализирано од лидерите на повеќе земји од целиот свет и било применувано повеќепати после Втората Светска Војна. Во денешно време самоизбраното легитимно право за прифаќање на овие концепти на САД ги предизвика и останатите земји од светот да размислуваат и да го употребат ова право. Но, се поставува прашањето што би се случило доколку Индија го искористи ова право, и употреби воена сила против Пакистан? Или Кина да го нападне Тајван?.

Водењето на превентивен напад и превентивната војна како ексклузивно право на САД е централен дел на СНБ од 2002 и 2006 година, дури и против држави, во оваа стратегија се игнорира улогата за задржување и одвраќање како можна игра на неговиот претходник Бил Клинтон. Во поновата СНБ на САД од 2006 година местото на Ирак го замени Иран, земја која во иднина би можела да биде најголем безбедносен предизвик за светот. Претседателот Џорџ Буш категорично изјави дека САД нема да дозволи Иран да развие нуклеарно вооружување. Исто така се вели дека војна е можна против оние кои сакаат да развиваат ваков вид оружје за масовно уништување. Останува дилемата за тоа дали

оваа политика на САД всушност сака да наметне присилна дипломатија врз Иран или сака да отпочне превентивен напад или превентивна војна. Воената опција и подготовките за потенцијална употреба на двата концепти во Иран била можна и без одобрување на меѓународната заедница, иако сè уште вистинската закана и причина не е докажана.

5. Клучни сегменти во Стратегијата за национална безбедност на администрацијата на претседателот Барак Обама од 2010 година во делот на Блискиот Исток

Со почетокот на функцијата на Претседател на САД се претпоставува дека Барак Обама веднаш имал желба да се оддалечи од надворешната политика која што ја имал неговиот претходник, Џорџ Буш, со цел да се поправи меѓународната репутација на нацијата. За време на неговиот говор во Каиро во јуни 2009 година, тој истакна дека “ветуваме нов почеток на САД и муслиманскиот свет”. Три месеци после оваа изјава, Барак Обама на Генералното собрание на ОН во Њујорк изјавил дека “гарантираме нов пристап со сите земји во светот, свет каде што САД ќе дејствуваат исклучително во рамки на меѓународните коалиции почитувајќи го меѓународното право”. Со други зборови ова ветува дека доктрината на Обама ќе се фокусира на глобалните права, одговорности и реципроцитет помеѓу земјите во светот.¹⁸¹ Ова е “сигурно оптимистичко, рационално и практично” одлично решение, но во реалноста се руши оваа констатација со реалниот поглед на состојбите во светот (Ignatius, 2009).

При подетална анализа може да се донесе заклучок дека персоналот кој ја води надворешната политика на Обама, индицира на можноста дека станува збор за концепт на балансирање на реалисти (balancing realists), со главна идеја дека американските национални интереси со либералните идеалисти ја ставаат во прв план моќта на САД за промоција на нов светски поредок, демократија и нов глобален режим. Томас Донион, Советник за национална безбедност од 2010 година до 2013 година и Роберт Гејтс до 2011 година, Министер за одбрана се

¹⁸¹ The White House “National security strategy of the United States of America”, Barack Obama administration, 2010;

Повеќе на: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

класични реалисти. За разлика од ова, Обама назначи и добар дел од либералните идеалисти на клучни позиции администрацијата одговорни за процесот на донесување на ефективни надворешно политички одлуки. Тука станува збор за Сузан Рајс, амбасадор во ООН, Мајкл МкФаул, висок претставник во советот за национална одбрана за Русија и Саманта Повер, која исто така има висока функција во советот. Балансот помеѓу реализмот и либералниот идеализам во администрацијата, од една страна го изразува централизмот на националните интереси и одбојноста на идеолошката надворешна политика на претходната администрација. Како што Државниот секретар Клинтон изјави во април 2009 година “Ајде да ја оставиме идеологијата зад нас, тоа е минато”. Сепак либералните идеалисти во Советот за национална безбедност влијаат на политиката. Кога Обама ја добил Нобеловата награда за мир во Осло во 2009 година, тој јасно искажа кога и каде САД би отпочнале војна. Тој исто така ги нагласил и меѓународните стандарди за употреба на воената сила и вети дека САД доследно ќе ги почитуваат во идните интервенции. Сепак, тој истакнал и дека воената сила може да се употреби во хуманитарни цели, убиства на цивилното население од сопствените влади и ставање крај на граѓанските војни може во секој момент да ја оправдаат употребата на американската воена сила кон други држави. Во заклучокот од говорот во Каиро 2009 година, тој нагласи дека администрацијата се обидела да го забрза израелско-палестинскиот мировен процес чекор понатаму, и исто така ја нагласи преголемата опсесија кон Блискиот Исток на предходната администрација. Според Лиза (Lizza, 2011) американската надворешна политика има потреба од ребалансирање особено кон Азија, Пацификот и особено кон Кина. Ова оддалечување од Блискиот Исток и внимателното балансирање помеѓу реализмот и либералниот идеализам, е ставено под сомневање со почетокот на Арапската пролет во 2011 година. Арапската пролет или новото арапско будење како што некои го нарекуваат, е започнато со инцидентите кога еден продавач на зеленчук се самоzapали, одкога бил физички малтретиран од страна на корумпирани лица во Тунис. Неговата смрт ја воспали ситуацијата и предизвика масовни демонстрации кој што траеле 29 дена и го принудија тогашниот претседател Zine el Abidine Ben Ali да избега и да бара политички азил после 23 години владеење. Протестите против сиромаштијата, корупцијата, диктаторството и тоталитаристичките режими

наскоро се проширија низ целиот регион на Блискиот Исток. Администрацијата на Обама се најде во ситуација тешко да реагира на овие настани, а брзорастечките демонстрации се префрлија во Египет под лидерство на тогашниот претседател Хосни Мубарак. Обама во својот говор на 25 јануари 2011 година, ги нагласи успешните демонстрации во Тунис, но не ги спомнувал настаните во Египет, (Lizza, 2015). Хосни Мубарак важел за традиционален партнер на САД во тоа време, преку блиски односи со Израел и неговата тивка борба против Хамас (Lynch, 2011). Конечно после неколку неделната жестока борба против сопственото население Хосни Мубарак ја изгубил поддршката на САД. Претседателот Обама ја најави поддршката за мирно отстранување на Хосни Мубарак од власт. Обама нагласил дека “тоа што денеска го увидов и во тоа што верувам е дека Мубарак мора да замине од власт, тоа треба да се направи мирно и треба да се направи веднаш” (Lynch, 2011). Откако, Мубарак бил тргнат од власта од страна на Египетската армија уште една политичка криза се појави во соседството, Либија. Овие настани го тестираа балансот помеѓу реалистите и либералните идеалисти на тимот за надворешна политика на Обама. Движењето против диктаторот Муамер Гадафи било сконцентрирано источно во градот Бенгази, но набрзо се прошири на запад кон главниот град Триполи. Обединетите нации преку американската поддршка жестоко одговорија против режимот и насилното убивање на цивилното население. Тимот за надворешна политика бил поделен околу ставовите за идните акции во врска со либиското прашање. Министерот за одбрана Роберт Гејтс советува дека предложената идеја за воспоставување на зона на забранети летови би имала мали ефекти, наспроти ова тој предложи американска копнена акција на територијата на Либија. (Gates, 2011). Но либералните идеалисти во администрацијата, МкФаул, Повер и Рајс, преку државниот секретар Клинтон го убедуваа Обама за донесување на резолуција во ООН, со цел добивање на авторизација за прогласување на зона за забранети летови со цел да се заштитат демонстрантите од режимот на Гадафи. Сето ова резултирало со резолуција на ООН 1973 донесена на 17 март, со дозвола за воено воздухопловна акција на Обединетото Кралство, Франција и САД. Обама во неговиот говор ја одобри воздушната кампања против режимот на Гадафи, тој нагласил дека “работевме заедно со нашите коалициски партнери за да осигураме меѓународен мандат за

заштита на цивилите”, во истиот говор тој нагласи дека “ја одобрил воената кампања за да се запре масакрот на цивилното население доколку војската навлезе во Бенгази”.¹⁸²

Употребата на вооружените сили на САД покренала серија на прашања во врска со надворешната политика на САД. Првото е прашањето за конзистентност. После неколку неделно двоумење, Обама ја одобрил воената интервенција врз Либија, а преку неа всушност се барало и смена на владата во Египет. Второто прашање е аналитичката критика од 2003 година, а преку американската инвазија на Ирак, не само заради илегалноста туку и мислата дека промената на режимот во Ирак ќе донесе подобар живот на граѓаните. Воената интервенција врз Либија привремено ја сопре владата да ја поврати контролата врз Бенгази, но не помогнала веднаш Гадафи да биде тргнат од власт, и не овозможила гаранции за реконструкција на либиската влада и почитување на човечките права. Ова оставила можност за критика кон Обама исто како и за неговиот претходник Џорџ Буш кои веднаш ги послушаа нивните либерални идеалисти од советот за национална безбедност за превземање на воената интервенција, со мали или никакви размислувања за идните последици. Накратко речено, избрзаната реакција на Обама всушност ја покажала неговата послушност кон либералните идеалисти без да биде земена во предвид иднината на интервенцијата. Во реакцијата на администрацијата на САД кон Арапската Пролет, се нагласувало дека доктрината на Обама сепак се потпира врз резолуција на ООН, за разлика од унилатералниот пристап на Џорџ Буш. Сепак, скептиците се уверени дека неможността на политиката на Обама да го демократизира Авганистан и другите земји од Блискиот Исток не се должи само преку формирање на меѓународни коалиции и присуство на ООН во регионот.

5.1. Анализа на стратегијата на Барак Обама на Блискиот Исток и заканата на американските национални интереси

После неколку години од донесувањето на стратегијата на администрацијата на Барак Обама сеуште останува големиот предизвик за средување на состојбите во регионот на Блискиот Исток. Се поставуваат неколку клучни прашања: Дали во

¹⁸² Исто.

наредните години ќе се стабилизира Сирија? Дали докрај ќе биде испочитуван договор со Иран во врска со нуклеарната програма? Аналитичарите кои ги следат случувањата на Блискиот Исток не веруваат на брзо решавање на проблемите туку мислат дека се потребни повеќе од 5 години. Вкупните бројки наведуваат дека после 4 години војна во Сирија вкупниот број на жртви изнесува повеќе од стотици илјадници жртви како и преку седум милиони внатрешно раселени лица. Околу шест милиони лица во Јемен се на работ на сиромаштијата, а бегалски кампови има се повеќе. Постоечките конфликти во Сирија, Ирак, Јемен и Либија веќе претставуваат сериозна закана за менување на граници па дури и промена на нациите, а како индиректни закани спрема Јордан, Либан и Турција. Израелско-палестинскиот конфликт повторно се наоѓа во безизлезна ситуација, а земјите од Персискиот Залив почесто стануваат дел од конфликтот и се соочуваат со нови закани. Токму овие актуелни случувања претставуваат постојана закана по САД, сојузниците и другите водечки светски сили, а преку ширењето на екстремистичките групи или терористички групации во Европа и Северна Африка. Зголемувањето на бегалската криза во Европа, каде што земјите од Јужна Европа се најмногу погодени, директно ќе влијае на безбедносните капацитети на ЕУ и на НАТО, а со тоа и директно кон САД.

Додека во Сирија масовно се прошири граѓанската војна, вклучувањето и на други екстремистички групи, пред се ИД, во Белата Куќа сериозно се размислувало за еднострана воена интервенција, но сепак поучени од лошите искуства од минатото Барак Обама го поставил прашањето за формирање на широка коалиција и вклучување на истата. Експертите сметаат дека хуманитарната штета од инертноста на САД е толку сериозна што би можела да предизвика одложување на решението за Сирија на подолг временски период. Според други експерти предвременото напуштање на американската армија од Ирак, како и неуспешната реакција во Сирија доведе до формирање на Исламската држава. Хаосот во Сирија и Ирак сега има огромно влијание врз Турција, Либан, Јордан и насекаде каде што Исламската држава има свои инсталации. Токму затоа се смета дека пасивноста на администрацијата на американскиот претседател Барак Обама, и одредување на одговорноста заради не преземање на соодветен одговор остави негативни последици и ја наруши регионалната рамнотежа на моќ на Блискиот Исток. Според

Хенри Кисинџер во интервјуто за угледниот „Вашингтон пост“ еден од минатите државни секретари на САД одговара не неколку клучни прашања поврзани со актуелните состојби во регионот. Дали демократската реконструкција ќе го замени националниот интерес на САД на Блискиот Исток? Што всушност претставува Арапската пролет и кој е крајниот исход од настаните?¹⁸³ Редифинирањето на досегашните принципи на надворешната политика на САД е од клучно значење за севкупната светска безбедносна политика во светот. Додека САД воено се повлекуваат од Ирак и Авганистан кои се сепак, според Кисинџер, превземени од американските национални интереси, тие сепак се ангажираат во неколку земји од регионот под оправдувањето дека се работи за хуманитарни интервенции. Сепак се смета дека консензусот околу ставот на САД да биде дел од одредена морална обврска со цел да се вклопи во воени сојузи во неколку револуционарни покрети на Блискиот Исток, како некој вид на компензација, за време на Студената Војна, која постојано се опишува како погрешна бидејќи во тоа време САД соработувале со недемократски влади во регионот од безбедносни причини. Во тоа време, како што тврди истиот извор, САД ги поддржувал крвките влади кои што денеска се главен извор на долгорочна нестабилност. Арапската Пролет е обележана како регионална револуција во име на либералните принципи пред се на младата популација. Меѓутоа на терен едвај функционираат овие оценки, во Либија не владеат такви сили, во Египет, мнозинството во владата се исламистите, не се гледа некој посебен демократски напредок во Сириската влада и опозиција. Консензусот околу Арапската Лига за Сирија не се оствари околу ова прашање. Напротив, се рефлектирал помеѓу сунитите и шиитите во таа држава, односно обидот на сунитите да ја повратат доминацијата во власта. Оваа револуција мора да биде вреднувана по своето определување и насоката по која се движи, а не по нејзиното порекло или пак резултатите. За САД доктрината на општа хуманитарна интервенција и револуцијата на Блискиот Исток се покаже неиздржлива, освен ако не е поврзана со концептот на американската национална безбедност. Таа интервенција треба да го земе во предвид стратегиското значење и општествената кохезија на одредена земја (вклучувајќи ја и можноста за распад на секташките и

¹⁸³ Хенри Кесинџер, Интервју, Превземено од Вашингтон Пост, Радио Слободна Европа (2012) http://www.slobodnaevropa.org/content/kisindzer_nova_doktrina_intervencije/24535398.html

верските поделби), како и да се процени што треба да се промени со новиот режим. Според истиот извор, истакнати се неколку стратегиски цели на воените интервенции и нивните карактеристики на Блискиот Исток на САД, а тоа се следните:

- во овој момент прети опасност од традиционалните фундаменталистички политички сили зајакнати со радикални револуционери од една страна, а од друга пак маргинализирани групи преку социјалните мрежи кои ги организирале првите протести и го означиле почетокот на Арапската пролет;
- американското јавно мислење веќе е заситено од “неопходноста” на воените интервенции на Блискиот Исток и,

Исто така се нагласува оправравданоста на клучните американски интереси на Блискиот Исток и дали возможно клучното стратегиско повлекување од земјите каде има воено присуство со цел да се намалат финансиските импликации под изговор на универзалната хуманитарна интервенција. Меѓутоа, воглавно и нема расправа околу надворешната политика на САД кога станува збор за Арапската Пролет и периодот после тоа. Повеќе од половина век американската политика на Истокот е насочена кон неколку безбедносни цели и тоа: спречување на било која земја во регионот да постане хегемон, осигурување на слободен проток на енергија која и понатаму е најважен дел за функционирање на светската економија и обидот да се изнајде краен и конечен мировен договор на Израел со останатите земји. Во мината деценија Иран се појави како клучен предизвик во позадина на сите претходни искажани работи. Општо земено САД во рамките на политиката и овие три стратегиски цели, според Кесинџер мора да покаже подобра промоција на хуманитарните и демократските вредности. САД во секое време треба да бидат подготвени да се соочат со демократски избраните исламистички влади во регионот и да постапат на начин со цел да ги прилагодат своите политички интереси и постапки во однос на некоја влада. Позицијата на САД во текот на Арапската Пролет и периодот после тоа, била дека САД никогаш нема да бидат препрека на било која револуционарна политичка трансформација. Тоа не е безначаен успех, американската политика на крајот ќе биде вреднувана и по тоа

дали истата таа политика допринела за формирање на подобри трансформирани демократски држави согласно меѓународните и човечките права.

5.2. Анализа на конфликтите на Блискиот Исток (републикански и демократски пристап)

Голема е веројатноста дека конфликтите кои што беснеат во регионот ќе продолжат со истото темпо помеѓу добро познатите групи и тоа сунити против шиити, етнички конфликти во Турција, Арапи и Курди како и други групи. Угледниот Стартфор во анализа за состојбите на Блискиот Исток одамна предвидел дека со текот на времето улогата на хегемон во регионот ќе и припадне на Турција, бидејќи има голем дел во економијата на Блискиот Исток и стратегиски се наоѓа на спојот на Црното и Средоземното Море. Сепак не е случајност што главниот турски град повеќе од 1500 години бил центар на моќните царства од Византија, па се до распадот на Отоманската империја. Исто како и САД, Турција има слични интереси со Иран, бидејќи зависи исклучиво од иранската нафта која во 2014 година изнесувала 26 проценти од севкупниот увоз. Укинувањето на санкциите кон Иран ќе и овозможи на Турција проширување на инвестициите и трговските врски.

Покрај економските врски помеѓу двете сили постојат и стратегиски заеднички интереси, а како на пример и двете се против создавањето на независна држава на Курдите по сириската граѓанска војна и ирачкиот конфликт. Од друга страна пак се смета дека најнефективната сила за борба против Исламската држава се Курдите, со што не се исклучува можноста токму тие да ја добијат целосната поддршка од Западот. За разлика од Турција, Саудиска Арабија има релативно малку заеднички интереси со Иран. Кралството претставува арапска, односно сунитска сила, со што шиитското малцинство го сочинуваат 10 до 15 проценти кое живее токму во близина на најголемите нафтени полиња каде е и најголемиот извор на моќ и богатство на саудијците. Во однос на Сирија, Саудиска Арабија посакува пад на владата на Асад со што директно ќе се намали вијанието и на Иран во регионот. За разлика од Иран и Турција, Саудиска Арабија нема директен конфликт со Курдите, и веќе е забележителна помошта на саудијците на курдските елементи во ирачката воена структура. Сепак не се знае до кога Саудијците би ја

воделе оваа стратегија и на кои курдски фракции би давале помош. Се смета дека токму Иран се обидува да ги испровоцира малцинските групи во Саудиска Арабија, така што Саудијците најверојатно ќе се обидат да го поттикнат создавањето на независен Курдистан кој би можел да влијае врз регионалните економски како и безбедносни проблеми, иако тоа би ги нарушило односите со Турција. Сепак, иако се работи за две сунитски сили, Саудиска Арабија не би сакала Турција да доминира на Блискиот Исток исто како и Иран. Во 2014 година, Саудиска Арабија се обидела да започне дипломатски дијалог со Иран, но овие напори брзо пропаднале со почетокот на конфликтот во Јемен. Со тоа што Ријад се фокусираше на борбите со шиитите и со Исламската држава во преостанатиот дел од регионот, а тоа пак доживеа непријатно изненадување кога бунтовничките Хути, со поддршка од Иран, постигнале значителен успех во Јемен, па дури и го освоија главниот град Сана. Оттогаш Саудиска Арабија ги вклучи и воздушните и копнените сили во конфликтот, а до април оваа година почна да се менува насоката во конфликтот. Бидејќи шесте светски сили се позитивно го прифатија нуклеарниот договор со Иран, силите против Хутите во Јемен, со поддршка од Саудијците, извојуваа големи победи во Аденскиот Залив. Ваквите видови конфликти веќе се нормална појава во регионот, а обновувањето на меѓународната слика на Иран, заедно со желбите на Техеран за проширување на сферата на влијание, само ќе придонесат да се зголеми актуелниот проблем. Ескалацијата продолжила со египетските и либиските бомбардирања врз цели на ИД со воена акцијата која дошла како одмазда за обезглавувањето на 21 египетски христијани, киднапирани во Либија. Целта на нападите биле воени кампови и складишта за оружје во близина на градот Дарна и уследиле само неколку часа откако групата на Исламска држава објави видео во кое наводно биле прикажани убивањата. Во исто време египетскиот претседател Абдел Фатах ал-Сиси во телевизиско обраќање до нацијата најави одговор на убивањата, што ги нарече „грозен акт на тероризам“. Ал-Сиси исто така, побарал и помош од францускиот претседател Франсоа Оланд, со кого разговарал за важноста од Советот за безбедност на ООН да преземе нови акции за оваа опасност што ја претставува терористичката група. Белата куќа пак ги осуди настаните и ги нарече „одвратните и кукавички убиства“ и „варварството на Исламската држава нема граници“. Според тврдењата на САД, Ирак се подготвувал

за офанзива против ИД и дека армијата за неколку месеци ќе биде подготвена. Американската армија вели дека ирачката армија за „неколку месеци“ ќе може да почне голема офанзива за враќање на територијата заземена од групата Исламска држава. Борците пак на ирачката курдска паравојска позната како Пешмерга се подготвувале да заминат на сириско-турската граница за одбрана на градот Кобани против борците на Исламската држава, но според претставници на американската Централна команда, за одржлива копнена офанзива во Ирак ќе треба повеќе време.

Во исто време Јавното мислење во САД отпочнува да ја подржува воена акција спрема ИД. Пред обезглавувањето на Сотлоф анкетите покажувале поделеност во однос на интервенција во Ирак. Претседателот Барак Обама изјавил дека „ужасното“ обезглавување на американскиот новинар Стивен Сотлоф ќе ја обедини државата и ќе ја зацврсти решеноста за справување со терористите. Обама ова го кажал во Естонија, откако надлежните во САД ја провериле веродостојноста на видеото, што го покажува обезглавувањето на Стивен Сотлоф. Смртта на Сотлоф и претходното обезглавување на американскиот новинар Џејмс Фоли разгневија многу Американци и тоа за возврат може да поттикне јавна поддршка на воздушните напади против групата на Исламската држава. Заканата на милитантите на Исламската држава го зголеми интересот во Конгресот и некои законодавци барале веднаш да се зголемат воздушни напади.

Сенаторот Тед Круз од Тексас, кандидат на Републиканската партија за претседателска трка во 2016, изјавил на конференција на конзервативците во Далас дека *„ИД ја отфрла современоста и сакаат да се вратат назад. Мислам дека треба да им “помогнеме”, треба да ги бомбардираме и да ги вратиме назад во каменото доба“*. Конгресменот Адам Смит, Демократ од државата Вашингтон, пак изјавил, дека *„треба време да се направи коалиција. Не можеме прво да бомбардираме, а потоа да поставуваме прашања. Треба да ги имаме вистинските цели и вистинската поддршка, со цел да бидеме ефективни во спречувањето на ИД.“* Неодманешната **анкета на Галуп** направена во 2013 година, покажува поделба кај Американците по прашањето дали да се интервенира во Сирија, 47 проценти од демократите се изјасниле дека САД не треба да интервенираат, 45 проценти сметале дека САД треба да отпочнат со воздушни напади, додека пак 58

проценти од републиканците биле против, а 33 проценти ги подржувале воените интервенции, а подетални информации во однос на поддршката на САД за воени интервенции на САД во Сирија се прикажани во преглед број 1.

Поддршка за евентуална воена интервенција во Сирија		
Истрување на Галуп (Септември 2013 година)		
	ЗА	ПРОТИВ
Демократи	45%	47%
Републиканци	33%	58%
Независни	31%	58%
Конзервативци	33%	59%
Умерени	40%	43%
Либерали	37%	51%

Извор: www.gallup.com (2013)

Повеќе на: <http://www.gallup.com/poll/164282/support-syria-action-lower-past-conflicts.aspx>

Преглед број 1. Резултати од истражување на Галуп во однос на поддршката на воените интервенции на САД во Сирија

На неколку републикански кандидати им биле поставени следните прашања во однос на Имиграција, Кина, Блискиот Исток и Авганистан:

Мит Ромни (републиканец): Имиграција: Се залага за градење на ограда на јужната граница и остри мерки спрема работодавците кои вработуваат илегални мигранти. **Кина:** Сака да воведо тарифи за кинеските производи и Кина да се прогласи како валутен манипулатор. **Блиски исток:** Како претседател на САД би го направил Ерусалим прва станица, со цел да ја потврди американската поддршка за Израел. Промена на режимот во Иран за него е неопходност. **Авганистан:** Ќе

осигура бројноста на трупите да е доволна за завршување на американската мисија во Авганистан. Трупите да останат додека американските воени команданти не потврдат дека мисијата е завршена.

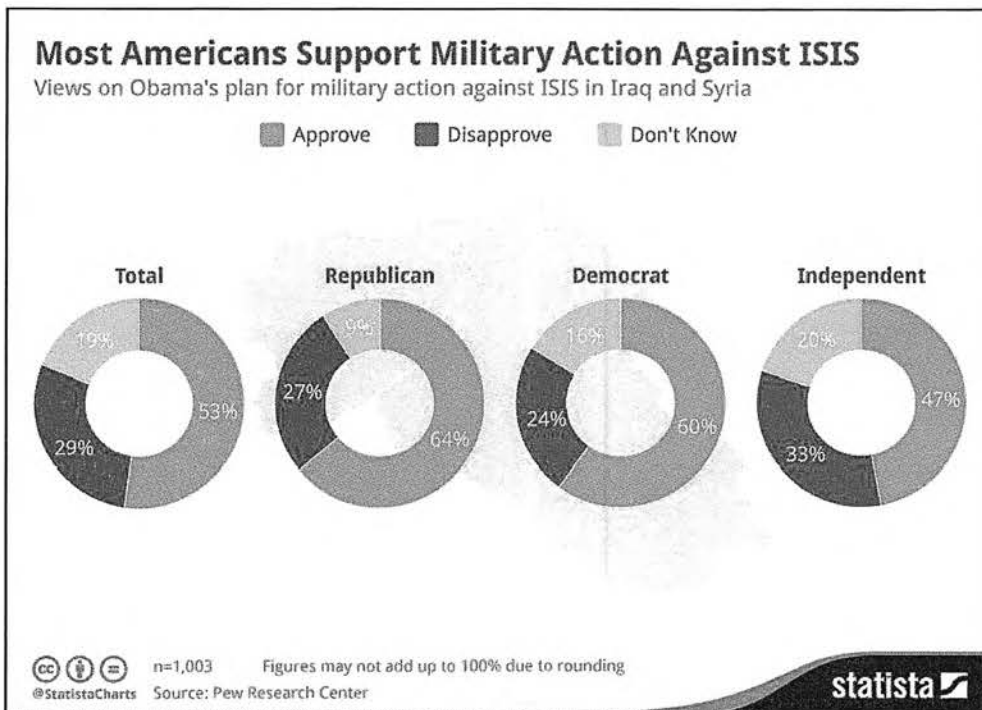
Рон Пол (републиканец): Имиграција: Сака да ја зголеми безбедноста на американските граници, се противи на амнестија на илегалните имигранти и се спротивставува на електронска контрола на имигрантскиот статус на вработените. **Кина:** Кина е покапиталистичка земја од САД и односите помеѓу двете земји се движат во вистински правец. **Блиски исток:** Би ја укинал американската помош за странство, вклучувајќи ја и помошта за Израел. Се противи на изреалско-палестинскиот мировен процес раководен од САД и е против санкциите кон Иран. **Авганистан:** Вели ќе ги врати мнозинството на американските трупи дома, што е можно поскоро.

Њут Гингрич (републиканец): Имиграција: Би испратил беспилотни летала и огромен број на безбедносен персонал во пограничните сојузни држави. **Кина:** Ја поддржува трговијата со Кина, но предупредува на можни последици од американската задолженост кон Кина. **Блиски исток:** Ја поддржува промената на режимот во Иран, и вели дека иранската нуклеарна програма е симптом на поголем проблем. **Авганистан:** Се противи на повлекување наеднаш од Авганистан.

Рик Санторум (републиканец): Имиграција: Поддржува изградба на дополнителна ограда на американско-мексиканската граница. Се спротиставува на програмата работници имигранти. **Кина:** САД имаат морална одговорност да го спречат кинескиот социјализам и е потребна поцврста воена позиција кон Кина во Лужното кинеско море. **Блиски исток:** Треба посилни санкции спрема Иран и поголема поддршка за иранското продемократско движење. **Авганистан:** Трупите треба да се повлекуваат побавно во споредба со планот на претседателот Обама.

Според трет извор, на Pew Research Centre анализирана е поддршката на граѓаните на САД во однос на употребата на воената сила во борба против ИД, истите се прикажани на преглед број 2. Од прегледот се согледува дека вкупно 53 проценти од американците ја поддржуваат воената интервенција против ИД, 29 проценти ја одбиваат додека пак 19 проценти се неодлучни. Републиканците

доминираат со 64 проценти поддршка за воена интервенција, 29 проценти се против, 19 проценти се воздржани. Демократите со 60 проценти ја поддржуваат воената интервенција, 24 проценти се против и 16 проценти се неодлучни. Кај независните или неутралните пак 47 проценти ја поддржуваат воената интервенција против ИД, 33 проценти не ја одобруваат и 20 проценти се против.

Извор: www.statista.com

Повеќе на: <https://www.statista.com/chart/2733/most-americans-support-military-action-against-isis/>

Преглед број 2. Американска поддршка за евентуална воена интервенција против ИД (републиканци, демократи и независни)

6. Буџет на вооружените сили на САД

Во процесот на креирањето на националната безбедносна политика еден од примарните сегменти на целиот процес се финансиите т.е. буџетот на вооружените сили на САД. Токму буџетот е показател на воена моќ. Трендовите на воените трошоци досега покажуваат постојано разбранување т.е. променливост во показателот на височината на трошоците, а во зависност дали САД се војна или не. Во следните прегледи ќе бидат прикажи историските тенденции на американските

трошоци. Во графиконот број 3, изработен од институтот International Peace Research Institute (SIPRI) од Стокхолм и бирото за економска анализа на САД се покажува трошењето на воената институција за потребите на одбраната и притоа може да се забележат следните статистички податоци. Во фискалната година 2008, 144.000 трупи биле ангажирани во Ирак, и 39.000 во Авганистан. Во фискалната година 2015, околу 10000 трупи биле ангажирани во Авганистан.

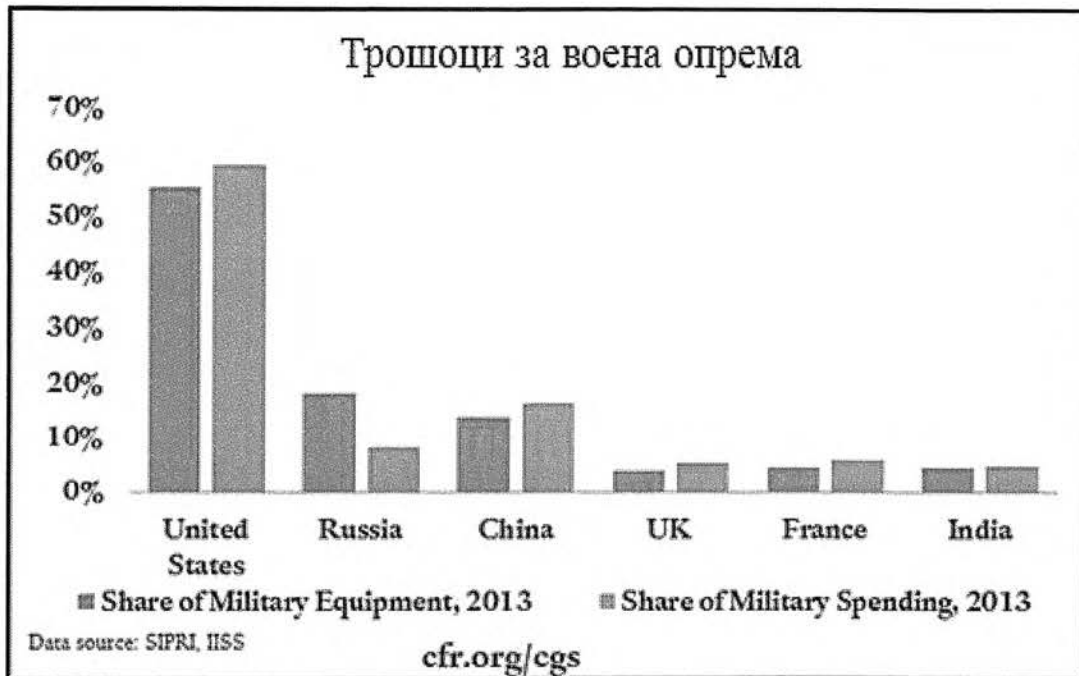

Извор: www.cfr.org/cgs

Графикон број 3. Број на вооружени сили во Ирак и Авганистан.

На следниот преглед се прикажани финансиски трошоци во милијарди долари кои се однесуваат на операции надвор од територијата на САД. Во понатамошната анализа на SIPRI е прикажана историската ретроспектива на трошоците на одбраната во однос на бруто-националниот доход во САД.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Деталните трошоци за воени интервенции се прикажани и употребени во DEA анализата во трудот во глава V.

Извор: www.cfr.org/cgs

Графикон број 4. Трошоци за воена опрема

На овој графички приказ е објаснето трошењето на финансиски средства за набавка на воена опрема на САД во однос на другите земји во светот. Во статистика се земени во предвид трошењата на одбраната за (тенкови, авиони, сателити и сл.) Според SIPRI на графичкиот приказ се покажани воените трошици на САД заклучно со почетокот на 2014 година во милијарди долари. Од истиот може да се заклучи дека после нападите од 11 Септември истите драстично се зголемуваат се до 2010 година кога отпочнало и првото повлекување на вооружните сили од Ирак.

За фискалната 2015/2016 година Пентагон повторно го доби највисокиот буџет. Финансиските средства се делат на основен буџет за актуелните потреби на вооружените сили и на дополнителен буџет за одделот за домашна безбедност и други агенции.

7. Надворешно-безбедносна политика на САД на Блискиот Исток по 9/11

Според последните случувања во Ирак, Сирија и други земји во регионот според многу експерти кои го следат регионот на Блискиот Исток, се мисли дека администрацијата на Барак Обама веќе ја изгубила војната против радикалниот ислам. Според Евгениј Сатановски (Satanavski, 2014), кој е воедно директор на институтот за Блискиот Исток во Русија, катастрофата што го снајде Ирак наскоро ќе се повтори и во Авганистан и ќе отвори уште поголеми проблеми за САД, дури и многу полошо сценарио од 11 септември. Владата во Ирак во моментот нема никаква контрола врз територијата на државата што не доведува до мислење за лошо водење на политиката. Токму затоа во сунитските региони исламистите на “Исламската држава на Ирак и Левант - ИД” со поддршка од локалните шеици освоиле неколку ирачки градови за краток временски период. Се претпоставува дека силите на ИД не успеале да префрлат повеќе од 30 илјади војници од своите вкупно 70 илјади со колку што располагаат (статистика од 2014 година), а останатиот дел сеуште активно се бори во Сирија. Ирачката армија доживеа колапс, војската се разбега, а во рацете на терористите паднаа стотици оклопни транспортери и артилериско вооружување. Се претпоставува дека ирачката влада воопшто нема контрола над вооружените сили што можеби е и иста ситуација во Авганистан. Неуспехот на ирачкиот парламент да изгласа вонредна состојба во земјата е само показател дека курдските, шиитските и сунитските пратеници неможат да постигнат договор.

Ирак во голема мера очекува помош од САД после повлекувањето на армијата, но до овие моменти нема ефективен одговор од претседателот Обама освен испраќањето на 300 војници за заштита на американската влада во Багдад и дополнителни сили за обука и логистичка поддршка. САД сепак ја разгледува можноста за воздушни напади врз позициите на ИД и тоа не само на територијата на Ирак туку, истовремено и во Сирија. Во секој случај ситуацијата во Ирак веројатно ќе доведе до појавување на нова квазидржава и тоа на голема територија со огромни резерви на нафта и обработливо земјиште, што и ќе допринесе за зголемување на безбедносните предизвици на Блискиот Исток. Гледано пошироко

еден од главните причини за Арапската пролет е исламскиот фактор. На почетокот исламскиот фактор бил во позадина, на како времето одминувало тој постанувал се поактуелен. Нахда во Тунис и Муслиманското братство во Египет, после децениски забрани за учество во јавниот живот, се регистрираа како легитимни партии со што добиле право да учествуваат на избори што се покажа успешно. Влијанието на овие две групи е забележано и во останатите земји од Блискиот Исток, а особено во Мароко, Јордан и Јемен. Се поставува прашањето кон што води вклучувањето на овие партии во демократскиот парламентарен живот и дали милитантниот ислам ќе излезе на површина? Но сепак, американската политика на Блискиот Исток со децении е парализирана од исламскиот фактор и се поставува прашањето како САД ја промовираат демократијата без ризик исламистите да дојдат на власт? Дилемата е актуализирана кога исламистите во Алжир демократски победија на изборите во 1991 година, кога милитантниот Хамас исто така легитимно ја освоија власта во појасот Газа во 2006 година. Размислувањето продолжува во насока на тоа дали демократскиот процес и верските политички сили на исламот се во состојба да егзистираат заедно со демократијата и плурализмот? Прозападните автократи на Блискиот Исток од секогаш биле “послушници” за надворешно - политички работи, додека исламистите засега немаат кохерентни ставови по ова прашање. Промената на состојбата се огледува и низ примери како што се египетските исламисти, кои веќе не се непријатели со Иран и воспоставуваат контакти со Хамас во Палестина. Според други мислења, ако Арапската Пролет била вистински шок во регионот па и во светот, еден фронт се издвоил, а тоа е конфликтот помеѓу подржувачите на либералните демократски реформи и исламистите предводени од Муслиманското братство. Истите со децении претставувале “сокриена реалност” во регионот, а револуцијата од 25 јануари 2011 година им овозможила да излезат на површина. Политичкото крило на Муслиманското братство, партијата за слобода и правда ја покажува изменетата атмосфера, за разлика од опозицијата која е поделена и ослабена. Конкретно, на изборите во 2012 година тие освоиле половина од пратеничките места додека пак исламистот Мухамед Морси победи на претседателските избори. Според американските аналитичари, овие потреси на Блискиот Исток, покажуваат неколку заеднички карактеристики и тоа: настаните се мотивирани со желбата да се тргнат од власт владите кои биле блиски со

колонијалните сили и да се воспостави вистинска независност која се чекала од распаѓањето на Отоманското царство.¹⁸⁵ Имено се смета дека т.н. “парализираната” надворешна политика на Вашингтон започнала со хуманитарните интервенции во почетокот на 90-тите години во многу региони на светот како Балканот, Африка но и Блискиот Исток. Морално зајакнатата американска надворешна политика како победник на Студената Војна во времето на Бил Клинтон се соочила со уште поголем замав по терористичките напади од 11 септември кога, во администрацијата на Џорџ Буш зајакнувањето на слабите држави стана главен интерес на безбедноста на САД. Главната агенда на тогашната администрација на Џорџ Буш, а која се покажа и во стратегијата за национална безбедност од 2006 година, е трансформација на политичките системи во многу земји на Блискиот Исток се со заедничка цел промовирање и ширење на демократските процеси за сметка на зголемувањето на домашната, национална безбедност на САД. Токму врската помеѓу слабите држави и меѓународниот тероризам се чини дека не е толку силна. Неколку експерти за тероризам откриваат податоци дека дел од терористичките напади имале само локална, а не и светска цел. “Foreign policy” во извештајот од 2014 година, наведува дека за таа години како најпроблематични држави во светот т.е. земји од каде би дошла и најголемата закана по светската безбедност се Јужен Судан, Сомалија, Конго и Судан. Слабите држави и понатаму ќе останат на агендата на американската надворешна политика, но последните случувања во светски рамки сепак го покажуваат спротивното и тоа дека најзериозните закани по националните интереси на САД потекнуваат од државите на Блискиот Исток.

7.1. Надворешно безбедносни предизвици на САД во Авганистан и Пакистан

Администрацијата на претседателот Барак Обама ги нарече овие две земји “Af-Pak”, две земји но еден предизвик.¹⁸⁶ Како што беше претходно објаснето, кон

¹⁸⁵ The Washington institute, (2015) “Project on the Middle East peace process”

Повеќе на: <http://www.washingtoninstitute.org/about/research-programs/project-on-the-middle-east-peace-process/>

¹⁸⁶ White paper of the Interagency Policy Group’s (2009) “Report on U.S. Policy toward Afganistan and Pakistan”.

Повеќе на: http://www.whitehouse.gov/assets/documents/Afghanistan-Pakistan_White_Paper.pdf

крајот на администрацијата на Џорџ Буш и незавршената војна, Авганистан остана еден од најголемите предизвици за Барак Обама и новата администрација. Талибанците започнале повторно да се враќаат и да се прегрупираат во име на ИД, а американските жртви во војната ја надминаа бројката од војната во Ирак. Авганистанските цивилни жртви се зголемиле за 40%. Некои невладини организации биле принудени да се повлечат од земјата заради безбедноста на вработените кои се почесто станувале цел на напади и покрај нивната хуманитарна мисија. Трговијата со дрога се зголемила на неверојатни 4 милијарди долари годишно, наспроти скромниот годишен буџет на авганистанската влада од 700 милиони долари. Претседателот Хамид Карзаи и неговата влада добивале се помалку поддршка од населението поради корупциски скандали и зголемување на етничките тензии во државата. Главна цел на американската голема стратегија е да се уништи безбедносниот рај на талибанците. Една од првите работи на претседателот Барак Обама во врска со Авганистан било зголемувањето на американското воено присуство, и во исто време градење на довербата кај цивилното население, обука на авганистанските безбедносни сили и зголемувањето на економската и воена помош. Како клуч за успех на Авганистан според Началникот на Генералштабот на САД Адмирал Мајк Мулен е економскиот развој на земјата и обезбедување на основни услови за живот на населението како што е електрична енергија, храна, вода, здравствени и политички реформи и друго.¹⁸⁷ И други елементи имаат итност за подобрување како што се зголемување на странската помош, обезбедување на слободни и фер избори и зголемување на меѓународната поддршка од НАТО, ООН и другите земји во регионот. Сомневањата на владата на Карзаи се зголемија во 2009 година заради големите измами. Токму во тој период и во американската јавност се покрена прашањето дали сеуште треба да се поддржува Авганистан и дали вреди водењето на војна. Сомнителноста во одлуките на претседателот се зголемија кога во декември во својот говор на Воената академија Вест Поинт, Обама најавил испраќање на дополнителни 30.000 војници со што вкупната бројка се искачи на 100.000 војници. Како една од клучните работи во стратегијата за Авганистан била и зголемување на дипломатскиот притисок на останатите земји од Алијансата да испратат повеќе

¹⁸⁷ Види повеќе на: <http://www.carlisle.army.mil/library/bibs/Dec08pac.pdf>

војници и да се вклучат во процесот на политичка помош на земјата. Иако, имало генерален консензус дека старата стратегија за Авганистан не е добра, се поставувало и прашањето околу тоа каква стратегија е потребна за средување на состојбите. Од една страна е зголемувањето на военото присуство што според критичарите ја доведува можноста за создавање на т.н. ситуација на втор Виетнам. Во исто време се отвори и нов проблем во Пакистан, токму кога се зголеми американската подршката на таа земја како клучен фактор за стабилизација на Авганистан. Администрацијата на Џорџ Буш го поддржувала пакистанскиот претседател Первез Мушараф со финансиска помош од 10 милијарди долари, иако се очекувало дека Пакистан ќе ги открие и предаде лидерите на Ал-Каеда, тоа не се случи. Според познавачи на состојбите се вели дека пакистанскиот претседател и пакистанската разузнувачка агенција играат двојна улога во војната со талибанците.¹⁸⁸ Истиот автор вели дека всушност Пакистан станува се повеќе нестабилен, а како пример се наведува убиството на бившиот премиер Беназир Бутто. Во меѓувреме исламистичкиот фундаментализам е во пораст, а талибанските водачи за зголемуваат нивната моќ.

Целта на американската стратегија кон Пакистан е всушност во таа земја да се зголеми политичката стабилност, економскиот прогрес и безбедносната соработка со цел уништување на Ал-Каеда. Економската помош се зголеми кон Пакистан по планот кој што го направи потпретседателот Биден додека бил сенатор. Во планот е дефинирана и воена помош кон Пакистан, но под услов да се користи исклучиво за противтерористички операции. Со одобрувањето на воените акции во Пакистан врз цели на Ал-Каеда и употребата на беспилотни летала кој се користат за бомбардирање се продолжи одлучноста на американската влада за уништување на ќелиите на организацијата. Како резултат на овие акции беше откриен и убиен долго бараниот лидер на Ал-Каеда Осама Бин Ладен, кога тим на специјалните сили на американската армија од Авганистан премина во Пакистан и извршил успешна акција.

¹⁸⁸ Sanger, D. (2009) "The Inheritance: The World Obama Confronts and the Challenges to American Power" Повеќе на: <http://www.nytimes.com/2009/02/08/books/review/Kaplan-t.html>

Според воениот стратег Андреј Крепиневиќ (Krepinevich, 2009), се отвара експлицитна дебата околу прашања врзани за Пакистан, а едно од тие е, што ќе се случи доколку во оваа земја радикалните исламисти ја превземаат власта и дури и да навлезат во армијата која што поседува нуклеарно оружје. Ова, а и многу други прашања ако се остварат како што ги опишува истиот автор би било “најголемата криза на векот”. Во однос на ова, палестинското прашање е еден од факторите за зголемување на тероризмот. Истиот автор тврди дека иако се склучел мировен договор помеѓу Израел и Палестина во Капм Давид, во 2000 година, Бин Ладен сепак ќе го остварел планот за нападите од 9/11. Националните прашања на САД се исто така битен фактор во анализата. За време на Студената Војна се сметало дека една од главните грешки на политиката на САД е тоа што не биле земени во предвид револуционерните движења и герилски групи во комунистичките земји како и тоа дека не биле земени во предвид нивниот национален идентитет. Слично, сегашните терористички групи имаат глобална поврзаност и имаат национален идентитет, барем кога станува збор за Хезболах во Либан, кој има тесна врска со Иран за набавка на оружје и обука, со што директно се докажува дека постои историска и политичка поврзаност.

Серијата на јавни испитувања биле направени после 2008 година во неколку арапски и други муслимански земји. Генералната слика дава негативни мислења за политиката на САД кон муслиманскиот свет. *Само 12% од испитаниците* мислат дека САД покажуваат малку почитување кон исламот. Прашани, како САД ја исполнуваат својата политика во светот и дали се задоволни, на скала од нула до десет резултатите покажале дека во Египет просечната оценка е 1.4, а во Индонезија и Пакистан нешто повеќе од 4. На прашањето дали ги одобруваат воени интервенции против терористички групации дури 84 % одговориле негативно.¹⁸⁹ Личните напади на Барак Обама од страна на Ал-Каеда веднаш после неговиот избор всушност го покажале големиот анти-американizam на Блискиот Исток. Ауман al-Zawahiri, во тоа време еден од помошниците на Осама Бин Ладен го нарече претседателот на САД “непријател на муслиманите” па

¹⁸⁹ World Public Opinion.org, Public opinion in the Islamic World on Terrorism, al Qaeda and US policies, 2009.

Повеќе на: www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/feb09/STARTII_Feb09_rpt.pdf

дури и “a house Negro”. Многу од цихадистите го искористиле и интернет пристапот за време на изборите во САД па дури и му дале отворена поддршка на тогашниот кандидат McCain, надевајќи се дека ќе ја продолжи политика на Џорџ Буш на отворена војна со цел американците да го почувствуваат пеколот што ги чека во борбите.¹⁹⁰

Генарално гледано, Барак Обама ја продолжил политика кон Блискиот Исток особено кон Авганистан, а тоа се огледа во зголемувањето на военото присуство и адаптирање на воената стратегија кон терористите. Како на пример, една од првите одлуки на Обама било и зголемувањето на воениот буџет за потребите на американската војска. Стратегијата на Обама повикува на поголемо користење на дипломатијата, политичките решенија, економијата и други инструменти на националната моќ. Овој пристап базиран на анализа донекаде е и оправдан, бидејќи според верувањата на американските политичари од таборот на Обама токму социоекономските реформи и развој на Блискиот Исток ќе донесат нова алтернатива за целосно решавање на безбедносните предизвици во регионот. Во исто време, заштитата од тероризмот од големи размери преку употребата на нуклеарно, хемиско или друго ОМУ, останува главен приоритет. Сите овие нови стратегии и политики ќе придонесат за почитување на правото и принципите за кои се залага американската администрација, а пред се за зачувување на светскиот мир во новиот светски поредок. Во едно од истражувањата направени во Авганистан од страна на Даниел Дрезнер за Foreign Policy веднаш после американската воена интервенција, се покажало дека поголемиот дел на населението е против талибанскиот режим и Ал-Каеда, воедно се изразува силна поддршка на американското воено присуство. 81 процент од авганистанскиот народ има негативно мислење за Ал-Каеда, за разлика од тоа само 6 проценти мислат дека терористичката група има позитивно влијание во светот. Голем процент од испитаниците дури 90 проценти во тоа време се изјасниле дека не го поддржуваат Осама Бин Ладен, само 5 проценти дале позитивно мислење, а останатите испитаници немале став по ова прашање.¹⁹¹ Овие нивоа на резултати се помали во

¹⁹⁰ Warruck, J. (2009) “To combat Obama, Al Qaeda Hurls Insult”, Washington Post.

Повеќе на: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/01/24/AR2009012401703.html>

¹⁹¹ Повеќе на: <http://foreignpolicy.com/2006/01/23/the-state-of-afghan-public-opinion/>

централните и источните воени зони (период 2006 година) во земјата. Во овие региони 60 проценти од испитаниците не дале позитивно мислење за водачот на Ал-Каеда. Анкетата била развиена од страна на Програмата за пристапот на меѓународната политика од страна на Accor / D3 Systems, Inc, при што биле анкетирани 2,089 возрасни авганистанци.¹⁹² Талибанската влада која ја превземала власта во 1996 година, и била соборена во 2001 година со помош на американската воена интервенција исто така има лоши резултати во истражувањето. Осумдесет и осум проценти се изјасниле дека немаат позитивен поглед кон талибанците, и исто толку искажале поддршка на американската армија за соборување на талибанскиот режим. Во воените зони 71 процент ги поддржале талибанците, при што биле анкетирани мнозинските етнички групи како Паштун, и таџикинстанските групи, помалите узбечки и Хазара групи. Паштуните биле помалку решителни во нивното отфрлање на Талибанците, со вкупно 51 процент кои изразиле многу неповолен поглед на Талибанците во споредба со 66-79% за други групи. Подеднакво големи проценти го поддржуваат американското воено присуство во Авганистан. Осумдесет и три проценти се изјасниле дека имаат позитивно мислење на прашањето, воени сили на САД во нашата земја? (39% многу поволни), а само 17% имале негативно мислење. Меѓународни агенции, исто така се добиле позитивна поддршка. Убедливо 93 проценти дале на Обединетите нации, а Меѓународните агенции за обезбедување на помош за реконструкција биле оценети позитивно со 79 проценти, а 38 проценти изјавиле дека се многу ефикасни. Стивен Кул, кој како директор на RIPA во својот коментар за студијата изјавил дека “Тоа е тоа што земјата која со години беше подложна на тоталитарниот фундаментализам на Талибанците и беше домаќин на Ал Каеда, која ги испланира нападите на 9/11, сега со големо мнозинство ги отфрла терористите и им посакува добредојде на САД и меѓународни агенции. Јасно е дека ова е позитивен предзнак за борба против екстремниот фундаментализам.”¹⁹³

¹⁹² Повеќе на: http://worldpublicopinion.org/incl/printable_version.php?pnt=155

¹⁹³ Повеќе на: <http://foreignpolicy.com/2006/01/23/the-state-of-afghan-public-opinion/>

7.2. Иранско – американските односи

Со векови Иран (пред тоа и Персија) се соочувал со дилемата за гаранцијата на национален суверенитет, автономија и опстанок поради повеќе децениското влијание на Отоманската империја и руското царство.¹⁹⁴ Иако послаб од споменатите држави се смета дека Иран сепак опстоил поради три причини и тоа: географската положба, природните ресурси и дипломатијата. Големината на Иран и планинската конфигурација на теренот претставуваат природен штит на земјата при евентуално водење на војна, како и способноста за регрутација на жива сила за војската. Низ историјата е забележано дека Иран во неколку наврати има одиграно клучни политики пред се преку активности на дипломатијата. Влијанието на големите европски империјалистички сили во регионот било забележано во текот на 19 век, а најмногу од страна на Велика Британија како на Иран, така и на Ирак, а потоа и на целиот Арапски полуостров на крајот на Првата Светска Војна. Ова всушност се поклопува со трансформацијата на глобалната економија во систем каде се е базирано на извори на нафта. Во текот на Втората Светска Војна американското и советското влијание станувало се поголемо поради големите потреби за нафтени сировини, но Иран успешно опстоил во тоа време на транзиции и политички нестабилности во светот. Без оглед на тоа дали со Иран владее шах (државен, политички лидер) или ајатолах (верски, религиозен лидер), стратегијата на државата останува иста, а тоа е потпирање на географскиот терен за одвраќање на евентуалните противници, заштита преку сопствените високо опремени вооружени сили и применување на сложени дипломатски потези. Од Втората Светска Војна, Иран постојано се соочувал со регионални закани, пред се со Ирак и бруталната војна која траела скоро една деценија во која Иран загуби речиси два милиона жители. Политиката на Иран спрема САД во повеќе наврати се покажала успешна, според анализата на Страдфор успешноста на пласирањето на информации дека во Ирак во 2003 година пред да отпочне американската инвазија, дека состојбата е хаотична, но и дека американците се добродојдени во Ирак всушност го направиле Иран голем победник, а особено поради елиминацијата на

¹⁹⁴ Повеќе на: <http://www.diplomatija.com/sr/3234/news/diplomatija-i-bezbednost-bliskog-istoka-stratfor-analiza-iran-tra%C5%BEi-strategiju-koja-bi-mogla-da-u%C4%8Dvrsti-njegov-regionalni-uticaj-a-da-ne-izazove-ameri%C4%8Dku-odmazdu/>

Садам Хусеин. Успешноста во оваа политика донесе за Иран значителни економски придобивки заради парализираниот Ирак во регионот. Се смета дека како резултат на овие потези Иран има постигнато две цели и тоа: како прво, американците се “ослободија” од Садам Хусеин што стратегиски многу го ослабна Ирак, и како второ, Иран им помогнал на САД да го напуштат Ирак, што и створи вакум за американските апетити за воени авантури во регионот на Блискиот Исток, со што Иран постанал клучен економски и безбедносен фактор во регионот.

За време на Студената Војна, Америка била една од главните поддржувачи на Иран. Но, после превратот на власта во 1979 година по исламската револуција предводена од Ayatollah Ruhollah Khomeini, односите на двете земји станале се потенцијни. Окупацијата на американската амбасада и земањето на заложници го принудиле претседателот Картер да ги прекине дипломатските односи со земјата. Администрацијата на Реган и покрај прекинатите односи го поддржувал Ирак за време на војната со ирачко - иранската војна од 1980 до 1988 година. Администрацијата на Буш постариот продолжила со поддршката на Ирак до моментот кога Садам Хусеин наредил инвазија на Кувајт. Економските санкции што ги вовеле администрацијата на Клинтон биле почеток на заострување на односите се до моментот кога администрацијата на Џорџ Буш го нарече Иран една од земјите на “оската на злото” која има за цел да произведе нуклеарно оружје и да го употреби. Иран од секогаш инсистирал дека нуклеарната енергетска програма е исклучиво за миротворна употреба и дека тоа е суверено право на секоја држава. Меѓутоа не само администрацијата на Буш и Обама, туку и останатите земји од Европа како и Меѓународната агенција за атомска енергија се сомневаат во истата. Почнувајќи од 2003 година, а по иницијатива на Велика Британија, Франција и Германија се отпочнати преговори со Иран во врска со нуклеарната програма со цел да се дозволи целосна контрола над производствените капацитети. Во текот на 2006 и 2008 година биле донесени повеќе резолуции за економски санкции врз Иран. Кога е во прашање Иран од секогаш се размислувало за превземање на воена интервенција, како што тоа го најавил и потпретседателот на САД во Вашингтон Пост, Дик Чејни во 2005 година дека “Иран е врвот на списокот”. Кога е во прашање безбедносната и политичката ситуација, јасно е дека Иран е еден од најголемите поддржувачи на Хезболах во Либан, главната група на шиитите во таа

земја. Иран бил еден од главните снабдувачи на оружје на Либан за време на војната со Израел во 2006 година. Иран всушност е важен тест за стратегијата на администрацијата на Обама, а заради три клучни фактори. Прво, администрацијата посакува подобра соработка со Иран бидејќи токму таа земја се противи на талибанците. Имено во првите моменти после 9/11 Иран им понудил на САД соработка против талибанскиот режим, но администрацијата на Буш го одбил истиот. Втор клучен фактор е личната дипломатија или личниот став на Обама. Иран е земја, како што Обама ја нарече во својот инаугуративен говор, “земја на која што можеме да и пружиме рака, но таа ќе ни ја отсече”.¹⁹⁵ Неколку месеци подоцна политиката на Иран драстично се променила, после претседателските избори на 12 јуни и изборната измама на Ахмединеџад и бруталната политика врз народот кој протестираше низ улиците. Администрацијата на Обама била воздржана во врска со поддршката на опозициското т.е. “Зеленето движење” на Иран. Трет елемент во стратегијата на Обама за Иран е изнајдување на начин за зголемување на економијата, демократијата и вклучување во светските трговски организации како и безбедноста на таа земја, продолжување на санкциите доколку тоа биде потребно како и други посебни мерки. Во октомври 2009 година администрацијата отвори нови преговори со Иран во рамките на советот за безбедност на ООН, а како клучни држави беа вклучени Велика Британија, Франција, Кина, Русија и Германија. Во тоа време билатералната димензија помеѓу САД и Иран имала потреба од поголема соработка, но по продолжувањето на санкциите, го достигнала својот врв. Како заклучок за случувањата помеѓу САД и Иран може да се каже дека повеќе од 30-тина години постојано има негативна синергија во билатералните односи на двете земји кои директно се рефлектираат и на случувањата на Блискиот Исток и глобално во светот. Од една страна, доколку односите помеѓу САД и Иран се подобрат, според некои познавачи на состојбите, значително ќе ослабне Хезболах во Либан, но од друга страна тоа ќе отвори серија на прашања помеѓу САД и традиционалниот пријател Израел.

¹⁹⁵ The White House, Barack Obama, “A New Year, a New Beginning”, March 19, 2012. Видео порака. Повеќе на: <https://www.whitehouse.gov/blog/2012/03/20/nowruz-president-obama-speaks-iranian-people>

7.3. Арапско-Израелскиот конфликт низ призма на геополитиката на Блискиот Исток

Правото на Израел за своето постоење и формирањето на својата држава како и правото на палестинците за својата држава се едни од најголемите безбедносни предизвици уште од минатиот век на Блискиот Исток. Интензивните мировни преговори со посредство на американската дипломатија за арапско-израелскиот конфликт започнале во 1973 година со тогашниот државен секретар Хенри Кисинџер и т.н. “Shuttle diplomacy” или шатл дипломатија, кој имала значителен успех со воспоставување на привремените прекини на борбените дејства и други договори помеѓу Израел, Египет, Јордан, Сирија и другите земји во регионот. Еден од главните моменти на арапско – израелскиот конфликт бил во 1979 година кога Египет стана прва држава која склучи мировен договор со Израел.

Понатаму, со завршетокот на Студената Војна и регионалните трансформации после победата на американците во персискиот залив и распаѓањето на Советскиот Сојуз, САД и понатаму ја имаа клучната улога на Блискиот Исток. Без Советскиот Сојуз, т.н. “Rejectionists” оние што не го прифатија мировниот договор со Израел, како што е PLO или (Palestine Liberation Organization) биле лишени од своите настојувања да го поништат договорот со Израел, бидејќи во тоа време САД со својата доминантна политика во регионот имаа големо влијание и престиж. Со цел да ја потврди својата позиција на Блискиот Исток администрацијата на Џорџ Буш постариот закажала мировна конференција за Блискиот Исток која се одржа во октомври 1991 година во Мадрид, Шпанија. Еден од поголемите пробиви за политичката ситуација на Блискиот Исток се случила во 1993 година со израелско-палестинската декларација на принципи (DOP) потпишана од тогашниот премиер на Израел, Рабин и лидерот на PLO Арафат, а со посредство на американскиот претседател Бил Клинтон. Во самата декларација може да се забележи силна позитивна реторика, а на која и предводеле тајни разговори во Осло, Норвешка, како што е “може да се заборави времето на конфронтации и конфликти” и “ова е начин да се дојде до мир, соживот, меѓусебно почитување и безбедност во регионот”.

После договорот помеѓу Израел и Палестина, следувало силна дипломатска активност на САД во регионот која се заврши со мировен договорот помеѓу Израел и Јордан. Во понатамошниот период и покрај потпишаните мировни договори состојбите на терен го говореа спротивното. Иако имало обиди од страна на американската администрација со организирање на самит во јули 2000 година за средување на состојбите и евентуално потпишување на нов договор, кој сепак завршил неуспешно, многу прашања останале отворени. Насилството се зголемило после нападите на САД 9/11, палестинците “лансираа” нови бомбаши самоубици за извршување на терористички напади на територијата на Израел. Израелската војска повторно завземала територии во многу делови на западниот Брег и Газа.

Ново избраниот претседател на САД во тоа време, Џорџ Буш го одби лидерот на палестинците Јасер Арафат за средба во врска со активностите на израелската армија. Мировниот план бил промовиран т.е. “Road map” од страна на САД, ЕУ, Русија и ООН, но не се покажал како успешен. Мал прогрес бил направен во 2004 и 2005 година после смртта на Јасер Арафат. Махмуд Абаз новиот лидер на палестинците и новоизбраниот израелски премиер Шарон, иако немаа серија на договори сепак Шарон попуштил со наредбата за повлекување на дел од армијата од западниот брег. Во јануари 2006 година после смената на Шарон, новиот премиер Олмерт ги задржал истите позиции како и неговиот претходник. На палестинската страна се одржале парламентарни избори, победникот Хамас од една страна промовирана во исламска фундаменталистичка група која била една од главните опоненти на мировниот процес и организатор на терористички напади на територијата на Израел, а од друга страна група која доби силна поддршка од палестинците бидејќи цврство застапа против корупцијата, а и преку обезбедување на социјална помош за народот. Сите овие случувања претставувале голем предизвик за администрацијата на Буш, бидејќи Хамас бил, и е на терористичката листа на американската влада. Надворешната политика на САД веднаш била насочена кон суспендирање на било каква помош вклучително и финансиската на владата на Хамас. Во меѓувреме се зголемиле тензиите на терен, не само помеѓу Палестина и Израел, туку и внатрешно помеѓу Хамас и Фатах.

Во 2006 година безбедносната состојба ескалирала со киднапирањето на израелски војник, како и киднапирањето на двајца војници од страна на Хезболах, исламска терористичка група од Либан поддржана од Иран. Во текот на 2006 година воените дејствија се интензивирале помеѓу Израел и Хезболах, каде што Хезболах претрпел огромни штети, а најмногу во инфраструктурата и економијата. Израел исто така претрпел штети во северните територии со голем број на жртви во однос на бројноста на населението, но и доживеал ерозија во безбедноста на државата. Во однос на вооружените сили, кои во досегашните војни се покажале доста добро, во овој конфликт според аналитичарите израелците потфрлиле. Се смета дека проблемот бил во планирањето и извршувањето, како и старите конвенционални методи на војување со арапските земји за разлика од асиметричното војување на Хезболах. Овој проблем можел да се спореди и со воената интервенција на САД во Ирак и Авганистан каде што конвенционалните методи на војување не се покажале успешни наспроти вооружените групации и неконвенционалните методи на војување на ирачката војска односно талибанците. Кон крајот на 2008 година, во Газа безбедносната состојба се нарушила со ракетните напади на Хамас кон израелското население. Веднаш после тоа следувало нова воена окупација на Газа и продолжување на воените дејствија. Ситуацијата набрзо станала драматична и се претворила во хуманитарна катастрофа со многу цивилни жртви како и обвинувања за сторени воени злосторства и уништување на меѓународната политика за Блискиот Исток. Аналитичарите ги препознале овие состојби од една страна како огромен успех на израелската армија и демонстрација на сила како и апсење на повеќето лидери на Хамас, а од друга страна негативните критики оделе во правец на Израел поради сторената политичка и хуманитарна штета на целиот израелско – арапски мировен процес. Во поново време со транзицијата на надворешната политика на САД претседателот Обама го назначи Џорџ Маршал, еден од сенаторите кој во 1990 година кој бил вклучен во разговорите помеѓу протестантите и католиците во Северна Ирска, за одговорен за арапско-израелскиот конфликт со што повторно се даде нова димензија на случувањата на Блискиот Исток за разлика од Џорџ Буш на кој политиката во тој дел од регионот му била со помал приоритет.

Во првата година на администрацијата на Барак Обама се забележани тензии помеѓу Израел и САД. Разговорите помеѓу Обама и Нетанјаху наишле на пречка, а во врска со несогласувањата околу градењето на населби на палестинска територија. Но, и покрај политичките несогласувања Америка и Израел ја продолжиле соработката на повеќе полиња вклучитено заеднички воени вежби, дипломатски консултации како и силната поддршка на САД во поглед на безбедноста на Израел. Во една од последните дипломатски офанзивы на Блискиот Исток од страна на државниот секретар на САД, Џон Кери, пред отпочнување на новиот мировен договор, Израел ослободил 26 палестинци од затвор. Од друга страна палестинскиот претседател Махмуд Абаз најавил дека нема да прифати “времено решение” како што државниот секретар на САД тоа го направил. Според експерти и познавачи на состојбите на Блискиот Исток всушност тешко е да се дојде до договор во појасот Газа поради тоа што и двете страни се заложуваат за исти дел на територијата по долината на реката Јордан. Џејмс Зогби од америчко - арапскиот институт тврди во својата анализа дека резултатот на таквата политика направило само лутина на народите во овие земји кон САД, бидејќи истите поддржуваат автократски режими. Истиот автор вели дека САД го изгубиле кредибилитетот во арапскиот свет бидејќи не го критикуват Израел поради непочитувањето на правата на палестинците. Анализата на Зогби повикува веднаш да се изнајде решение во рамките на ООН т.е. да се донесе резолуција за проблематичните области. Администрацијата на Обама пак стои на ставот дека кога ќе дојде до промени во регионот, демонстрантите ќе ја насочат својата енергија кон други социјални цели а пред се економски.

7.4. Безбедносни предизвици и граѓанската војна во Сирија низ призма на стратегијата на САД

Со поголемата растечка тензија и насилството во Сирија, режимот на Башар Ал Асад, досега извршил убиство на повеќе од 250.000 граѓани. Целта на американската политика во Сирија е да се запре насилството, да се урне режимот на Асад и да се воспостави можност за формирање на демократски режим за да се заштитат малцинствата (Алавите, Курдите и Христијаните). Наспроти ова, администрацијата на Обама веќе се откажала од смена на режимот на Асад, и се

поставува тезата дали токму Асад може да ја поведе Сирија во транзиција и демократија. Американската и европската цел е да се стави крај на насилствата за што е можно краток период и без дополнително евентуално воено ангажирање на територијата на Сирија.

Според Абрамс Елиот, (Elliott, 2014) постојат неколку начини за тивка “ликвидација на режимот”. Прво е изолацијата на Асад. Поддршката на режимот почива на заедницата на Алавите и нивните безбедносни сили предводени од бизнис заедницата. Населението во Сирија го сочинуваат 74% муслимански сунити, додека режимот на Асад го сочинуваат Алавите – шиитски исламисти кои се во конфликт со само 10 или 15 проценти на православните сиријци. Најдобро вооружени и обучени дивизии во сиriskата армија се Алавите. Првата цел на САД треба да биде изолација на фамилијата на Асад и блиските соработници со остатокот од заедницата на Алавите. Додека Алавите стравуваат од одмазда против целата своја заедница, режимот на Асад треба да падне. САД треба да продолжат со поддршка на опозициските сили како што тоа го сторија во октомври 2011 година со формирањето на 140 члениот Национален совет во Сирија. Целта на советот е изградба на нов режим во Сирија посветен на еднаков третман на сите сиријци без оглед на нивната верска и етничка припадност. Еден од приоритетите на Советот е пост-Асад режимот да ги заштити сите малцинства на Алавите, Курдите и христијанските заедници, како и барање на помош од меѓународната заедница во обезбедувањето на овие цели. Во врска со војската и полицијата се смета дека западните и турските официјални претставници треба да извршат притисок врз генералите кои припаѓаат на Алавите да ги повлечат своите вооружени сили од режимот на Асад. Американската војска сега засега нема тесни врски со генералите на Асад, но се смета дека можеби, Турција, Јордан и Франција имаат канали за да допрат до нив и да ги предупредат за можното постапување преку меѓународниот криминален суд за оние високи офицери кои се одговорни за убивањето на мирните демонстранти.¹⁹⁶ Како следна американска можност во Сирија, е да се поддржи бизнис заедницата против режимот на Асад. Во моментот сиriskата економија е во катастрофална состојба, бидејќи повеќе од 4 години нема

¹⁹⁶ Abrams, E. (2011), “American Options in Syria”, Policy Innovation Memorandum No. 9. Повеќе на: <http://www.cfr.org/syria/american-options-syria/p26226>

странски инвестиции и нема туризам. Доколку ЕУ целосно го запре откупувањето на сириската нафта (во моментов околу 95% од вкупното производство) тоа би требало да ја поттикне бизнис заедницата да се сврти против режимот на Асад. Но, сепак се претпоставува дека економската блокада на Сирија би довела и до ескалација на нови судири. Турција исто така најави дека ќе воведи економски санкции кои што ќе произведат политичка, психолошка и економска криза во Сирија, а целта на САД е да ги присили инвеститорите од Персискиот залив да ги запрат нивните инвестиции во Сирија во нови нафтени платформи.

Како трета опција на американската политика се смета дека ќе биде отварање на нови три тешки прашања. Првото е врзано за воената интервенција и можноста доколку се оствари дали тоа ќе придонесе до смирување на состојбите или уште поголема ескалација на судирите. Проценките се разликуваат во тоа дали пребегнатите лица од сириската армија се во можност повторно да се борат против режимот на Асад. Се претпоставува дека тивката поддршка на воената опозиција ќе продолжи и понатаму, како и можноста на формирање на поголема меѓународна коалиција на држави да го стори истото. Второто прашање е иднината на фамилијата на Асад. Се претпоставува дека иднината на неговата фамилија во догледно време ќе бара засолниште, иако правдата е често одложувана и ретко се постигнува, напорите на САД ќе продолжат во насока на формирање на атмосфера на изолација на режимот. Третото прашање е дали САД и сојузниците треба да ги поддржат Алавите да бидат на чело на државата и после смената на Асад. Режимот на Асад ја загуби својата конзистентност во владата, и затоа токму е тешко да се предвиди каква ќе биде замената на функционерите од (Алавите) доколку се оствари. Јасно е дека во овој момент неможат да се одржат слободни избори во Сирија и дека за тоа би требало да се употреби сила, особено после националното “будење” на сунитските малцинства, и вклучувањето на ИД во конфликтот. Крајот на режимот на Асад би значело и голема добивка на американската политика. Режимот на диктаторство во Сирија, како и поддршката на Хамас и палестинските терористички групи, повторно го доведуваат регионот на Блискиот Исток на списокот на приоритети на Вашингтон. Во моментов ефективна политика е и повеќе од потребна, како и силна дипломатска активност и санкции со кои постепено ќе се намалува моќта на режимите на не-демократските држави во

регионот. Мировните преговори доживеале неуспех во Женева, а претседателот Обама повикал на изнајдување на други политички решенија со цел да се реши во моментот најголема хуманитарна криза во светот. Повеќе од 4 милиони сиријци се смета дека се раселени. Режимот на Асад ја продолжува својата кампања на бомбардирање, тортура, изгладнување на сирискиот народ и затворење на политичари. Опозицијата го зголемила својот рејтинг преку објавување на војна на Ал-Каеда и учеството во мировните преговори во Женева, но поделбите во раководство остануваат. Речиси и после 4 години од кога започнал конфликтот, ниту еден чекор кон мирно средување на состојбите не е направен. Моменталната парализа на ситуацијата е водена од проста причина што Асад ќе стори се за да остане на власт, а опозицијата никогаш нема да прифати мировен договор со актуелната власт. Со монополската предност и поддршката од Русија и Иран, Асад во моментот не чувствува потреба за разговори со вооружената опозиција која што има поддршка од САД. Опозицијата и понатаму ја продолжува својата револуција за слободна Сирија, но впечатливо е отсуството на поддршката од меѓународната заедница вклучително и САД. Иако овие револуционери се далеку од целта, сепак покажаа дека на Сирија и требаат промени во демократска смисла преку плурализам, демократско социјално општество, завршување на насилствата и реформа на институциите.

Според Вашингтон Пост, се смета дека Сирискиот конфликт може да се претвори во верска војна, а кризата може да ескалира од регионална во глобална војна, во која ќе бидат вклучени сите суперсили, предупредува францускиот министер за надворешни работи Лоран Фабиус. Војната во Сирија добила нова димензија откако по САД во бомбардирањето на Исламската држава и на другите терористички групи во Сирија и во Ирак се вклучи и Русија. Но, спротивставените суперсили бомбардираат терористи со свои коалиции и имаат различни агенди, интереси и визии за решавање на конфликтот во Сирија.

Повеќе аналитичари предупредуваат дека само еден изолиран инцидент може да предизвика многу поголем судир со глобални димензии. Од конфликт што прво бил граѓанска војна и се претворил во регионална војна во која се вклучени меѓународни сили како Русија, Иран и САД, ризиците се големи. Најголемиот

ризик е конфликтот да стане религиозен. Ако од едната страна има шиитско муслиманско население со своите сојузници, а од другата страна има сунитско муслиманско население со свои сојузници, резултатот може да биде пеколен со екстремно опасни последици - нагласува францускиот министер.

Сирискиот претседател Башар Ал Асад е припадник на малцинската шиитска алавитска верска заедница и има поддршка од шиитски Иран и од неговите сојузници и од либанската шиитска паравоена организација Хезболах. Од друга страна, сунитските регионални сили, како Турција или Саудиска Арабија и другите нафтени монархии, ги поддржуваат паравоените групи на сириското сунитско мнозинство да се борат против Асад. Тие истовремено се дел од коалицијата предводена од САД што се бори против Исламската држава. Дека конфликтот во Сирија е многу повеќе од борба меѓу власта и опозицијата потврдиле и Обединетите нации. Комисија на светската организација уште во 2012 година го посочила тоа што веќе подолг период го нагласуваат одредени политичари и аналитичари, дека конфликтот во Сирија е верска војна меѓу различни религиозно-етнички групи. Комисијата што три месеци го истражувала конфликтот, а во кој учествувала и бившата хашка обвинителка Карла Дел Понте, се смета дека со сложената структура на различните верски и етнички групи било само прашање на време кога длабоките поделби во Сирија ќе избијат на површина и ќе предизвикаат голем директен судир меѓу овие заедници. Истата комисија нагласува дека и од страната на Асад и од страната на опозицијата се борат странски борци и се финансирани од странски фактори, што имаат свои интереси во Сирија. Комисијата посочува дека во војната се вовлечени и малцинските етнорелигиозни групи, како христијанската заедница, но дека судирот е најизразен меѓу сунитските и шиитските муслимани.

Малцинствата во почетокот на војната како неутрални и во одредени случаи и го поддржувале претседателот од страв дека соборувањето на династијата Асад ќе доведе до јакнење на радикалниот ислам и до исчезнување на другите верски заедници во земјата. На крајот сепак сите биле вовлечени во војната со подемот на сунитските и терористите на Исламската држава, кои обезглавуваат и муслимани и припадници на другите заедници. За бруталните планови на ИД (за

кое се смета дека е досега најголемото верско чистење во историјата) и за воените стратегии на суперсилите против цихадистите зборува и германскиот новинар Јирген Годенхофер, кој е првиот западен новинар што минал десет дена во Исламската држава на територијата на Ирак. Тој тврди дека цихадистите се многу поопасни и посилни отколку што мисли светот и не верува дека можат да се поразат само со бомбардирања. Најстрашно од сè е што борците на ИД веруваат дека сите религии што се согласуваат со демократијата мора да исчезнат.

Исламската држава е како нуклеарно цунами што се подготвува да го изврши најголемото верско чистење во историјата - предупредува германскиот новинар. За српскиот професор по политикологија на религијата Мирољуб Јевтиќ, сите поважни судири во светот имаат верска димензија, а тоа важи и за актуелниот конфликт во Сирија. Според него, верските судири можат да доведат и до уништување на човештвото. Јевтиќ смета дека Западот води погрешна политика во исламскиот свет и дека тоа најконкретно може да се види на Блискиот Исток, каде што Американците, според него, до вчера ги поддржувале цихадистите на Исламската држава за да го соборат Асад, а ги бомбардираа во Ирак. Во Сирија се инволвираа регионални и светски сили што поддржуваат разни групи на теренот и имаат разни интереси и агенди. Но, додека едни аналитичари, новинари и политичари ги нагласуваат заканите од верска војна што би можела да го уништи човештвото, други предупредуваат од огромната опасност еден изолиран инцидент меѓу спротивставените светски и регионални суперсили што се борат против Исламската држава да предизвика голем конфликт, па дури и Трета светска војна. Дека се можни инциденти покажува и соопштението од Министерството за надворешни работи на Турција дека руски воен авион на 3 октомври 2014 година, навлегол во воздушниот простор на Турција, а Анкара веднаш испратила два авиони „Ф-16“ за да го пресретнат руското летало. Турското министерство го повикало на разговор рускиот амбасадор за да му даде протестна нота против нарушувањето на турскиот воздушен простор. Истовремено, Турција ја повика Русија да избегне повторување на вакви ситуации, нагласувајќи дека ќе ја смета за одговорна за секој несакан инцидент што би можел да се случи. Руските медиуми подоцна објавиле дека двете земји го решиле инцидентот.

Од друга страна, генералниот секретар на НАТО, Јенс Столтенберг, изјавил дека ќе свика итна средба на Северноатлантскиот совет за да се разговара за активностите на Русија во Сирија и за „неприфатливото нарушување“ на воздушниот простор на Турција, како земја-членка на Алијансата. Тој во својата изјава ја повикал Русија целосно да го почитува воздушниот простор на НАТО и да избегнува ескалирање на тензиите со Алијансата, како и да ги усогласи своите активности во Сирија со активностите на меѓународната заедница во борбата против Исламската држава. Американскиот магазин „Политико“ нагласува дека САД се обидуваат да најдат нов механизам за директна и постојана комуникација со Русите за да се избегнат инциденти во воздух или на копно, нешто како т.н. првен телефон од времето на Студената војна. Ситуацијата би можела да ескалира ако некој собори нечиј авион (случај што веќе се случи, при соборување на руски воен авион од страна на турските вооружени сили) или бомбардира или ако некој се најде на погрешно место во погрешно време додека некој бомбардира – истакнува пензионираниот американски генерал и бивш командант на НАТО, Џорџ Џулван. Рускиот министер за надворешни работи Сергеј Лавров за овие настани инсистирал дека Русија и САД веќе воспоставиле контакти за ситуацијата во Сирија на ниво на претседатели, армии и шефови на дипломати. Истовремено, тој изјавил дека не е запознаен со нечији планови, американски или кои било други, да се поткопаат руските воени операции во Сирија. Од друга страна, како што нагласува „Политико“, Америка сака на свој начин да се справи со руските операции во Сирија.¹⁹⁷ Пентагон, според соговорниците на списанието, може да ѝ понуди три опции на Русија. Првата е да се определат сектори во кои Русија и САД ќе бомбардираат, втората е постојано да комуницираат за тоа каде ќе вршат напади и третата е да се приклучат кон една од коалициите. Иако, си упатија покани за сојузничтво во борбата против Исламската држава, засега ниту САД ниту Русија не даваат знаци дека се подготвени за такво нешто. И од американска и од руска страна пристигнуваат информации, кои не влеваат надеж за стивнување на воените дејства во Сирија. Напротив, се најавува интензивирање на операциите и на копно

¹⁹⁷ Барак Обама, Обраќање на претседателот од Белата Куќа, видео порака.
Повеќе на: <http://www.politico.com/story/2015/12/obama-nation-oval-office-terrorism-216474>

и во воздух. Руските власти нагласуваат дека во секојдневните воздушни напади уништуваат повеќе цели на Исламската држава, од кампови за обука до воени бази.

Од друга страна, претставници на американската армија и администрација за „Њујорк тајмс“ откриваат дека коалицијата предводена од САД што се бори против Исламската држава се подготвува да отвори голем фронт во северноисточна Сирија, за да изврши притисок врз упориштето на джихадистите во Рака. Весникот наведува дека претседателот на САД, Барак Обама, одобрил две битни работи за отворање на новиот фронт. Прво, Обама првпат му наредил на Пентагон директно да им обезбеди оружје и опрема на припадниците на сириската опозиција. Второ, Обама дал поддршка за идејата да се засилат воздушните напади против Исламската држава од воените бази во Турција. Целта на овие мерки, според соговорниците на „Њујорк тајмс“, е да им се даде поддршка на 3.000-5.000 арапски борци, што би им се придружиле на над 20.000 курдски борци во офанзива поддржана од стотици авиони на коалицијата предводена од САД.

7.5. Геополитички состојби на Сунитите и Шиитите

Сунитите и Шиитите се двата главни народи во Исламската религија. Поделбата помеѓу нив влече траги од убедувањата врзани за пророкот Мухамед и неговиот вистински наследник. Сунитите веруваат дека Мухамед не го назначил својот наследник, како и тоа дека само еден од неговите најдобри наследници треба да биде предводник на муслиманската заедница. Шиитите од друга страна пак го отфрлаат ова гледиште и тврдат дека Мухамед го назначил својот роднина Али за негов наследник затоа што само наследниците можат да раководат со заедницата. Местоположбите на сунитите и шиитите драстично се променети во текот на историјата.

Средовековната Fatimid империја (шиитска) на пример, од секогаш била со седиште во Египет кој денес нема ниту еден припадник на шиитите. Иранците биле претежно сунити се до доаѓањето на империјата на Сафавиди во 1501 година кој го охрабрил народот да станат шиити. Шиитите пак на јужниот дел на Ирак се потомци на сунитите кои конвертирале за време на 18-от и 19-от век. Географската поделба на сунитите и шиитите на Блискиот Исток денес се должи на периодот од

пред Првата Светска Војна при поделбата на многуте царски империи. Турција и поголемиот дел од арапите подпаднаа под Отоманската империја на сунитите и претежно и тие станале сунити во тие делови. Иран од друга страна пак бил управуван од страна на шиитски династии и продолжува традиционално да биде населен со шиитско мнозинство. Не постои јасна граница на разделување на Блискиот Исток помеѓу овие два народи, токму за време на Отоманската Империја биле пронајдени географски изолирани територии во одредени сегашни погранични зони. Така денес арапските шиити се наоѓаат во планинските терени на северниот дел на Јемен и во јужниот дел на Либан, како и по старите царски граници помеѓу Турција и Иран како и за западниот брег на Персискиот Залив. Единствено јасна демографска и политичка целина на шиитите останува Иран.

Со американската инвазија на Блискиот Исток се отвори геополитичкото прашање т.е. ривалството на сунитите и шиитите. Ирак во тоа време под лидерство на Садам Хусеин кој е дел од сунитските Арапи и шиитите кои се мнозинство во таа земја го започнале конфликтот после инвазијата на Авганистан и Ирак. Географски Ирак поврзува неколку шиитски заедници на Блискиот Исток, од една страна се шиитите во Иран и Персискиот Залив, од друга страна се Алавите во Сирија под лидерство на Башар ал Асад. Во 2003 со соборувањето на Садам Хусеин во Ирак дојде на власт мнозинството на шиитската заедница. Како резултат на тоа, шиитската моќ се прошири во Персискиот Залив и тоа преку Иран и Сирија, а завршува во јужен Либан. Оваа геополитичка конфигурација е во потполност наречена од страна на кралот Абдула Втори од Јордан како шиитска полумесечина. За прв пат со векови, сунитските арапи на поранешната Отоманската Империја се преполовени од шиитите. Ова секако предизвикало големи економски, политички и безбедносни предизвици помеѓу традиционалните сунитските арапски елити и тврдокорните сунитски свештеници. Освен Ирак, две главни прашања кои доминирале во регионалната политика се арапско-израелскиот конфликт и подемот на Иран. И двете овие прашања во кои регионалните актери, отвориле серија на безбедносни прашања особено на сунитското тесно поврзување со Муслиманското братство. На пример, во Израел се воделе две војни во текот на минатата деценија, првата во 2006 година против Хамас во Газа и Хезболах во Либан, а втората во 2008 и 2009 година повторно против Хамас. Во секој од овие конфликти

противниците на Израел биле поддржувани од шиитите од Иран, Либан и Сирија. Наместо заклучок може да се предвиди дека долгогодишното ривалство помеѓу сунитите и шиитите на Блискиот Исток во последно време ја доживеало својата кулминација. Сунитското малцинство во Ирак и сунитското мнозинство во Сирија се под опсада од Шиитите. Исламската држава е единствената “успешна” сунитска група која им се спротивставува на шиитите. Голем дел од арапските Сунити пасивно ја поддржуваат ИД, не затоа што ја поддржуваат нивната екстремна идеологија, туку затоа што сакаат Сунитите да излезат како победници. Според Кенет Брауер (Brower, 2015) многу помал број од про-ИД Сунити ја поддржуваат и нивната екстремна идеологија. Според истиот автор, се наведува дека “Она што ние го нарекуваме ирачка армија најголемиот дел од арапските Сунити го сметаат за шиитска армија под влијание, ако не и контрола на Иран”. Ова објаснува зошто Турците ги држат отворени границите, како и политиките на Јордан, Саудијците и Емиратите. Истиот автор во својата колумна “Неможноста да се бориш со ИД” тврди дека едноставно не ја разбира американската стратегија, и го поставува прашањето дали воопшто САД ја имаат. Ако целта е да се порази идеологијата на ИД и неговата поддршка за меѓународниот тероризам, ова не може да се изведе со индиректен оган. Во анализата се наведува дека треба да се стават под контрола 25 милиони сириски и ирачки Сунити, што би барало постојана воена сила од 500.000 луѓе со децении; или создавање на услови во кои мнозинството од Сунитите Арапи ќе бидат убедени дека е во нивен личен интерес да се потчинат на идеолошкото малцинство. Ако целта е едноставно да се задржат границите поставени од колонијалните сили во 1919-та, тогаш работата ќе се заврши и само со воздушните напади. Меѓутоа тука неизбежен резултат ќе биде шиитската контрола на Сирија и Ирак, и засилување на идеологијата и тероризмот на ИД. Користењето на воздушна сила е засега единствена изводлива воена опција, меѓутоа користење на воздушна сила за ослободување на урбани области, како Мосул, значи и негово тотално разурнување. Имено, се појавува прашањето што е тоа ИД? Кои се целите? Што е тоа Калифат?

Историски гледано за прв пат поимот калифат се појавува во Османлиската Империја. Калифатот всушност претставува исламистичка држава што ја води политички или религиозен лидер кој се нарекува калиф. Калифите се сметаат на

наследници на пророкот Мухамед и се сметаат дека се владетели на сите муслимани. Забележано е дека првиот калифат бил предводен од четворицата директни наследници на Мухамед – Абу Бакр, Умар, Утман и Али. Се смета дека токму тие го распространиле исламот, владејќи на големи територии под Шеријатот. Последниот калифат во поновата историја бил укинат од турскиот лидер Кемал Ататурк во 1924 година, по пропаѓањето на Отоманската империја и смената на калифор Абдулмецид Втори. Повторното реактивирање на калифите се препишува на Исламската држава која опфаќа делови на територии во Ирак и Сирија преку нејзиниот лидер Абу Бакр ал-Багдади. Денеска во повеќето држави на западот се водат дебати за ИД, екстремистичка група што прогласи калифат во поголемиот дел од Ирак и Сирија, каде што се наведува дека е всушност враќање во историјата. Ако и денес исламистите се повикуваат на Османлиите, повеќето од нив, сепак се фокусирани за возобновување на некогашните калифати во тоа време ерата на четирите легитимни калифи кои владееле по смртта на Мухамед во седмиот век. Поврзувањето на османлиското царско семејство од деветнаесетиот век со овие калифи, кои живееле пред повеќе од еден милениум, експертите од Западот и носталгичните муслимански филозофи создадоа приказна за калифатот како една трајна институција, што е од огромна важност за исламот и исламската идеја. Поновата историја на калифатот под власта на Османлиите според западните аналитичари покажува зошто оваа институција е подобро да се смета за политичка фантазија отколку за нешто навистина реално. Додека повеќето екстремистички групи се генерално политички или идеолошки основани, ИД како што е познато ги влече своите корени директно од сунитската терористичка организација на Ал-Каеда. Специфично, кога станува збор за ирачката фракција која ја основал Абу Мусав ал-Заркави, а која се смета за директно одговорна за бомбардирања, киднапирања и масовни убиства во Ирак по американската инвазија во државата. По елиминацијата на ал-Заркави преку директен воздушен напад водството на ИД го презема ал-Багдади. По ослабувањето на Ал-Каеда во Ирак во периодот од 2006 до 2011 година, ИД ја искористи можноста за повторно реактивирање токму преку конфликтот во Сирија, а потоа и во Ирак во 2013 година кога и званично го добива новото име Исламска држава водена од големата регионална амбиција.

7.6. Американска стратегија во борбата против Исламската држава

Американските и коалициските воздушни напади успеаја да ја ослабат моќта на Исламската држава пред се во однос на претензиите кон курдските и шиитските територии. Стратегијата на коалицијата според некои експерти досега се покажала успешна. Sprema американската стратегија, но и според изјавите на американскиот секретар за одбрана Ештон Картер во агендата на политиката на САД намерата е да се спречат намерите на ИД. Вредно е да се напомене дека голем број на критичари сметаат дека актуелната власт со политиката на ограничени напади од воздух не е доволна за да се елиминира или ослаби ИД. Според Foreign policy, списанието за глобална политика, постојат две важни, но и спротивни решенија во актуелната американска политика во врска со ИД.¹⁹⁸ Првата е заложувањето на постариот член на Советот за надворешни односи Макс Бут кој сака да испрати 30.000 американски копнени сили, да се обезбеди нова зона за забрана на летови како и иницијативата да се вклучи Турција како активен партнер во борбата против ИД. Втората е, како што тврди генералот во пензија Дејвид Дептула, кој тврди дека проширените воздушни акции против лидерството и упориштата на ИД би можеле да ја ослабат терористичката група до мерка до која во догледно време би се појавил сунитски отпор, така што американските копнени сили нема да бидат потребни. Овие решенија според истиот автор на анализата се еднакво нереални и амбициозни бидејќи не е можно барем за сега да се изнајде магично решение за веднаш да се порази ИД во Сирија и Ирак. Поконкретно, во Сирија и Ирак има повеќе од 20 милиони сунити, а голем дел од нив во моментов соработуваат со ИД и се подготвени за борба. Доколку САД се одлучи да испрати копнени сили се смета би дошло до ослободување на освоените територии, но се смета дека би придонело до уште поголема регрутација на членови борци - сунити од тој регион како и нивни поддржувачи од повеќе региони. Ситуацијата во Сирија и Ирак во основа бара две различни стратегии. Без разлика кој локален лидер ќе соработува со САД, ќе мора истовремено да се војува на два фронта, тука секако се мисли на сирискиот лидер Башар ал Асад, во борба со опозициските сили и против ИД.

¹⁹⁸ Повеќе на: <https://foreignpolicy.com/2014/08/15/all-heat-and-no-fire/>

Важноста на мисијата да успее во Ирак е голема, со тоа ќе се намали капацитетот на ИД и во Сирија. Од почетокот на воздушната кампања против ИД повеќе од 2500 напади се извршени на селектирани цели во Сирија и Ирак со употреба на авиони, беспилотни летала и крстосувачки ракети. Дали се нападите успешни? Во коментарите на ова прашање може да се забележи различното толкување на официјалните владини лица во САД и на аналитичарите. Сепак, малкумина се скептици на оваа кампања од тактички аспект особено воените команданти. Воените сили на коалицијата уништија голем број на возила, загинати се голем број на припадници на ИД, а воедно е уништен и голем дел од капацитетите за производство на нафта. По освојување на тактичкиот град Мосул, втор по големина во Ирак се проширила заканата кон курдските области во Ирак, како и во шиитските населби во североисточниот дел на земјата. Со загубата на Мосул и колапсот на ирачката војска во тој град, без помош од меѓународната заедница, ИД и понатаму продолжила да освојува територии. Со почетокот на воздушната кампања се ограничило потенцијалното ширење на ИД, а најглавна задача била уништување на здружени воени единици на ИД и давањето помош во воена опрема на ирачката армија, без губитоци на страна на коалицијата.

Се поставува прашањето дали војната на САД и сојузниците против ИД е стратегиски кор-сокак? Воздушните напади врз лидерите на ИД и упориштата кои се голема економска важност нема во значителна мерка да ја ослабат моќта на групата. Со текот на времето ќе се утврди дека лидерите ќе станат саможртви на тактиката на „обезглавување“ која брутално и секојдневно се употребува. Основата на стратегијата за борба против ИД според многубројни аналитичари треба да претставува т.н. пристап на “чекан и наковална” односно воздушни напади и копнени сили на терен која според воените лидери се покажала успешна. Во ирачките провинции Ниневех и Анбар постојат погодни услови за спроведување на принципот на сунитска наковална кој ќе вклучува четири чекори. Со првиот чекор треба да се зачуваат придобивките од воздушните напади што ги спроведоа САД. Со вториот, САД треба да и помогнат на ирачката влада и сунитските племиња во постигнување на заеднички договор во кој би ја поделиле власта, а на сунитските провинции да им се даде поголема автономија како што ја добија ирачките Курди.

Една од главните причини поради која ИД доби силна поддршка од Сунитите била поради тоа што ирачката влада, која е главно составена од шиити, а клучот за решението е да се надминат ставовите помеѓу двете групи. Според третиот чекор САД треба да продолжат со воздушните напади за да ја спречат ИД во распоредувањето на нови сили помеѓу Сирија и Ирак. Воздушните напади неможат целосно да ја затворат границата бидејќи ИД постојано распоредува дел од своите сили на границата. Досега воздушните напади се покажале релативно успешни при дејствување на концентрирани сили. Со четвртиот чекор ќе се намали моќта на ИД во клучните сунитски области. Трите претходни чекори ќе ја намалат контролата на ИД во Ирак. Четвртиот чекор ќе ја намали моќта на Исламската држава во областите каде претежно живеат сунити. Претходните чекори би требало да ја намалат контролата на ИД во Ирак. Стратегијата на САД би повикала на гаранција на сунитите во политичка и безбедносна смисла со што би ги “придобиле” на нивна страна во борбата против ИД. Оваа стратегија потсетува на случувањата во авганистанскиот конфликт од 2001 година, кога со помош на локалните сојузници заедно со американски специјални сили открија и елиминираа клучни команданти на тамошните талибанци.

Од друга страна пак стратегијата на ИД подразбира брутално убивање на сите оние кои нема да застанат во одбрана на своите идеали. Тука за пример ќе ги споменеме сунитските племиња (Јагаифи) кои се спротивставија на ИД, но илјадници од нив беа елиминирани. Како еден од клучните фактори во борбата против ИД се смета дека е ослободувањето на Тикрит во Ирак, кое не било предводено од армијата, туку од шиитските паравојски. Токму овие паравојски официјално ѝ се подредени на владата и дејствуваат заедно со армијата. Ова значи дека освојувањето на Тикрит е победа со две сечила, и тоа најмногу за Западот. Но сепак е рано да се зборува за згаснувањето на ИД. Џихадистите и понатаму се голем непријател, а нивното привремено повлекување од Тикрит можеби е од тактичка гледна точка пред се да се зачува тешкото вооружување кое го поседуваат. Многу сунитски цивили, во областите што се под контрола на ИД, се наоѓаат во безизлезна ситуација затоа што се изложени на заканите на џихадистите и на радикалните шиити. Шеикот Сајед Махер, кој е член на паравоената група Асаиб Ахл ал Хак, во придружба на ирачкиот генерал на војската, изјавил дека

сунитските цивили или бегаат или гинат. Тој исто така додаде дека со нив се однесуваат како да се припадници на Даиш. Даиш всушност е арапската кратенка за Исламската држава. Постои видеоснимка на која се гледа како борци од Асаиб Ахл ал Хак ѝ се насмевнуваат на камерата и притоа во рацете држат пресечени глави. Во селото Барвана на крајот од јануари 2015 година, биле пронајдени најмалку 70 тела на цивили, кои најверојатно биле погубени од страна на шиитските паравојски. За разлика од шиитите, сунитите на Блискиот Исток се наоѓаат во безизлезна ситуација. Според западните аналитичари погрешно е верувањето дека Исламската држава е преслаба за да извршува терористички напади во други држави.¹⁹⁹ Тероризмот е само средство, а не крајна цел за дихадистите и тие ќе извршуваат напади сè додека тие помагаат во остварувањето на пошироката стратегија на Исламската држава. Најмалку осум терористи извршија истовремени напади на повеќе локации во Париз и убија вкупно 130 лица во ноември 2015 година.

Нападите во Париз, Бејрут и во Анкара, како и соборувањето на рускиот авион на „Метроцет“ во Египет покажаа колку се ранливи луѓето во светот. Сепак, тоа не е точно за инспираторите и за организаторите на овие напади. Бомбардирањата во одредена мера ја ослабеа ИД, но сигурно не ја поразија. Оланд објави војна во која речиси е невозможно да се триумфира. Француските воени авиони уште не биле приземјени пред американскиот претседател Барак Обама да изјави дека нема да прифати какви било други форми на војување. Тој порача дека би било погрешно да се испратат копнени сили во Сирија и во Ирак. Според истиот извор не станува збор само за неподготвеност за вклучување копнени сили. Таквиот пристап е неодржлив - вели американскиот советник за безбедност Бен Роудс.²⁰⁰ По нападите во Париз, сè поактуелно е прашањето како најдобро светот треба да ѝ се спротивстави на ИД. Но за да се одговори на тоа прашање, потребна е јасна идеја за стратегијата на дихадистите. Идејата дека нападите се очајнички чин на пропадната група озлогласени екстремисти не соодветствува со воената

¹⁹⁹ Нова Македонија “Тероризмот во плановите на Исламската држава”, превземено од SPIEGLE
Повеќе на:

<http://novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=1127151714204&id=153&prilog=1&setIzdanie=2362>

⁶

²⁰⁰ Исто.

ситуација на терен, ниту на самата организација. Исто така е неверливо дека нападите се случија токму сега само зашто на ИД ѝ се укажала добра шанса. Без разлика што постигна ИД во изминативе неколку години, од контроли на градовите до освојување цели региони, таа ги спроведувала офанзивите по долги подготовки и во момент кога сметала дека ќе има најголем успех. Организација што има капацитет да распореди 23 оклопни возила полни со експлозиви, тешка артилерија и бојни отрови во септемврскиот напад врз два помали града во Сирија сигурно располага со воени и финансиски средства, како и со експертиза за да спроведе напади и на други локации. Претходните атентати на команданти на бунтовниците и на новинари надвор од Сирија и од Ирак открија еден шаблон на дејствување: ИД подолго време шверцува тајни оперативци или локално ги регрутира, а ги активира по неколку месеци. Убијците обично се блиски со жртвите. Од 2013 година, ИД располага со моќ да се инфилтрира во непријателските сили, како во курдските паравојски, кои посочуваат дека ИД веројатно формирала повеќе терористички ќелии во Европа што чекаат наредба за да нападнат.

Терористите сакаат да ја искористат токму оваа ранливост. Не случајно бил најден неоштетен сириски пасош (веројатно лажен) во близина на телото на еден од бомбашите самоубијци во Париз. Кога станува збор за освојување на територии во примерот со Сирија по распадот на државните институции во 2012 година како последица на граѓанската војна, дојде време ИД да се прошири, прво тајно, а потоа јавно и брутално. Стратегот на ИД, Хаџи Бакр, кој е убиен во почетокот на 2014 година во северна Сирија, развивал планови за освојување на државата, која била опустошена од граѓанската војна. Плановите за освојување, всушност, ги вклучувале докажаните угнетувачки методи на Садам Хусеин и Лениновата стратегија за извршување државен удар со мала, но моќна група борци. Но, тие не биле способни да извршат силен напад, а ИД одлично покажа дека е способна да се приспособи на секакви услови. Хаџи Бакр долго време бил полковник во разузнавачката служба на ирачката армија. Тој бил одличен логистичар и своевиден раководител на проектот за сееење страв во општеството. Неговиот нов проект бил проширување на влијанието и моќта во име на џихадот. Групата навидум ја извршувала божјата волја, но внатрешно останала флексибилна. Способноста за трансформирање стана нејзин заштитен знак - „истрајност и

ширење“. Идејата е групата да изврши напад кога има шанса за тоа, но да се засолни кога е потребно, па потоа повторно да се појави и да нападне. Во ваквата стратегија, терористичките напади се само едно од многуте средства. Тие служат за да ја покажат ранливоста на нападнатите, да се одмаздат за воздушните напади на Западот, да регрутираат нови поддржувачи и да ја истакнат семоќноста на ИД. Сепак, ваквите напади се несигурна тактика за ИД, бидејќи групата претендира да биде држава и како таква и самата е ранлива. Таа има територија што може да се нападне. Во документите што ИД ги остави зад себе кога избега од Алепо по судирите во јануари 2014 година, немало ништо што укажувало дека подготвува напади против цели во Европа или во САД. Во нив нема никакви планови за формирање тајни ќелии, обука на војници или насоки што европските исламисти би требало да ги следат. Исто така нема ни информации за трансфер на пари. Документите во кои „Шпигел“ имал увид се најдени во седиштето на ИД во Алепо и тие се дел од плановите на Хаџи Бакр за проширување на ИД. Во тој период, се чини групата целата енергија ја насочила кон проширување на териториите во Сирија и во Ирак. Американски новинар инспириран од контраверзната изјава на републиканскиот претседателски кандидат Доналд Трамп, кој предложил на сите муслимани да им се забрани влез во САД, направи анкета за да го испита јавното мислење за терористичката организација ИД.

Истражувањето во Либан на Pewresearch.org покажало дека дури 99 отсто од анкетираниите се изјаснале дека се против Исламската држава.²⁰¹ Во самиот Ирак пак, родното место на ИД, само 5 отсто од анкетираниите изјавиле дека ја поддржуваат терористичката група. Плановите на ИД сепак се однесувале само на дел од поголемата стратегија и важеа до крајот на 2013 година. Но тие ги покажуваа приоритетите на ИД: ширење, контрола и доминација. Ако тие сакаат држава, прво мораат да ја создадат. Овие приоритети јасно се забележуваат во одлуките што ги презема ИД во изминатите две години. Поради ова се поставува прашањето какви процени ја натерале сега ИД да изврши напади во западните држави? Прво, на ИД ѝ одговара Европејците да го засилат скептицизмот кон муслиманските бегалци. Второ, ИД се позиционира на широките бојни полиња кои

²⁰¹ Исто.

ги опкружуваат нејзините главни територии на таков начин што на другите ќе им биде тешко да спроведат копнена офанзива против цихадистите. Таквата офанзива исто така ќе налага вклучување голем број сили. Од коментарите на Западот, особено оние на САД, стратезите на ИД знаат дека е малку веројатна копнената офанзива, во која би учествувале западни сили. Ако сепак се изврши таква офанзива, ИД верува дека нападот парадоксално би можел да ѝ донесе долгорочна корист. Копнените сили најверојатно би се распоредиле со дозвола на Русија, затоа што Москва го поддржува Асад. Ако Западот реши да го промени курсот и одеднаш да интервенира во Сирија и тоа на страната на Асад, сите бунтовници во државата веднаш би станале непријатели на Западот. Ако тоа се случи, ИД би можела да претставува последна заштита за сунитите во регионот и да го прошири своето влијание. Старата поговорка „непријателот на мојот непријател ми е пријател“ повеќе не важи во Сирија и во Ирак. Во двете борбени зони, американските напори досега се спречени. Во северна Сирија, Курдите, кои се сојузници на САД, се непријатели на друг сојузник на Вашингтон - Турција. Во Ирак, шиитските непријатели на ИД се и непријатели на САД. Шиитските паравојски, под водство на Революционерната гарда на Иран, жестоко учествуваат во борбите против ИД, но со својата суровост тие создаваат повеќе поддржувачи на ИД. Сè на сè, сунитско-шиитскиот конфликт заедно со турското бомбардирање на курдски позиции го намалија притисокот врз ИД. Сепак, ИД неодамна се здобила со одредени загуби. Таа го загуби малиот град Синцар во северен Ирак откако 15 месеци се борела со силите на ирачките Курди Пешмерга. На две места Курдите успеале да го блокираат важниот пат кој ги поврзува двете „метрополи“ на ИД, Рака и Мосул. Американските борбени авиони исто така уништиле 116 цистерни во кои ИД транспортирала нафта. Во Ирак, ИД полека почна да губи територии откако во мај 2015 година, извршила силен напад за да ја преземе контролата во провинцискиот град Рамади, западно од Багдад. Во меѓувреме, ширењето на ИД во Сирија во голема мера било запрено од крајот на летото. Сепак ИД е далеку од империја што покажува знаци на колапс. Постојаните шпекулации за судбоносните битки можат да послужат како добра пропаганда за ИД во однос на нејзините следбеници и преостанатиот дел од светот.

Стратезите на ИД се свесни за неколку чекори што би можеле да се направат во иднина. За да ја порази терористичката група, Западот мора да го направи истото. Западот мора да ги обединат бунтовниците и Сиријците што го поддржуваат режимот. Овој проект нема да успее ако Асад остане на власт, а сега уште потешко може да успее поради руската интервенција. Во Ирак, сунитските и шиитските фракции што се поделени од страв и омраза, мора повторно да се обединат. Западот може да помогне, но Ирачаните мора тоа сами да го постигнат. Накратко, Западот заедно со Русија, Иран и со арапските држави од Персискиот Залив мора прво да создадат услови за копнена офанзива против дихадистите. Сè додека тоа не се случи, светот ќе и дозволи на ИД да просперира. Тоа чудовиште денес го применува испробаниот „сириски модел“ за ширење на моќта и во Либија. Чудовиштето дури може и да ги намали терористичките напади ако го остават да го шири своето влијание на Блискиот Исток. Конечно, тероризмот за ИД е само средство, а не и крајна цел.

8. Рангирање на мирот според (Global Peace Index) во регионот на Блискиот Исток

8.1. Методолошки пристап на GPI

Мерење на состојбата на мирот тешко се дефинира. Наједноставен начин да се пристапи кон дефинирањето, е ако се земат во предвид условите на хармонија, постигнатото ниво на насилство или стравот од насилство, кое што е опишано како негативен мир. Негативниот мир се смета за комплимент на позитивниот мир, кој е дефиниран преку ставови, институции и структури кои креираат и одржуваат мирни друштва. (GPI - Global Peace Index) го мери нивото на негативниот мир на некоја земја користејќи при тоа три домени на мир.²⁰²

Првиот домен се постоечките домашни и надворешни конфликти каде што истражувањето има за цел да открие до кој степен се вмешани земјите во внатрешниот или надворешниот конфликт, како и нивната улога, времетраење на вмешаноста во конфликтите. Вториот домен, го оценува нивото на хармонијата или

²⁰² Institute for economics and peace, (2015). “Global Peace Index 2015”

Повеќе на: http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/06/Global-Peace-Index-Report-2015_0.pdf

раздорот со нацијата; десет индикатори даваат широка оценка за она што би можело да се опише како општествена безбедност и сигурност. Може да се каже дека кога постојат ниски стапки на криминал, минимална терористичка активност и насилни демонстрации, хармонични односи со соседните земји, стабилна политичка сцена и мал дел од населението се внатрешно раселени или станале бегалци, сето тоа може да се поистовети со мир. Седум натамошни индикатори се поврзани со милитаризација на земјата – ставајќи акцент на врската помеѓу нивото на военото зајакнување на една земја, како и пристапот до оружје и нејзиното ниво на мир, како во земјата така и на меѓународно ниво. Споредливи се податоците за воените трошоци, како што се процентот од БДП, бројот на ангажиран персонал со оружје, како и финансиските придонеси за мировните мисии на ООН. Тимот на истражување на GPI е основан од страна на Стив Килелеа (Steve Killelea), австралиски технолог и филантроп. GPI е произведен од страна на Институтот за Економија и Мир, глобален центар на решавање на проблеми, посветен на градењето на поголемо разбирање на односот помеѓу економијата, бизнисот и мирот. GPI е пресметан од страна (EIU - The Economist Intelligence Unit), која исто така придонесе за некои делови на извештајот, вклучувајќи ја и регионалната анализа за делот на Блискиот Исток зафатен со конфликти. GPI содржи 23 индикатори за постоење на насилство или страв од насилство. Индикаторите биле првично избрани со помош на меѓународна група на независни експерти во 2007 година и се разгледани од страна на експертска комисија, на годишна основа. Во изданието на глобалниот мировен индекс од 2015 година, два нови индикатори биле воведени: бројот и времетраењето на внатрешни конфликти, како и бројот, времетраењето и улогата во надворешните конфликти (со кој се заменува бројот на надворешни и внатрешни конфликти). Овие индикатори, произведени од страна на Институтот за економија и мир, ја подобруваат методолошката структурата на индексот, правејќи разлика меѓу домашни и меѓународни конфликти и додавајќи степен на сложеност при бодување. Сите оценки за секој показател се категоризирани на скала од 1-5, при што квалитативни индикатори се групирани во пет групи додека квантитативните индикатори или се групирани во 10 групи или се заокружени до првата децимална точка. Екипата на аналитичарите од Economist Intelligence Unit's во земјата бодувала седум од осумте квалитативни индикатори, а

исто така обезбедени се проценки каде имало недостатоци во квантитативни податоци.

▪ **Методолошки напомени (мерење на индексот)**

Кога GPI бил лансиран во 2007 година, Советодавниот панел на независни експерти распределил резултати врз основа на релативната важност на секој од индикаторите на скала од 1 до 5. Потоа два под-компонентни значајни индекси се пресметани од GPI групата на индикатори и тоа: Мерка за внатрешната состојба на земјата во мирновременски услови и мерка за надворешната состојба на земјата во мирновременски услови (состојба на мир надвор од нејзините граници). Целокупниот композитен резултат и индекс, тогаш бил формулиран со примена и тежина од 60 проценти до мерата на внатрешниот мир и 40 проценти за надворешни мир. Поголема тежина била доделена на внатрешниот мир, утврдена од страна на Советодавниот панел, кое било заклучено на дебатата. Оваа одлука била донесена врз основа на иновативната идеја дека поголемо ниво на внатрешен мир е веројатно да доведе до, или барем да се поистовети со помали надворешни конфликти.

▪ **Квалитативно бодување: Пристап на “Economist Intelligence Unit“**

EIU, тимот на аналитичари одиграл важна улога во производството на GPI бодувајќи седум квалитативни индикатори и пополнувајќи ги празнините во податоците за квантитативни показатели, кога недостасуваат официјални податоци. EIU вработува повеќе од 100 експерти и економисти, со поддршка од 650 соработници. Аналитичарите генерално се фокусираат на две или три земји, а во врска со локалните соработници, се развива длабоко познавање на политичката сцена на нацијата, на перформансите на економијата и општеството во целина. Бодувањето е пропратено со строг процес за да се обезбеди сигурност, доследност и споредливост при што ги вклучува следните елементи:

1. Индивидуални аналитичари оценуваат квалитативни индикатори врз основа на методологијата за бодување и со помош на дигитална платформа;

2. Регионалните директори користат дигиталната платформа да ги проверат резултатите во целиот регион; преку платформата тие можат да видат како одделни држави стојат едни наспрема други и да донесат квалитативни проценки за предложените ревизии на резултатите;
3. Индикаторските резултати се проверуваат од страна на EIU тим;
4. Ако резултатот биде доведен во прашање, тогаш тимот на Custom Research, соодветниот регионален директор и аналитичар од земјата разговараат и донесуваат одлука за резултатот и,
5. Односи помеѓу соседни земји.

8.1.1. GPI индикатори, извори, дефиниции и критериуми за оценување

Подолунаведените информации детално ги прикажуваат изворите, дефинициите, и критериумите на бодување на 23 индикатори кои го формираат GPI. Сите бодови за секој показател се групирани или нормализирани на скала од 1-5, при што квалитативни показатели се групирани во пет групи и квантитативни се оние кои се групирани во 10 групирања или заокружени на првата децимална точка. Economist Intelligence Unit има обезбедено проценки во редок случај кога постојат празнини во квантитативни податоци.²⁰³

А. Според Индикаторот на внатрешен мир (ниво на криминалитет и насилство во општество)

- Вид на индикатор – Квалитативен
- Индикатор на тежина – 3
- Индексот на тежина (% од вкупниот индекс) 4 %
- Извор на податоци EIU - Economist Intelligence Unit
- Периодот на мерење од 16 март 2014 година до 15 март 2015 година,

Дефиниција на истражувањето: Оценка на ниво на забележан криминалитет во општеството, рангирана од 1 до 5 (од многу ниско до многу високо) од страна на

²⁰³ Исто

тимот на земјата за анализа на ЕIU. Аналитичарите на земјата го оценуваат показателот на годишна основа, за периодот од март до март.

Критериуми на бодување:

1 = многу ниско ниво: На поголемиот дел од другите граѓани може да се верува; многу ниско ниво на домашна безбедност.

2 = Минимално: Целокупно позитивна клима на доверба со другите граѓани.

3 = Умерено: Разумен степен на доверба во другите граѓани.

4 = Високо: Високи нивоа на недоверба во другите граѓани; високо ниво на домашна безбедност.

5 = Многу високо: многу високо ниво на недоверба во другите граѓани; луѓето се многу внимателни во своите односи со другите.

В. Според бројот на полициски службеници на 100.000 цивилно население.

- Вид на индикатор – Квалитативен
- Индикатор на тежина – 3
- Индексот на тежина (% од вкупниот индекс) 4 %
- Извор на податоци UNODC – Survey of Crime Trends and operation criminal Justice systems, 2013
- Периодот на мерење од 2012 година
- Алтернативен извор: ЕIU. Онаму каде што податоците не се овозможени, аналитичарите на ЕIU ги пополниле врз основа на, најверојатни резултатите од поставени групирања на вистинските податоци.

Дефиниција на истражувањето: Овој индикатор произлегува од анкетата за тенденции на криминалот и операции на кривични судски системи на UNODC и се однесува на силата на цивилна полиција. Полицијата значи персонал во јавните служби, чии основни функции се спречување, откривање и истрага на криминал и апсењето на наводните сторители.-Тоа се разликува од националната полиција или локалната милиција.

C. Според бројот на извршени самоубиства на 100.000 лица

- Вид на индикатор – Квалитативен
- Индикатор на тежина – 3
- Индексот на тежина (% од вкупниот индекс) 5,3 %
- Извор на податоци UNODC – Survey of Crime Trends and operation criminal Justice systems, 2013
- Периодот на мерење од 2014 година

D. Според пристапот (достапноста) до вооружување со помал калибар

- Вид на индикатор – Квалитативен
- Индикатор на тежина – 3
- Индексот на тежина (% од вкупниот индекс) 4.0 %
- Извор на податоци EUI
- Периодот на мерење од 16 март 2014 година до 15 март 2015 година,

Дефиниција на истражувањето: Проценка на пристапноста на мало и лесно оружје, рангирана од 1-5 (многу ограничен пристап до многу лесен пристап) од страна на тим на земјата за анализа на EUI. Од аналитичарите на земјата се бара да се оцени овој показател на годишна основа, за периодот од март до март следната година.

Критериум на бодување:

1 = многу ограничен пристап: На земјата има развиено инструменти на политика и најдобри практики, како што се лиценци на огнено оружје, зајакнување на контрола на извозот, кодекси на однесување, огнено оружје или муниција за означување.

2 = Ограничен пристап: Регулирањето се однесува на тоа што е тешко, одзема време и е скапо за да се добие огнено оружје; домашната регулатива исто така ја намалува леснотијата со која законското оружје е пренасочено кон недозволени пазари.

3 = Умерен пристап: Постојат прописи и посветеност за да се обезбеди контрола на цивилното поседување на огнено оружје, иако несоодветните контроли не се доволни да се сопре протокот на нелегалното оружје.

4 = Лесен пристап: Постојат основни прописи, но тие не се спроведуваат ефективно; добивањето на огнено оружје е непосредно/отворено.

5 = многу лесен пристап: Не постојат правила на цивилна сопственост, сопственост, складирање, превоз и употреба на огнено оружје.

Е. Според интензитетот на организиран внатрешен конфликт:

Дефиниција на истражување: Проценка на интензитетот на конфликтите во земјата, рангирана од 1-5 (нема конфликт на тешка криза) од страна на тимот на земјата за Анализа на ЕIU е. Од аналитичарите на земјата се бара да се оцени овој показател на годишна основа, за периодот од март до март. Критериуми на бодување

1 = Нема конфликт.

2 = Незабежливи конфликти: Позициони разликите околу одредени вредности од национално значење.

3 = Видливи конфликти: Експлицитни закани за насилство, наметнување на економски санкции од страна на други земји.

4 = Криза: напнатата ситуација во најголемиот дел од земјата; најмалку една група користи сила на насилство во спорадични инциденти.

5 = Тешка криза: Граѓанската војна; сила на насилство се користи со одреден континуитет на организиран и систематски начин низ целата земја.

Ф. Според веројатноста од појава на насилен криминал

Дефиниција: Проценка на веројатноста за појава на насилен криминал рангирана 1-5 (Ниско до многу високо) од страна на тимот на земјата за анализа на ЕIU врз основа на прашањето: "Дали насилниот криминал најверојатно ќе претставува значителен проблем за владата и / или бизнис во текот на следните две години? " Аналитичарите на земјата го оценуваат ова прашање на квартална основа. Предвидениот резултат за март 2014 - март 2015 година е просек од резултатите дадени за секој квартал.

G. Според влијанието на тероризмот

- Вид на индикатор – Квалитативен
- Индикатор на тежина – 2
- Индексот на тежина (% од вкупниот индекс) 2.7 %
- Извор на податоци IEP – Global Terroism Index
- Периодот на мерење од 1 јануари 2004 година до 31 декември 2014 година,

Дефиниција на истражувањето: Намерни акти на насилство или закана на насилство од страна на недржавни актер. Терористички инциденти се дефинирани инциденти кои мора да исполнат три критериуми, со цел да се смета како таков, а тоа според GPI се следните:

- Инцидентот мора да биде меѓународен – резултатите да бидат од голем размер од страна на извршителите;
- Инцидентот да подразбира одредено ниво на насилство или закана на насилство врз имот и луѓе и,
- Сторителите на инцидентите треба да бидат “sub-national” или против државнички терористи.

За сите инциденти кои се погоре наведени, најмалку два од три критериуми мора да бидат присатни и тоа:

- Инцидентот да е насочен против политичките, економските, религиозните или социјалните вредности на државата;
- Треба да има докази за намерата дека извршениот чин на насилство оставил широка порака до целата држава (страв помеѓу народот) и,
- Терористичката акција треба да биде надвор од сите легитимни начини на војување (герила).

8.2. Регионални согледувања од истражувањето на GPI

Најголемите промени во резултатите од GPI индексот (земено од 2008 година па се до декември 2015 година) е забележан во регионот на Блискиот Исток, каде што повеќе земји се опфатени со граѓански војни, политички потреси, насилни промени на власта, терористички напади и друго. Блискиот Исток во 2015 година е

рангиран како најнасилен регион во светот, а најмногу заради внатрешните конфликти.

Резултатите од истражувањето на GPI се во негативна нагорна линија поради цивилните конфликти и тероризмот вклучувајќи ги и напорите на безбедносните сили да се справат со овие предизвици. Од друга страна, останатите споменати региони значително го подобриле индексот на мирот во однос на поголеми безбедносни нарушувања (тука не се вклучени граѓански протести, криминал и терористички акти од помал размер). Сепак во регионот на Европа и САД е забележан зголемен индекс на мирот заради ризикот по безбедноста и мирот главно од големата мигрантска криза и терористичките напади. Во однос на нуклеарното и тешкото вооружување индексот е варијабилен во однос на 2014 година, а тоа се должи на отворањето на новите конфликтни зони пред се (Јемен и Украина) и поради учеството на Саудиска Арабија во воздушните напади во Јемен и Руската интервенција во Украина и Сирија.

8.3. Блискиот Исток - истражувачки резултати според GPI

Регионот на Блискиот Исток го остварил најнискиот индекс на мирот поради граѓанските војни, политичките потреси, тероризмот и ИД според индексот на глобалниот мир. Во однос на поединечните земји во регионот, индексот има мали подобрувања во Египет и Тунис, големи намалувања во Ирак, Авганистан, Либија, Јемен и Сирија, односно регионот каде што делува ИД – сунитската цихадистичка групација која е и всушност голем фактор за промена на индексот. ИД направила големи територијални освојувања во западен и северен Ирак во 2014 година, како и со моменталното присуство и борбените дејства во Сирија со владините сили на Башар Ал Асад.

Истражувања на GPI во период од 2008 до 2015 година за регионот на Блискиот Исток

Година	Држава	Авганистан	Ирак	Сирија	Либија	Јемен	Вкупно земји рангирани во тековната година од GPI
2008		137	140	75	61	106	140
2009		143	144	92	46	119	144
2010		147	149	115	56	129	149
2011		150	152	116	143	138	153
2012		157	155	148	147	143	158
2013		162	159	160	145	152	162
2014		161	159	162	133	147	162
2015		160	161	162	149	147	162

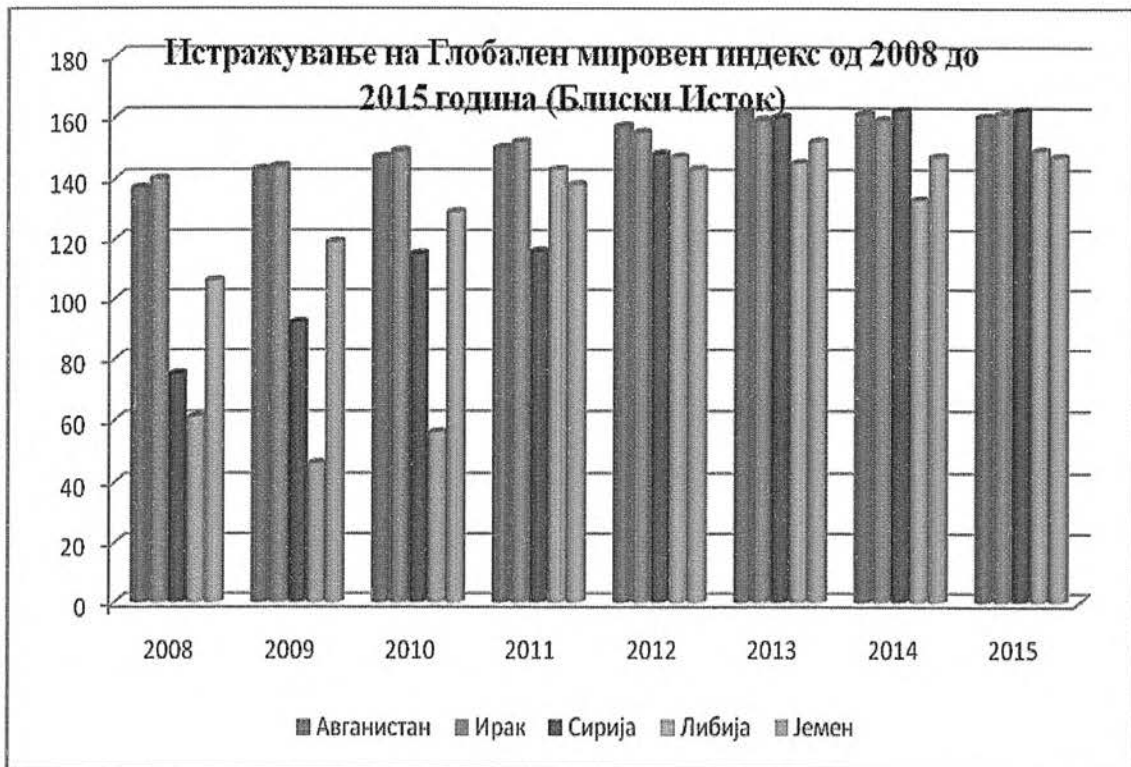
Извор: Годишни анализи на Global Peace Index

Достапно на: <http://www.peaceworldwide.org/>

Превземени податоци: Септември и Октомври 2015 година

Преглед број 3. GPI рангирање за државите на Блискиот исток за

период од 2008 до 2015 година

Извор: Годишни анализи на Global Peace Index

Достапно на: <http://www.peaceworldwide.org/>

Превземени податоци: Септември и Октомври 2015 година

Преглед број 4. Рангирање на GPI на земјите од Блискиот Исток (2008 - 2015) година

На прегледот број 3 и 4 се прикажани флукуациите т.е. движењата на овие пет земји рангирани според GPI во период од 2008 до 2015 година. Значително е да се забележи големиот скок на земјите како на пример Либија која пред Арапската Пролет е рангирана на 46 место за да во 2015 година го достигне 149 место во рангирањето.

Во деветтото издание на глобалниот индекс на мирот кој ги рангира земјите во светот според достигнатиот степен на мир во тековната година, индексот е составен од 23 квалитативни и квантитативни показатели од високо почитувани извори и се рангирани вкупно 162 независни држави кои покриваат 99,6 % од вкупното население на светот. Индексот го мери глобалниот мир со користење на три широки теми и тоа:

- Ниво на сигурност и безбедност во општеството;
- Степенот на домашни и меѓународни конфликти и,
- Степенот на милитаризација.

Во прилог на презентирање на наодите од добиените истражувања од 2015 година како и трендот на осум годишното истражување во минатото, овој извештај користи напредна методологија за добивање на горенаведените резултати. Резултатите од минатата година покажале не толку големи промени во просечно ниво на мир на глобално ниво во одредени региони на светот, а за разлика во други има големи промени.

Во четири од девет географски региони во светот индексот на мир е подобрен и тоа во Европа, Северна Америка, регионот на суб-Сахара во Африка и Централна Америка заедно со Карипските Острови. Во останатите пет региони во светот индексот на мир забележува константно опаѓање. Најголемите промени во негативна смисла на зборот во однос на сигурноста, безбедноста на општеството, домашните и меѓународните конфликти, милитаризација, како и индексот за мир, се во регионот на Блискиот Исток и Северна Африка каде што повеќе земји во последните 4 години се соочуваат со насилства, конфликти и нарушување на безбедноста. Временската и географската рамка на докторскиот труд ќе ги презентира резултатите од регионот на Блискиот Исток. За Сирија резултатот на индексот на мирот е намален поради внатрешниот конфликт, Руската и другите воени интервенции на (САД, Франција, Германија, Велика Британија) и ја истакнува на највисоко негативно ниво. Во меѓувреме пост-пролетната арапска транзиција довела до поразувачки резултати и во Либија, а заради цивилната војна помеѓу исламистите и националистичките групации.

Спуштањето на индексот за Либија во рангирањето придонесе и непризнавањето на владата по изборите во јуни 2015 година од страна на исламистите. Таканаречената Либиска Зора е групација на милитанти која ја превзела контролата врз Триполи во август 2014 година и го принудила премиерот и парламентот да се преселат во источниот дел на Либија. Тоа допринело да се минимизира индикаторот на резултатот за политичка нестабилност и нивото на

интензитетот на внатрешните конфликти. Како резултат на тоа, токму Либија претрпела најголем пад на резултатот според истражувањето во тој регионот на светот. Во однос на Јемен, уште една земја каде што транзицијата по арапската пролет драстично се дестабилизира на домашен и надворешен политички и безбедносен план. Во почетокот на 2015 година напредувањето на т.н. Хаути – бунтовници кои го принудиле привремениот претседател да ја напушти земјата, а владата да поднесе оставка. Следствено на состојбите има влошување на резултатите според индексот на *интензитетот на внатрешните конфликти и политичка нестабилност* меѓу другите. Јемен во моментот се соочува со својата најголема егзистенцијална криза од граѓанската војна меѓу северот и југот од 1994 година. Во следниот табеларен преглед (Табела број 3) се прикажани резултатите според GPI во однос на севкупната безбедносна состојба на Блискиот Исток по три елементи: *Ниво на сигурност и безбедност во општеството, степенот на домашни и меѓународни конфликти и степенот на милитаризација на државите.*

Држави	Вкупен ранг во светски рамки	Вкупен резултат	Регионално рангирање
Катар	30	1.568	1
Кувајт	33	1.626	2
ОАЕ	49	1.805	3
Јордан	71	1.944	4
Оман	74	1.947	5
Тунис	76	1.952	6
Мароко	86	2.002	7
Саудиска Арабија	95	2.042	8

Држави	Вкупен ранг во светски рамки	Вкупен резултат	Регионално рангирање
Алжир	104	2.131	9
Бахреин	107	2.142	10
Египет	137	2.328	11
Иран	138	2.409	12
Либан	145	2.623	13
Јемен	147	2.751	14
Израел	148	2.781	15
Либија	149	2.819	16
Судан	156	3.295	17
Авганистан	160	3.348	18
Ирак	161	3.444	19
Срија	162	3.645	20
Просечна вредност	109	2.385	

Извор: Годишни анализи на Global Peace Index 2015

Достапно на: <http://www.peaceworldwide.org/>

Превземени податоци: Септември и Октомври 2015 година

Табела број 3.

Преглед на државите на Блискиот Исток - рангирањето на GPI за 2015 година

8.4. Резултати на GPI – според индексот на внатрешни и меѓународни конфликти

Од започнувањето на воената интервенција во Ирак, регионот на Блискиот Исток се соочувал со се поголеми безбедносни предизвици и насилство. Во моментот, повеќето земји во регионот се соочуваат со внатрешни конфликти или се соочуваат со регионални (предизвикани од други сили и надворешни фактори). Најголемите насилства во регионот се сконцентрирани во двете земји кои се рангирани на последните две места според GPI Ирак и Сирија. Најголемиот конфликт на Блискиот Исток го достигна и најголемиот индекс на небезбедност заради тероризмот како клучна димензија за нестабилност. Овие конфликти се стратегиски значајни за целиот свет од повеќе причини, не само од причината што регионот е најголем извор на нафта и природен гас, туку и фактот што во изминатите години се зголемени тензиите и конфликтот помеѓу сунитите и шиитите. Иако, сеуште постои несигурност за тоа што би се случувало во иднина, GPI индексот за регионот, а особено за Сирија може да варира од ден на ден. Фактот што секој од конфликтите вклучува бројни земји и недржавни актери со различни тактички или стратегиски интереси, дополнително ја комплицира ситуацијата во регионот и го прави патот кон воспоставување на мирот се потежок.

Интерес на истражувањето на GPI земајќи ја во предвид природата на конфликтите на оваа анализа е фокусирана на шест земји од Блискиот Исток и тоа на Сирија, Ирак, Јемен, Либија, Израел, Либан и Авганистан како контролен механизам, кои се селектирани врз база на фактот што имаат најмногу внатрешни конфликти и регионални војни според Меѓународниот институт за стратегиски студии (IISS).²⁰⁴

Клучни карактеристики на истражувањето според GPI во регионот се:

- Пет од шест конфликти се дефинирани како интернационализирани внатрешни конфликти, се мисли на меѓународните актери вклучени во цивилните војни;

²⁰⁴ Повеќе на: <https://www.iiss.org/>

- Сирија, Ирак, Јемен и Либија се критични безбедносни предизвици заради легитимноста на владите. Легитимноста на владите во овие земји создала вакуум на владеење;
- Секташките поделби на сунитите и шиитите, и двете групи вклучени во бројни насилства и се водени т.е. политизирани со идејата за радикален тероризам;
- Исламската држава на Ирак и Левант (ISIL) или ИД, е присутна во Сирија, Јемен, Либија и Либан, и рапидно се шири и надвор од границите на самопрогласениот Калифат, и
- Политичките конфликти помеѓу Саудиска Арабија и Иран дополнително ги комплицираат состојбите во регионот.

Овие интернационализирани внатрешни конфликти во споменатите земји имаат голем ефект на истражувањето на GPI т.е. на индексот на мирот од два клучни елементи и тоа, *социјална безбедност и општествена безбедност*. Во некои случаеви цивилните конфликти во комбинација со надворешна вмешаност или поддршка од големите сили, креирале ситуација или околина во која тероризмот надвлада над се. Во други земји пак, тероризмот придонел до развој на цивилните војни и конфликти. Индикаторот на истражувањето *влијанието на тероризмот* за сите споменати земји е најголем во овие шест земји од целиот регион на Блискиот Исток и Северна Африка во кои се вбројани 19 земји. Според индексот на истражувањето *пристап кон оружје со помал калибар* (пешадиско, автоматско оружје до калибар 7,62 мм), четири од овие шест земји го имаат највисокиот ранг. Дополнителна безбедносна димензија во регионот се создала кога на 29 јуни 2014 година лидерот на Исламската Држава Абу Бакр ал-Багдади се самопрогласи за Калиф, или муслимански водач и религиозен лидер на Левантот. ИД го поддржува шеријатскиот принцип на војување кој вклучува обезглавување, масовни убиства и егзекуции на странци кои не го припаѓаат шеријатот.

8.4.1. Сирија според истражувањето на GPI

Сирија според GPI е **рангирана на 162 место** кон крајот во 2015 година поради цивилната војна и најсмртниот конфликт во светот забележан во периодот после Втората Светска Војна со досега регистрирани повеќе од 250.000 илјади жртви. Ова се речиси три пати повеќе жртви регистрирани во Ирак, Јемен, Либија и Либан заедно. Вооружениот конфликт во Сирија започнал 2011 година кога цивилното население се крена против лидерот Башар ал-Асад, а заради политичките и економските промени кои се барале од тоталитаристичкиот режим. Од тогаш Сирија претставува клучен фактор за нестабилност во регионот, со што се создаде потреба од вклучување на меѓународни воени коалиции и самостојни држави да интервенираат. Кон крајот на 2015 година Сирија според истражувањето останува на дното на индексот за мир во регионот, причините се комплицирани, а наведени се следните:

- Војна помеѓу владините сили и опозициските сили;
- Војна помеѓу владините сили и ИД и,
- Војна помеѓу ИД и останати милитантни групаци кои се надвор од власта/опозицијата (групации кои ги штитат своите економски фактори, најчесто изворите на нафта и слично).

Овие причини довеле до ширење на територијата на ИД, а токму ИД успева да придобие разни религиозни групи да војуваат на нивна страна. Ова довело и до вклучување на странски државјани во војната во Сирија, а како за пример според истражувањето на Меѓународниот центар за проучување на радикализмот и политичкото насилство, во конфликтот во земјата само во почетокот на 2015 година се вклучиле околу 10.000 странски државјани.²⁰⁵

Како критична маса на странски борци според истиот извор покажува и податокот дека кон ИД се вклучиле сунити од Тунис, Либија и Либан, спротивно на тоа шиитите од Иран, Ирак, Авганистан, и Пакистан се приклучиле во име на

²⁰⁵ Повеќе на: <http://icsr.info/2015/12/icsr-insight-decline-islamic-state-media-output/>

За споредба, според истиот извор, наведува дека од почетокот на конфликтот во 2011 година вкупно 20.000 странски борци се приклучиле кон ИД.

режимот. Се вкупно, надворешни борци од повеќе од 50 земји во светот се приклучиле кон ИД или кон сириската опозиција.

8.4.2. Ирак според истражувањето на GPI

Ирак според рангирањето на GPI е на 161 место, секако поради конфликтот и бројот на жртвите кој во 2013 година биле околу 10 илјади, во 2014 година околу 20 илјади регистрирани жртви, со што според индексот на истражување интензитет на внатрешен конфликт го добил најлошиот можен ранг. Очекувано и било дека со инвазијата на ИД во Ирак и Сирија и двете земји во текот на 2014 година, GPI рангирањето ќе биде на тоа ниво. Падот на режимот на Садам Хусеин придонел за појавување на нови политички актери во Ирак кои биле протерани во Техеран, а во моментот се во ирачката влада. Ова придонело и до склучување на договор помеѓу Ирак и Иран за иранска воена поддршка во борбата против ИД. Насилството во Ирак ескалирало под водство на владата на Нури ал-Малики шиитски лидер, што доведе до сунитско незадоволство во државата и поддршка на ИД.

Мисијата на ООН во Ирак документирала можни воени злосторства против цивилното население од страна на ИД и од страна на војската на Ирак, вклучувајќи цихадистички егзекуции, сексуално насилство, па дури и насилство кон децата.²⁰⁶ GPI во однос на добро функционирање на владата и почитување на правата на сите народи во Ирак, забележува дека државата до добива најнискиот ранг во последната декада. Меѓународната кризна група забележала дека владините реформи во Ирак се неуспешни во однос на напорите за подобрување на состојбите и во однос на борбата против терористичките групации.²⁰⁷ Како контраст, индексот на слободен проток/достапност на информации во Ирак се зголемил за 27 проценти, најмногу заради достапноста кон интернет и мобилната телефонија во земјата.

²⁰⁶ United Nations Assistance Mission for Iraq Human Rights Office, Report on the Protection of Civilians in the Non International Armed Conflict in Iraq (2014)

Повеќе на: <http://www.ohchr.org/EN/Countries/MENARegion/Pages/UNAMIHRReports.aspx>

²⁰⁷ International Crisis Group, Iraq's Jihadi Jack-in-the-Box, Middle East Briefing No. 38, 20 June, 2014

8.4.3. Јемен според истражувањето на GPI

Според GPI Јемен е рангиран на 147 место, според истиот извор во 2014 година околу 4000 жртви се регистрирани во воените конфликти во земјата. Според индексот на GPI, *внатрешни конфликти*, Јемен го добил најголемиот ранг т.е. 5 од 5 во 2015 година, се разбира најмногу поради цивилните конфликти. Светската здравствена организација покажала резултат дека во Јемен најмалку 1080 луѓе се убиени во земјата вклучувајќи и жени и деца и дополнителни 4352 луѓе кои се здобиле со тешки повреди во текот на насилството помеѓу 19 Март и 19 Април 2015 година.²⁰⁸. Во 2011 година подржувајќи ја арапската пролет во останатите држави народот и во Јемен излегол на протести кои главно биле поради невработеноста, економската нестабилност и големото ниво на корупција во државата.

Всушност намалениот индекс за позитивен мир во Јемен се должи на резултатот од индексот на *корупција на елита/политичари и функционери во власта*, кој е влошен за 10,5 проценти во период од 2005 до 2015 година. Можноста за воспоставување на мир во земјата е намален главно поради несогласувањата на Хуитите и поддржувачите на претседателот Хади. Досега повеќе договори биле предложени од двете страни но постојано се прекршуваат. Во средината на мај 2015 година бил потпишан хуманитарен прекин на огнот, но воздушните напади од страна на коалицијата продолжиле поради сомнежот дека тој договор ќе се имплементира и на терен. Според GPI се претпоставува дека само регионалната поддршка за одржлив прекин на огнот е возможна со цел да се изгради доверба помеѓу завојуваните страни и да се спречи Јемен да западне во подлабока воено политичка и безбедносна криза.

8.4.4. Либија според истражувањето на GPI

Либија според истражувањето на GPI е рангирана на 149 место. После уривањето на поранешниот лидер Муамер Гадафи, според GPI постоела голема можност за позитивна транзиција, мировен исход и социјален мир во земјата. Сепак

²⁰⁸ “Yemen violence death toll tops 1,000: UN,” *Zee News*, 24 April 2015.

Повеќе на: http://zeenews.india.com/news/world/yemen-violence-death-toll-tops-1000-un_1583977.html

племенските и клановски судири резултирале со голем вакум во власта кои создале средина каде што другите исламистички групи пред се ИД добила солидна основа за делување. Во моментот резултатот од истражувањето според индексот *политичка нестабилност, насилни демонстрации, избеглици и внатрешно раселени лица* (кој достигна до 7,3 отсто), ја рангира земјата на 149 место. Вклучувањето на исламистичките групации во вооружениот конфликт дополнително ја влошило ситуацијата на терен, како и односите со соседните земји особено со Египет. Либија во моментот се соочува со политичка легитимност и слаба влада предизвикано од недржавни актери, а посебен е фактот што во 2015 година земјата има два парламента, два премиери и милитантни групации кои ги поделиле градовите и регионите. Во Националниот конгрес кој е избран во 2012 година во Триполи има членови на исламистички групи кои припаѓаат од неколку изборни единици. Советот на делегатите со седиште во Тобрук е избран во 2014 година и вклучува дезертери од режимот на Гадафи, како и анти-исламистички групации.

Секоја од овие влади презентира различни погледи за социјалните состојби во земјата, со што дополнително се комплицира дипломатскиот процес на државата. Како додатни компликации се јавуваат и племенските милиции и цихадистичките групации кои претендираат за мнозинство како во политиката така и на територија. Најзначајно е што радикалните исламистички борци ги завземале градовите Дерна и Сирт во текот на 2014 и 2015 година во името на ИД каде што групата обезглави 21 египетски христијани. Според GPI постојат две дипломатски можности за прекин на насилството. Прво, преку активно учество на ООН во процесот за прекин на огнот, второ, евентуално да се постигне договор за тоа кој ќе биде претседател на државата за да се постават здрави темели за процесот за разоружување и да се отвори патот за имплементација на интегрирани вооружени сили.²⁰⁹

Доколку некој од овие две можности се остварат би можело да се донесе заклучок дека Либија после речиси пет години од отпочнувањето на арапската пролет би требало да воспостави државна, социјална, економска и безбедносна стабилна структура. Сепак, како и за другите држави во регионот останува дипломатското решение како последна опција и за Либија, потребно е да се отвори

²⁰⁹ Исто

процес помеѓу групите кои не се согласуваат со цел изнаоѓање на алтернативни извори на мир и безбедност.

8.4.5. Израел според истражувањето на GPI

Конфликтот помеѓу Израел и Палестина повторно се разгорел во 2014 година и трагичните настани таа година во која загинаа многу млади луѓе. Според GPI, резултатот на Израел падна во 2015 година и во моментот е рангирана на 148 место според мировниот индекс, а како главна причина се наведува интензитетот на внатрешниот конфликт. Според Меѓународниот институт за стратески студии, во Израел се регистрирани вкупно 2414 смртни случаи поврзани со конфликтот во 2014 година, за разлика од 79 жртви во 2013 година. И покрај договорот за прекин на огнот, регистрирани се најмногу ракетни напади во 2014 година, бројката која е речиси десетпати поголема од онаа во 2012 година. Неколку насилни судири меѓу Израел и повеќе различни групации од Палестина во април, мај и јуни 2014 година завршиле со кулминација на воените судири во август истата година во Газа. Настаните ескалирале по киднапирањето и смртта на тројца израелски тинејџери на Западниот Брег, по што следело и претрес на ијладници домови од страна на израелските безбедносни сили при што биле уапсени 400 палестинци. Премиерот на Израел го обвинил Хамас за киднапирањето и веднаш наредил воздушни напади во регионот на Газа, а подоцна и влегување на копнените сили, при што биле убиени 2104 палестинци вклучувајќи 1462 цивили, близу 500 од нив се деца. На страната на Израел настрадале вкупно 66 војници и 7 цивили. На почетокот на 2014 година, Палестина и Израел биле ангажирани во мировните преговори, но преговорите биле прекинати пред да може да се постигне договор до крајниот рок на 29 април. Хамас и Палестинската ослободителна организација (ПЛО) потпишале договор за помирување на 24 април 2014 година, со цел да ги обедини палестинското национално движење и на двете влади во Газа и на Западниот Брег. Новата влада на единство оформена во јуни 2014 година ветувала нов позитивен прогрес во регионот, но се здобила со различен степен на признание од страна на САД, ЕУ и ООН. За време на изборите во Израел во 2015 година провокативните изјави на премиерот Нетанјаху предизвикале меѓународна осуда вклучително и од САД. Неговиот успешен реизбор за премиер се должел на изјавата дека Палестина

нема да постане самостојна држава, со што се затвара, барем засега желбата на палестинците за формирање на заедница на две држави.

8.4.6. Либан според истражувањето на GPI

Либан, државата е во безбедносна тензија, насилството ескалирало откако либанските безбедносни сили се замешале во сирискиот конфликт. Сирија го одржувала воено присуство во Либан од 1976-2005 година, и Хезболах ја смета Сирија за свој клучен сојузник. Двете земји делат 365 километри гранична линија со нетипична демаркација и во голема мерка несигурна т.е. небезбедна граница. Во Либан во 2015 година се наоѓаат повеќе од 1,5 милиони сириски бегалци и 1 милион внатрешно раселени лица. До февруари 2014 година, Хезболах била активна во борбата против сириските бунтовници во Сирија, а подоцна и ги проширила своите активности против ИД во Ирак. До октомври 2014 година, судири биле пријавени во Либан меѓу сунитските групи кои ги поддржуваат сириските бунтовници и Алавите поддржувачи со сирискиот режим. Приливот на милиони сириски бегалци има сериозен потенцијал значително да влијае на економија на Либан. Заедно, трошоците за насилството во Сирија и либанската економија се околу 63 милиони долари. Овој економски товар може да има значително влијание врз развојот и би можело да биде двигател на понатамошно насилство. Наместо да се потпираат на бегалски кампови, Либан им дозволува на сириските бегалци да се интегрираат во економијата со изнајмување и сместување во домови и купување на нивните сопствени имоти (Rupea, 2015). Според истиот извор, ова може да има и позитивни и негативни ефекти врз земјата. Приливот на бегалци го подобрува снабдувањето на човечкиот капитал и создава потрошувачите кои се потребни за домување и други основни услуги. Поради овие политики Либан може да биде уникатен, според извештајот на Светската банка, каде е наведено дека нето економски ефект на прилив на бегалците ќе биде позитивен, но во временски краток рок. Сепак, многу Сиријци се преселуваат во најсиромашните области од Либан и имаат малку пристап до поддршка од хуманитарните организации. Во почетокот на 2015 година, според извештајот на GPI, УНХЦР обезбедени биле само десет проценти од финансиската поддршка што е барана од страна на Либан за мигрантска помош. Понатаму, приливот на бегалци може да ги

намали платите заради зголемување на понудата на работна сила (од мигрантите) како и да доведе до понатамошни социјално-економски поделби.

8.5. Милитаризација (воена подготвеност) според GPI

Милитаризацијата е нов комплексен феномен и е под влијание на настаните што се случуваат во една земја, а има ефект и регионалните и меѓународните настани. Воените трошоци се едни од најголемите делови на трошоците на владите, и претставуваат околу 3.9 трилиони долари во светски рамки или околу 2,9 отсто од глобалниот GDP.²¹⁰ Во овој дел се разгледува како национален доход, внатрешно управување, како и други форми на насилство се однесуваат или имаат ефект за феноменот милитаризација.

Според GPI наведени се следните клучни наоди во врска со милитаризацијата:

- Големи промени во нивоата на глобално или регионално ниво на милитаризација се ретки. Тие пред се, се поврзани со геополитички прегрупирања и глобалните економски промени;
- Постои статистички значајна поврзаност помеѓу тероризмот и нивото на политичкиот терор и прашањата за милитаризација. Ова укажува на тоа дека земјите кои се слаби во другите аспекти (пред се економски и социјални), нивниот GPI фактор открива дека е поголема веројатноста дека воени капацитети ќе ги користат само во земјата;
- Милитаризацијата сама по себе не е одлучувачки фактор за внатрешна репресија, туку зависи од мешавина на позитивни фактори на мирот во земјата. Во земји со помал приход, два индекси за позитивен мир се клучни и тоа, *ниско ниво на корупција и правична распределба на ресурси*, што ја зголемува на милитаризација.

²¹⁰ Повеќе на : <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/06/The-Economic-Cost-of-Violence-Containment.pdf>

- Изненадувачки, според истражувањето на GPI, милитаризација не во корелација со податоци на јавното мислење, како што е според истражувањето на Светското испитување на вредности, (Gallup World Poll) и индексот на општествен напредок, меѓу другите.
- Од податоците од анкетата/истражувањето на богатите и високо милитаризираните земји се нагласува дека овие земји имаат неodobрување за разоружување и попозитивен поглед на улогата на војската во општеството.

Според GPI две бази на податоци се користени за мерење на милитаризација на земјите.

Првата база, е милитаризација од доменот на GPI, а втората е Меѓународниот центар Бон за милитаризација (BICC) и Глобалниот индекс на милитаризација (GMI). GMI се користи за прикажување на долгорочни трендови на вооружување а, додека GPI се користи за статистички анализи. Двете бази на податоци ги содржат следните информации:

- Нивото/количината на производството на оружје;
- Големината на трошоци за одбрана;
- Број на лица во вооружените сили и,
- Обем на оружје вклучително извоз и увоз.

Клучната разлика меѓу GPI и GMI резултатите е дека GMI вклучува нерегуларни воени сили како дел од вкупниот број на вооружени сили. Резултатите исто така покажуваат дека земјите со помал буџет постојано се обидуваат да достигнат поголем степен на милитаризација, додека пак оние со поголем буџет вршат балансирање на средствата во зависност од употребата на вооружените сили (најмногу САД). Резултатите од истражувањето како што се очекувало се дека постои јасна глобална врска помеѓу ниското и високото ниво на милитаризација и мировниот индекс. Повисокото ниво на милитаризација во посиромашните земји е поврзан со недостаток на потребно ниво на безбедност, повисока корупција и

нееднаква распределба на националните ресурси. Ова го покажува фактот дека земјите со помал приход и високо ниво на корупција покажуваат дека овие земји голем дел од приходите го користат за набавка и производство на оружје. Финалните истражувања покажуваат дека Израел има највисоко ниво на милитаризација со GPI индекс од 3.853, потоа следат, Северна Кореа со 3.106, Русија со 3.065, САД со 2.467, Пакистан со 2.353, Франција со 2.482, Индија со 2.351, Сирија со 1.946. Генерално земено Сирија, Авганистан и Ирак имаат најголема промена во индексот на милитаризација од 2008 до 2015 година која се должи на војните кои се во тек. Од друга страна пак, Чад, Венецуела, Џибути и Република Конго имаат значајно ги зголемиле трошоците за вооружување за одбрана.

8.6. Заклучни согледувања на GPI

Заклучните резултати од истражувањето на GPI, за регионот на Блискиот Исток се следните:²¹¹

- Според податоците Блискиот Исток и Северна Африка се најмалку мирни регион во светот;
- Сирија во периодот од 2008 до 2015 година од мировен индекс на земји во светот се искачи од 88 на 162 место, со што стана најзагрозена земја во поглед на безбедноста;
- 39 проценти од младите арапи се сомневаат дека во наредните неколку години би живееле во демократија (станува збор за испитаници од земји со конфликти);
- 15 проценти од испитаниците се изјасниле дека во регионот воопшто нема демократија и дека тоа е главниот проблем за ескалација на конфликтите;

²¹¹ GPI обезбедува сеопфатен преглед на клучните глобални трендови и модели во тероризам во текот на последните 15 години, како и пласман на 162 земји (99% од светската популација), според тоа како тероризмот влијае по нив. Индикаторите вклучуваат бројот на терористички инциденти, смртни случаи, повреди и оштетување на имот.

- 46 проценти се изјасниле дека во регионот на Блискиот Исток подобро се живеело во периодот пред Арапската Пролет.
- Смртта од последиците на тероризмот се зголемила вкупно 80 проценти во последните 5 години;
- Глобалните трошоци за борба против тероризмот преминуваат 600 милијарди американски долари на глобално ниво во текот на една календарска година;
- Преку 40.000 жртви од тероризмот се регистрирани во 2014 година, во споредба од 2013 каде бројката била 14 илјади;
- Групата на Боко Харам и ИД се одговорни за 51 проценти од жртвите во 2014 и 2015 година;
- 78 проценти од жртвите се од Авганистан, Ирак, Нигерија, Пакистан и Сирија;
- Ирак продолжува да биде држава со најголем индекс на тероризам со пореку 10.000 жртви во 2014 година;
- Приливот на странски борци во Ирак и Сирија во текот на 2014 година е зголемен до 30.000. Половина од се од регионот на Блискиот Исток и Северна Африка, четвртина се од Европа и Турција, а останатата четвртина се од неутврдени земји од светот (најчесто платеници);
- Пет од вкупно шест внатрешни конфликти се интернационализирани од страна на меѓународни актери, вклучително Сирија, Ирак, Јемен, и Либија каде што е критичен предизвикот за легитимноста на владите;
- Падот на легитимноста на владите резултирал со вакум во моќта на лидерите каде што поделбите на власта помеѓу Сунити и Шиити довела до уште поголемо насилство;
- Исламската Држава е присутна во Сирија, Ирак, Јемен, Либија и се соочува со напади од повеќе држави и коалиции.

- Според GPI, во Сирија, Авганистан и Ирак е зголемен степенот на милитаризација и во 2015 година, како резултат на моменталните воени дејства.
- Светот (во глобални рамки) станал помалку мирен во периодот од 2008 до 2015 година со просечна вредност од 2,4 % на годишно ниво.

9. Компаративни проучувања и мерење на ефикасноста на воените интервенции на САД на Блискиот Исток со користење на непараметарската методологија DEA

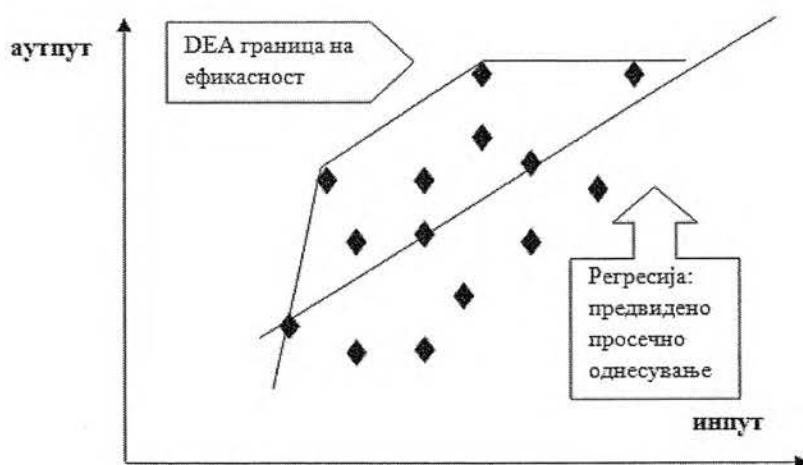
9.1. Основи на непараметарската методологијата DEA (Data Envelopment Analysis)

Со употреба на непараметарската методологијата DEA голем број на организации се во можност да ги оценат своите операции. Во индустријата на пример, DEA се користи за воспоставување на повисоки стандарди во производствениот процес на различни нивоа. Со веќе воспоставени стандарди во производството, производителите со употреба на DEA можат да ја пресметаат ефикасноста на производствената линија. DEA наоѓа широка примена, не само во производството, туку и во останати дејности. Од нејзиното воведување од страна на Charnes, Cooper и Rhodes во 1978 година (Charnes et al., 1978), забележана е широка употреба на оваа методологија во повеќе сфери на општествениот живот, вклучувајќи го образованието, банкарскиот сектор, финансиите, енергијата, агрокултурата, здравството, спортот, безбедносниот сектор и други.²¹² Кук и Жу (Cook and Zhu, 2008:19) посочуваат дека со користењето на DEA во било кој од овие сектори можат да се воспостават повисоки стандарди во оперативното работење, како и постојано унапредување, модернизација и идентификација на нови ресурси со цел креирање на нови производи, услуги и процеси. Со цел мерење на ефикасноста на одредена специфична област, во литературата можат да се најдат

²¹² Georgieva, L., Naumovski, T. and Cvetkoska, V. (2016) 'DEA Applications in the Defense Sector' Proceedings of the XLIII International Symposium on Operational Research (SYM-OP-IS 2016), September 2016, Tara Mountain, Serbia. Медија центар „ОДБРАНА“, Република Србија.

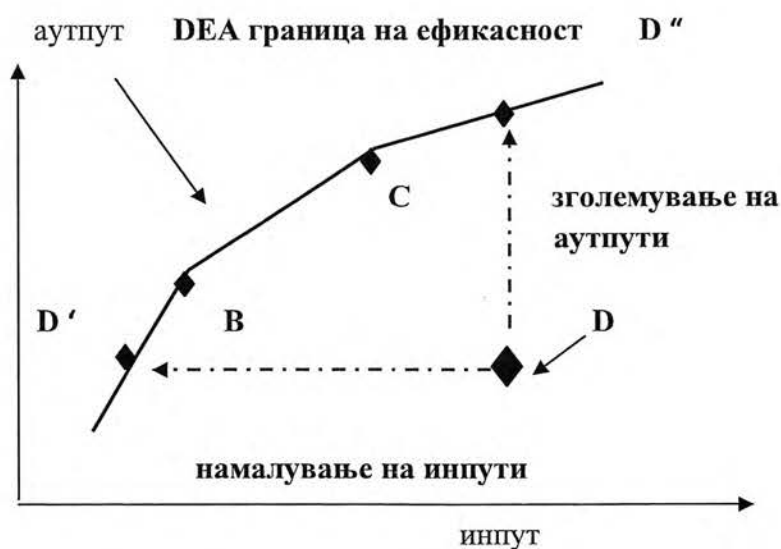
два пристапа на DEA кон истото: параметарски или економетриски пристап и непараметарски или пристап на математичко програмирање.

Во овој труд е користена непараметарската методологија DEA за да се анализира ефикасноста на воените интервенции на САД во регионот на Блискиот Исток. Според Кук и Жу (Cook and Zhu, 2008:25), DEA е методологија за мерење на релативната ефикасност на одредени ентитети кои во DEA терминологијата се нарекуваат “Decision Making Units” или (DMUs)”, а се однесуваат на работни операции, процеси или ентитети кои се оценуваат. При тоа, дефинирањето на DMUs е генерички и флексибилно и тие можат да бидат градови, влади на држави, банки, воени сили, универзитети, компании, информациски системи и слично (Наумовски, 2014:216). DEA овозможува мерење на релативната ефикасност на DMUs, преку формирање на емпириска граница на ефикасност според податоци за инпути и аутпути кои се користат во анализата (Цветкоска, 2013а:66). Истиот автор посочува дека DEA анализата не бара претпоставки за функционална форма и дека овозможува идентификација на изворите на неефикасност и нивото на неефикасност за секој избран влезен или излезен податок (инпут и аутпут). Кук и Жу (Cook and Zhu, 2008:25) даваат графички приказ на DEA границата на ефикасност и на регресионата линија. Истите автори потенцираат дека регресионата анализа бара специфична функционална врска помеѓу инпутите и аутпутите, додека пак DEA не бара такви “a priori” информации (Слика 1).

Извор: Кук и Жу (Cook and Zhu, 2008:25)
Слика 1. DEA граница на ефикасност

Идентификувањето на DEA границата е исполнето кога ефикасните DMUs се лоцирани и всушност ефикасната граница ја сочинуваат оние ентитети кои ги покажуваат најдобрите перформанси (Cook and Zhu, 2008:25). Со споредба на секој ентитет т.е. DMUs према идентификација на ефикасна граница, DEA ќе овозможи ефикасно рангирање (резултат) за секоја DMU, ефикасност на референтни единици (ERS) или неефикасни единици за групи, како и таргет за секоја неефикасна DMU, или пак информација за тоа колку инпутите можат да се намалат за сметка на зголемување на аутпути за да се добие ефикасна DMU. Според истите автори, DEA обезбедува “водич” за подобрување на продуктивноста и перформансите на DMU со проекција на ефикасната граница. Тука се поставува прашањето што ако DMU е неефикасна, т.е. ако се наоѓа под границата на ефикасност. Според Кук и Жу (Cook and Zhu, 2008:26), определени се два фундаментални правци за инпут-ориентиран, односно аутпут-ориентиран методот за неефикасната DMU да биде дел од границата на ефикасност. Во инпут-ориентираниот метод, се оди кон намалување на инпутите, а нивото на аутпутите останува непроменето, додека пак аутпут-ориентираниот метод претставува зголемување на вредноста на аутпутите, додека пак фиксни остануваат податоците за инпутите. Истите автори го објаснуваат погоре искажаното т.е. примерот со еден инпут и еден аутпут, при што се согледува дека DMU D е неефикасна (Слика 2).

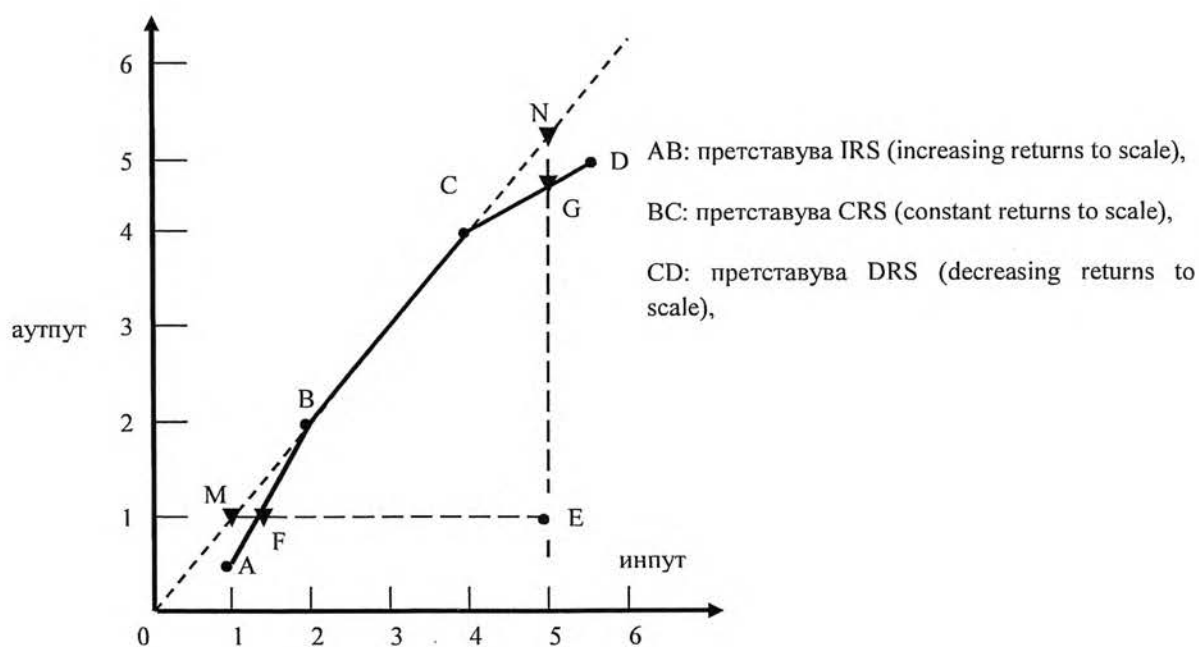
Извор: Кук и Жу (Cook and Zhu, 2008:25)

Слика 2. DEA ориентација

Во инпут-ориентирианиот модел на DEA, за DMU D да биде ефикасна таа ќе биде проектирана во D', додека пак во аутпут-ориентирианиот модел на DEA, DMU D се проектира во D''.

Боулин (Bowlin, 1998:4-16) ги објаснува основните DEA модели, односно CCR (Charnes, Cooper and Rhodes) моделот и BCC (Banker, Charnes and Cooper) моделот. Тој укажува дека разликата помеѓу овие два модела е во приносот на обем (returns to scale-RTS), при што CCR моделот се базира на константен принос на обем (constant returns to scale-CRS), додека BCC моделот на варијабилен принос на обем (variable returns to scale-VRS).

Кук и Жу (Cook and Zhu, 2008:108-111) даваат едноставен пример за да ги објаснат различните RTS случаи. Тие вклучуваат 5 DMUs (претставени како A, B, C, D и E) и за секоја DMU е избран 1 инпут и 1 аутпут (Слика 3). Очигледно е дека точката E, е неефикасна и постојат 4 можни проекции, цели за постигнување на ефикасност (M, F, N и G), што ќе ја направат ефикасна DMU.

Извор: Кук и Жу (Cook and Zhu, 2008:108-111)

Слика 3. CRS и VRS цели за постигнување на ефикасност

На пример се наведува дека, при инпут-ориентиран CRS модел, E треба да го намали инпутот за да ја достигне CRS границата, а при тоа вредноста на аутпутот останува непроменета. Со тоа, ако E се проектира во M , таа ќе биде ефикасна. Кога имаме оутпут-ориентиран VRS модел проекцијата на E во G , ќе ја направи E ефикасна и класификацијата на RTS за E е DRS. Резултатот кој се добива со решавање на CCR моделот е познат како глобална техничка ефикасност ((global) technical efficiency-TE), додека, пак резултатот кој се добива со BCC моделот е познат како локална чиста техничка ефикасност ((local) pure technical efficiency-PTE), (Цветкоска, 2013a:85). При ова, доколку DMU и според двата модела е 100% ефикасна, тогаш нејзината продуктивност по обем на делување е најголема. Цветкоска го објаснува случајот кога DMU е 100% BCC ефикасна, но има низок CCR резултат.

При ова DMU работи локално ефикасно, но не и глобално при што односот меѓу двата резултати (CCR и BCC) ја дефинира ефикасноста по обем (Scale efficiency-SE). Цветкоска истакнува дека преку декомпозирање на техничката ефикасност на нејзините составни делови, $TE=PTE \times SE$, се прикажуваат изворите на неефикасност. Имено, со PTE се прикажува неефикасното работење, а неповолните услови со SE, при што неефикасноста е резултат на неефикасното работење или неповолните услови, но може да биде и заради двете. Боулин (Bowlin, 1998:16-19) ги дефинира основните услови кои се потребни за да се примени DEA, со што при спецификација на моделот неопходно е инпутите и аутпутите да имаат позитивна вредност и да постои изотоност, односно секое зголемување на некој од инпутите треба да резултира со зголемување на некој од аутпутите, односно да постои нивна функционална зависност.

Понатаму, општо правило е бројот на DMUs да биде најмалку 3 пати поголем од збирот на инпутите и аутпутите што се користат во анализата. На пример, ако се избрани 2 инпута и 3 аутпута, треба да се вклучат најмалку 15 DMUs. Еден од начините за да се зголеми бројот на DMUs е да се примени DEA техниката прозорска анализа (window analysis). Следен услов е контрола на тежинските коефициенти на инпутите и аутпутите и хомогеност на DMUs, односно ентитетите

вклучени во анализата мора да имаат исти инпути и исти аутпути и тие да имаат позитивни вредности.

Од воведувањето на DEA, па сè до 2007 година, публикувани се повеќе од 4000 труда од околу 2500 автори (Cvetkoska, 2013:2). Во продолжение е прикажана примената на оваа непараметарска методологија во безбедносниот сектор.

9.2. Примена на методологијата DEA во безбедносниот сектор

Како што веќе е напоменато, примената на DEA се користи во повеќе сфери на општествениот живот и тоа во образованието, банкарскиот сектор, финансиите, енергијата, агрокултурата, здравството, спортот, безбедносниот сектор и други.²¹³ Во фокусот на истражувањето на оваа докторска дисертација во безбедносниот сектор се воените интервенции на САД во регионот на Блискиот Исток, пред и по Арапската Пролет. Со цел подобро да се објасни истражувањето во трудот во продолжение ќе бидат елаборирани неколку трудови во кои DEA е применета во безбедносниот сектор. Меѓу првите е трудот на Charnes, Clark, Cooper & Golany во 1983 година кои ја користеле DEA како илустративен пример поврзан со мерење на ефикасноста на воздухопловните сили на САД, во делот на логистичките единици, односно за техничкото одржување на опремата. Авторите користеле CCR модел кој е инпут-ориентиран за мерење на релативната ефикасност на 14-тата воздухопловна бригада во временски период од Октомври 1981 година до Мај 1982 година. Со употреба на DEA техниката прозорска анализа, тие забележале одредени разлики во статистиката со овој метод, со што и предложиле поефикасни промени во техничкото одржување на средствата, (Georgieva, Naumovski, Cvetkoska, 2016:476-477). Истите автори во нивниот труд “DEA Application in Defense Sector” редоследно и аналитички ги посочуваат следните позначајни анализи со користење на DEA методологијата, а тука би ги прикажале следните:

- Боулин, (Bowling, 1985) ја применил DEA за анализа на одржувањето на имотот на военото воздухоловство во САД во период од октомври 1982 година до март 1984 година. Студијата, односно истражувањето со примена

²¹³ Исто.

на DEA било со цел да се откријат неефикасностите во перформансите на одржувањето на имотот;

- Роланд, Голани и Сероуси во 1989 година, (Roll, Golany and Seroussy, 1989) анализирале 5 единици за одржување на военото воздухопловство во Израел. Податоците на квартално ниво биле анализирани со примена на ССР модел кој бил инпут- ориентиран. Причината за употреба на DEA била во тоа што со текот на времето се пронајдени потешкотии во единиците за одржување на опремата со стандардните техники. Всушност перформансите на единиците за техничко одржување се карактеризирале со голем број на инпути и аутпути кои неможеле лесно да се измерат. Акцентот на истражувањето бил ставен на доделување на нумерички вредности на квалитативните фактори.
- Чарнс (Charnes, 1990), со помош на DEA извршил истражување на влијанието и ефикасноста на рекламите во медиумите во врска со регрутниот систем (привлекување на регрути) во армијата на САД. Со употреба на нов развоен модел и софтверски систем Чарнс успешно го завршил истражувањето за првиот квартал за фискалната 1990 година;
- Друго истражување во врска со техничкото одржување на вооружените сили на САД му се препишува на Кларк (Clarke, 1992). Тој ја аплицирал DEA за пресметка на перформансите на одржувањето на моторните возила во 17 воздухопловни бази во временски период од 4 години;
- Сун (Sun, 2004) ја употребил DEA за анализа на перформансите на работилниците за одржување на вооружените сили на Тајван. Тој набљудувал 5 единици т.е. работилници во временски период од 6 месеци. Во неговото истражување секоја анализа се состоела од вкупно 30 ентитети/DMUs. При ова истражување биле користени 6 инпути и 5 аутпути, со користење на DEA NCN (non-controllable) AR² модел кој во себе вклучува инпути и аутпути кои неможат да се контролираат, а како пример е дадена

неможноста да се знае колку возила би можеле да се расипат во текот на испитуваниот период;

- Во друго истражување со употреба на DEA, Накабајаши и Тоун (Nakabayashi and Tone, 2005:57-70) извршиле мерење на зависноста на нациите/државите од вооружените сили на крајот на Студената Војна. Со помош на нов релативен воен индекс (Relative Military Index, RMI), се извршило квантитативно мерење на содржината со употреба на прагматичен и податочно ориентиран модул, односно (Slacks Based Measure of Super Efficiency - SSBM и Slacks Based Malmquist - SBM). Во нивното истражување бил употребен инпут –ориентиран модел, и тој е базиран на (CRS – constant return to scale) претпоставка, бидејќи националните ресурси (во овој случај аутпути) е тешко да се прилагодат на инпутите затоа што некои од земјите имаат високи вредности на некој од аутпутите. Новиот индекс RMI, ја претставува релативната ефикасност на вооружените сили на државите кои се анализираат. Висок RMI значи дека зависноста на државите од вооружените сили е мала и обратно. Во ова истражување RMI е претставен како количник помеѓу националните ресурси (аутпути) и вооружените сили на државата (инпути) при што секоја држава која што е вклучена во анализата се третира како различна DMU. Националните ресурси во овој случај се бруто домашниот производ, големина на територијата и бројот на жители. Во случајов не постои корелација помеѓу државите во сите наведени национални ресурси, а биле вклучени вкупно 18 земји од различни региони во светот. Како заклучок на истражувањето се наведува дека коефициентот се намалува се до 1994 година што го означува и почетокот на новиот светски биполарен поредок во меѓународните односи. По овој период коефициентот се зголемува што е и објаснување за отпочнување на нова фаза во меѓународните односи. Ова истражување ја покажува примената на DEA во компаративни истражувања и анализи на различни појави поврзани со меѓународните односи и одбрамбениот сектор (Наумовски, 2014:223);

- Фориќа, (Forika, 2008) ја употребил DEA за мерење на ефикасноста и можностите на военото високо образование. Целта на истражувањето било да се добијат потребни информации и да се поттикнат студентите и професорите за зголемување на ефикасноста во процесот на учењето, односно предавањето на наставните предмети;
- Во друга студија која се однесува на проблемот на НАТО проширувањето, Хатама, Тавана, Саати и Агрел (Hatami, Tavana, Saati and Agrell, 2012), го користиле ВСС моделот. проблемот со НАТО проширувањето е комплексен кој што побарува значителни мулти-критериуми како и квалитативни и квантитативни податоци. Во анализата се наведува дека потенцијалните земји кандидати за влез во НАТО сојузот мора да осигураат голем број на квалитативни и квантитативни критериуми и стандарди на алијансата. Тие потенцираат дека, во политичките разговори, процесот на проширување понекогаш е прикажан како фаворизирање само на социјални и економски стабилни држави, со исклучок на политичка стабилност и внатре државните конфликти, а како за пример се наведува Кипар. Тие со помош на DEA добиле одлични резултати и ја потврдиле нивната хипотеза, а тоа е дека членството во алијансата не зависи само од социоекономската стабилност на државите аспиранти, туку и од други фактори пред сè политички;
- Ванг и Ванг (Wang and Wand, 2012) со користење на DEA и квантитативниот ефект во истражувањето спровеле истражување за правење на засолниште за еден авион. При ова истражување на конструкцијата и инженерскиот зафат, тие ги анализирале резултатите при што ја истакнале важноста на користењето на методата со еден инпут (персонал), кој што покажал ефект врз трошоците и процесот на градба. Всушност тие покажале дека со намалувањето на инпутите во анализата, дошло до зголемување на аутпутите;
- Жу и Лиу (Zhou and Liu, 2014) со употреба на Malmquist Productivity Index, го анализирале финансиското трошење за потребите на одбраната како влијание врз економската продуктивност. Истражувањето ги вклучувало

АРЕС (Asia-Pacific Economic Cooperation) земјите во периодот од 1990 до 2010 година.

- Наумовски (Наумовски, 2014), како еден од поновите примери во Република Македонија, со помош на ДЕА извршил компаративно мерење на ефикасноста на учеството на Република Македонија и Република Словенија во мисијата на НАТО во Авганистан, ИСАФ. Авторот со користење на прозорска анализа вклучил 36 земји, односно DMUs, два инпути и тоа: број на население на државите, и БДП по глава на жител на секоја од земјите учесници во ИСАФ, како и еден аутпут, придонесот на секоја земја во мисијата со бројот на војници од вкупниот број на персонал по ротација за временски период од 2007 година до 2009 година. Авторот по извршувањето на анализата успеал да покаже дека само шест (6) земји учесници во мировната мисија ИСАФ се релативно ефикасни вклучувајќи ја и Република Македонија, а останатите се: САД, Албанија, Обединетото Кралство, Исланд и Естонија.

Во однос на покажаните примери на ДЕА може да се заклучи дека широката примена на истата е во постојан прогрес на употреба, заради ефикасноста на добиените резултати. Имено, со употреба на ДЕА се осознава процентот на ефикасноста или неефикасноста на ентитетите или DMUs, што всушност и претставува одлична основа за одобрување, надградување или запирање на иницијалната идеја за отпочнување на програми, проекти и слично во наведените сфери, како во безбедносниот сектор така и во останатите општествени дејности.

9.3. Избор на ДЕА модел во емпириското истражување

За да се измери ефикасноста на воените интервенции на САД во временскиот период од 2003 година до 2015 година во оваа докторска дисертација се користи ДЕА техниката “прозорска анализа” (Windows Analysis). Употребата за прозорска анализа овозможува да се следи ефикасноста на ентитетите низ времето (Cvetkoska and Barisic, 2014), како и да се зголеми бројот на DMUs. Во рамките на ова емпириско истражување, бројот на држави во однос на избраните варијабли (инпути и аутпути) не е доволен според веќе наведеното правило, па во ваков

случај повеќе DMUs би ја формирале границата на ефикасност. Со цел да се избегне овој проблем, како најадекватна техника во истражувањето е избрана прозорската анализа.

Имено, примерокот за анализа во докторската дисертација е поделен на две DEA, при што првата се однесува за мерење на ефикасноста на воените интервенции на САД во Ирак и Авганистан во временски период од 2003 година до 2010 година и вториот кој се однесува на ефикасноста на воените интервенции на САД во Авганистан, Ирак, Либија, Сирија и Јемен во временски период од 2011 до 2015 година каде што:

- Во првиот истражувачки период се вклучени 2 земји n ($n=2$), временскиот период се дефинира со k , ($k=8$), должината на прозорецот или временската рамка е претставена во години е p , ($p=8$), а бројот на прозорци “windows” е претставен со w , или ($w=7$). Во секој прозорец има вкупно 16 ентитети или ($n \times p$) DMUs, додека пак бројот на “различни” DMUs е 112 или ($n=2 \times p=8 \times w=7$).
- Во вториот истражувачки период се вклучени 5 земји n ($n=5$), временскиот период се дефинира со k , ($k=5$), должината на прозорецот или временската рамка е претставена во години е p , ($p=5$), а бројот на прозорци “windows” е претставен со w , или ($w=5$). Во секој прозорец има 25 ентитети или ($n \times p$) DMUs, додека пак бројот на “различни” DMUs е 125 или ($n=5 \times p=5 \times w=5$).

Во прилог број 2 од трудот, се претставени две табели за двата периоди на истражување со податоци за релативната ефикасност на воените интервенции на САД за секоја земја одделно по години, како и резултатот од севкупната релативна ефикасност. Во докторскиот труд се користи инпут-ориентиран DEA window analysis модел со VRS претпоставка. DEA модел кој се базира на VRS претпоставка е BCC моделот, а во продолжение е дадена математичката формулација која го покажува инпут ориентираниот BCC моделот (Cooper, Seiford and Tone, 2007:91).

$$(BCC_o) \quad \min_{\theta_B, \lambda} \theta_B \quad (1)$$

$$\text{со ограничувања} \quad \theta_B x_o - X\lambda \geq 0 \quad (2)$$

$$Y\lambda \geq \gamma_o \quad (3)$$

$$e \lambda = 1 \quad (4)$$

$$\lambda \geq 0 \quad (5)$$

каде што:

- θ_B е скалар,
- за DMU_o ($o = 1, \dots, n$), податоците за инпутот се $(x_{1j}, x_{2j}, \dots, x_{mj})$, а податоците за аутпутот се $(y_{1j}, y_{2j}, \dots, y_{sj})$,
- податоците се дадени во две матрици X и Y (X -матрица на инпутите; Y -матрица на аутпутите),
- λ - вектор колона и сите негови елементи се ненегативни,
- e - вектор редица и сите негови елементи се еднакви на единица.

За решавање на примарниот проблем (BCC_o) се користи двофазна постапка каде што во првата фаза се минимизира θ_B , а во втората фаза се максимизира сумата на вишоци на влез и недостатоци на излез со задржување $\theta_B = \theta_B^*$.²¹⁴

Дефиниција 1 за (BCC-Ефикасност):

- Ако оптималното решение $(\theta_B^*, \lambda^*, s^{-*}, s^{+*})$ добиено во овој двофазен процес за (BCC_o) задоволува $\theta_B^* = 1$ и нема дополнителни променливи ($s^{-*} = 0, s^{+*} = 0$), тогаш DMU_o се нарекува BCC – ефикасна, во спротивно таа е BCC неефикасна.

²¹⁴ Цветкоска, В. (2013). Методи и модели на повеќе критериумско одлучување во менаџментот: емпириска студија за евалуација на ефикасноста на одредени организациони единици во Република Македонија“, докторска дисертација, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Економски факултет-Скопје, 12.6.2013 година, стр. 82-83.

Дефиниција 2 (Референтно множество)

- За ВСС-неефикасна DMU_o се дефинира нејзиното референтно множество E_o , врз основа на оптималното решение λ^* преку

$$E_o = \left\{ j \mid \lambda_j^* > 0 \right\} \quad (j \in \{1, \dots, n\}) \quad (6)$$

Доколку има повеќе оптимални решенија, може да се избере било кое за да се добие:

$$\theta_B^* x_o = \sum_{j \in E_o} \lambda_j^* x_j + s^{-*} \quad (7)$$

$$y_o = \sum_{j \in E_o} \lambda_j^* y_j - s^{+*} \quad (8)$$

Односно формула за подобрување на ефикасноста преку ВСС-проектија;

$$\hat{x}_o \leftarrow \theta_B^* x_o - s^{-*} \quad (9)$$

$$\hat{y}_o \leftarrow y_o + s^{+*} \quad (10)$$

9.4. Користени податоци во DEA

Во рамките на емпириското истражување во трудот, целта е да се утврди ефикасноста на воените интервенции на САД во регионот на Блискиот Исток со користење на DEA. Истражувањето како што веќе се напомена вклучува две функционални DEA единици/целини каде што:

- првата се однесува за периодот од 2003 година до 2010 година и вклучува две (2) DMUs, односно држави каде САД имале воени интервенции, а тоа се Ирак и Авганистан, и
- втората анализа во која се вклучени пет (5) DMUs, односно држави каде САД имале воени интервенции и тоа: Ирак, Авганистан, Јемен, Либија и Сирија, во временски период од 2011 година до 2015 година.

Поделбата на емпириското истражување во два временски периоди произлегува заради методолошкиот пристап/техника на прозорска анализа, со цел

подобро да се разбере и измери релативната ефикасност на воените интервенции на САД во овие држави, а како пресек е земен периодот на пред и после Арапската Пролет.

Во DEA се користени два инпути и три аутпути и тоа при истите се дефинирани на следниот начин:

Инпути:

1. Буџет на САД за воени интервенции, одделно за секоја држава во која е извршена воена интервенција, и
2. Број на распоредени воени сили на САД во државите на годишно ниво. (борбени сили вклучени во внатрешен конфликт и директна воена интервенција).

Аутпути:

1. Број на жртви во државите. (Бројот на жртвите се однесува на униформираниот дел на официјалните вооружени сили во државите);
2. Број на внатрешно раселени лица во државите и,
3. Број на бегалци од државите.

Користените инпути и аутпути се прикажани со табеларен и графички приказ со цел подобра интерпертација и визуелна перцепција. Буџетот за воени интервенции на САД од 2003 година до 2010 година, одделно за Ирак и Авганистан е претставен во милијарди долари, во следниот табеларен преглед број 4, воедно и на графикон број 5.

Буџет на САД за воени интервенции 2003 – 2010 година								
Држава/година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Авганистан	15	17	19	31	30	39	56	94
Ирак	51	77	79	80	131	144	93	64

Извор: 1. Belascom, A. “The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11”, Congressional Research Service, 2014.

Достапно на: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>

Извор: 2. Council on foreign relations, Trends in U.S. Military Spending

Повеќе на: <http://www.cfr.org/defense-budget/trends-us-military-spending/p28855>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година.

Табела број 4. Буџет за воени интервенции на САД

Буџет за воени интервенции на САД од 2011 година до 2015 година одделно за Ирак, Авганистан, Јемен, Либија и Сирија е претставен во милијарди долари во следниот табеларен преглед, табела број 5, воедно и на графикон број 5.

Буџет на САД за воени интервенции 2011 – 2015 година					
Држава/година	2011	2012	2013	2014	2015
Авганистан	107	800	860	770	580
Ирак	47	200	80	50	50
Либија	20	20	100	0,5	0,3
Сирија	15	20	50	17	15
Јемен	10	15	11	10	17

Извор: 1. Belascom, A. “The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11”, Congressional Research Service, 2014.

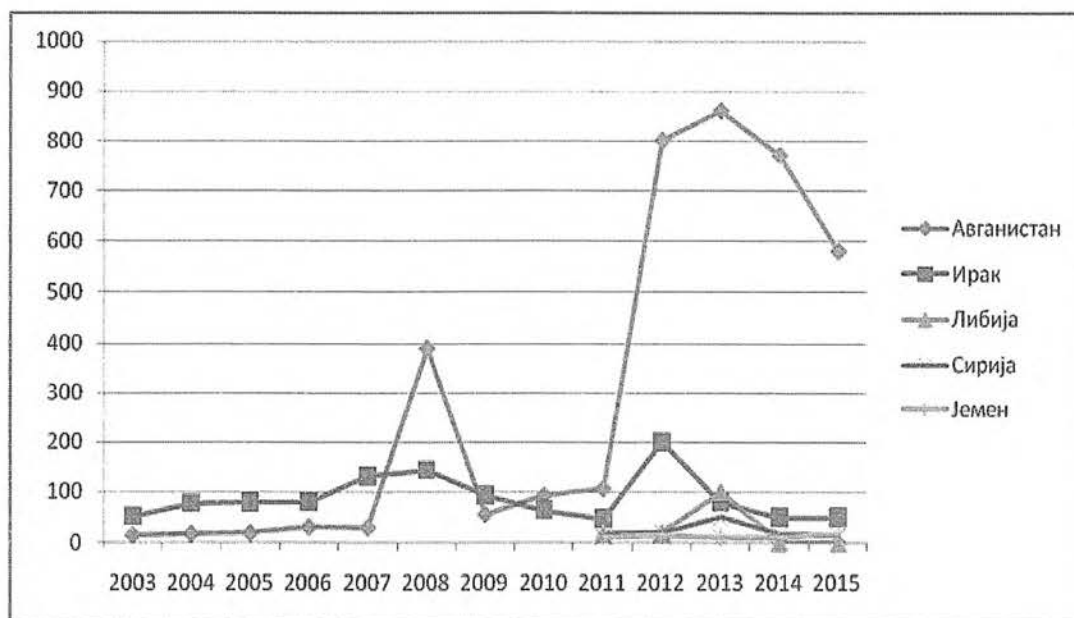
Достапно на: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>

Извор: 2. Council on foreign relations, Trends in U.S. Military Spending

Повеќе на: <http://www.cfr.org/defense-budget/trends-us-military-spending/p28855>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година.

Табела број 5. Буџет за воени интервенции на САД

Графикон број 5. Буџет за воени интервенции 2003 – 2015 година

Како следен инпут е вклучен бројот на распоредени воени сили на САД во државите, кои се директно вклучени во борбени операции, од 2003 година до 2010 година одделно за Ирак, Авганистан, и од 2011 година до 2015 година за Ирак, Авганистан, Јемен, Либија и Сирија, **во илјади**, и е прикажан во следните табеларни прегледи Табела број 6 и 7, воедно и на графикон број 6.

Број на распоредени воени сили на САД								
Држава/година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Авганистан	13	18	20	23	26	68	68	68
Ирак	124	124	124	124	165	141	141	141

Извор: 1. Belascom, A. “The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11”, Congressional Research Service, 2014.

Достапно на: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>

Извор: 2. Council on foreign relations, Trends in U.S. Military Spending

Повеќе на: <http://www.cfr.org/defense-budget/trends-us-military-spending/p28855>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година.

Табела број 6. Број на распоредени воени сили на САД

Број на распоредени воени сили на САД					
Држава/година	2011	2012	2013	2014	2015
Авганистан	110	130	45	38	10
Ирак	55	2	2	0,2	0,1
Либија	0,1	0,15	0,3	0,15	0,05
Сирија	0,05	0,1	0,2	0,4	0,4
Јемен	0,05	0,05	0,15	0,2	0,2

Извор: 1. Belascom, Amy, "The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11", Congressional Research Service, 2014.

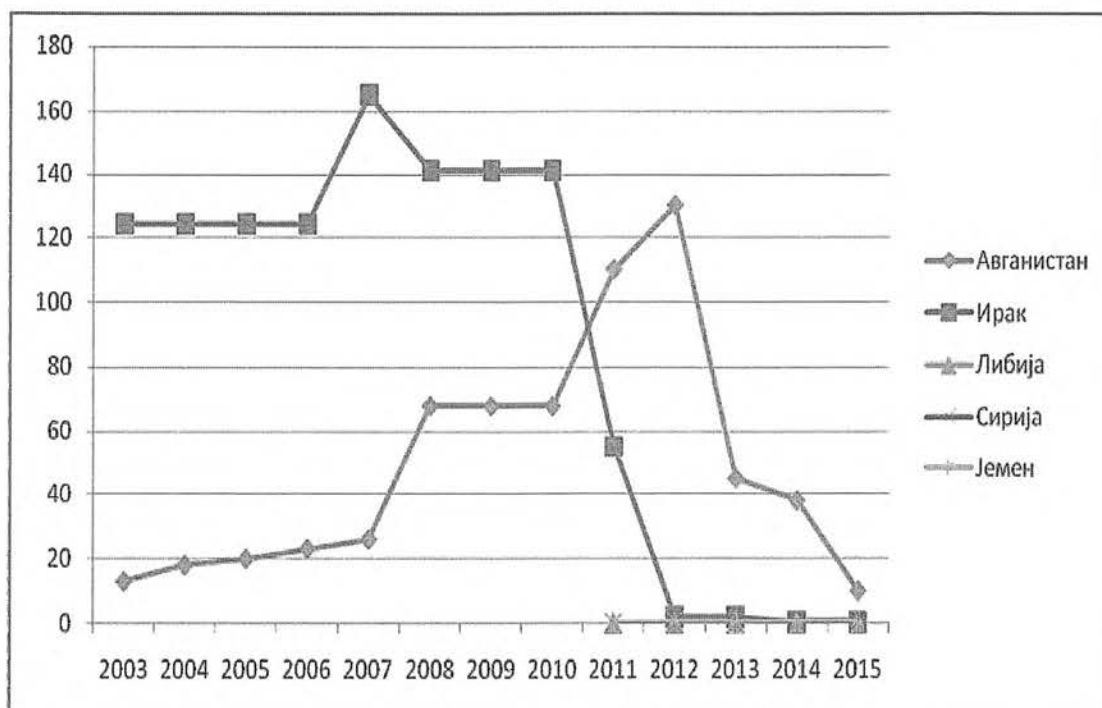
Достапно на: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>

Извор: 2. Council on foreign relations, Trends in U.S. Military Spending

Повеќе на: <http://www.cfr.org/defense-budget/trends-us-military-spending/p28855>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година.

Табела број 7. Број на распоредени воени сили на САД

Графикон број 6. Вкупно распоредени воени сили на САД
 период од 2003 година до 2015 година

Во делот на излезните податоци, односно аутпути во следните табеларни прикази се претставени истите. Број на жртви во државите (официјални државни воени лица на вооружени сили)²¹⁵ од 2003 година до 2010 година одделно за Ирак и Авганистан, и од 2011 година до 2015 година за Ирак, Авганистан, Јемен, Либија и Сирија, табела број 8 и 9, воедно и на графикон број 7.

²¹⁵ Дефиниција за воени жртви според (UPPSALA – Department of Peace and Conflict Research) е: Воени жртви во државите се оние лица, кои загинале во “нормални” услови на војна помеѓу вооружени сили на држави. Оваа дефиниција ги вклучува лицата кои се вклучени во конвенционалните борбени операции, герилски активности, заседи, бомбардирање на воени цели и друго. Целите се воени единици и инсталации, државни институции или државни претставници. Повеќе на: http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Battle-related_deaths

Број на жртви во државите официјални/владини вооружени сили								
Држава/година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Авганистан	1371	2341	6364	11561	12248	12036	13417	14457
Ирак	12035	6975	6707	6293	4939	3158	2055	1879

Извор:1. WorldDataBank.

Достапно на:

<http://data.worldbank.org/indicator/VC.BTL.DETH?end=2014&locations=YE-IQ-SY-LY-AF&start=2011>

Извор:2. The Uppsala Conflict Data Program (UCDP)

Достапно на: <http://ucdp.uu.se/#actor/130>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година

Табела број 8. Број на жртви во државите официјални/владини вооружени сили

Број на жртви во државите официјални/владини вооружени сили					
Држава/година	2011	2012	2013	2014	2015
Авганистан	15163	15787	20407	29619	17261
Ирак	1429	2435	15313	25056	11613
Либија	1700	2100	4500	945	620
Сирија	19212	24442	65495	101662	45155
Јемен	1140	2330	582	1660	2120

Извор:1. WorldDataBank.

Достапно на:

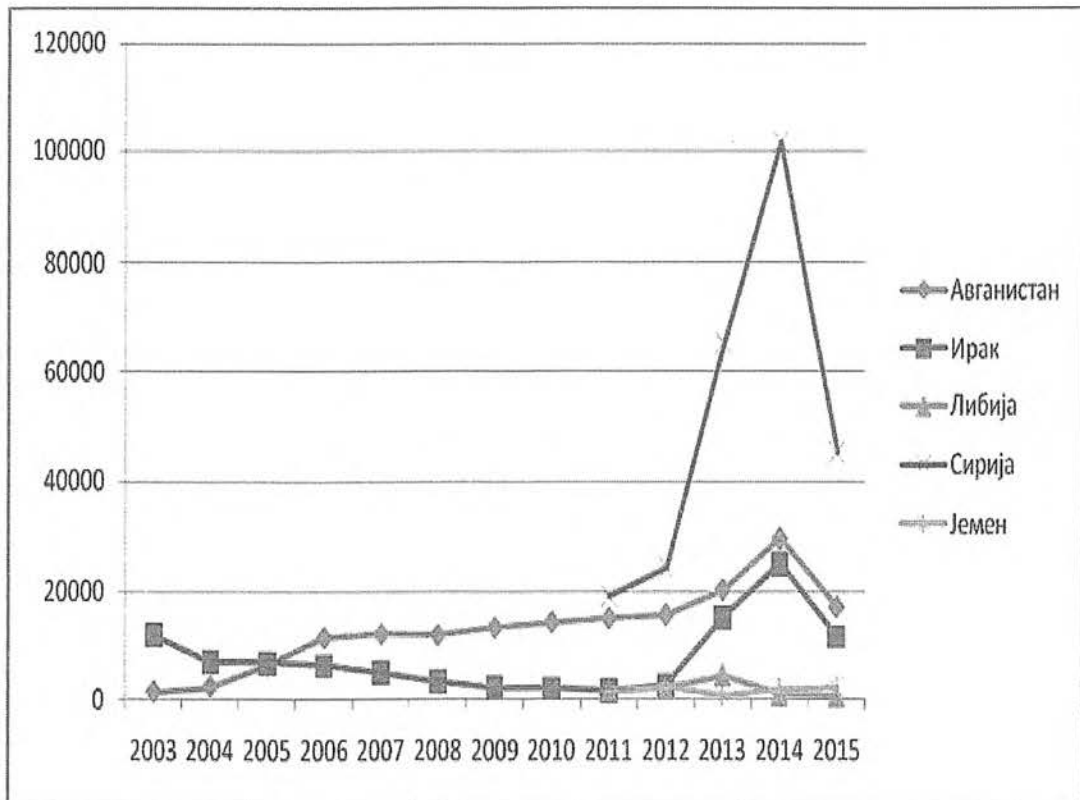
<http://data.worldbank.org/indicator/VC.BTL.DETH?end=2014&locations=YE-IQ-SY-LY-AF&start=2011>

Извор:2. The Uppsala Conflict Data Program (UCDP)

Достапно на: <http://ucdp.uu.se/#actor/130>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година

Табела број 9. Број на жртви во државите официјални/владини вооружени сили

Графикон број 7. Вкупен број на жртви во државите официјални/владини вооружени сили во период од 2003 година до 2015 година

Како следен аутпут е вкупниот број на внатрешно раселени лица²¹⁶ од 2003 година до 2010 година одделно за Ирак, Авганистан, и од 2011 година до 2015 година за Ирак, Авганистан, Јемен, Либија и Сирија. (Табела 10 и 11) и графикон број 8.

²¹⁶ Внатрешно раселени лица се оние кои биле принудени да ги напуштат своите домови ненадејно или неочекувано во голем број, а како резултат на вооружени конфликти, внатрешни судири, систематски прекршувања на човековите права или природни катастрофи, но се наоѓаат во рамките на територијата на сопствената земја.

Повеќе на: <http://www.lnf.org.lb/migrationnetwork/definitionofidp.html>

Внатрешно раселени лица								
Држава/ година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Авганис тан	133000	167000	153000	265000	235000	255000	270000	285000
Ирак	700000	800000	700000	800000	120000	200000	234700	250000

Извор:1. UNHCR.

Достапно на: <http://www.unhcr.org/publications/fundraising/5575a7910/unhcr-global-report-2014-middle-east-north-africa-mena-regional-summary.html?query=middle%20east%20refugees>

Извор: 2. Глобални извештаи на UNHCR во истражувачкиот период (2001-2015)

Достапно на: <http://www.unhcr.org/search?query=middle%20east%20refugees>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година.

Табела број 10. Број на внатрешно раселени лица

Внатрешно раселени лица					
Држава/година	2011	2012	2013	2014	2015
Авганистан	450000	162200	205000	495000	505000
Ирак	464000	98800	246000	584000	495000
Либија	56544	27070	25600	269000	434000
Сирија	589000	2323000	2899000	678000	750000
Јемен	464000	237000	241000	1350000	2100000

Извор:1. UNHCR.

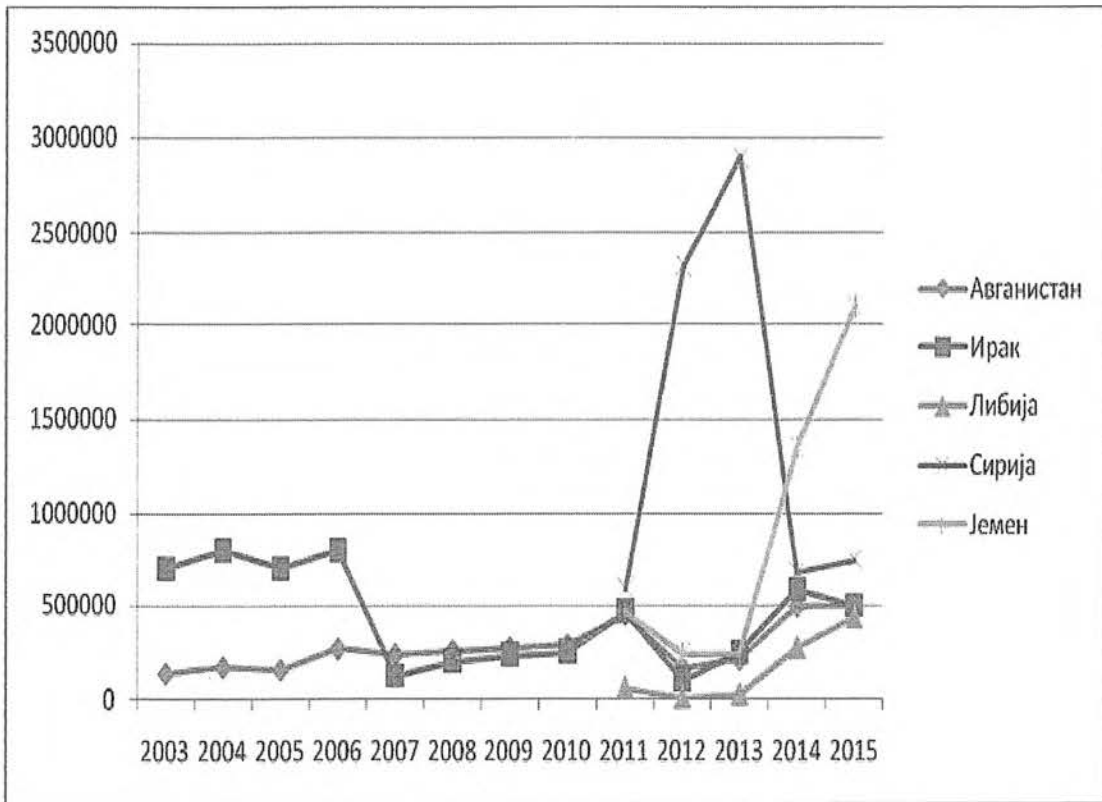
Достапно на: <http://www.unhcr.org/publications/fundraising/5575a7910/unhcr-global-report-2014-middle-east-north-africa-mena-regional-summary.html?query=middle%20east%20refugees>

Извор: 2. Глобални извештаи на UNHCR во истражувачкиот период (2001-2015)

Достапно на: <http://www.unhcr.org/search?query=middle%20east%20refugees>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година

Табела број 11. Број на внатрешно раселени лица

Графикон број 8. Внатрешно раселени лица во период од 2003 година до 2015 година

Следен аутпут е бројот на бегалци ²¹⁷ од државите од 2003 година до 2010 година одделно за Ирак и Авганистан, и од 2011 година до 2015 година за Ирак, Авганистан, Јемен, Либија и Сирија, и е прикажан во следните табеларни прегледи (Табела 12 и 13) и Графикон број 9.

²¹⁷ Според меѓународното хуманитарно право и UNHCR под терминот бегалци, се дефинираат следните лица: бегалци се лица кои се принудени да ги напуштат своите домови и државата со цел да ја зачуваат или обезбедат својата слобода.

Повеќе на: <http://www.nai.uu.se/news/articles/2014/06/27/104657/index.xml>

Број на бегалци								
Држава/ година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Авганистан	60000	75000	80000	110000	142000	155000	175000	195000
Ирак	46700	46100	50200	41400	42400	39500	35200	34700

Извор:1. WorldDataBank

Достапно на:

<http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG?end=2014&locations=SY-YE-LY-IQ-AF&start=2001>

Извор:2. Глобални извештаи на UNHCR во истражувачкиот период (2001-2015)

Достапно на: <http://www.unhcr.org/search?query=middle%20east%20refugees>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година

Табела број 12. Вкупен број на бегалци

Број на бегалци					
Држава/година	2011	2012	2013	2014	2015
Авганистан	130100	162200	205000	280000	348000
Ирак	35200	98800	246000	271000	302000
Либија	10100	145070	25600	28000	31000
Сирија	1240000	2323000	2899000	3977000	4500000
Јемен	215000	237000	241000	258000	284000

Извор:1. WorldDataBank

Достапно на:

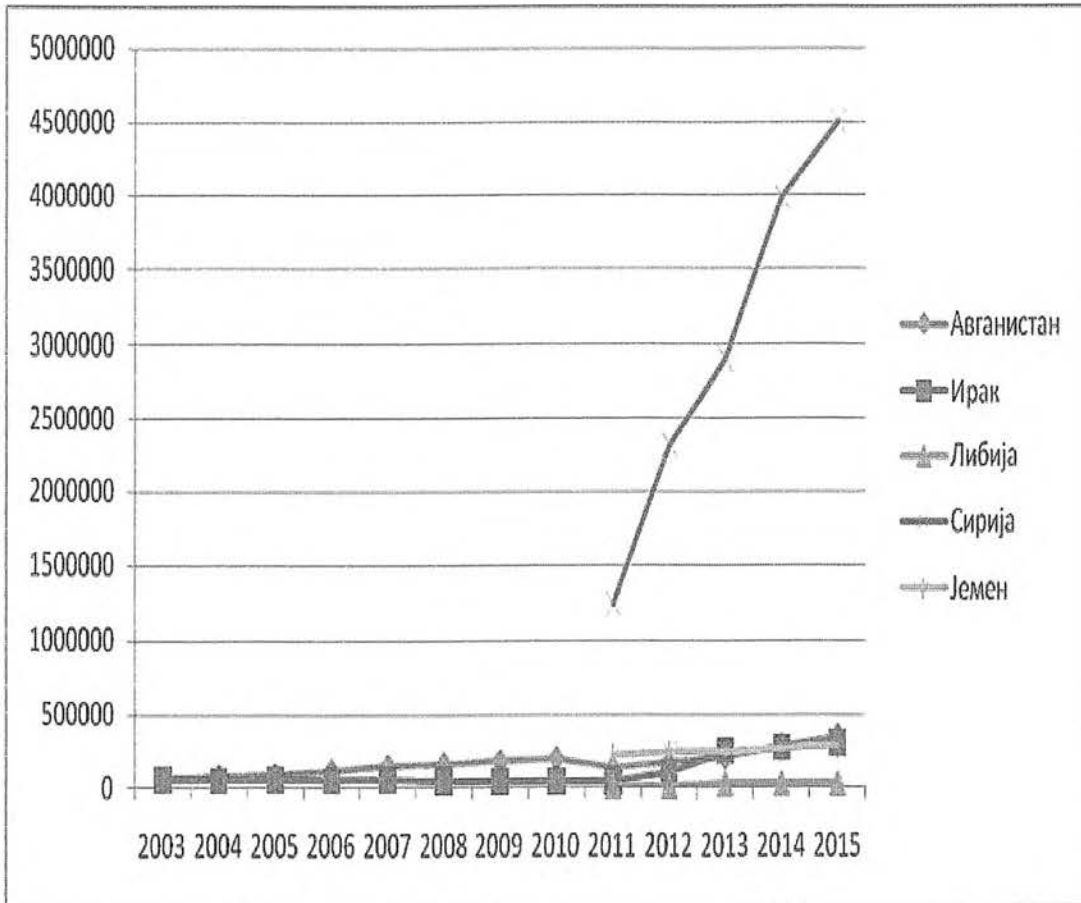
<http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG?end=2014&locations=SY-YE-LY-IQ-AF&start=2001>

Извор:2. Глобални извештаи на UNHCR во истражувачкиот период (2001-2015)

Достапно на: <http://www.unhcr.org/search?query=middle%20east%20refugees>

Превземени податоци за извор 1 и 2: Септември и Октомври 2016 година.

Табела број 13. Број на бегалци

Графикон број 9. Вкупен број на бегалци во период од 2003 година до 2015 година

9.5. Анализа на емпириските резултати

За решавање на DEA прозорскиот модел се користи софтверот DEA-Solver-LV.²¹⁸ Во првиот истражувачки период за ефикасноста на воените интервенции на САД од 2003 година до 2010 година во двете држави, резултатите покажуваат дека за првата држава односно Авганистан, воените интервенции се релативно ефикасни за целиот период. Во однос на Ирак има варијација на резултатите. Имено од почетокот на воената интервенција во Ирак се покажува релативна ефикасност на воените интервенции во годините 2003, 2004 и 2006. Во годините 2005, 2007, 2008, 2009 и 2010 година резултатите пожуваат релативна неефикасност.

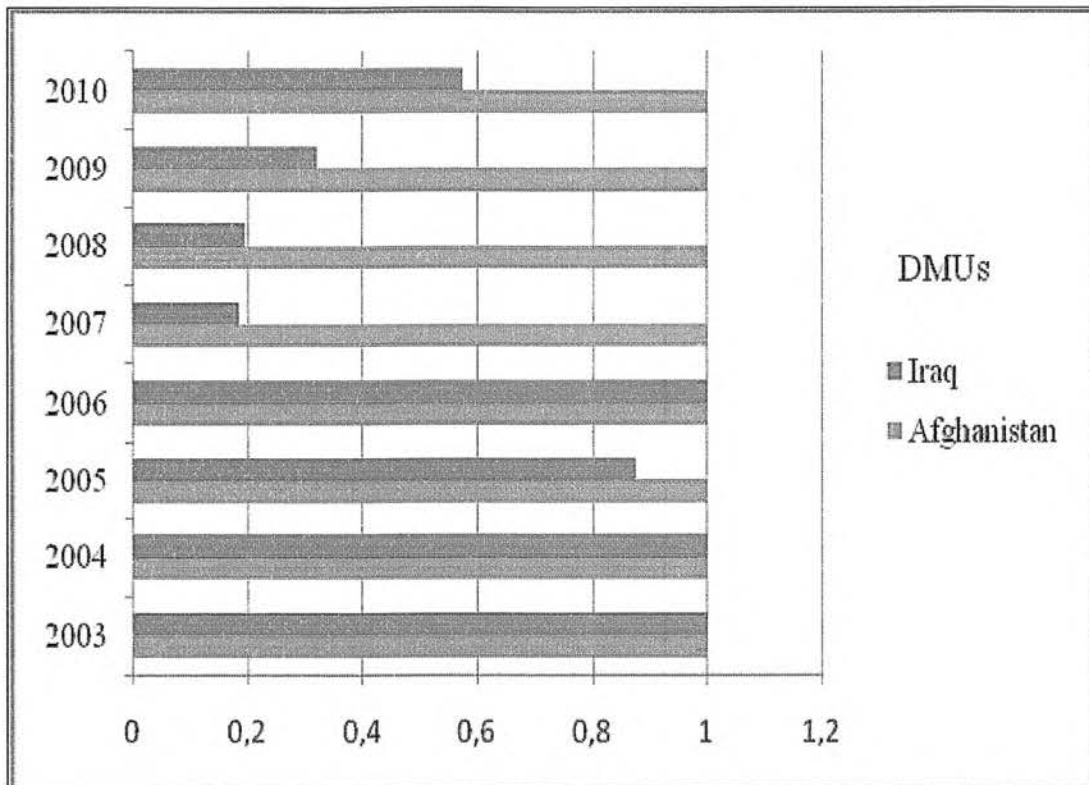
²¹⁸ Детали за овој софтвер може да се најдат во (Cooper et al. 2007, pp. 454-476).

DMUs/Year	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Afghanistan	1	1	1	1	1	1	1	1
Iraq	1	1	0,8752 3	1	0,1851 5	0,1957 4	0,3225 8	0,5742 2

Извор: Пресметки на авторот

Табела број 14.

Просечна ефикасност на воените интервенции на САД во Авганистан и Ирак

Графикон број 10. Ефикасност на воените интервенции во Ирак и Авганистан

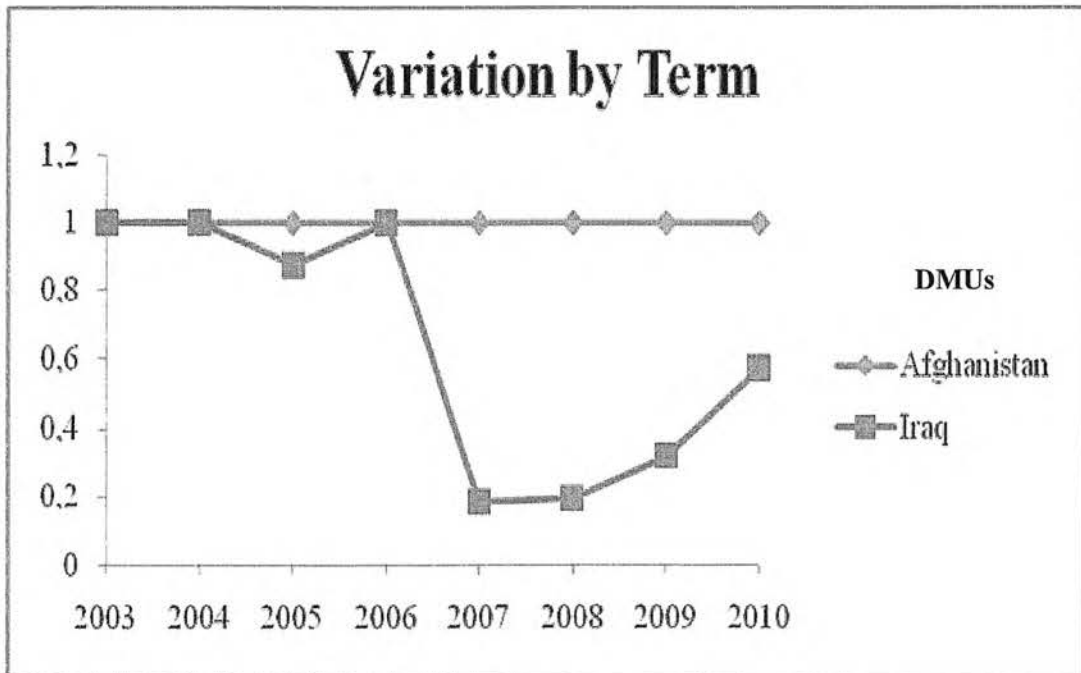
Имено, со започнувањето на воената интервенција во Авганистан против талибанскиот режим и Ал-Каеда на самиот почеток САД ангажирале околу 13 илјади воени сили на терен и (масовна употреба на военото воздухопловство и морнарицата (која не е вклучена во бројката – воени сили на терен) со почетен

буџет од 15 милијарди долари. Воените интервенции во Авганистан според анализата се релативно ефикасни за целиот истражувачки период од 2003 година до 2010 година (Графикон број 10). Во истиот период на набљудување буџетот за воените интервенции го достигнува својот максимум во 2010 година, кога и изнесувал 94 милијарди долари и ефективна борбена сила со 68 илјади воени сили на терен.

Воените интервенции на силите на САД во Авганистан во дадениот период, од добиените резултати се покажуваат релативно ефикасни во директна борба против тероризмот. За разлика од Авганистан, ефикасноста на воените интервенции во Ирак во периодот на набљудување од 2003 година до 2010 година, покажува одредени промени за секоја посебна година (Графикон број 10). На самиот почеток на воените интервенции во 2003-та односно 2004-та година анализата покажува дека има релативна ефикасност. Во тој период, пред се политички мотивираните воените интервенции на САД, за смена на режимот на Садам Хусен, отпочуваат со воен буџет од 51 милијарда долари и вкупно 124 илјади воени сили на терен, подржани од воздухопловните сили и морнарицата. Заради брзиот напредок на американските воени сили за релативно краток период армијата на Ирак бележи голем пораз на терен, а поради апсењето на Садам Хусеин во 2003-та година, поразот на Националната Гарда како една од најелитните единици во армијата, бегството на многу команданти, генерали, предавањето на војниците и други причини со што се означил и почетокот на политичкото преуредување на државата.

Во наредниот период, анализата покажува намалување на релативната ефикасност на воените интервенции на САД во 2005 година, додека пак во 2006 година повторно покажува ефикасност (Графикон број 10). Во понатамошниот истражувачки период во 2007 година анализата не покажува релативна ефикасност, а заради намалените борбени дејства на терен со заостанати фракции на ирачката армија. Сепак со масовното појавување на ограноци на Ал-Каеда кои во своите редови приклучиле и припадници од поранешната ирачката армија, САД ги активирале воените интервенции на повисоко ниво. Така што, анализата на воените интервенции во периодот од 2008 година до 2010 година покажува благ раст, но

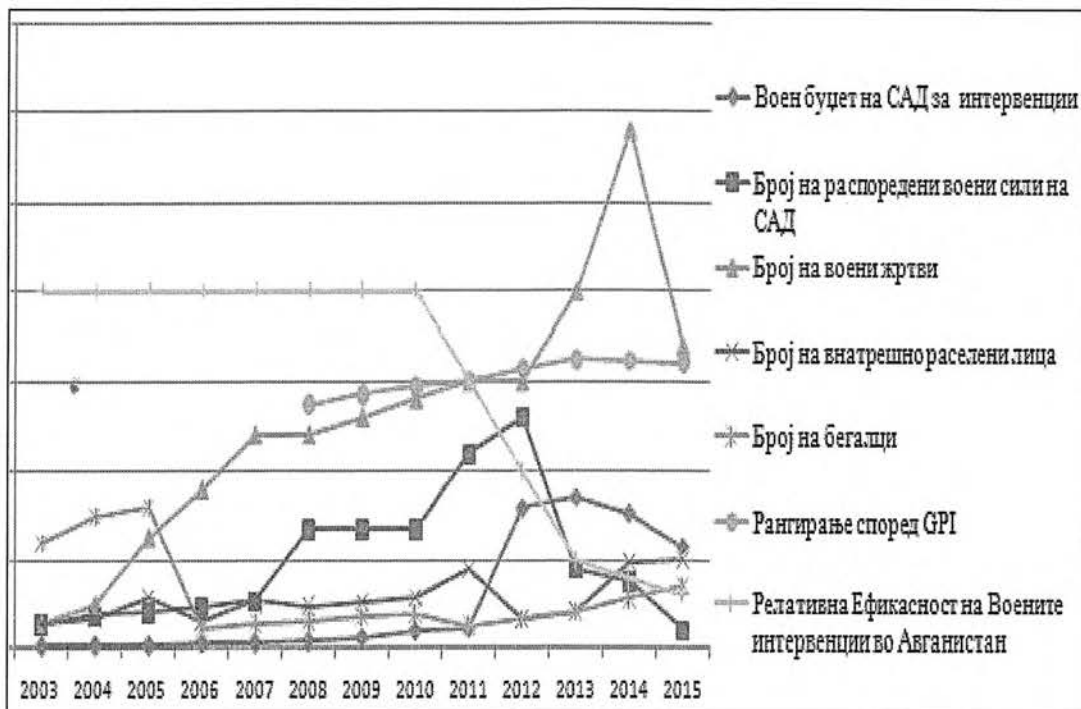
сепак се смета за релативно неефикасна. Контроверзноста на оваа дилема се јавува од причина што САД ги намалиле своите трупи во Ирак на 141 илјада воени сили на терен, буџетот бил намален на 64 милијарди долари (максимумот бил во 2008 година со 144 милијарди), со што и видот на воените операции бил променет, а најмногу во вид на обука, воена донација и воздушна поддршка на новоформираните ирачки безбедносни сили.

Графикон број 11. Варијација на ефикасност по години

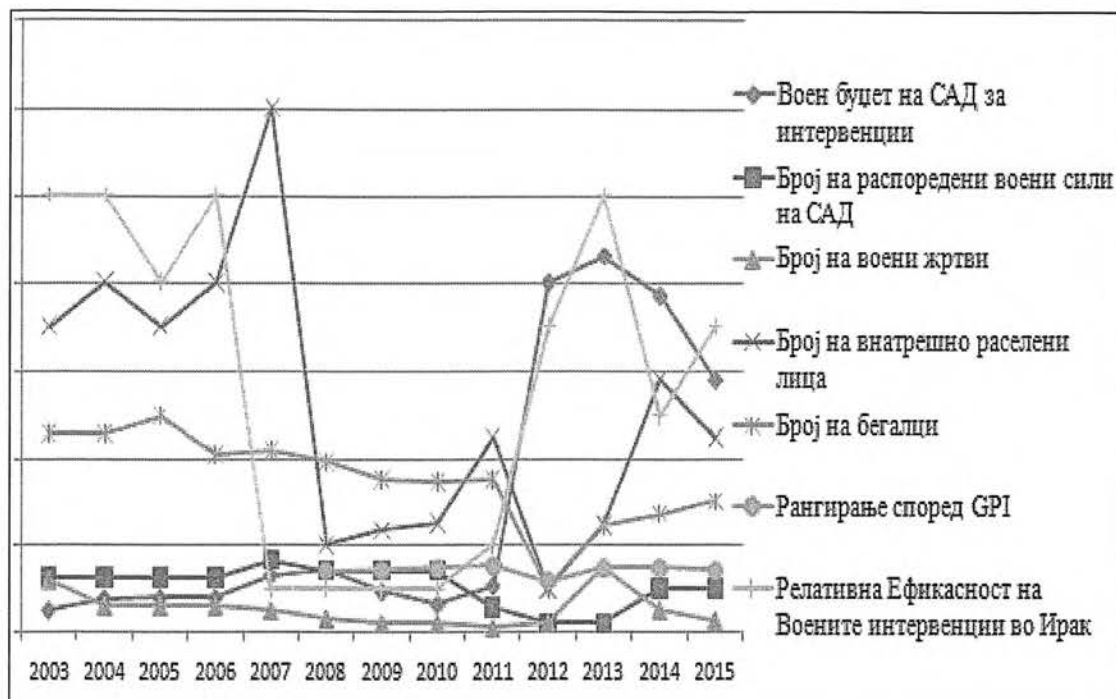
Во истиот истражувачки периодот од 2003 година до 2010 година, гледано споредбено помеѓу добиените резултати од DEA и индексот за мир т.е. Global Peace Index (GPI), (Прилог број 1), може да се забележи дека Авганистан и Ирак имаат негативен тренд во движењето. GPI е воспоставен во 2008 година и согласно параметрите за оценување (ниво на тероризам, достапност на оружје, бегалци и друго) за оценка на движењето на позитивниот мир и двете држави имаат негативна нагорна линија. За споредба од кога е започнат годишниот преглед на GPI, Авганистан во 2008 година бил рангиран на 137 место од вкупно 144 држави рангирани во светот. За разлика од тоа, Ирак во 2008 година се наоѓал на 140 место од вкупно рангирани 144 држави во светот. Авганистан и Ирак заклучно со 2010 година го завземале 147, односно 149 место од вкупно рангираните 149 држави во

светот, податок кој покажува дека Ирак во таа година е на последното место по GPI во светот.

Преглед број 5. Компаративна анализа на воените интервенции на САД во Авганистан

Податоците и фактите од истражувањето укажуваат на тоа дека и покрај воените интервенции на САД, и вклучувањето на меѓународната заедница во глобалната борба против тероризмот сепак овие држави остануваат со негативна нагорна линија на GPI. Секако ова се должи на времетраењето и обемот на воените интервенции, појавата на нови терористички групи и фракции како и различните интереси на големите сили во регионот на Блискиот Исток. Политичкото, но не и военото присуство на САД во Авганистан и Ирак и понатаму ќе продолжи, а заради фактот што трансформацијата на политичкото и военото уредување во државите е делумно завршено, но сепак јавното мислење на меѓународната заедница во врска со борбата против глобалниот тероризам би требало да се перципира со поширока димензија.

Преглед број 6. Компаративна анализа на воените интервенции на САД во Ирак

Како заклучок за првиот истражувачки период, за Авганистан и Ирак од DEA прозорската анализа споредбено со GPI, се покажува дека отпочнувањето на воените интервенции на САД, се во насока на зголемување на глобалната борба против тероризмот и демократизација на државите, што и не означило генерален успех.

Во вториот истражувачки период од 2011 до 2015 година за кој е спроведена DEA прозорска анализа, како што веќе се напомена, примерокот за анализа го сочинуваат 5 држави или DMUs, за мерење на релативната ефикасност на воените интервенции на САД во државите на регионот на Блискиот Исток. Во следниот табеларен приказ се прикажани добиените резултати.

DMUs / Year	2011	2012	2013	2014	2015
Afghanistan	0,01273	0,0161	0,01822	0,029	0,02244
Iraq	0,02143	0,71625	1	0,52449	0,76039
Libya	0,5076	0,6292	0,58445	1	1
Syria	1	1	1	1	1
Yemen	1	1	0,97383	0,46204	0,59813

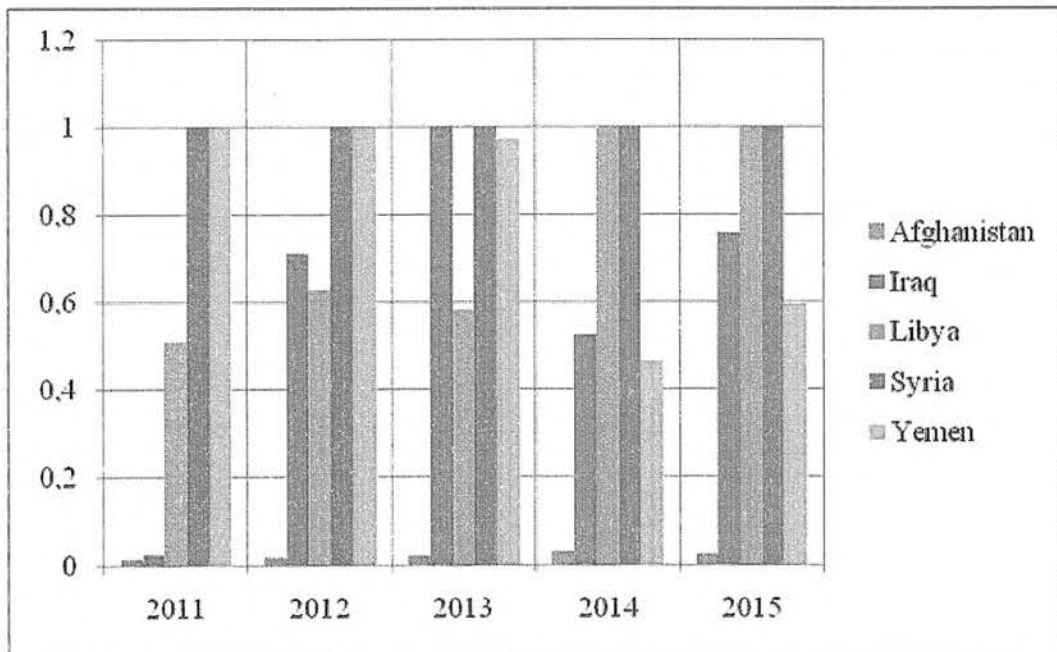
Извор: Пресметки на авторот

Табела број 15. Просечна ефикасност на воените интервенции на САД во Авганистан, Ирак, Либија, Сирија и Јемен

Од спроведената DEA прозорска анализа за набљудуваниот период, во однос на воената интервенција во Авганистан може да се забележи дека релативната ефикасност покажува слабости. САД во 2010 година ги продолжиле воените дејствија, со почетен буџет од 110 милијарди долари и најмногу сили на терен во таа година со 110 илјади, а во 2015 година со буџет од 80 милијарди долари и 10 илјади сили на терен. Сепак, промената на тактиката на воените интервенции која се должи на зголемената употреба на беспилотни летала и масовно бомбардирање на цели на Ал-Каеда од воздух и копно, забележано е големо намалување на ефикасноста на воените интервенции на терен. Како главна причина за намалувањето на ефикасноста, се наведува наредбата и планот на Барак Обама за постепено повлекување на воените сили (копнени воени сили), и пренамена на задачата, односно активностите се насочиле кон логистичка поддршка на новоформираната Армија на Авганистан. Големиот буџет за оваа година е всушност одраз на големата употреба на морнарицата и воздушните напади кон терористичките ќелии, но не и за ангажирање на специјалните сили, пешадијата и

артилериските единици. Споредбено со DEA прозорската анализа и резултатите од рангирањето на GPI, се покажува дека Авганистан во 2011 година бил на 150 место од вкупно рангираните 153 држави во светот, односно на 162 место од вкупно рангираните 163 држави во 2015 година, со што и релативната ефикасност на воените интервенции и нивото на позитивен мир бележат негативна нагорна линија, а исклучиво заради промената на политичката средина во државата, јавното мислење во САД во врска со воените интервенции, како и улогата т.е. инертноста на меѓународната заедница во мисијата ИСАФ.

Во однос на Ирак, во истражувачкиот период од 2011 година до 2015 година за воените интервенции на САД, резултатите од DEA прозорската анализата покажуваат флукуација од година во година (Графикон број 12). Во 2011 година и 2012 година ефикасноста на воените интервенции бележи зголемен раст, но не и потполна ефикасност. Во 2013 година воените интервенции бележат релативна ефикасност со вкупно издвоен буџет од 80 милијарди долари.

Графикон број 12. Ефикасност на воените интервенции во Авганистан, Ирак, Либија, Сирија и Јемен

Во понатамошниот период т.е. 2014 година до 2015 година, резултатите покажуваат намалување на ефикасноста. Овој факт е поради новите случувања во

Ирак, зголеменото ниво на насилство и влошување на внатрешната состојба, под водство на владата на Нури ал-Малики, шиитски лидер, што довело до сунитско незадоволство во државата и зголемување на терористичките напади со поддршка од новоформираната Исламска Држава, милиции под раководство на поранешни локални лидери и недржавни актери (non-state actor)²¹⁹, како и вклучување во борбените дејства на северот од државата на повеќе големи сили во Ирак, пред се Турција. Активноста на ИД во Ирак трае со години, организацијата има стекнато значително голема територија во периодот со што довело до повторен ангажман на САД со стратегиски бомбардирања на клучни позиции на борците и лидерите на ИД, како и ангажирање на ирачката армија во борба против истата.

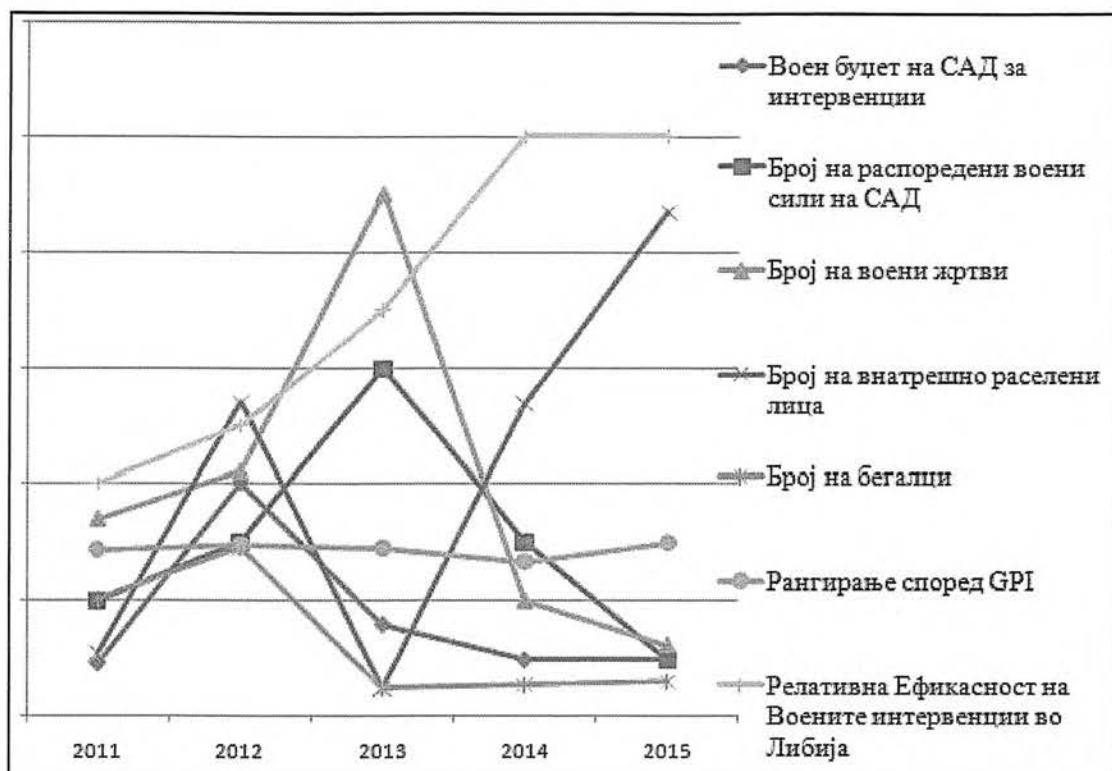
Во 2013 година воените интервенции на САД во Ирак покажуваат релативна ефикасност, период во кој повторно е вклучена морнарицата и воздухопловните сили, масовната воена интервенција покажува ефикасност во борбата против противниците на ирачкиот режим и единиците на ИД. Во 2015 година буџетот на САД за воени интервенции незначително е намален на 50 милијарди долари, но планот на Барак Обама за повлекување на воените сили на терен се остварил, со што кон крајот на таа година во Ирак останале само 100 лица воен персонал. Големината на воениот буџет ги оправдува директните воени интервенции, но не од копно туку од воздух. Промената на состојбите на терен директно влијаела на воените интервенции на САД и се должи на политичките промени по оставката на Ал-Малики под притисок на внатрешната политичка димензија, како и поради надворешното влијание на моќните сили, а заради критиките и зголемените тензии помеѓу сунитите и шиитите во власта и на терен. Регионалната влада на Курдистан, која ги оспорила властите во Багдад, а во врска со курдските области во Ирак, исто така се соочила со вооружени судири со ИД кое што дополнително ја комплицирале безбедносната ситуација на теренот. GPI за Ирак во истражувачкиот период, го добил најнискиот ранг во последната декада т.е во 2011 година државата била на 152 место од вкупно рангирани 153 држави, а во 2015 година на 161 место од вкупно рангирани 162 држави во светот.

²¹⁹ Според речникот на Оксфорд, дефиниција за недржавни (non-state actors) актери се: Лица или организации кои имаат значително политичко влијание, но не се официјални претставници ниту пак се во сојуз со ниту една страна или држава.

Повеќе на: https://en.oxforddictionaries.com/definition/non-state_actor

Во однос на истражувањето за Либија, со отпочнувањето на Арапската Пролет и внатрешно државниот конфликт, според DEA прозорската анализа воените интервенции на САД со поддршка на меѓународната коалиција, покажуваат нагорна линија на ефикасност во 2011, 2012 и 2013 година, но не и целосна. За разлика од тој период според истражувањето во 2014 година и 2015 година воените интервенции се релативно ефикасни. Целокупната ефикасност за тој период се должи на зголемената воена ангажираност на меѓународната коалиција и на САД. Сепак во набљудуваниот период и покрај релативната ефикасност на воените интервенции политичката ситуација во Либија останува непроменета, а тоа се должи на фактот што после уривањето на режимот на поранешниот лидер Муамер Гадафи, племенските и клановски судири резултирале со голем вакум во власта кои создале средина каде што другите исламистички групи пред се ИД добила основа за делување (Графикон број 12).

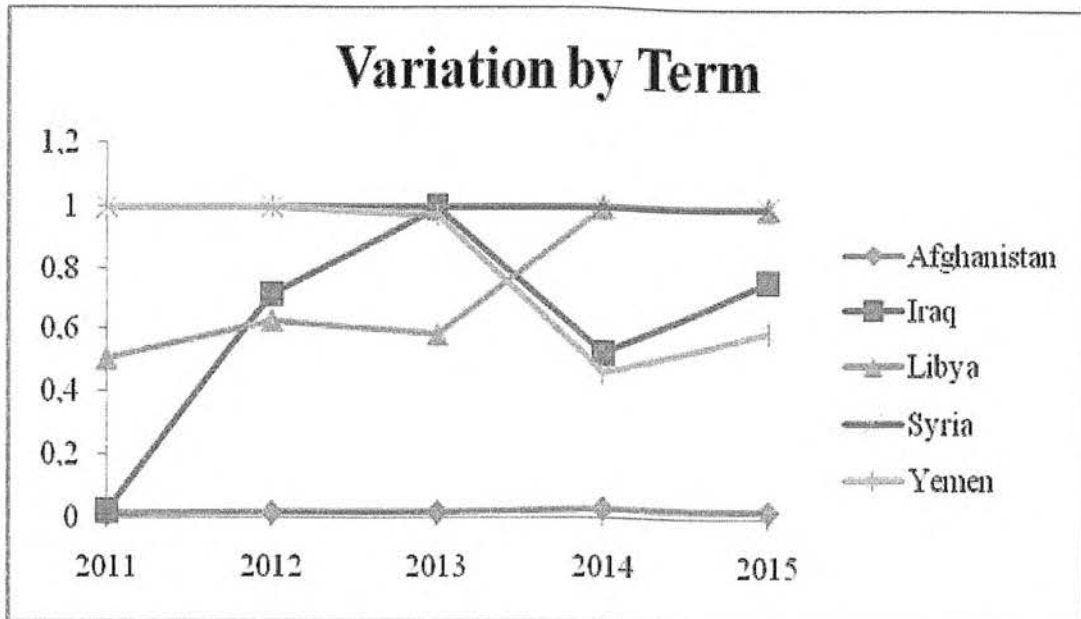
Конфликтот во Либија и во моментов ескалира, а според Меѓународниот институт за стратески студии, регистрирани се вкупно 3000 смртни случаи само во 2014 година, што е зголемување за 12 пати во однос на 2013 година. GPI резултатот покажува дека Либија во 2011 година со почетокот на Арапската Пролет е рангирана на 143 место од вкупно рангирани 153 држави, а во 2015 година е рангирана на 149 место од вкупно 162 држави. Овие факти се должат на вклучувањето на исламистичките групации во вооружениот конфликт кои дополнително ја влошиле ситуацијата на терен, со што се заклучува дека е потребен поголем воен, но и дипломатски план за справување и постигнување на целосна политичката стабилност во Либија.

Преглед број 7. Компаративна анализа на воените интервенции на САД во Либија

Ескалирањето на Арапската Пролет се проширила во Сирија во почетокот на 2011 година со што се означила и нова цивилна војна во регионот на Блискиот Исток, како еден од најсмртните конфликти регистриран после Втората Светска Војна со повеќе од 250 илјади жртви (статистички податоци заклучно со декември 2015 година). Резултатите од DEA прозорската анализа во временскиот период од 2011 година до 2015 година на воените интервенции на САД покажуваат релативна ефикасност за целиот набљудувачки период (Графикон број 13). Имено интервенцијата започнала со почетен буџет од 15 милијарди долари и 50 припадници на специјалните сили во 2011 година, со масовна употреба на воздухопловните сили за напади и 150 милијарди долари и 400 припадници на специјалните сили во 2015 година.

Вооружениот конфликт во Сирија започнал во 2011 година кога цивилното население се крена против лидерот Башар Ал-Асад, а заради политичките и економските промени кои се барале од тоталитаристичкиот режим.

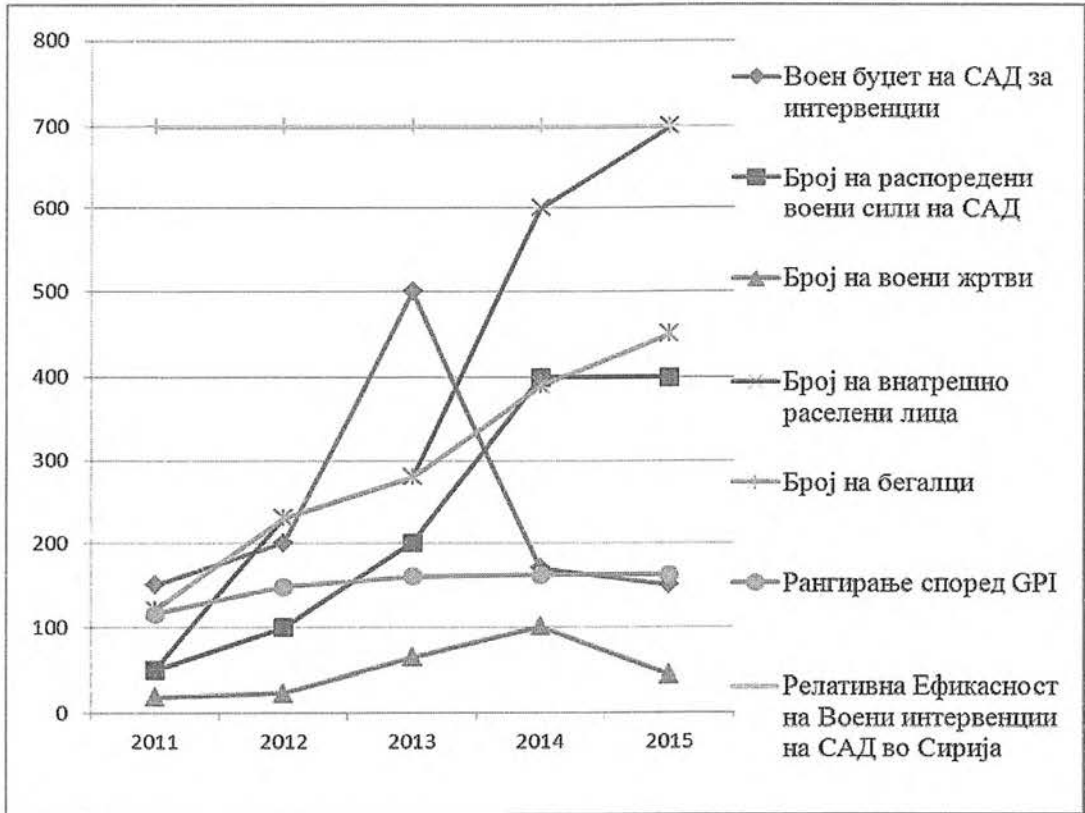

Графикон број 13. Варијација на ефикасност – воени сили на САД

Од истиот временски период Сирија претставува клучен фактор на нестабилност во регионот, со што се создаде потреба од вклучување на меѓународни воени коалиции и самостојни држави да интервенираат. Кон крајот на 2015 година Сирија, споредбено со рангирањето на GPI, државата останува на дното на индексот, а причините се комплицирани меѓу кои се наведуваат, војната помеѓу владините и опозициските сили, војна помеѓу владините сили и ИД како и војна помеѓу ИД и останати милитантни групаци кои се надвор од власта/опозицијата (групации кои ги штитат своите економски фактори, најчесто изворите на нафта и слично).

САД кои поддржуваат одредени групации на сириската опозиција, ги прошириле воените дејствија т.е. воздушните напади кон ИД во септември 2014 година, што во тоа време претставувало и помош за лидерот на Сирија. Веројатно, позицијата на Асад во конфликтот маргинално се влошила во текот на 2014 година и покрај поддршката од Иран и Русија. Во меѓувреме, веќе поделената опозиција морала да се брани на два фронта, во борбите во реонот на Алепо против владините сили и со ИД на истокот на Сирија. Како заклучок се додава дека само широка меѓународна коалиција би можела да ја среди состојбата во државата за што би биле потребни големи човечки и финансиски ресурси. За споредба со DEA прозорската анализа, GPI ја рангирал Сирија во 2008 година на 116 место од вкупно

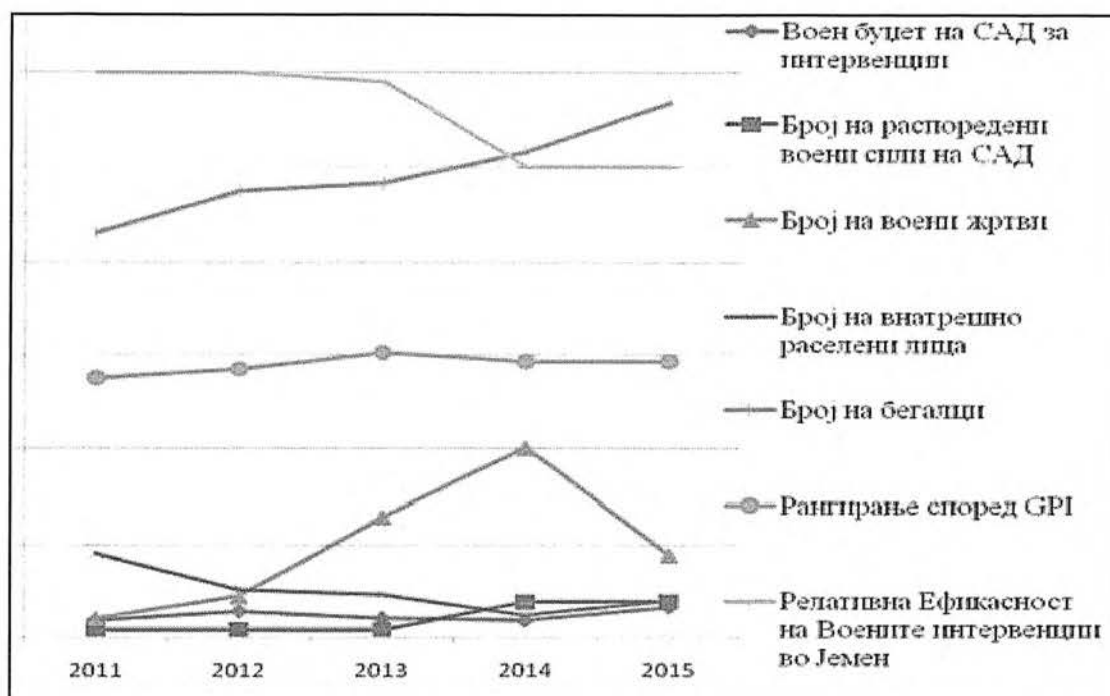
153 држави, а за разлика од тоа во 2015 година Сирија, според GPI го достигнува максималното негативно рангирање на 162 место од исто толку држави рангирани држави во светот. Севкупните резултати од емпириското истражување за Сирија се покажани на следниот преглед.

Преглед број 8. Компаративна анализа на воените интервенции на САД во Сирија

Како последна држава во истражувањето е вклучен и Јемен. Јемен е релативно нова држава на Блискиот Исток која произлегла со соединувањето на Северен и Јужен Јемен во 1990 година. Со отпочнувањето на Арапската Пролет, во државата се јавиле протести главно заради невработеноста, обидот на претседателот Али Ахмед Салех да ги зголеми своите овластувања со промена на уставот, економската нестабилност и големото ниво на корупција. Според резултатите на DEA прозорската анализа, за воените интервенции на САД забележана е релативна ефикасност во 2011 и 2012 година (Графикон број 13). Со вкупен буџет во 2011 година во вредност од 100 милијарди долари и 50 припадници на специјалните сили кои биле ангажирани за ликвидација на ограноци на Ал-Каеда, истиот го достигнува својот максимум во 2015 година со финансиски

средства од 170 милијарди долари и 200 припадници на специјалните сили во 2015 година. Во следниот период од 2013 година до 2015 година се забележува намалување на релативната ефикасноста на воените интервенции, а пред се поради употребата на воздушни напади од беспилотни летала.

Преглед број 9. Компаративна анализа на воените интервенции на САД во Јемен

Намалувањето на ефикасноста воените интервенции на САД после 2013 година се должи на отпочнувањето на учеството на меѓународната коалиција предводена од Саудиска Арабија која и интензивно ги отпочнала воздушните напади против Хуитските борци во Јемен. Воедно, објавениот договор на Арапската Лига за борба против племињата Хуити на северот на земјата, милитантните движења на југот на земјата и присуството на Ал-Каеда и ИД низ целата територија на земјата, допринесуваат за намалување на ефикасноста на силите на САД. Во текот на последните години воените групации кои се борат против Хуитите добиле значајна помош од Саудиска Арабија и голем дел од нив се протерани во Иран. Конфликтот ескалирал после 2011 година кога претседателот Хади бил уапсен од страна на Хуитите. Од 2015 година граѓанската војна сеуште трае, а хуманитарната криза се здобила со се поголеми размери. Се уште не се

решени основните фактори за немирите во 2011 година, имено ривалствата помеѓу различните групации и елити, корупцијата, тероризмот и економскиот пропаст се само дел од проблемите.

Од направените DEA прозорски анализи, како и компаративното покажаните резултати на GPI, генерално може да се заклучи дека воените интервенции на САД во посочените државите на Блискиот Исток имаат значителна ефикасност, но не и целосна. Појавата на новата исламистичка терористичка групација Исламска Држава во самопрогласениот калифат, кој зафаќа дел од државите опфатени во истражувањето, допринесе до зголемување на товарот, како на САД така и на останатите држави кои учествуваат во борбените дејства. Потребата од нов и зголемен ангажман на САД и меѓународната коалиција, побарува дополнителни ресурси, но и сеопфатна еднаквост во ангажирањето на воените сили. Поделбата на интересите на САД, Русија, Турција, Саудиска Арабија и другите држави (пред се политички, економски и др.), допринесе до влошување на состојбите во државите зафатени со внатрешен конфликти. Сепак, тероризмот како најголема закана на земјите од Блискиот Исток и во светот кон безбедноста гледано во светски рамки и на домашно ниво на САД, се рефлектира и врз политичките одлуки на најмоќните држави во светот. Обемноста и големиот временски ангажман на војската во регионот можеби токму сега го исплаќа “данокот” на релативната ефикасност на карактеристиките на воените интервенции на САД на Блискиот Исток. Се поставува прашањето во која насока ќе биде идниот ангажман на САД во регионот на Блискиот Исток, а поради фактот што и покрај големиот ангажман, како на армијата така и на дипломатијата, сепак се доаѓа до заклучок дека во безбедносна смисла на зборот е намалена способноста на самостојно дејствување на регионално ниво. Тероризмот, во изминатите четири стратегии за национална безбедност на САД на администрацијата на САД е клучен приоритет, но релативната ефикасност на терен во одредени делови го покажува сосема спротивното. Вклучувањето на мултинационалниот приод кон решението во земјите зафатени со внатрешен конфликт и борбата против Исламската Држава побарува дополнителни човечки и финансиски ресурси. Градењето на мултиполарен свет и сеопфатниот ангажман на САД подразбира одржлив меѓународен поредок како општ напредок од заеднички интерес, заштита на правата на граѓаните, развој на демократијата и пред се

зголемување на националната безбедност. Тестот на овој меѓународен поредок не е само во рамките на моќните држави како САД, туку истиот треба да биде насочен кон заедничката соработка за да се генерира способноста на нациите да се соочат со заедничките предизвици кон мирот и безбедноста.

Заклучни согледувања

Низ теоретскиот контекст, концептите и историската анализа на формулирањето на политиката за национална безбедност во САД, се покажува дека системскиот пристап при донесувањето на истата е исклучително сложен процес. Донесувањето на одлуки и евентуалната употребата на воените интервенции дополнително го усложнува процесот на донесувањето на ефективни политики. Преку анализата на официјалните документи, компаративните истражувања со DEA методата и GPI, како и изјави на поранешните и сегашниот претседател на САД се добија основни и детални информации за поставената хипотеза и истражувачки прашања во истражувањето поврзани за процесот на донесување на одлуки за националната безбедност на САД, превземените реформи на институциите и имплементација на истите политики.

Од воспоставената хипотеза во докторскиот труд, *Националната безбедносна политика на САД по 11 Септември е насочена кон отстранување на слабостите во системот за национална безбедност и кон намалување на ризикот од терористички закани, како и борбата против тероризмот која стана дел од националната безбедносна политика на САД вклучува и употреба на сила и воени интервенции во случај кога се загрозуваат интересите и вредностите на САД. Националната безбедносна политика на САД по 11 Септември влијае врз начинот на употреба на сила и врз карактеристиките на воените интервенции на САД на Блискиот Исток*, можеме да извлечеме повеќе заклучоци.

▪ Имено, безбедноста како поим од американска гледна точка опфаќа широка перспектива од општествениот и политичкиот дел на државите, но генерално гледано поимот наведува истиот да се детерминира т.е. разложи на повеќе видови. Тука пред сè, се смета на индивидуална, национална, меѓународна, колективна, интегрална, хумана, приватна, енергетска, еколошка и други видови на безбедност. Во овој дел од трудот се анализирани неколку клучни поими за безбедност, национална безбедност, националната безбедносна политика како и видот на интервенциите на САД. Современиот концепт на националната безбедност како дел од општата безбедност на државите е анализиран преку современата литература, се заклучува дека “Секој народ има безбедност, но и дека секоја

држава го има тоа право, заради своите легитимни интереси да избегне војна, но доколку тоа не го може, тогаш треба да отпочне војна”. Во академските кругови во САД биле ангажирани повеќе експерти со цел развивање на квалитетен систем за национална безбедност, при што биле искористени и дотогашните грешки и пропусти во администрацијата за време на Втората Светска Војна. Во денешно време дефиницијата за национална безбедност има попримено современи атрибути, така на пример, според Стратегијата за безбедност на САД од 2015 година националната безбедност се дефинира како: способност и одговорност на владата на САД за заштита на американските граѓани, зајакнување на националната одбрана, зголемување на домашната безбедност, борба против постојаната закана од тероризам, изградба на капацитети за заштита од конфликти, спречување на ширење и употреба на ОМУ, соочување со климатските промени и зголемување на глобалната здравствена заштита. На национално ниво развивањето на концептот и дефиницијата за национална безбедносна политика ја отсликува перцепцијата на власта за заканите по мирот и безбедноста. Се заклучува дека националната безбедносна политика опфаќа политики на институциите кои ги третираат внатрешните и надворешните закани за безбедноста. Како неделива целина на националната безбедност се и (не)воените интервенции на САД. Генерализирани во неколку категории видовите на интервенции на САД може да се поделат во неколку категории и тоа: економска и воена помош, економски санкции, прикриени или тајни интервенции, паравоени интервенции и директна воена интервенција. Во светската политика одсекогаш постоело прашањето зошто САД постојано интервенираат надвор од своите граници?. Гледано пошироко се заклучува дека сите наведени видови на интервенции се инструменти на надворешната политика, бидејќи САД интервенираат исклучиво за заштита на човековите права т.е. кршењето на човечовите права и слободи, што е и официјален став на Стејт Департментот. Воените интервенции како термин, историски гледано за прв пат ги споменал претседателот Џејмс Монро во 1823 година во САД. Во изминатите децении, сепак дефиницијата за воените интервенции добила пошироки гледишта при што се споменуваат, одбрана и промоција на демократијата, заштита на коалициски партнери, обезбедување на американската сигурност и други.

▪ Анализита на концепцискиот и теоретскиот пристап кон националната безбедносна политика допринесе да се добијат уште поквалитетни сознанија за начинот на донесувањето и имплементација на истата во администрацијата на САД. Конвенцијалниот пристап во споменатиот процес вклучува повеќе теории каде приматот се става на големата стратегија и моќната воена структура. Пристапот започнува со идејата дека теоријата и стратегијата се преклопуваат во т.н. Grand Strategy или големата стратегија која вклучува интеграција на воените, политички и економски средства за исполнување на одредена цел. Од друга страна пак неконвенцијалниот пристап вклучува серија на теории кои што генерално гледано ја отфрлаат можноста за употреба на воена сила и се фаворизира производството и прометот на добра и услуги (економијата) кои би придонеле за позитивности во целото општеството. Исто така овие теории ја поддржуваат глобализацијата, ширењето и отворањето на нови светски пазари со цел намалување на националистичките конфликти.

▪ Комплексноста на конзервативната надворешна политика бара внимателно испитување, а како последица на Студената Војна, американските конзервативци имале развиено воинствена репутација, додека воениот авантуризам ниту е, ниту некогаш бил, конзервативна вредност во Америка. Токму од таа причина се дојде до заклучок дека постојат различните пристапи за надворешната политика во рамките на големиот конзервативен модул и евентуалното учество во војни. За разлика од конзервативниот пристап, убедувањето на неоконзервативците и употребата на воената моќ на САД е потребна и неопходна со цел да се одбранат големите американски вредности. Неоконзервативната надворешна политика на САД во модерната политика во последно време е најзабележителна за време на администрацијата на претседателот Џорџ Буш и глобалната војна против тероризмот.

▪ Во однос на историскиот контекст на настаните поврзани со безбедносно стратегиските определби на САД на Блискиот Исток може да се нагласат неколку заклучоци: надворешната политика на САД на Блискиот Исток минала низ драматични трансформации во текот на 20-от век; претседателот Вудроу Вилсон во 1918 година, ја организирал надворешната политика на САД во однос на Блискиот

Исток на принцип на промоција и самоопределување; претседателот Џорџ Буш, после 9/11, се обидел да ја ограничи сувереноста на земјите од Блискиот Исток во обид да ја промовира демократијата и да го спречи ширењето на тероризмот и ОМУ; стратегијата на претседателот Џорџ Буш придонела до големо анти-американско движење во регионот, но во исто време ја оправдала и употребата на воена сила во Авганистан после нападите од 9/11. Деталната анализа на овој дел од трудот допридонесе за осознавање на спецификациите во однос на историскиот развој, начинот и постапките на претседателите на САД, во однос на донесувањето на ефективни политики за националната безбедност.

▪ Пред Втората Светска Војна изолационизмот на САД т.е. не вклучувањето во воените дејствија или сојузи во светот според експертите се покажал негативен, бидејќи после нападите на Перл Харбор американската војска била изненадена и неспремна за вклучување во војната. Токму затоа тогашниот претседател Хари С. Труман изјавил дека “доколку ги имавме сите информации за тој напад на едно место, можеби и ќе претпоставевме што ќе се случеше”. Во тој контекст, токму оваа изјава се покажала оправдана во 2001 година по нападите кога националната комисија за терористичките напади формирана од претседателот Џорџ Буш ја потврдила потребата од поголема меѓуагенциска поврзаност и размена на информации. Хари С. Труман со својата одлука ја формирал агенцијата за разузнавање и големи реформи во Министерството за одбрана. Во тоа време Конгресот ја поддржал и одобрил идејата за формирање на новата структура за национална безбедност преку “National Security Act” во 1947 година. Овој чекор се покажал оправдан со почетоците на војната и воените интервенции во Кореа во 1950-те години. Важноста од формирањето на вакво тело ја поддржал и тогашниот новоизбран претседател Двајт Д.Ајзенхауер, а преку формирање на нови тела (Planing Board) како и координативниот одбор за операции (Operation Coordinating Board). Во исто време претседателот донел и одлука за формирање на место во кабинетот или (Special Assistant) задолжен за советодавна улога на шефот на државата за прашања од доменот на националната безбедност. Сепак, во следната гарнитура на власта претседателот Џон Ф. Кенеди бил незадоволен од системот за национална безбедност и адаптирал нов систем на директна комуникација на претседателот со официјалните лица на сите агенции. Конкретно постоеле 12

експерти од различни области за безбедност кои директно комуницирале со агенциите, разузнавачките агенции, амбасадите на САД во светот и со воените командни места. Следејќи ја оваа идеја новиот претседател Линдон Б. Џонсон ја продолжил оваа пракса, но и адаптација на нов систем за донесување на одлуки, систем за кој генерално бил одговорен Советникот за национална безбедност. Следните претседатели Ричард Никсон и Џералд Форд ги продолжиле реформите на институциите со вклучување на 80 лица кои биле одговорни за собирање на информации од својот домен, а како продукт биле извештаи на дневна основа кои директно се поднесувале до претседателот. Џими Картер во својот мандат вклучил повеќе разновидност во политичките опции и поголем баланс во придонесот и процесот на донесување на важни безбедносни одлуки, вклучувајќи го Стејт Департментот во истиот процес. Администрацијата на претседателот Роналд Реган практикувала повеќе колегијален пристап, што и не се покажало успешно поради недоразбирањата во меѓуагенциските процеси за на крајот да ја намали важноста и улогата на советникот за национална безбедност со воведување на нови 6 советници секој со мандат од најмногу 2 години.

▪ Во поновата историја, започнувајќи од Џорџ Буш (постариот) впечатливи се неколку реформи што тој ги превземал. Прво, тој го назначил пензионираниот генерал на американската војска Брент Скофрот за советник за национална безбедност и го реорганизираше Советот за национална безбедност со формирањето на (Principal Committe) и (Deputy Committe) како и други осум оддели за координација. Ова реформа се покажала доста успешна заради подобра и ефикасна координација на агенциите задолжени за национална безбедност, во однос на побрза размена на информации. Слично на ова претседателот Бил Клинтон ја поддржал идејата на колегијалност во меѓуагенцискиот процес на донесување на одлуки. Сепак најголемиот акцент на клинтоновата администрација била економијата како клучен елемент на надворешната и безбедносната политика на САД. Џорџ Буш (помладиот) во својот мандат ги дефинираше должностите на Советот за национална безбедност. Сепак после нападите од 2001 година, оваа реформа предизвикала бројни промени во структурата на повеќе оддели и агенции задолжени за национална безбедност. Една од највпечатливите реформи е воспоставувањето на Советот за домашна безбедност (Homeland Security Council)

во рамките на одделот за национална безбедност. Овие реформи во владините тела придонеле до нови задачи и одговорности особено со отпочнувањето на воените интервенции на Блискиот Исток. Реформите биле оценети како успешни од експертите поради воведување на оддел за борба против тероризмот (за првпат во администрацијата на САД). Една од највпечатливите промени или интервенции во институциите на системот била со воведувањето на Специјалниот советник за стратешко планирање, како и институционални реформи со назначување на специјален советник на претседателот за Ирак и Авганистан. Вообичаено овие институции и лица имале директен пристап до претседателот со цел координација на стратегиите на воените интервенции на дневна база. Овие постојани адаптации на организацијата на системот за национална безбедност на САД, иницирани од терористичките напади после 11 септември 2001 година, се во постојан процес на реформи и ги следат динамичните промени на безбедносното опкружување на глобално ниво. За време, и после нападите биле забележани серија на институционални грешки помеѓу владините тела задолжени за безбедност. Тогашниот претседател на САД Џорџ Буш и самиот ја увидел грешката, бидејќи до тој момент се покажало дека токму администрацијата единствено се потпираше на моќната американска воена структура, како и географската одалеченост, што и претставувало отсуство од закани од регионите зафатени со кризи и војни особено од земјите на Блискиот Исток.

▪ Во администрацијата на актуелниот претседател Барак Обама забележителни се серија на реформи на системот за национална безбедносна политика. Еден од првите чекори е донесувањето на претседателската политичка директива (Presidential Policy Directive N.1) со која во советот за национална безбедност се вклучуваат повеќе лица и тоа: секретарот на националниот трезор, јавниот обвинител, секретарот за домашна безбедност, претставникот на САД во ООН и помошник на претседателот за прашања од доменот на националната безбедност или советникот за национална безбедност. Токму советникот за национална безбедност е личен советник на Барак Обама кој е одговорен за дневно менаџирање на сите прашања и информации од областа на националната безбедност кои пристигнуваат во Белата Куќа. Иако, претседателот сам одлучува за наведените прашања улогата на советникот е да му ги достави сите потребни

информации, можни варијанти на делување, можни ризици, правни регулативи и други препораки со цел имплементација на одредена одлука. Според истата директива советот за национална безбедност е дефиниран како “тело одговорно за развој на процедури и асистирање на претседателот во врска со прашања за националната безбедност”. Една од поголемите успешни реформи е интеграција на персоналот одговорен за домашна и национална безбедност, бидејќи споделувањето на информациите на едно место има клучна одлука за донесување на правилни одлуки на претседателот. Еден од поновите новитети е формирањето на собата за итни ситуации (White House Situation Room) во која се вработени над 70 оперативци и техничари, преку која во живо се следат воените операции на американската армија (примерот со ликвидацијата на Осама Бин Ладен преку заштитена видео конференциска врска) преку која се давале директни команди на вооружените сили на терен. Во пракса во администрацијата на САД е формиран и (Principal Committe), со кој претседава советникот за национална безбедност, а членуваат повеќе лица како што е Началникот на здружената американска команда (генералот на армијата) со задача давање на насоки предложени од други оддели вклучени во меѓуагенцискиот процес, на претседателот за имплементација на одредена одлука или политика која е директно поврзана за националната безбедност. Останати клучни оддели се на пример (Deputy Committiee) задолжен за координација на меѓуагенциските работни групи од повеќе сфери и обработка на податоци пред да се пренесат на (Principal Committe) и советникот за национална безбедност. Оваа пракса Барак Обама ја кодифицирал со цел да се осигура дека сите информации и документи поднесени пред неговиот кабинет се целосно анализирани со официјални факти. Како следна позитивна реформа во меѓуагенцискиот процес на донесување на одлуки е формирањето на регионалните т.е. (Interagency Policy Committiees), кои се задолжени за прибирање на информации од различни делови во светот како на пример за Европа, Евроазија, Централна и Јужна Америка, Блискиот Исток, Русија и други кои своите обработени информации ги доставуваат до советникот за национална безбедност на САД. Се заклучува дека сите овие реформи во институциите се во заедничка функција во донесувањето на предлози на претседателот за клучни безбедносни и политички прашања.

▪ Во понатамошниот контекст на содржината во трудот е анализирана трансформација на политика на САД кон Блискиот Исток од Вилсон до Обама. Значаен дел кој ги објаснува сите политика на администрациите на американската влада на подолг период. Според согледувањата кои се наведени можеме да се заклучи дека американската администрација од геостратегиска, економска и домашна гледна точка, а преку надворешната политика и понатаму ќе биде присутна во регионот на Блискиот Исток. Претседателот Барак Обама нагласува нов почеток на односите со муслиманскиот свет, но сепак нема конкретни чекори за тоа како да се оствари оваа политика. Студената војна одиграла улога на доминантен фактор за креирање на надворешната политика на САД кон Блискиот Исток. Сепак гледано од страна регионот и понатаму останува поле за глобални борби (стратегиски и економски), кои што можат да донесат непредвидливи последици. По завршувањето на Студената Војна и со почетоките на XI-век, американската политика се насочи кон исламскиот радикализам, Израел, и диктаторскиот режим во Ирак. Со текот на годините критиките кои што пристигнуваа од Тел Авив, па се до Техеран, ги обесхрабруваат американските политичари, бидејќи едноставно тие неможат да го разберат овој регион и луѓето кои што живеат тамо. Во контекст на ова, досегашниот неуспех на американската политика да изгради современа држава Ирак поставува прашања и отвара нова дискусија во политичкиот дискурс. Одлуката да се нападне Ирак и да се смени од власт Садам Хусеин, гледано пошироко значело давање на нов сигнал и пристап во меѓународните односи. Војната против тероризмот и демократизацијата на Блискиот Исток, со одобрување на Претседателот Џорџ Буш, всушност ја воскреснала идејата на Вилсоновиот идеализам за сувереноста на државите на таканаречениот “свет во развој”.

▪ Меѓуагенциските процеси и соработката во администрацијата на САД се од исклучителна важност особено во периодот после 11 Септември. Гледано историски, вечните “ривали” демократите и републиканците имале различен пристап кон надворешната политика. Имено, Републиканците во Конгресот ја поддржувале идејата дека безбедноста на САД се брани надвор од границите на државата. Унилатералната политика после 11 септември можеби и се покажала оправдана, бидејќи под влијание на директен напад, војната против тероризмот и

масовната употреба на воена сила била и единствената опција на тогашната администрација. Во својата агенда кога е во прашање националната политика за безбедност, демократите се повикуваат на своето начело кое вели дека американската безбедност е нивната најважна задача. Демократите се фокусирале на зајакнување на националната безбедност, а преку претседателот Барак Обама и на враќање на угледот на САД во светот, кој што бил разурнат во текот на администрацијата на Џорџ Буш, како што тие сметаат. Демократите во својата агенда го имаат зачувувањето на светскиот мир исклучиво преку коалициските партнери во НАТО и ЕУ, а со дозвола на ООН, што и не се покажа како такво во повеќе случаи особено со случувањата на Блискиот Исток и Арапската Пролет. Борбата против тероризмот останува клучен елемент како на домашен, така и на надворешен план. Се заклучува дека сепак републиканците кога е во прашање употребата на воената сила и воените интервенции со цел заштита на националната безбедност и светскиот мир, истата ја поддржуваат со 61 проценти. За разлика од нив, 30 проценти од демократите би ја ангажирале воената сила за истата намена.

▪ Се заклучува дека целиот процес на донесување политиката за национална безбедност дополнително се комплицира помеѓу кластерите во политичкиот систем на САД. Повеќе оддели во владата, политичкото влијание во медиумите, внатрешните проблеми, финансиската криза и воените побарувања, се дел од системот кој е одговорен за донесување на национални политики. Единствена кохезија постои околу војната против тероризмот, но многумина мислат дека претседателот мора да донесе одлуки заедно со владата и јавноста во врска со сите политики и стратегии на САД. Републиканскиот пристап е базиран на идеја дека националната безбедност во одредени моменти е жртва на исклучителната слобода на американскиот народ. Иако некои демократи и не се сложуваат со оваа мисла, сепак праксата го покажала тоа, бидејќи токму тоа жртвување го прави американскиот народ посилен. Филозофијата на републиканците е воспоставување на затворен политички систем. Донесените политички одлуки се чуваат во голема тајност и се класифицираат со висок степен на класификација. Според некои аналитичари се смета дека токму овие тајности ја разоруваат националната безбедност. Во периодот после 11 септември се смета дека сите републиканци морале да го поддржат Џорџ Буш за војната против тероризмот и унилатералната

политика на администрацијата. Токму во исто време се отвори и тивка војна против републиканците кои биле против војната во Ирак и Авганистан, бидејќи сметале дека нема докази за такво нешто, но републиканците овој потег го нарекувале обид да се поларизира Америка. Праксата исто така покажала дека републиканците силно ја бранат својата национална безбедност, случај кој што и бил потврден после 11 септември кога тогашниот претседател Џорџ Буш без поддршка на Конгресот наредил сеопфатна војна против тероризмот. Демократскиот пристап е спротивен, тој повикува на отворен политички систем. Тоа од прва рака се гледа на состаноците каде се донесуваат поголеми политички одлуки. Сите информации се достапни на јавноста и се настојува широката јавност да учествува во донесувањето на одлуките на владата. Демократите силно се залагаат за почитување на правосудниот систем во државата и правата загарантирани со уставот на САД. Во однос на војната против тероризмот многу од демократите биле против ангажирањето на воената сила бидејќи се сметало дека тоа е измислена војна на републиканците. Мултилатералниот пристап во однос на националната и надворешната политика на САД на демократите е прв постулат, со што се забранува било какво унилатерално дејствување. Пристапот на демократите е против учество во војни кои што републиканците ги поддржуваат. Едно од последните истражувања во врска со војната против тероризмот дадоа резултати во кои што се наведува дека две третини од републиканците сметаат дека употребата на воена сила преку големи воени интервенции е најдобриот начин, додека пак само една третина ја ставаат дипломатијата во преден план. Демократите пак на истата тема ги поддржуваат разузнавачките капацитети на САД како би ги спречиле евентуалните терористичките напади.

- Актуелната администрација преку изјавите на претседателот Барак Обама вети нов почеток на САД со муслиманскиот свет, а преку забрзување на израелко-арапскиот конфликт и враќање на американската доверба која била урната за време на владеењето на Џорџ Буш. Неколку месеци потоа, Барак Обама пред Генералното собрание на ООН изјавил дека “гарантираме нов пристап со сите земји во светот каде САД доколку биде потребно ќе интервенираат исклучиво преку почитувањето на меѓународното право”.

▪ Интервенцијата на трета страна кога се во прашање граѓански конфликт, регионални војни, хуманитарни катастрофи и друго, има долга историја на настани, како и различни форми, дефиниции и функции. Ваквите спорови во повеќето општества на сите нивоа на интеракција имале пристап до надворешни актери со чија помош би се обезбедиле доволно ниво на сигурност со што би се завршил некој конфликт. Употребата или континуитетот на употребата на моќ или сила се карактеризира не само со различен капацитет на влијание туку и во постигнувањето на крајната цел. Така повеќе традиционални, присилни методи, како што се вклучување на арбитража со цел да се добие власт над некого, или поновите методи како што се “мировни работилници” и слично се употребуваат со цел да се одлучи дали и со кој метод би се интервенирало на трета страна. Во литературата може да се најдат повеќе теории, дефиниции, видови и форми на интервенција на трета страна. Генералната дефиниција за интервенција на трета страна, не насочува кон размислување дека тоа е всушност активност на некое трето непристрасно лице кое што интервенира во конфликт каде што се создадени нови односи, структури и релации. Општо е прифатено, дека со интервенцијата на трета страна, се нуди помош или асистенција за разрешување на конфликти, предизвикани од било какви причини.

▪ Теориската анализа на поимот регионализам и нов регионализам овозможи да се здобиеме со доволна рамка на информации за овие поими. Всушност основната карактеристика на новиот регионализам е во неговата мултидимензионалност, комплексност, флуидност и неусогласеност, а од фактот што во последната декада во новиот регионализам се вклучени држави, па дури и не-државни актери (non-state actors) што доведува до формирање на нови регионални коалиции. Согласно новитевидување за поимот нов регионализам се поставува и прашањето што всушност е ново во новиот регионализам. Формирањето на нови регионални институции и мноштвото на иницијативи во последно време завзема се поголем замав. Новиот регионализам, гледано од страна на американските аналитичари и теоритеричари, претставува можност за нови бенефиции за глобален поредок, но во исто време и почеток на настанување на нови безбедносни предизвици и закани по мирот и безбедноста.

▪ Улогата на претседателот на САД како институционален дел на системот на националната безбедносна политика и како врховен командант на вооружените сили има дефинирани права и обврски во однос на употребата на воена сила дефинирани во Уставот. Контровезноста на тоа што е зацртано согласно Уставот и случувањата во пракса отвораат широка дискусија во врска со правото на претседателот на САД за директна употреба на вооружените сили. Американската воена интервенција против талибанскиот режим во Авганистан, а потоа и Ирак, поттикна серија на размислувања и одговор на долготрајните прашања во врска со уставното овластување на претседателот за употреба на воена сила без авторизација од Конгресот, како и обратната димензија за ограничување или запирање на употреба на воената сила на САД од страна на Конгресот. Уставот на САД ја дели “моќта” меѓу законодавна и извршна т.е. на конгресот и претседателот заедно со владата и на тој начин што Конгресот може да објави војна, а претседателот да ја спроведе. Член 1 од Уставот го овластува Конгресот да објави војна на друга држава, како и постојано да ги надградува вооружените сили на САД. Член 2 од уставот го овластува претседателот, како врховен командант на вооружените сили на САД, за оперативниот, односно извршниот дел на воената сила и структура. Законски, претседателот на САД е авторизиран од Конгресот целосно да води и командува со одредена воена интервенција во согласност со обемот, дефиницијата, бројот на вооружени сили и друго. Најмалку два аргументи се на страна на Конгресот кога е во прашање лимитирање на претседателот во врска со одобрување на авторизација за употреба на вооружените сили на САД. Прво, уставната моќ на Конгресот врз вооружените сили врз начинот на употребата и карактеристиките на тие дејствија. Во членот 1, став 8, дефинирано е дека Конгресот ја воспоставува уставната рамка за собирање на даноци за заедничка одбрана, модернизација на армијата, воздухопловните и морнаричките сили, да објави војна и слично, со што директно може да влијае врз одлуките на претседателот. Второ, Конгресот во истиот дел на Уставот, има овластување за менаџирање на финансиските средства каде се наведува дека “може да се повлечат финансиски средства од буџетот, доколку се во спротивност со уставните одредби дадени на претседателот”, случај што после нападите од 11 септември се прескокнува или занемарува следејќи многу примери каде што претседателот на

САД ги ангажира воените сили, а потоа само процедурално ги бара или само оправдува финансиските средства потрошени за воени интервенции. Во пракса, Конгресот традиционално ја препушта уставната одредба кон претседателот на САД да одлучи колку и кои вооружени сили се потребни за воени интервенции. Во поновата историја генерално кажано, и покрај уставната можност за ограничување или забрана за употреба на вооружените сили, сепак Конгресот досега не донесол таква одлука.

- Се заклучува дека отворањето на новите фронтови во Египет, Либија, Либан, Јемен, Сирија и други земји во регионот го принудиле претседателот на САД повторно да ја ангажира воена сила преку воена интервенција и воздушна кампања заедно со Велика Британија и Франција, но преку донесувањето на резолуција на ООН, со цел заштита на цивилното население во регионот. Неспорен факт дека за првпат американската дипломатија била ставена на прво место наместо воената сила. Иако американскиот народ според серијата на јавни испитувања покажала дека само 26 проценти ја одобриле оваа воздушна кампања, воените интервенции продолжиле, но без голем успех особено во Сирија, во борбата против ИД и помошта на опозициските сили на Асад.

- Преку анализата на ставовите во Стратегиите за национална безбедност на САД од 2002, 2006, 2010 и 2015 година во истражувањето може да ги забележиме стратегиско безбедносните промени на администрациите на САД во регионот на Блискиот Исток. Првите две стратегии на поранешниот претседател на САД беа објавени кога и САД беа во активна војна со Ал-Каеда, каде е нагласен унилатералниот пристап на администрацијата дека ќе делува исклучиво сама доколку тоа биде потребно. Унилатералниот пристап на Џорџ Буш на почетокот бил критикуван од многу експерти од оваа област, но сепак во резимето на стратегијата за безбедност од 2006 година се нагласува дека Америка била директно нападна од страна на терористи при што претседателот морал да превземе радикални чекори т.е. да отвори глобална војна против тероризмот и оние кои го поддржуваат. Според ставовите во стратегијата за национална безбедност во 2006 година е забележан е успех во однос на искажаните ставови и тоа: во Авганистан, тиранијата на Талибанците е заменета со слободно избрана влада, и

изгласан е нов Устав на државата со кој се гарантираат човечките права и слободи; во Ирак, нема веќе тиранија, повеќе од 8 милиони луѓе гласаа на првите слободни и фер избори. Донесувањето на новиот Устав е проследен со успешен референдум во кој учествуваа речиси 10 милиони Ирачани и за прв пат во Ирак постои влада избрана токму од народот; во Египет, народот изразува се поголема волја за промена на власта и распишување на парламентарни избори. Во Саудиска Арабија се направени значителни чекори за унапредување на правото за глас во владата. Јордан, Мароко и Кувајт го отворија демократскиот политичкиот процес; демократијата направи значителен прогрес во Африка, Латинска Америка и Азија преку мирно предавање на власта, развој на правниот систем и владеење на правото: мрежата на Ал-Каеда е сериозно деградирана.

▪ Во стратегијата за национална безбедност од 2010 и 2015 година на актуелниот претседател Барак Обама, приматот е ставен на ширењето на демократијата и слободата на човековите права. Анализирајќи ги ставовите се огледува демократскиот поумерен пристап кон решавањето на безбедносните предизвици за разлика од силната реторика на неговиот претходник. Мултилатеризмот, зајакнувањето на дипломатските патишта за решавање на проблемите како и почитување на меѓународното право се клучните елементи во оваа стратегија. Воените интервенции на САД се ставаат на второ место, после дипломатијата, но сепак не се исклучува и можноста армијата да дејствува и унилатерално доколку директно бидат загрозени националните интереси на САД. Барак Обама ја истакнал неговата позиција околу употребата на вооружените сили при што како заклучок се нагласува строго почитување на меѓународните норми и стандарди за моменталните и идните воени интервенции особено во регионот на Блискиот Исток. Карактеристиките на воените интервенции и моменталната состојба на терен и понатаму ќе претставуваат предизвик за актуелната администрација во однос на донесувањето на ефективни одлуки и политики во светски рамки.

▪ Резултатите од истражувањето на GPI (Global Peace Index) од 2008 година до 2015 година како значаен елемент во докторскиот труд допринесоа до добивање на податоци со кои можеме да ја согледаме безбедносната состојба во регионот на

Блискиот Исток. Во резултатите е забележливо пад на нивото на позитивен мир на одредени држави спрема 3 критериуми и тоа: ниво на безбедност во општеството, степенот на домашни и меѓународни конфликти и степенот на милитаризација. Во регионалните согледувања на истражувањето се анализирани земјите од Блискиот Исток и тоа Авганистан, Израел, Ирак, Сирија, Јемен и Либан, очекувано поради големиот број на внатрешни конфликти, цивилни војни и терористичките ќелии забележана е голема промена или негативна нагорна линија на мировниот индекс. Како заврши резултати на анализата од истражувањето на Global Peace Index во периодот од 2008 до 2015 година можеме да ги изнесеме следните заклучоци: Пет од шест конфликти се дефинирани како интернационализирани внатрешни конфликти, се мисли на меѓународните актери вклучени во цивилните војни. Сирија, Ирак, Јемен, и Либија се критични безбедносни предизвици заради легитимноста на владите. Секташките поделби на сунитите и шиитите, и двете групи се вклучени во бројни насилства и се водени т.е. политизирани со идејата за радикален тероризам. Исламската држава на Ирак и Левант (ISIL) или ИД, е присутна во Сирија, Јемен, Либија и Либан, и рапидно се шири и надвор од границите на самопрогласениот Калифат. Конфликтите помеѓу Саудиска Арабија и Иран дополнително ги комплицираат состојбите во регионот. Блискиот Исток е најмалку мирен регион во светот. Сирија во периодот од 2008 до 2015 година од мировен индекс на земји во светот се искачи од 88 на 162 место, со што стана најзагрозена земја во поглед на безбедноста. 39 проценти од младите арапи се сомневаат дека во наредните неколку години би живееле во демократија (станува збор за испитаници од земји со конфликти). 15 проценти од испитаниците се изјасниле дека во регионот воопшто нема демократија и дека тоа е главниот проблем за ескалација на конфликтите. 46 проценти се изјасниле дека во регионот на Блискиот Исток подобро се живеело во периодот пред Арапската Пролет. Смртта од последиците на тероризмот се зголемила вкупно 80 проценти во последните 5 години. Глобалните трошоци за борба против тероризмот преминуваат 600 милијарди американски долари на глобално ниво во текот на еден месец. Преку 40.000 жртви од тероризмот се регистрирани во 2014 година, во споредба од 2013 каде бројката била 14 илјади. Групата на Боко Харам и ИД се одговорни за 51 проценти од жртвите во 2014 и 2015 година. 78 проценти од

жртвите се од Авганистан, Ирак, Нигерија, Пакистан и Сирија. Ирак продолжува да биде држава со најголем индекс на тероризам со преку 10.000 жртви само во 2014 година. Приливот на странски борци во Ирак и Сирија во текот на 2014 година и 2015 година е зголемен и ја надминува бројката од 30.000. Половина се од регионот на Блискиот Исток и Северна Африка, четвртина се од Европа и Турција, а останатата четвртина се од неутврдени земји од светот (најчесто платеници).

▪ Покрај направената теоретска анализа, во докторскиот труд преку примената на “Data Envelopment analysis” - DEA прозорска анализа, која претставува техника на математичко програмирање, извршено е мерење на ефикасноста на воените интервенции на Блискиот Исток. Направени се две DEA анализи, првата е пред Арапската Пролет, и се однесува на воените интервенции во Авганистан и Ирак во временски период од 2003 година до 2010 година, и втора DEA анализа за време и по Арапската Пролет, која се однесува на мерење на релативната ефикасност на воените интервенции на САД во Авганистан, Ирак, Сирија, Јемен и Либија во период од 2011 до 2015 година. За првиот истражувачки период од DEA, воените интервенции на САД имаат целосна ефикасност во Авганистан, за разлика од Ирак кога имаат ефикасот во 2003, 2004 и 2006 година. Во останатите години (2005, 2007, 2008, 2009 и 2010 година) ефикасноста бележи флукуации т.е. намалување на истата, што се должи на променетата тактика на терен, вклучувањето на новоформираните воени сили на Ирак, појавата на ИД и други причини. Во вториот истражувачки период според DEA добиените резултати истите покажуваат значителни промени во однос на ефикасноста на воените интервенции во посочените земји. За целиот истражувачки воените интервенции во Авганистан покажуваат неефикасност што се должи на планот и имплементацијата на администрацијата за повлекување на американската војска. Во Ирак се бележи растечка тенденција на ефикасноста, за во 2013 година истата да биде целосна, а најмногу заради зголемен ангажман на американските копнени и воздушни сили во борба против остатоци на терористичката Ал-Каеда и ИД, за во понатамошниот период резултатите да покажат намалување на ефикасноста најмногу поради повлекувањето на воените сили од Ирак. Во однос на Либија во истражувачкиот период со почнувањето на Арапската Пролет од направената DEA се согледува дека во 2011, 2012 и 2013 година, ефикасноста на воените интервенции бележи

растечка ефикасност но не и целосна. За разлика од тој период во 2014 и 2015 година ефикасноста на воените интервенции во Либија е целосно ефикасна. Целокупната ефикасност за тој период се должи на зголемената воена ангажираност на меѓународната коалиција и на САД. Од DEA добиените податоци за Сирија, релативната ефикасност на воените интервенции на САД во истражувачкиот период покажува целосна ефикасност. Ескалирањето на Арапската Пролет се проширила во Сирија во почетокот на 2011 година со што се означила и нова цивилна војна во регионот на Блискиот Исток, како еден од најсмртните конфликти регистриран после Втората Светска Војна со повеќе од 250 илјади жртви (статистички податоци заклучно со декември 2015 година). Во однос на Јемен податоците од DEA покажуваат целосна ефикасност на воените интервенции во 2011 и 2012 година. Намалувањето на ефикасноста на воените интервенции на САД после 2013 година се должи на отпочнувањето на учеството на меѓународната коалиција предводена од Саудиска Арабија која и интензивно ги отпочнала воздушните напади против Хуитските борци во Јемен. Воедно, објавениот договор на Арапската Лига за борба против племињата Хуити на северот на земјата, милитантните движења на југот на земјата и присуството на Ал-Каеда и ИД низ целата територија на земјата, допринесуваат за намалување на ефикасноста на силите на САД.

▪ Од добиените DEA резултати направена е компаративна споредба со резултатите на GPI, каде што генерално може да се заклучи дека воените интервенции на САД во посочените државите на Блискиот Исток имаат значителна ефикасност, но не и целосна. Појавата на новата исламистичка терористичка групација Исламска Држава во самопрогласениот калифат, кој зафаќа дел од државите опфатени во истражувањето, допринесе до зголемување на товарот, како на САД така и на останатите држави кои учествуваат во борбените дејства. Потребата од нов и зголемен ангажман на САД и меѓународната коалиција, побарува дополнителни ресурси, но и сеопфатна еднаквост во ангажирањето на воените сили. Поделбата на интересите на САД, Русија, Турција, Саудиска Арабија и другите држави (пред се политички, економски и др.), допринесе до влошување на состојбите во државите зафатени со внатрешен конфликти. Сепак, тероризмот како најголема закана на земјите од Блискиот Исток и во светот кон безбедноста

гледано во светски рамки и на домашно ниво на САД, се рефлектира и врз политичките одлуки на најмоќните држави во светот. Обемноста и големиот временски ангажман на војската во регионот можеби токму сега го исплаќа “данокот” на релативната ефикасност на карактеристиките на воените интервенции на САД на Блискиот Исток. Се поставува прашањето во која насока ќе биде идниот ангажман на САД во регионот на Блискиот Исток, а поради фактот што и покрај големиот ангажман, како на армијата така и на дипломатијата, сепак се доаѓа до заклучок дека во безбедносна смисла на зборот е намалена способноста на самостојно дејствување на регионално ниво. Тероризмот, во изминатите четири стратегии за национална безбедност на САД на администрацијата на САД е клучен приоритет, но релативната ефикасност на терен во одредени делови го покажува сосема спротивното. Вклучувањето на мултинационалниот приод кон решението во земјите зафатени со внатрешен конфликт и борбата против Исламската Држава побарува дополнителни човечки и финансиски ресурси. Градењето на мултиполарен свет и сеопфатниот ангажман на САД подразбира одржлив меѓународен поредок како општ напредок од заеднички интерес, заштита на правата на граѓаните, развој на демократијата и пред се зголемување на националната безбедност. Тестот на овој меѓународен поредок не е само во рамките на моќните држави како САД, туку истиот треба да биде насочен кон заедничката соработка за да се генерира способноста на нациите да се соочат со заедничките предизвици кон мирот и безбедноста.

▪ Анализата на ескалацијата на конфликтите на Блискиот Исток во трудот допринесе да се дојдат до дополнителни информации во врска со донесувањето на политики, одлуки и чекори на американската влада. Иако, во политичките кругови постојат различни гледишта на настаните врзани за оваа проблематика, сепак Стратегиските определби и националните интереси на САД и понатаму ќе бидат фокусирани на Блискиот Исток. Различните гледишта на демократите и републиканците во врска со дејствијата на надворешната политика на САД, покажуваат дека умерената политика на Барак Обама е “блага” во борбата против ИД и поддржувачите на тероризмот. Повеќето републиканци ја поддржуваат опцијата за ефективна борба против милитантите на Исламската држава, како и зголемување на воздушната кампања. За разлика од нив, демократите повикуваат

оформување на широка коалиција, изнаоѓање на вистинските цели со цел ефективно спречување на ширењето на калифатот.

▪ Состојбата на Блискиот Исток останува критично прашање за светската безбедност. Токму поради овие состојби, воените интервенции и употребата на сила не се исклучуваат како едни од можните варијанти на надворешната политика на САД. Националната безбедносна политика на САД по 11 Септември е насочена кон отстранување на терористички закани и вклучува и употреба на сила и воени интервенции во случај кога се загрозени интересите и вредностите на САД. Од друга страна пак, можноста за употребата на американската армија останува секогаш како опција и тоа неминовно влијае и врз креаторите на националната безбедносна политика. Терористичките закани ќе се намалат ако се стабилизираат Египет, Либија и Јемен, се изнајде решение за Сирија, се отвори ирачката политика, се вклучат исламистите во политичките процеси во регионот и се поттикнат арапските земји да ги намалат сунитско - шиитските тензии. Иако тоа нема да ги спречи разграноците на Ал-Каеда и ИД да извршуваат терористички напади, но ќе ги уништи надежите на организациите дека ќе биде лидери во муслиманскиот свет, што е и основната цел.

Врз основа на поставената хипотеза на истражувањето, истражувачките прашања како и донесените заклучоци, се дојде до заклучок дека истата е оправдана и е во насока на имплементација на позитивни реформи на институциите задолжени за процесот на имплементација на националната безбедносна политика во САД. Процесот на донесувањето на одлуки во врска со националната безбедносна политика и воените интервенции покажуваат висока корелација со што е потребен долгорочен стратегиски фокус на администрацијата во регионот на Блискиот Исток. САД како глобален безбедносен фактор во светот и понатаму ќе допринесуваат кон севкупната светска безбедност со што и директно ќе се влијае на националната безбедност. Реформите кои ги превзема администрацијата даваат силен ефект кон креаторите на националната политика во однос на перцепцијата на безбедносните предизвици со кои се соочуваат САД и светот. Напуштањето на политиката на унилатеризам и поумерените ставови на политиката на претседателот Барак Обама, сепак не ја исклучуваат употребата на воена сила и

воените интервенции доколку директно се загрозани националните интереси на САД. Од погоре наведените аргументи, стратегискиот фокус на САД на Блискиот Исток и понатаму ќе биде прв приоритет од следните причини: Во центарот на стратешките услови, критична маса е “центарот за рамнотежа” во целиот сет на конфликти во регионот. Тоа неминовно би требало да значи дека САД ќе работат заедно со традиционалните партнери како Египет, Саудиска Арабија, Јордан, ОАЕ и Израел. Главна задача на САД спрема елементите наведени е соработка со сојузниците, прифаќање на плурализмот и почитување на правата на малцинствата. Дејството на американските копнени сили не би бил адекватен одговор, а како алтернатива е прифатена воздушна кампања, заедно со локалните Арапски копнени и воздушни сили во борба против ИД. Треба да се има во предвид и да се ограничи дејствувањето на силите на Асад во Сирија против опозицијата. Контрадикторно е тоа што можеби силите на Асад би одиграле клучна улога во борбата против ИД. Продолжување на добрите односи со Република Турција и Русија, со оглед на нејзината улога во пристапот кон ИД, Иран, и Сирија ќе биде клучно во иднина. Потребно е развивање на нов план за развој заедно со Европски и Арапски држави во Заливот, за реконструкција, развој и стабилизација во Ирак, Сирија и другите држави по уништувањето на ИД. Сржта на овој проблем е што лидерот на Сирија Асад не е партнер во целиот процес што дополнително ја комплицира безбедносната ситуација на Блискиот Исток.

Библиографија

1. Amegashie, J. (2010) "On Third-Party Intervention in Conflicts: An Economist's View"
http://www.uoguelph.ca/~jamegash/PEEP_third_party1.pdf
2. Al Arabiya News Friday, 28 November 2014, (Видео интервју, Joshua Landis, head of the Center for Middle East Studies at the University of Oklahoma).
<http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/11/28/ISIS-controls-an-area-the-size-of-Britain-Syria-expert.html>
3. 'A National security strategy for global age' (2000), The White House, USA,
<http://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2000.pdf?ver=2014-06-25-121312-560>
4. Abrams, E. (2011), "American Options in Syria", Policy Innovation Memorandum.
<http://www.cfr.org/syria/american-options-syria/p26226>
5. Bennett, H. (2015) "Causes of Third Party Military Intervention in Intrastate Conflicts".
<http://commons.lib.jmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1124&context=honors201019>
6. Belascom, A. (2014) "The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations since 9/11", Congressional Research Service, USA.
<https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>
7. Бела Куќа, Извештај од прес конференција, 15 мај, 2007 година.
<http://whitehouse.gov/news/releases/2007/05/20070515-10.html>
8. Барак Обама, Изјава на претседателот на САД во врска со домашната безбедност и борбата против тероризмот, мај 2009 година.
http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Statement-by-the-President-on-the-White-House-Organization-for-Homeland-Security-and-Counterterrorism
9. Барак Обама, Обраќање на претседателот, пред генералното собрание на ООН
http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-to-the-United-Nations-General-Assembly
10. Барак Обама, Инаугуративно обраќање, Вашингтон, 20 Јануари, 2009 година.
<http://www.nytimes.com/2009/01/20/us/politics/20text-obama.html?pagewanted=all>
11. Барак Обама (2011) "Воведен збор во "Националната стратегија за борба против тероризмот", Вашингтон, САД.

https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf

12. Breslin, S., Higgott, R. and Rosamond, B. (2002) "Regions in Comparative Perspective"

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.412.3809&rep=rep1&type=pdf>

13. BBC News, "Hillary Clinton issues new Iran warning on Israel visit" 16 July 2012.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18852286>

14. Brown, D. (2002) "Commander: Afghan Mission May last 2 years,".

15. Bothe, M. (2003) "Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force," European Journal of International Law.

<http://www.ejil.org/pdfs/14/2/412.pdf>

16. Barnes, J, and Sttol, R. (2007) "Preemptive and Preventive war, a preliminary taxonomy".

http://www.bakerinstitute.org/media/files/Research/50987fa2/Preemptive_and_Preventive_War-1.pdf

17. Барак Обама, Обраќање на претседателот од Белата Куќа, видео порака.

<http://www.politico.com/story/2015/12/obama-nation-oval-office-terrorism-216474>

18. Berger, S., Hadley, S., Jeffrey, J., Ross D., and Satloff, R. (2015) , "Key Elements of a Strategy for the United States in the Middle East", The Washington Institute for Near East Policy, USA.

http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyNote24_Strategy-WEB.pdf

19. Congressional Research Service (2013), "Congressional Authority to Limit Military Operations"

<https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41989.pdf>

20. Council on foreign relations, Trends in U.S. Military Spending

<http://www.cfr.org/defense-budget/trends-us-military-spending/p28855>

21. Council on Foreign Relations US, (2005) "A New National Security Strategy in an Age of Terrorists, Tyrants, and Weapons of Mass Destruction Council on Foreign Relations USA.

<http://www.cfr.org/defense-and-security/new-national-security-strategy-age-terrorists-tyrants-weapons-mass-destruction-three-options-presented-presidential-speeches/p5999>

22. Council on foreign relations, (2012) “Summary Report Regional Cooperation in a New Middle East” Cairo, Egypt
<http://www.cfr.org/projects/world/regional-cooperation-in-a-new-middle-east/pr1633>
23. Center for research and policy, (2008) “The world after George W.Gush, what to expect from the new administration in Washington”, USA.
<http://www.crpm.org.mk/wp-content/uploads/2012/03/THE-WORLD-AFTER-GEORGE-W.-BUSH.pdf>
24. Center for American Progress.
<https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2014/09/24/97748/understanding-authorizations-for-the-use-of-military-force/>
25. Charnes, A., Cooper, W.W., Lewin, A.Y., Seiford, L., (1994) “Data Envelopment Analysis: Theory, Methodology and Applications”. Springer, Norwell.
https://books.google.mk/books?hl=en&lr=&id=-SdrCQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA23&dq=Data+Envelopment+Analysis:+Theory,+Methodology+and+Applications&ots=lpY0g5_dg8&sig=wOcvrrrr-4je18hMJsGGQM7SSsg&redir_esc=y#v=onepage&q=Data%20Envelopment%20Analysis%3A%20Theory%20Methodology%20and%20Applications&f=false
26. Цветкоска, В. (2010) “Квантитативни основи на методата DEA – Модели и подрачја на примена” во Годишник на Економски факултет, том 45, Скопје, економски факултет, Универзитет “Св. Кирил и Методиј”.
<http://www.eccf.ukim.edu.mk/ArticleContents/GODISNIK/godisnik2010.pdf>
27. Цветкоска, В. (2013) “Методи и модели на повеќе критериумско одлучување во менаџментот: емпириска студија за евалуација на ефикасноста на одредени организациони единици во Република Македонија“, докторска дисертација, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Економски факултет-Скопје, 12.6.2013 година, стр. 82-83.
28. Cvetkoska, V. and Barisis, P. (2014) “Measuring the efficiency of Certain European Countries in Tourism: DEA windows analysis”, Book of Proceeding, International May Conference on Strategic Management, Bor 23-25. May 2014, pp77-86.
http://media.sjm06.com/2014/07/Final-IMKSM14_Book-of-Proceedings.pdf
29. Copeland, E. Thomas., (2000) “The Information Revolution and National security”: Strategic studies institute, US Army College.
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub225.pdf>

30. Cooper, W.W. Seiford, M.L. and Tone, K. (2007) Data Envelope Analysis: A Comprehensive Text with Models, Applications, References and DEA- Solver Software-Second Edition, New York: Springer Science+Business Media, LLC.
[http://www.khuisf.ac.ir/prof/images/Uploaded_files/CooperW_Data_Envelopment_Analysis_DEA_Solver_Software_Springer2006\[7588718\].PDF](http://www.khuisf.ac.ir/prof/images/Uploaded_files/CooperW_Data_Envelopment_Analysis_DEA_Solver_Software_Springer2006[7588718].PDF)
31. Cobb, W Tyrus () 2013 “Syria Crosses The “Red Line”... Now What?
<http://nationalsecurityforum.org/newsletter/syria-crosses-the-red-line-now-what/>
32. Cooke, S. (2013) “Is Obama fundamentally shifting His Middle East Strategy”.
<http://workerscompass.org/is-obama-fundamentally-shifting-his-middle-east-strategy/>
33. Clifford, C. (1988) “The workings of the national security system: past, present and future”, SAIS Review, Winter-Spring 1988.
34. Cordesman, H.Anthony. (2013), “Negotiating with Iran: The Strategic Case for Pragmatism and Real Progress”.
<https://www.csis.org/analysis/negotiating-iran-strategic-case-pragmatism-and-real-progress>
35. Crenshaw, M. (2005) “Terrorism in Context”, Pennsylvania State University.
<http://www.psupress.org/books/titles/0-271-01014-2.html>
36. Clemens, W. (2002).”Complexity theory as a tool for understanding and coping with ethnic conflict and development issues in post-soviet Euroasia”
http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol7_2/Clemens.htm
37. Štavljanin, D. (2012) Превод од Вашингтон Пост, Интервју со Хенри Кисинџер “Kisindžer: Nova doktrina intervencije”, САД април 2012 година.
http://www.slobodnaevropa.org/content/kisindzer_nova_doktrina_intervencije/24535398.html
38. Davis, K and Sweeney, M. (1998) “Strategic paradigms 2025: U.S. Security planning for a new era”, the institute for Foreign Policy Analysis, USA.
39. Даскаловски, С. (2010) ‘НАТО трендови во димензионирањето на вооружените сили и трошоците за одбрана’, во *Годишен зборник, книга 63*, Скопје: Филозофскиот факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“-Скопје.
40. Department of Homeland Security.
http://www.dhs.gov/xabout/structure/editorial_0644.shtm

41. David, J. Natta, D. and Miller, J., (2002) “Qaeda’s New Links Increase Threats from Global Sites” New York Times.
<http://www.nytimes.com/2002/06/16/world/qaeda-s-new-links-increase-threats-from-far-flung-sites.html>
42. Дејвид Хелд и Ентони Мекгру, (2010) Управување со глобализација, Академски печат, Скопје.
43. Дончев, А. (2007), “Современи безбедносни системи” Графос, Куманово.
44. Donovan, C. John., (1970) “The policy Makers” (New York, USA).
https://books.google.mk/books/about/The_policy_makers.html?id=aM0mAAAAMAAJ&redir_esc=y&hl=en
45. Димчов, С. “Штит” – Министерството за одбрана на РМ, “Стратегија за безбедност на САД, нов начин за решавање на безбедносните предизвици”.
<http://www.morm.gov.mk/wp-content/uploads/2011/10/11-Shtit.pdf>
46. Davis, L (2003) “Globalization’s Security implications”, Issue paper, RAND.
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/issue_papers/2005/IP245.pdf
47. Epstein, B. (2011) “Foreign reform, national strategy and the quadrennial review” Congressional research service, USA.
<https://fas.org/sgp/crs/row/R41173.pdf>
48. Fraser, Cameron (2005) “US foreign policy after the Cold War: global hegemony or reluctant sheriff?” , London.
49. Farris, J.A., Groesbeck,R.L., Van Aken, Letens,G. (2006) “Evaluating the relative performance of engineering design projects:a case study using data envelopment analysis”
<http://icceexplore.ieee.org/document/1661917/?rload=true>
50. Førsund, F.R. (2013) “Measuring efficiency and effectiveness in the public sector”, Memo, Department of Economics, University of Oslo 2013.
<http://www.sv.uio.no/econ/english/research/unpublished-works/working-papers/pdf-files/2013/memo-16-2013.pdf>
51. Fisher, R. (2010) “Methods of Third-Party Intervention”
http://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Handbook/Articles/fisher_handbookII.pdf

52. Gall, C. (2006) "Taliban Threat Is Said to Grow in Afghan South," New York Times.
<http://www.nytimes.com/2006/05/03/world/asia/03afghan.html?pagewanted=all&r=0>
53. Gaddis, J. (2005) "Strategies of containment: a critical appraisal of American national security policy during the Cold War", New York: Oxford University Press.
<https://www.goodreads.com/work/quotes/28983-strategies-of-containment-a-critical-appraisal-of-american-national-sec>
54. George W. Bush, (2008) "Commencement Address" U.S. Military Academy, West Point, New York.
http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/bush_secondterm.html
55. Georgieva, L., Naumovski, T. and Cvetkoska, V. (2016) 'DEA Applications in the Defense Sector' Proceedings of the XLIII International Symposium on Operational Research (SYM-OP-IS 2016), September 2016, Tara Mountain, Serbia. Медија центар „ОДБРАНА“, Република Србија.
56. Георгиева, Ј. (2010) "Европска Безбедност" Алфа-Принт, Скопје
57. Георгиевски, П. (1998) "Методологија на истражување на општествените појави", Филозофски факултет, Скопје.
58. Георгиева, Ј. (2006) "Менаџирање на ризици", Филозофски факултет, Скопје
59. Гоцевски, Т. (2006) "Основи на системот на националната одбрана", четврто дополнето и изменето издание, Скопје - Филозофски факултет.
60. Џорџ Буш, Обраќање на претседателот пред Конгресот на САД, јануари 2002 година.
<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29644>
61. Глобални извештаи на UNHCR во истражувачкиот период (2001-2015).
<http://www.unhcr.org/search?query=middle%20east%20refugees>
62. Hanson, T. (2012) 'Efficiency and Productivity in the Operational Units of the Armed Forces', *Memorandum*, No7/2012, Oslo: Department of Economics, University of Oslo, pp.1- <http://www.sv.uio.no/econ/english/research/unpublished-works/working-papers/pdf-files/2012/Memo-07-2012.pdf>
63. Hanson, T. (2016) "Efficiency and productivity in the operational units of the armed forces: A Norwegian example", Norwegian Defence Research Establishment (FFI).

64. Hall, G. (2005) "American global strategy and the "war on terrorism" American University of Paris, France. Pp.32-40.
65. Haggins, T. (2008) "America's pursuit of the national interest: past, present and future, U.S. Army War College, Carlisle Barracks", USA.
https://www.researchgate.net/publication/235070401_America's_Pursuit_of_the_National_Interests_Past_Present_and_Future
66. History of the "National Security Strategy of the United States", National Strategy Forum, volume 20, issue 1, winter 2011;
<http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB1110.pdf>
67. Hannah, J. (2015) "Can the Pentagon Still Save the U.S. from Obama's ISIS Failure?", Foreign Policy.
<http://foreignpolicy.com/2015/12/08/can-the-pentagon-still-save-the-u-s-from-obamas-isis-failure/>
68. Hamilton, A. and Madison, J. "FEDERALIST No. 20, The Insufficiency for the Present Confederation to Preserve the Union". December 11, 1787.
<http://www.foundingfathers.info/federalistpapers/fed20.htm>
69. Хавиер, С. (2010) "Безбедносна стратегија за 21 век", Утрински Весник, Скопје.
<http://www.utrinski.mk/?ItemID=DDBE7CFC157EE44E8B55A03931F9B96E>
70. Хенри Кесинџер, Интервју, превземено од Вашингтон Пост, Радио Слободна Европа (2012).
http://www.slobodnaevropa.org/content/kisindzer_nova_doktrina_intervencije/24535398.html
71. Homeland Security Presidential Directive-1, (October 29, 2001).
<http://www.fas.org/irp/offdocs/nspd/hspd-1.html>.
72. Homeland Security Presidential Directive-5, (February 28, 2003).
<http://www.fas.org/irp/offdocs/nspd/hspd-5.html>
73. Holmes, R., (2015) "What is National Security?".
<http://index.heritage.org/military/2015/important-essays-analysis/national-security/>
74. Извештај на комитетот во Сенатот за разузнувачки реформи и превенција од тероризам од 2004 година.
http://www.globalsecurity.org/intell/library/congress/2004_rpt/s2845summary.htm
75. Institute for economics and peace, (2015). "Global Peace Index 2015"

http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/06/Global-Peace-Index-Report-2015_0.pdf

76. International Crisis Group, (2014) Iraq's Jihadi Jack-in-the-Box, Middle East Briefing No. 38, 20.

<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/iraq-s-jihadi-jack-in-the-box.pdf>

77. Jentleson, W. Bruse, (2012) "American foreign policy: The dynamics of choices in the 21st centuries – 4th", USA.

78. JCS Joint Publication 3-28, (2010) "Civil Support," USA.

www.fas.org/irp/doddir/dod/jp3-28.pdf

79. Џејмс Џ. Вирџ, (2009) "Нова агенда за безбедност и стратегија", Нампрес, Скопје.

80. Kant, I. (1795) "Perpetual Peace: A Philosophical Sketch"

<https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/kant/kant1.htm>

81. Lynch, C. (2016) "The Islamic State Will Survive America's Military Onslaught".

<http://foreignpolicy.com/2016/02/11/the-islamic-state-will-survive-americas-military-onslaught/>

82. Kent, R. (2004) "Collective security and humanitarian intervention".

<http://www.alnap.org/resource/5146>

83. Kenneth M. Pollack, (2015) "U.S. policy toward a turbulent Middle East"

<http://www.brookings.edu/research/testimony/2015/03/24-us-policy-middle-east-pollack>

84. Ken, G. (2014) "Understanding Authorizations for the Use of Military Force".

85. Kitchen, N. (2012) "The Contradictions of Hegemony: The United States and the Arab Spring", USA.

86. Киркова, Р. (2010) "Иднината на НАТО: Редифинирање на трансатлантското сојузништво", Аутопринт, Скопје.

87. Krueger, B. and Maleckova, J. (2002) "The Economics and the Education of Suicide Bombers: Does Poverty Cause Terrorism?" New Republic Online.

<http://www.newrepublic.com/article/books-and-arts/91841/does-poverty-cause-terrorism>

88. Квартален извештај за домашна безбедност (2010) "Website of the Department of Homeland Security".

<http://www.dhs.gov/qhsr>

89. Malackowski, P. (2005) "Improving the United States National security strategy", Army War College, USA.
90. Меркулова, М. (2014) "Последице америчке политике на Блиском истоку", Глас Русије.
<http://www.vaseljenska.com/misljenja/posledice-americke-politike-na-bliskom-istoku/>
91. Министерство за одбрана на САД, (2010) "Квартален извештај на одбраната".
http://www.defense.gov/qdr/images/QDR_as_of_12Feb10_1000.pdf.
92. Michael, C. and Doug S. (2012) "US Foreign policy", Oxford University Press, USA.
93. Michaels, J. (2013) "Pentagon seeking 'rules of engagement' for cyber-war" USA TODAY, 4 April 2013.
<http://www.usatoday.com/story/news/nation/2013/04/04/pentagon-wants-cyber-war-rules-of-engagement/2054055/>
94. Morse, E. (2010) "Analysis of the Obama Administration's 'National security strategy 2010'" National security forum, USA.
<https://nationalstrategy.wordpress.com/2010/06/>
95. Национална комисија за борба против тероризмот (2001).
www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-106shrg867/pdf/CHRG-106shrg867.pdf
96. Nakabayashi, K. and Tone, K. (2005) 'A Verification of the end of Cold War using DEA', Journal of the Operations Research, 2005, Vol. 48, No. 1, pp. 57-70.
http://www.orsj.or.jp/~archive/pdf/e_mag/Vol.48_01_057.pdf
97. Начески, Р. (2002) "Планетарниот стратешки контекст по 11 септември 2001 година" Современа Македонска Одбрана, Јуни.
98. Нацев, З. и Начевски Р. (2001) "Безбедност и националната одбрана", Македонска ризница, Куманово.
99. Нова Македонија (2015) "Тероризмот во плановите на Исламската држава", превземено од SPIEGLE.
<http://novamakedonija.com.mk/NewsDetail.asp?vest=1127151714204&id=153&prilog=1&setIzdanie=23626>
100. National Operations Center, DHS website on the Office of Operations Coordination (2011). http://www.dhs.gov/xabout/structure/editorial_0797.shtm
101. Nakamura, T. and Smallwood, Frank, (1980) "The politics of Policy implementation", New York: St.Martin's.

https://books.google.mk/books/about/The_Politics_of_Policy_Implementation.html?id=ki5vQgAACAAJ&redir_esc=y

102. National Security Council Reorganization, This section amended Section 101(a) of the National Security Act of 1947 (50 U.S.C. 402(a)).

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-110hr6enr/pdf/BILLS-110hr6enr.pdf>

103. National Security Council, (2011) U.S. Government White House.

<https://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc>

104. National Security Council, The White House.

<https://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/>

105. Петровић, Д. (2013) “Америчка политика на Блиском и Средњем истоку, после реизбора Обаме” Србски журнал.

<http://srpskizurnal.com/драган-петровић-америчка-политика-на-блиском-истоку/>

106. Presidential Policy Directive-1 (February 13, 2009)

<http://www.fas.org/irp/offdocs/direct.htm>

107. Results of the Chicago Council Survey of American Public Opinion and U.S. Foreign Policy, (2012) “Foreign Policy in the New Millennium”, the Chicago Council on Global Affairs, USA.

https://www.thechicagocouncil.org/UserFiles/File/Task%20Force%20Reports/2012_CCS_Report.pdf

108. Richardson, M. (2001) “Unilateral Liberalisation in a Multilateral World”, University of Otago, USA.

<http://otago.ourarchive.ac.nz/bitstream/handle/10523/829/DP0102.pdf>

109. Rice, C. (2002) “Assistant to the President for National Security Affairs, (2001-2005)”, “A Balance of Power that favors freedom”, Manhattan Institute in New York, USA.

<http://www.manhattan-institute.org/html/wl2002.htm>

110. Ross, D. and Jeffrey, F., (2013) “OBAMA II AND THE MIDDLE EAST, STRATEGIC OBJECTIVES FOR U.S. POLICY”, Washington institut for strategic report, USA.

<http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/StrategicReport12.pdf>

111. Rubin, P. James., “The Puny Superpower”.

<http://www.thedailybeast.com/newsweek/2013/09/13/james-p-rubin-with-the-syria-crisis-america-s-role-in-the-world-is-steadily-shrinking.html>

112. Sarkesian, C., Williams J. and Cimbala, S., (2012) "US National Security, Policymakers, Processes & Politics", fifth edition, USA, pp:1-5.

113. Sageman, M. (2004) "Understanding Terror Networks", University of Pennsylvania Press, 2004.

<http://www.upenn.edu/pennpress/book/14036.html>

114. Sanger, D. (2009) "The Inheritance: The World Obama Confronts and the Challenges to American Power".

<http://www.nytimes.com/2009/02/08/books/review/Kaplan-t.html>

115. Soberbaum F. and Shav T. (2003) "Theories of New Regionalism".

<http://www.palgraveconnect.com/pc/doi/finder/view/10.1057/9781403938794>

116. Стојаноски, О. (2012) "Анализа на стратегијата за национална безбедност на САД од 2010 година", Магистерски труд, Филозофски Факултет, Скопје.

117. Стојаноски, О. (2016) "Преглед на процесот за донесување одлуки во национално безбедносната политика на САД", Современа македонска одбрана, МО, јуни.

118. Schnaubelt, M.C. (2011) "NATO's New Strategic Concept: Implications for Military Transformations and Capabilities", in Ringsmose, J. and Rynning, S. (eds.) NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment, DIIS Report 2011:02, pp. 143-154.

http://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/rp2011-02-nato_web.pdf

Stephen, J. (2012), "Recommendations for a New Administration: Interests, Policies, and Challenges in the Americas", Center for strategic & international studies.

[https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-](https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/121128_SJohnson_PolicyRecommendations_HemFocus.pdf)

[public/legacy_files/files/publication/121128_SJohnson_PolicyRecommendations_HemFocus.pdf](https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/121128_SJohnson_PolicyRecommendations_HemFocus.pdf)

119. Stratfor analysis, (2015) "Syria: New Faces in an Old Conflict"

<https://www.stratfor.com/analysis/syria-new-faces-old-conflict>

120. Stephen, B. (2005) "American Grand Strategy After, 9/11: ANASSESSMENT", USA.

<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub603.pdf>

121. Steven M. and Douglas V. (2001) "Asymmetry and U.S. military, strategy: Definitions, background, and strategic concepts", USA.
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub223.pdf>
122. Spyer, J. (2004) "The Al -Qa'ida Network and weapons of mass destruction", Meadel East Review of International Affairs, Vol.8, No3, September 2004;
<http://www.rubincenter.org/meria/2004/09/spyer.pdf>
123. Sun, S. (2004) "Assessing joint maintenance shops in the Taiwanese army using data envelopment analysis".
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272696304000099?np=y>
124. Tate, A. (2014) "US, NATO Allies Form Coalition Against ISIS, Vow To Stop Flow Of Foreign Fighters", Politics, International Business Times, September 05 2014.
<http://www.ibtimes.com/us-nato-allies-form-coalition-against-isis-vow-stop-flow-foreign-fighters-1679796>
125. The White House (2015) "National security strategy of the United States of America", Barack Obama Administration, Washington.
https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf
126. The National Commission on Terrorist Attacks upon the United States
<http://www.9-11commission.gov/>
127. The New York Times, "Obama's Speech in Cairo".
http://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html?pagewanted=all&_r=0
128. The National Security Strategy, (2006), The White House, Washington.
<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>
129. The White House (2010) "National security strategy of the United States of Amerika", Barack Obama administration.
https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
130. The Washington institute, (2015) "Project on the Middle East peace process"
<http://www.washingtoninstitute.org/about/research-programs/project-on-the-middle-east-peace-process/>
131. The White House, (2012) Barack Obama, "A New Year, a New Beginning". Видео порака.
<https://www.whitehouse.gov/blog/2012/03/20/nowruz-president-obama-speaks-iranian-people>

132. The Uppsala Conflict Data Program (UCDP)
<http://ucdp.uu.se/#actor/130>
133. “TRENDS IN WORLD MILITARY EXPENDITURE, 2012”, SIPRI Fact Sheet, April 2013.
<http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1304.pdf>
134. U.S. Government, White House Website “National Security Council, History”, July 2011.
<http://whitehouse.gov/administration/eop/nsc/history/>
135. US Joint Forces Command.
http://www.jfcom.mil/about/fact_jiacg.htm. Retrieved July 2011.
136. US.Department of State, Country Reports on Terrorism (2013).
<http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2013/>
137. United Nations Assistance Mission for Iraq Human Rights Office, Report on the Protection of Civilians in the Non International Armed Conflict in Iraq (2014)
<http://www.ohchr.org/EN/Countries/MENARegion/Pages/UNAMIHRReports.aspx>
138. UNHCR.
<http://www.unhcr.org/publications/fundraising/5575a7910/unhcr-global-report-2014-middle-east-north-africa-mena-regional-summary.html?query=middle%20east%20refugees>
139. UN News Centre (2015).
<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=54795#.WGPvHtLrLDc>
140. UN centre news (2016) Обраќање на секретарот на ООН Бан Ки Мун во Лондон 2016 година на конференција, “Supporting Syria & the region”.
http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=53162#.Vr2oJ_krLDc
141. Вашингтон пост, прес-конференција на Белата Куќа.
<http://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2014/09/23/with-photos-and-videos-pentagon-shows-effects-of-syria-strikes/>
142. Ванковска, Б. (2016) “Меѓународна безбедност – критички пристап”
Филозофски факултет, Скопје.
<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244015575556>
143. Wadhams, C. and Lawrence, K. (2006) “A Critique of the Bush administration’s National security strategy”.
<http://www.stanleyfoundation.org/resources.cfm?id=53>

144. Wagner, R. (2015), "The Decline of Military Adventurism in the Conservative Big Tent: Why Grassroots Conservatives in the United States Are Embracing a More Cautious Foreign Policy", Sage Journals, USA.
<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244015575556>
145. Вилијамс, Фил, (2009) "Нова агенда за безбедност и стратегија", Стратегија во современиот свет, Нампрес, Скопје.
146. WorldDataBank.
<http://data.worldbank.org/indicator/VC.BTL.DETH?end=2014&locations=YE-IQ-SY-LY-AF&start=2011>
147. Williams, J. Allen, (2008) "The Military and Society Beyond the Postmodern Era" *Orbis: A Journal of World Affairs* 52. USA.
https://www.researchgate.net/publication/248543953_The_Military_and_Society_Beyond_the_Postmodern_Era
148. Whittaker, G. Alan., Brown, D, Shannon A., Smith, F., and McKune, E., (2011), "The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System".
<http://www.virginia.edu/cnsl/pdf/national-security-policy-process-2011.pdf>
149. White paper of the Interagency Policy Group's (2009) "Report on U.S. Policy toward Afganistan and Pakistan".
http://www.whitehouse.gov/assets/documents/Afghanistan-Pakistan_White_Paper.pdf
150. WorldPublicOpinion.org, Public opinion in the Islamic World on Terrorism, al Qaeda and US policies, 2009.
www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/feb09/STARTII_Feb09_rpt.pdf
151. Warruck, J. (2009) "To combat Obama, Al Qaeda Hurls Insult", Washington Post.
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/01/24/AR2009012401703.html>
152. 'Yemen violence death toll tops 1,000: UN,' *Zee News*, 24 April 2015.
http://zeenews.india.com/news/world/yemen-violence-death-toll-tops-1000-un_1583977.html
153. Zaborowski, M. (2008) "Obama's Change and America's relations with the world", EU institute for Security Studies, November,2008;

<http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/obamas-change-and-americas-relations-with-the-world/>

154. Зборник на трудови од меѓународната научна и стручна конференција “Реформите на безбедносниот сектор во Република Македонија и нивното влијание врз борбата против криминалитетот”, одржана на ден 15.09.2012 година, на Европскиот универзитет - Република Македонија.

http://www.eurm.edu.mk/publikacii/Zborik_Bezbednost_2012_1.pdf

155. Zinaida, S. (2011) “Theories of Ethnic Violence (Outside Intervention)”

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pMiiBHqCYc4J:https://is.muni.cz/el/1423/jaro2011/MVZ208/um/25273119/Lecture_6..ppt+&cd=8&hl=mk&ct=clnk

156. Zhu, J. and Cook, W. (2008) “Data Envelopment Analysis, Modeling operational processes and Measuring productivity”, York University Canada and Worcester Polytechnic Institute, USA

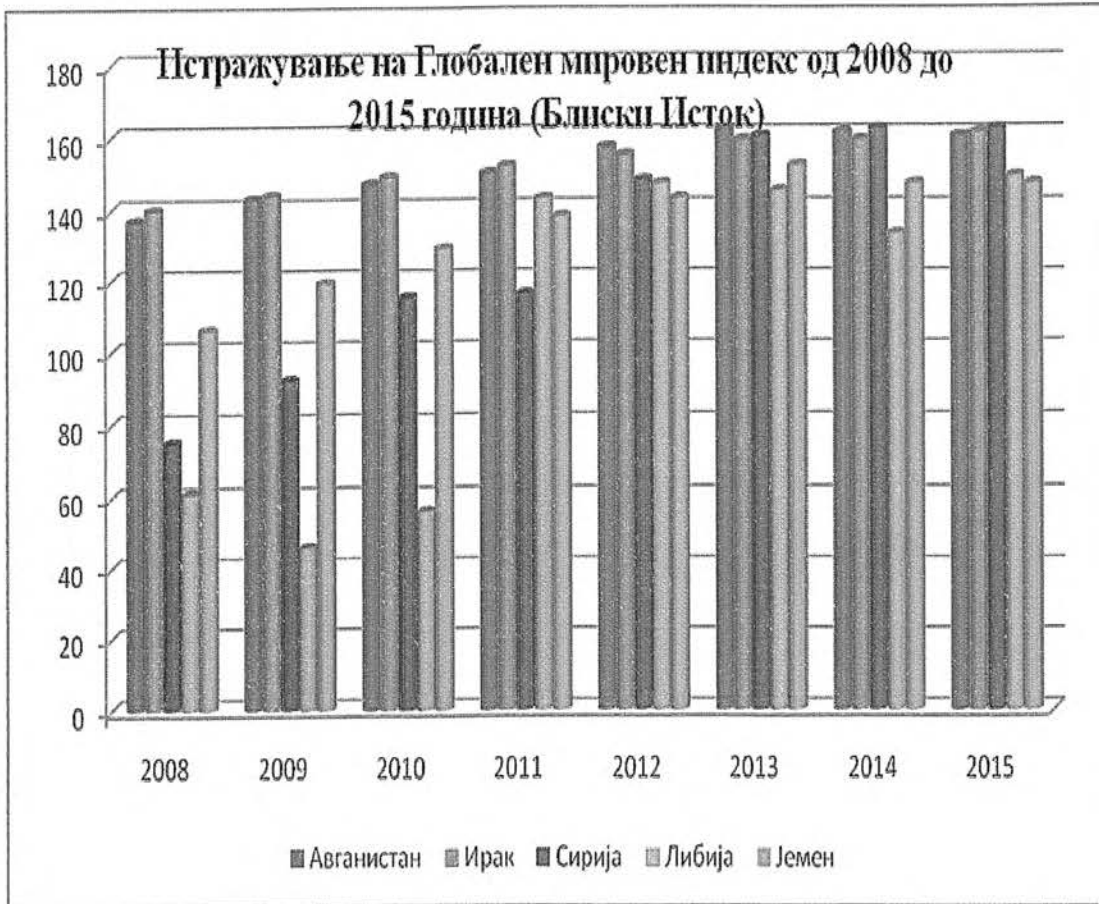
Истражувања на GPI во период од 2008 до 2015 година за регионот на Блискиот Исток						
Држава/ Година	Авганистан	Ирак	Сирија	Либија	Јемен	Вкупно земји рангирани во тековната година од GPI
2008	137	140	75	61	106	140
2009	143	144	92	46	119	144
2010	147	149	115	56	129	149
2011	150	152	116	143	138	153
2012	157	155	148	147	143	158
2013	162	159	160	145	152	162
2014	161	159	162	133	147	162
2015	160	161	162	149	147	162

Извор: Годишни анализи на Global Peace Index

Достапно на: <http://www.peaceworldwide.org/>

Превземени податоци: Септември и Октомври 2015 година

GPI рангирање за државите на Блискиот исток за
период од 2008 до 2015 година

Извор: Годишни анализи на Global Peace Index

Достапно на: <http://www.peaceworldwide.org/>

Превземени податоци: Септември и Октомври 2015 година
 Рангирање на GPI на земјите од Блискиот Исток (2008 - 2015) година

Прилог број 2.

Држава/година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Авганистан	1	1	1					
		1	1	1				
			1	1	1			
				1	1	1		
					1	1	1	
						1	1	1
Ирак	1	1	0,8688					
		1	0,8671	1				
			0,8961	1	0,1450			
				1	0,2290	0,2083		
					0,2290	0,2083	0,3225	
						0,2708	0,4193	0,6093

Извор: Пресметки на авторот

DEA прозорска анализа - Релативната ефикасност на воените интервенции на САД во Авганистан и Ирак

Држава/година	2011	2012	2013	2014	2015
Авганистан	0,010572	0,014897	0,018035	0,02905	
		0,014628	0,017816	0,028941	0,022182
Ирак	0,007845	0,71235	1	0,387155	
		0,720149	1	0,507478	0,711269
Либија	0,505173	0,436398	0,399181	1	
		0,351194	0,291825	1	1
Сирија	1	1	1	1	
		1	1	1	1
Јемен	1	0,999999	0,983558	0,395934	
		0,999999	0,726143	0,420203	0,555514

Извор: Пресметки на авторот

DEA прозорска анализа - Релативната ефикасност на воените интервенции на САД во Авганистан, Ирак, Либија, Сирија и Јемен